

Univerzita Palackého v Olomouci

Fakulta tělesné kultury

PROMĚNNÉ V ŽIVOTNÍ DRÁZE SPORTOVců U VYBRANÝCH RIZIKOVÝCH
SPORTŮ

(BIODROMÁLNÍ POHLED)

Disertační práce

Autor: PhDr. Jana Hoffmannová

Pracoviště: Fakulta tělesné kultury, Univerzita Palackého v Olomouci

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Hana Váľková, CSc.

Olomouc 2011

Jméno a příjmení autora: PhDr. Jana Hoffmannová

Název disertační práce: Proměnné v životní dráze sportovců u vybraných rizikových sportů. (Biodromální pohled)

Pracoviště: Katedra kinantropologie

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Hana Válková, CSc.

Rok obhajoby disertační práce: 2011

Abstrakt: Cílem naší práce je zjistit a formulovat proměnné v životní dráze sportovců u vybraných rizikových sportů (freeskiing a freestyle snowboarding) a rozšířit poznatky k fenoménu rizikových sportů v současné společnosti o biodromální přístup. Základním teoretickým paradigmatem nazíráme sportovní kariéru rizikového sportovce jako biodromální projekt, který poskytuje danému životnímu úseku trvalý směr a dává mu smysl vzhledem ke kontextu jeho životní dráhy. Účastníky výzkumu jsou jezdci (11) a jezdkyňe (6) ve věkovém rozpětí 17 až 33 let, kteří na profesionální, výkonnostní či lektorské úrovni provozují freeskiing a freestyle snowboarding. Sběr dat proběhl prostřednictvím metod focus groups (3), individuálního rozhovoru (1), čáry života (17) a pozorování. K zpracování dat byl použit program ATLAS.ti 6.0. Analýza a interpretace dat byla realizována metodou zakotvené teorie. Výsledkem je dynamický teoretický model proměnných v životní dráze sportovců u vybraných rizikových sportů (freeskiing a freestyle snowboarding), který interpretuje zkoumavé jevy skrze klíčové propozice životní perspektivy a vnímání pohybu jako cesty na biodromu. Model je tvořen čtyřmi kategoriemi: sociální faktory, faktor individualizace, vnější faktory a rizikový sport, které se prolínají napříč třemi hlavními kategoriemi: významné události v minulosti, prožívaná přítomnost (tady a teď) a významné události v budoucnosti.

Klíčová slova: Rizikový sport, freeskiing a freestyle snowboarding, biodromální pohled, motiv cesty, životní perspektiva, zakotvená teorie.

Souhlasím s vypůjčováním disertační práce v rámci knihovních služeb.

Author's first name and surname: PhDr. Jana Hoffmannová

Title of the doctoral thesis: Variables in the life career of participants engaged in selected risk activities (freestyle snowboarding and freeskiing). (Life span perspective)

Department: Department of Kinantropology

Supervisor: Prof. PhDr. Hana Válková, CSc.

The year of presentation: 2011

Abstract: The aim of our study is to determine and formulate variables in the athletes' career by chosen risk sports (freeskiing and freestyle snowboarding) and extend the existing knowledge of the phenomenon of risk sports by implementation of the lifespan approach. Through the basic theoretical paradigm we interpret the risk sport athlete's career as lifespan project which gives the particular life period meaning reflecting the context of his life. Research sample was composed of male (11) and female (6) riders ranging in age between 17 and 33 who compete or lecture in freeskiing and freestyle snowboarding. Data was collected through focus groups (3), individual interview (1), lifeline method (17) and observation. The qualitative data analysis software ATLAS.ti 6.0 was used as a platform for the grounded theory-based analysis and conceptualization of data. The result is a dynamic theoretical model of variables in the life's career by chosen risk sports (freeskiing and freestyle snowboarding), which interprets the studied phenomena through the key propositions of life perspective and perception of movement as a life journey. The model is composed by four categories: social factors, factors of individualization, external factors and risk sport, which blend together within three main categories: significant events in the past, "here and now" and significant events in future.

Keywords: Risk sport, freeskiing, snowboarding, lifespan psychology, life event, life transition.

I agree the thesis paper to be lent within the library service.

Prohlašuji, že jsem disertační práci zpracovala samostatně pod vedením Prof. PhDr. Hany Válkové, CSc., uvedla všechny použité literární a odborné zdroje a dodržovala zásady vědecké etiky.

V Olomouci dne 1. 12. 2011

PhDr. Jana Hoffmannová

Děkuji Prof. PhDr. Haně Válkové, CSc. za lidský přístup, trpělivost při mé orientaci ve vědeckém světě, problémovou senzitivitu, tvůrčí zrak a čas věnovaný společné práci. Děkuji partnerovi a konzultantovi Mgr. Ludřkovi Šebkovi, Ph.D. za zažehnutí jiskry tvořivosti, víru v mé schopnosti a za inspirující rady. Příteli a konzultantovi Mgr. Miroslavovi Charvátovi, Ph.D. za cenné připomínky a pomoc. Za osvětlení jak pracovat se softwarovým programem Atlas.ti vděčím Mgr. Petrovi Zappe. Děkuji všem blízkým, rodičům za podporu a důvěru. Ondráškovi za asistenci a Terince za pochopení. V neposlední řadě se cítím zavázána všem účastníkům výzkumu a děkuji za jejich ochotu se na něm podílet.

Obsah

1	Úvod	10
1.1	Vznik a vývoj disertačního tématu	11
1.2	Terminologie	14
1.2.1	Slovníček pojmů	15
1.2.2	Rizikový sport.....	21
1.2.2	Freeskiing a freestyle snowboarding	28
2	Teoretické zakotvení zkoumaného problému	37
2.1	Biodromální psychologie.....	37
2.2	Teorie a koncepce riskantní činnosti	43
2.3	Výzkumy v oblasti rizikových sportů	50
3	Cíle práce a výzkumné otázky	56
3.1	Cíle intelektuální.....	56
3.2	Cíle praktické.....	56
3.3	Cíle osobní.....	56
3.4	Úkoly a postup řešení	57
3.5	Výzkumné otázky	57
4	Metodika.....	58
4.1	Biodromální přístup.....	58
4.2	Holistický přístup	59
4.3	Metody sběru kvalitativních dat	60
4.3.1	Metoda focus group (ohniskové skupiny).....	61
4.3.2	Metoda polostrukturovaného interview	65
4.3.3	Metoda čáry života (Metoda životní křivky)	67
4.3.4	Metoda zúčastněného pozorování.....	72
4.4	Přepis rozhovorů.....	73
4.5	Techniky kódování a zobrazování dat	74

4.6	Metody vyhodnocování a interpretace kvalitativních dat	75
4.6.1	Metoda zakotvené teorie	76
4.6.2	Teoretická citlivost	78
4.7	Kódování	79
4.7.1	Otevřené kódování	80
4.7.2	Axiální kódování	81
4.7.3	Selektivní kódování	83
4.8	Validita	84
4.8.1	Přístupy k validitě	84
4.8.2	Kritérium autenticity	85
4.8.3	Triangulace metod	86
4.9	Omezení výzkumu	87
4.9.1	Rizika spojená s metodou focus group	87
4.9.2	Rizika spojená s metodou polostrukturovaného interview	89
4.9.3	Rizika spojená s metodou čáry života	90
4.9.4	Osobní zainteresovanost	92
5	Zkoumaný soubor	93
5.1	Strategie výběru	93
5.1.1	Způsob výběru	94
5.1.2	Cílový výběr záměrný	95
5.1.3	Teoretický výběr (Theoretical sampling)	96
5.2	Demografické a relevantní osobní údaje výzkumného souboru	96
5.3	Etika výzkumu	99
5.4	Průběh rozhovorů	101
5.5	První focus group (soukromý prostor ve městě)	104
5.6	Druhá focus group (letní camp)	106
5.7	Třetí focus group (park na hradbách)	108

5.8	Individuální interview (kavárna)	111
6	Výsledky	113
6.1	Sociální faktor v životní dráze freeskiérů a freestyle snowboardistů.....	115
6.1.1	Lidé jako důvod	116
6.1.2	Trenér versus průvodce.....	118
6.1.3	Komunita	120
6.1.4	Normální koloběh	124
6.2	Faktor individualizace v životní dráze freeskiérů a freestyle snowboardistů	125
6.2.1	Tady a teď	126
6.2.2	Vlastní zaangażovanost	128
6.2.3	Vlastní režie	131
6.2.4	Zacházení s rizikem	133
6.3	Rizikový sport v životní dráze freeskiérů a freestyle snowboardistů.....	134
6.3.1	Vstupní brána.....	135
6.3.2	Freestyle	138
6.3.3	Variabilita aktivity	141
6.3.4	Vytvoření lepších podmínek.....	143
6.4	Vnější faktory v životní dráze freeskiérů a freestyle snowboardistů	144
6.4.1	Škola	145
6.4.2	Cestování	146
6.4.3	Stín úrazu	147
6.4.4	Nepředvídatelná událost	149
6.4.5	Sponzoring.....	150
7	Diskuze	151
7.1	Použité výzkumné metody.....	151
7.2	Teoretický model proměnných v životní dráze sportovců vybraných rizikových sportů (freeskiing a freestyle snowboarding).....	152
7.3	Životní události a přeměny v životní dráze.....	153

7.4	Motivační struktura a osobnost v životní dráze	158
7.5	Zvládání náročných situací v životní dráze	164
8	Závěry.....	170
9	Souhrn.....	174
10	Summary.....	176
11	Referenční seznam.....	178
	PŘÍLOHY na CD.....	196

1 Úvod

Od osmdesátých let minulého století vzbuzuje zájem výzkumníků v oblasti psychologie a sociologie sportu otázka faktorů podílejících se na inklinaci k rizikovým sportům. Jedná se o genové předpoklady, které předurčují člověka k účasti na rizikových sportech (Ridley, 2001), o vrozenou potřebu vyhledávat intenzivní zážitky (Zuckerman, 1979), o zálibu v přepínání metamotivačních stavů (paratelického a telického) v rámci nabuzení organismu a prožívanou emoční odezvou (Apter, 1982, 1991; Kerr, 1997, 2001, 2007) nebo o způsob hry pro dospělé (Callois, 1998)? Ovlivňuje směřování k rizikovým sportům pořadí, v jakém se narodíme (Seff, Gecas, & Frey, 1993)? Jde o projev psychopatologie, jestliže sportovci věnující se rizikovým sportům svým chováním ohrožují sebe sama (Allen, 1998) a je potřeba identifikovat příčiny nežádoucího chování, které neprivilejuje fyzické bezpečí? Nebo se nespokojíme s racionálním vysvětlením rizikových aktivit a zaměříme se na prozkoumání postojů a hodnot, které jedince vedou k podílení se na této činnosti (Willigová, 2008)? Všechny tyto otázky a mnohé další nabádají k přemýšlení o tomto fenoménu postmoderní společnosti a dávají tušit, že se jedná o komplexní problematiku.

Risk, extrém, adrenalin a dobrodružství představují pojmy, které se staly komoditou. Svět rizikových sportů je determinován, definován nebo rozvíjen z velké části komerčními cestami. O popularizaci rizikových sportů se přičiňují média. To znamená, že sporty a aktivity jsou kupovány, nebo přesněji řečeno, konzumovány (Donnelly, 2006). Propojenost subkultury s komercializací je obzvláště zřejmá u freeskiingu a freestyle snowboardingu (viz kapitola 1.2.1 Slovníček pojmů), které tak splývají s mainstreamovou kulturou. (Wheaton, 2004). Fenomén rozvoje rizikových sportů byl donedávna přisuzován potřebě vyhledávat zážitky, senzací a dobrodružství, která se utváří vlivem technických možností, pokroku a zvyšující se životní úrovně vedoucí k deprivaci v prožitkové sféře (Hošek, 2001). Odlišný úhel pohledu nabízí Giddens (1991), který se zabývá otázkou identity v postmoderní společnosti. Domnívá se, že stereotypní fádnost všedního života vystředala nutnost vyrovnávat se neustále s nároky existence v rizikové společnosti, což znamená žít s kalkulatívním přístupem k permanentně otevřeným variantám jednání, provázejícím celou naši sociální existenci. Lyng (2008) v návaznosti na Giddense (1991) soudí, že v případě sportovců věnujících

se rizikovým sportům dnes potřebu vystoupení z každodenní všednosti jako hlavní motivátor musíme pokládat za mýtus a vybízí k hledání uspokojivějších vysvětlení.

K hlubšímu pochopení utvářejících faktorů v otázce provozování rizikových sportů je třeba hledat komplexnější, celostní přístup. Vědomi si těchto požadavků, nahlížíme životní dráhu zkoumaných sportovců věnujících se rizikovým sportům z pohledu biodromální psychologie (Baltes, Lindenberger, & Staudinger, 1998; Bühler, 1933; Koščo, 1987; Říčan, 2004), tedy tak, jak svému životu rozumí ten, kdo ho žije a utváří. Současně náš výzkumný záměr vychází z holistického přístupu (Capra, 2002), podle kterého jsou všechny jevy (biologické, psychické, sociální a ekologické) na sobě závislé. Jde o pohled na sportovce nejen v přítomném momentě a situaci, ale o vnímání vývoje jeho sportovní dráhy v kontextu historickém, kulturním a sociálním. Stát se špičkovým freestyle lyžařem nebo snowboardistou je sociálně-historický proces, který je možné interpretovat v souvislosti s osobní historií jedince (Lavalee & Wylleman, 2000; Wylleman, Alfermann, & Lavallee, 2004). V životě sportovce můžeme zkoumat životní křižovatky a přeměny, které určují další směřování jeho vývoje (Alferman & Stambulova, 2007). V rámci psychologie sportu vzniká požadavek na více systematických psychologických analýz vlivu širšího sociálního, kulturního a historického kontextu na jedincovo sportovní chování (Thorpe, 2009). Porozumění kulturnímu kontextu je důležité zejména pro pokusy vysvětlit zkušenosti sportovců, kteří se podílí na relativně nových rizikových sportech jako je freestyle ve snowboardingu a freeskiingu. Cílem naší práce je poukázat na rizikové sporty (freestyle snowboarding, freeskiing, viz kapitola 1.2.1 Slovníček pojmů) jako na projev pohybu v životní dráze svobodného člověka a formulovat prostřednictvím zakotvené teorie motiv cesty a pohybu po ní v životě sportovce participujícího v těchto vybraných rizikových sportech. V rámci naší práce chceme demonstrovat způsob pohledu na sportovní kariéru v propojenosti v přítomnosti, minulosti a budoucnosti.

1.1 Vznik a vývoj disertačního tématu

Téma disertační práce vznikalo postupně z prvotního zájmu o tzv. extrémní sporty, který se začal formovat v rámci vysokoškolského magisterského studia. V té době začaly pronikat do českého prostředí netradiční formy sportovní činnosti, pro které byla (a je) charakteristická zvýšená míra rizika a při nichž sportovci mnohdy balancují na hranici života a smrti. Zajímavým fenoménem od počátku existence těchto sportů

byla tvorba svébytné sportovní subkultury projevující se ve specifické mluvě, oblékání, hodnotové orientaci a z toho vyplývajícím životním stylu. Tyto sporty vznikaly jako opozice ke sportům tradičním, což přispívalo k jejich přitažlivosti, neboť symbolizovaly nezávislost, svobodu, uvolněnost a individualitu. Další důležitou charakteristikou, která činila tyto sporty atraktivní, byla skutečnost, že evokovaly „amerického ducha“. Běžnou marketingovou strategií přelomu tisíciletí byly reklamy, které prezentovaly obraz tzv. extrémního sportovce jako člověka, pro kterého jsou důležité pocity jako „být free, cool, a in“ tedy být svobodný, nevzrušeně dělat vzrušující věci a nechat se pohltit aktivitou, „být v ní“. V této době se na pultech knihkupectví objevila kniha Michaela Bana (1998) „Na hraně: Odysea o extrémních sportech jednoho obyčejného chlápka“, ve které autor hledá odpověď na otázku „jaké to asi je, dojít až na hranici svých možností a podívat se za ni?“ Jedná se o vzrušující příběh Baneových dobrodružství, ve kterých se svou účastí na třinácti „extrémních sportech“ (např. potápění se v průzračných podvodních jeskyních na Floridě, cyklistický sjezd v coloradských horách rychlostí 70km za hodinu či první část alcatrazského triatlonu - plavání ve žraloky zamořených vodách) vydává na hranice svých možností a na své pouti zachycuje vše od úplného vyčerpání, přes nadšení a strach, které jej doprovází na cestě ke hranici fyzických i psychických možností člověka a zpět. V kontextu s výše uvedeným se pochopitelně vynořila zvědavost a otázky po motivaci k účasti na takto nebezpečných aktivitách a na osobnost těchto lidí.

Autorku této práce celkový zájem o tuto problematiku jednak přivedl ke snowboardingu a jednak vyústil v rigorózní práci, která se týkala „Specifických aspektů motivace a osobnosti extrémních sportovců“. Tvorba uvedené práce poskytla hlubší vhled do problematiky a možnost sledovat vývoj „extrémních sportů“ a posléze i jejich mediálního obrazu v České republice. Stejně dobře jako „extrém“ se začal prodávat „adrenalin“ a od něho odvozené „adrenalinové sporty“ (což působí až bizarně např. u potápění, kde mít vysokou hladinu adrenalinu představuje pro potápěče potenciální smrt). V současné době se můžeme setkávat s užíváním slova „adrenalin“ pro vyjádření určitého pocitu či prožitku. V tomto způsobu použití se vytrácí jeho původní význam, tedy označení hormonu dřeně nadledvinek. Termín „adrenalinové sporty“ není mezi odborníky příliš vítaný pojem, neboť vytváří mylnou představu, že euforické pocity, které v důsledku těchto sportovních činností vznikají, jsou dílem působení vyplaveného adrenalinu. V tomto smyslu by byl možná příhodnější název „noradrenalinové sporty“.

Postupem času se začala objevovat i další pojmenování pro tyto sportovní činnosti (podrobněji v kapitole 1.2.2), které jednoznačně spojuje výzva vypořádat se se zvýšenou mírou objektivního rizika, což je skutečnost, která nás přivedla k uvedení pojmu „rizikové sporty“ v názvu naší disertační práce.

Současně se v rámci analýzy a interpretace shromážděných dat objevovaly nové koncepty a kategorie, které otázku „adrenalinových sportů“ postupně odsouvaly do pozadí. Jako stěžejní témata se postupně vyrýsovala motiv cesty a pohybu po ní a životní perspektiva rámuující síť vzájemných vztahů jednotlivých kategorií. Hlavní kategorie formující strukturu konceptuálních vazeb pak přirozeně odrážejí biodromální úhel pohledu na život zkoumaných freeskiérů a snowboardistů. V naší práci vycházíme z holistického pojetí, jsme si vědomi nutnosti jejího zakotvení v širším výzkumném kontextu. Metoda focus group se zdála být metodou, která dokáže zachytit data jinými metodami těžko uchopitelná. Focus group navazuje volně na přirozenou podobu skupinové diskuze vlastní zkoumané komunity. Focus group se stala metodou jak zachytit proces skupinového hledání individuálního smyslu prožívaných rizikových situací na hraně. Skupinová diskuze tak poskytla formát, podle nějž docházelo k vyjádření hlubokých osobních pocitů a myšlenek, které v odpovědi na přímo položené otázky v osobních rozhovorech by vyznívaly povrchně. Ptáme-li se, jak rozumí svému životu ten, který ho žije a utváří, pak zažívaná riziková situace je průsečík, ve kterém se protínají perspektivy jedinců, které je interpretují z úhlů různých životních kapitol.

Postupně jsme si stále více uvědomovali, že jestliže chceme porozumět jevu, který je komplexní, je nesnadné jej zachytit redukcionistickým pohledem, protože jednotlivé položky samy o sobě postrádají smysl. Zajímavé kombinace vznikajících spojů nás tak nejdříve nasměrovaly k upozadění dílčích částí jako je dostupnost materiálu, fyzická kondice, akrobatické schopnosti, vrozená tendence k vyhledávání nových zážitků, dostupnost lyžařských terénů. Ani tyto kombinace samy o sobě nenabízely vysvětlení atraktivity a trvalé přichylnosti k vybraným rizikovým sportům. Teprve zásadní promítnutí holistického přístupu do uvědomění pohybu na životní dráze ve všech složkách načrtnutého modelu otevřelo cestu k zachycení dynamických vztahů vlastní konfrontace s rizikem, setkávání a sdílení cesty, společného kolektivního hledání individuálního smyslu a kreativity freeskiingu a freestyle snowboardingu (viz kapitola 1.2.1 Slovníček pojmů). Osobní zkušenost práce se skupinami nám napovídala, že vizualizace uvažování o tématu formou různých grafických vyjádření prožitkových

struktur na časové ose prospívá kvalitě a hloubce osobních interpretací. Zaujetí metodou čáry života bylo logickým důsledkem úvah o zachycení formativního významu událostí v životní dráze v kontextu vybraných rizikových sportů (freeskiing a freestyle snowboarding). Každá konfrontace s výzkumnou metodou, která se zdála, že může pomoci odpovědět na vytyčené výzkumné otázky, otevřela novou kapitolu studia literárních pramenů. Význam těchto kapitol v naší výzkumné práci dnes spatřujeme dominantně v rozvoji kritického myšlení o jejích možnostech a omezení. Počáteční nadšení potenciálem metody focus group nejdříve mírně ochladlo studiem řady kritických prací o nadužívání té metody (např. v oblasti marketingu), posléze proces analýzy vlastních primárních dat postupně přinesl opětovné zjištění o její adekvátnosti v kontextu k charakteristikám zkoumané skupiny. Každá nová vzniklá struktura nás vedla k nahlížení již existujících významových jednotek v perspektivě nových významových spojů. Tímto neustálým procesem významové rekonstrukce založeným na opakovaném navracení se často až zpět na úroveň analyzovaných textových segmentů se zvyšovala naše teoretická citlivost. V tomto ohledu naše výzkumnická práce sama odráží motiv cesty. Z kteréhokoliv z dřívějších horizontů by nebylo možné přehlédnout později vynořený teoretický model v jeho komplexnosti.

1.2 Terminologie

Vznik a šíření nových pojmenování ve sportovní oblasti v posledních 20 letech souvisí nejen s intenzivnějšími kontakty se zahraničím, ale v neposlední řadě s rozvojem nových sportovních disciplín. Pojmenování těchto nových netradičních disciplín vznikají zpravidla v anglickém jazyce, ze kterého jsou přejímána do češtiny i dalších jazyků a stávají se internacionálními jednotkami (Tichá, 2005). Vzhledem k tomu, že cílovou skupinu naší práce tvoří účastnice a účastníci provozující poměrně mladou sportovní oblast lyžování (freeskiing) a snowboardingu (freestyle) viz kapitola 1.2.1 Slovníček pojmů), považujeme za nutné na tomto místě vysvětlit terminologii nejprve z pohledu české lingvistiky. Ve slovníku nalezneme taková pojmenování, která pronikla do spisovné komunikace, což pochopitelně představuje pouhý zlomek nových výrazů ve sportovní oblasti. V souvislosti s touto skutečností zachycuje Tichá (2005, 33) proces tvorby těchto nových označení, když uvádí, že „nově vznikající sportovní disciplína si postupně utváří ucelenou vnitřní soustavu výrazů a pojmenování pro určité

činnosti, v některých případech bychom mohli mluvit s trochou nadsázky téměř o terminologické soustavě“.

Vztaženo na freeskiing a snowboarding by potom takovou soustavu mohlo tvořit pojmenování jednotlivých triků, přičemž „toto pojmenování samo o sobě je novinkou ve slovní zásobě a jako neosémantismus má význam „jízdní nebo herní prvek, jízdní figura“ (Tichá, 2005, 33). Slovníček triků byl převzat z Voláka a Mikula (2009), Musila a Reicherta (2008) a <http://www.snowboarding.cz>, <http://www.freeskiing.cz>, <http://www.freeride.cz>. Tento slovníček považujeme za důležité uvést pro snazší orientaci v následujícím textu a především v souvislosti s výsledky, neboť mnohé z těchto výrazů se objevují ve výpovědích účastníků v rámci našeho výzkumu.

Z lingvistického hlediska jsou „extrémní sporty“ označovány jako sporty provozované ve velmi náročných až extrémních podmínkách (Tichá, 2005). Pojmenování jednotlivých disciplín zpravidla vznikají v uzavřené skupině lidí a nesou s sebou jednak rysy slangovosti, kterými jsou obraznost a expresivita (např. heliskiing – vrtulníkové lyžování, sjíždění nepřístupných horských terénů na lyžích po dopravení na místo startu helikoptérou), a jednak rysy profesionalismů, kterými jsou věčná potřeba pojmenování, stabilita a jazyková ekonomičnost (kaňoning/canyoning - sestup, skluz, proplouvání trasou horských toků, vodopádů apod., ve skalních kaňonech, soutěskách za použití lan).

1.2.1 Slovníček pojmů

V následujících tabulkách uvádíme názvy triků (tabulka 1), které se objevují ve výpovědích účastníků našeho výzkumu, názvy snowparkových překážek a různých formátů freestyle soutěží (tabulka 2) a anglické názvy sportovních disciplín (tabulka 3), které jsou dále v textu používány k vysvětlení a porozumění zkoumané problematice. Každá ze tří tabulek je doplněna vysvětlením významu konkrétního termínu. Cílem této kapitoly není podat vyčerpávající seznam pojmosloví ve freestyle snowboardingu a freeskiingu a dalších nově vzniklých sportovních disciplín. Výčet pojmů je omezen na názvy, které se vyskytují v textu této práce jako nepřeložitelné, avšak freeskiery a freestyle snowboardisty běžně užívané.

Tabulka 1. Názvy freestyle triků (autorka)

Název triku	Fonetický přepis termínu užívaného českými freeskiery a freestyle snowboardisty	Popis triku
Air	Ěr	„Skok, polet“ (Volák & Mikula, 2009, 95).
Back Double full	Bek dabl ful	Dvojný salto s celým vrutem (Vidličková & Pospíšil, 1997).
Back Double full full	Bek dabl ful ful	Dvojný salto s dvěma vruty (Vidličková & Pospíšil, 1997).
backflip	Bekflip (Beko)	Salto vzad. „Divácky velmi oblíbený skok, ovšem nepřilíš hodnocený z hlediska technické náročnosti.“ (Binter et al., 2006, 100).
Cork	Kork	Rotace mimo osu (Volák & Mikula, 2009).
Corkscrew	Korkskrju	„Rotovat ve vývrtce (corkscrew) znamená rotovat úhlopříčně v rozmezí 0 až -90 stupňů - čili hlavou dolů“ (http://www.freeskiing.cz), (Volák & Mikula, 2009).
Double backflip	Dabl bekflip (Dabl beco)	Dvojitý salto vzad nebo také přemet vzad (Vidličková & Pospíšil, 1997).
Fakie	Fejki	Jízda pozpátku, dopad ze skoku či railu pozadu (http://www.freeride.cz). „Jízda pozadu.“ (Binter et al., 2006, 8).
Flip	Flip	Jezdec je vzhůru nohama. V postatě jde o salto. Backflip – salto vzad, frontflip – salto vpřed. (Volák & Mikula, 2009).
Grab	Greb	Jezdec uchopí některou z částí lyže v určité pozici těla ve vzduchu. Důležitý prvek, jenž dodává každému triku ve vzduchu styl. Jedná se o uchopení lyže rukou ve vzduchu. Lyže se chytá jen tak pod vázáním – safety grab – či je ji možno překřížit a chytit před vázáním – mutegrab – či za patku – tailgrab (http://www.g2.cz). „Chycení prkna (provádí se buď při rotačních tricích nebo straight airech).“ (Večerka, 2003, 130).
Grind	Grand	Jezdec přijede ze strany k zábradlí. Potom vyskočí a vytočí se o 90 stupňů, takže jsou lyže kolmo k zábradlí. Pak jezdec sklouzne po celé délce zábradlí (kmenu a třeba i po sněhu, pokud má ledovou hranu). (http://www.freejump.cz). Na snowboardu je grind, když jezdec naskočí s deskou tak, že na zábradlí stojí oběma nohama současně. (http://www.youtube.com/watch?v=3uD2MSkWZnw).
Helicopter	Helikoptér Helikoptéra	Jeden z manévřů při skocích v boulicích. „Je to otočení těla o 360° kolem svislé osy.“ (Vidličková & Pospíšil, 1997).
Jibbing	Džibin	„Sjíždění a sklouzávání zábradlí a jiných překážek nejen ve snowparku“ (Volák & Mikula, 2009, 95). „Jízda po zábradlí je další disciplínou, která obohacuje snowboarding. Existují různé typy zábradlí, které mají různé sklony či tvary.“ (Binter et al., 2006, 115).

Kangaroo flip	Kengerů flip	Freeskiingový manévr, který se díky jeho uvedení Jonem Ollsonem na X – Games v roce 2008 stal jedním z nejpobulárnějších double flipů (flat spin 360, pak flat spin 540 a jezdec dopadne na switch) (http://www.urbandictionary.com). (http://www.youtube.com/watch?v=U7wQUtb7pQc&feature=related)
Kickers	Kikrs	Skoky, triky. Skoky mají různé tvary, délku a sklon odrazu, taktéž dopadu. Typy skoku jsou Conner, quaterpipe apod. Existuje několik základních typů triků. Ty nejméně náročné jsou tzv. straight airy – rovné skoky, při kterých snowboardista může chytat prkno levou, pravou nebo oběma rukama na různých jeho částech – tzv. graby (Večerka, 2003).
Late	Lejt	Když jezdec na chvíli přeruší během triku rotaci a poté v ní pokračuje dál tak to je rotace typu late (http://www.freeride.cz).
Metal Attack	Metl Atak	Snowboardový závod disciplíně jibbing, který se pořádá každoročně na Číhalce v Orlických horách (http://www.snowboard.cz).
Mute	Mjůt	Jezdec pokrčí obě kolena, pravou rukou uchopí levou hranu levé lyže těsně před špičkou vázání. Potom táhneme obě lyže nahoru k pravé části jezdcova těla (www.freejump.cz). Na snowboardu jezdec chytne desku přední rukou mezi nohama u frontsidové hrany (Binter a kol., 2006).
Mute Cross	Mjůtkros	Jezdec pokrčí obě kolena, pravou rukou uchopí levou hranu levé lyže těsně před špičkou vázání. Potom táhneme obě lyže nahoru k pravé části jezdcova těla, přičemž zkříží špičky lyží. Levá ruka jde do protipohybu nahoru za hlavu tak, aby obě ruce tvořily přímku. Patka pravé boty co nejvíc od těla doprava, pravé koleno mírně výš a mírně přes levé stehno (http://www.freejump.cz).
Mistyflip	Místyflip	http://www.youtube.com/watch?v=4FgIjR3gi-8&feature=related
Misty 720 Safety	Místy sevntventy sejfty	Jezdec najede rovně, pravou rukou švihne doleva dolů a vydrží ve skrčené poloze, dokud nedotočí salto a celý vrut (http://www.freeskiing.estranky.cz).
Rocket Air	Rakit ér	Jezdec drží pravou rukou pravou špičku pravé lyže a propne obě nohy (http://www.freeskiing.cz).
Rodeo	Rodeo	Snb: backroll + 180 a více (http://www.youtube.com/watch?v=OlxNruJbAMA) lyže: sideflip + 180 a více
Rotace, točka, spin		„Trik, při kterém se jezdec otáčí kolem jedné ze svých os“ (Večerka, 2003, 130).
Safety	Sejfty	Jezdec pokrčí ramena až k hrudi a levou rukou uchopí ve středu lyže pod vázáním levou hranu levé lyže (http://www.freeskiing.cz).
Spin	Spin	„Točení je definováno jako točivý pohyb na plochách lyží s vertikálním držetím těla, na jedné nebo obou lyžích.“ (Vidličková & Pospíšil, 1997, 22).

Stiffy	Stify	Jezdec drží pravou rukou pravou hranu pravé lyže před vázáním a protáhne obě nohy (http://www.freeskiing.estranky.cz).
Straight air	Strejt ér	„Rovný polet, trik bez rotace“ (Večerka, 2003, 130).
Switch	Svič	Jízda na skok či rail pozadu (Volák & Mikula, 2009)
Triple	Tripl	Trojité provedení nějakého prvku (Vidličková & Pospíšil, 1997).
Triple cork	Tripl kork	Trojité vyosení při rotaci (http://www.youtube.com/watch?v=FkhHriooih8).
Twist	Tvist	„Všechny vruty (včetně vícenásobných vrutů v jednoduchých saltech) musí být prováděny v propnuté pozici. Výjimku tvoří vícenásobná salta vpřed s vruty, kde vruty mohou být prováděny v libovolné pozici.“ Vidličková a Pospíšil (1997, 6).
Unnatural	Annejčrl	„Nepřirozená rotace, pro každého lyžaře je přirozenější rotovat buďto doleva nebo doprava.“ (Volák & Mikula, 2009, 95). Rotace na druhou stranu než jsme zvyklí.

V následující tabulce (tabulka 2) jsou uvedeny názvy překážek, které jsou součástí téměř každého snowparku (význam tohoto pojmu je zde také obsažen). Dále jsou zde uvedeny názvy obvyklých soutěžních disciplín a forem závodů.

Tabulka 2. Názvy snowparkových překážek a formát freestyle soutěží (autorka)

Název snowparkové překážky/formát freestyle soutěží	Fonetický přepis termínu užívaného českými freeskierky a freestyle snowboardisty	Popis snowparkové překážky/formát freestyle soutěží
Big air	Big ér	„Velký skok, soutěžní disciplína“ (Volák & Mikula, 2009, 95).
Contest	Kontest	Závod (http://www.freeride.cz).
Grind box, funbox	Grand box, fanbox	„Překážka na jibbing ve tvaru kvádrů (krabice), na hranách jsou vestavěné trubky, po kterých jibbuje, jibbuje se i po horní ploše boxu.“ (Večerka, 2003, 130).
Halfpipe	Háľpajp – 1. uměle vytvořená dráha nebo překážka, která svým tvarem (respektive tvarem průřezu) připomíná písmeno U; vloni byla postavená nová halfpipe; pro snowboardisty je k dispozici half-pipe. 2. jízda na této dráze; taková sportovní disciplína (Martincová et al., 2004, 144)	Koryto ve tvaru U. „U-rampa, soutěžní disciplína“ (Volák & Mikula, 2009, 95). „U-rampa, uměle vytvořená rampa ze sněhu nebo vyhloubená v zemi ve tvaru U.“ (Binter et al., 2006, 8).

Jam	Džem	Formát závodu, kdy je stanoven určitý časový úsek např. 45 minut, a kde si jezdci sami volí, kolikrát pojedou na jimi vybranou překážku (www.snowboarding.cz).
Jibbing, grinding, sliding	Džibin, grandin, slajdin	„Ježdění po zábradlí nebo po čemkoliv jiném, nejnovější odvětví snowboardingu.“ (Večerka, 2003, 130).
Rail	Rail	Zábradlí, na kterém se griduje/jibbuje, trubka (kulatá), jekl (hranatý)“ (Volák & Mikula, 2009, 95).
Slopestyle	Sloupstajl	Využití celého snowparku během závodní jízdy, to znamená použití jak skoků, tak railů. „Při slopestylu využívají jezdci několika za sebou jdoucích překážek různých typů a kombinací, častá je kombinace některých freestylových disciplín (skoky, raily, někdy dokonce i U-rampa).“ (Volák & Mikula, 2009, 95).
Snowpark	Snoupark - sportovní areál určený pro snowboarding“ (Martincová et al., 1998, 276).	Je speciální sjezdová trať, která obsahuje různé terénní nerovnosti a překážky (skoky, raily atd.). Tyto terénní překážky mohou být jak přírodní, tak i umělé. Snowparky nalezneme především v zimních lyžařských areálech. Zimní areály tyto snowparky označují v podstatě jako jedny z typů a druhů sjezdových tratí (Špatka, 2008).

V tabulce 3 uvádíme anglické názvy poměrně nových sportovních disciplín, které bývají řazeny do skupiny rizikových sportů, ale většinou do češtiny nejsou překládány a u mnohých naopak tento název v českém prostředí zdomácněl v podobě neologismu.

Tabulka 3. Anglické názvy vybraných sportovních disciplín (autorka)

Anglický název	Popis pojmu dle slovníků neologismů (Martincová et al., 2004; Martincová et al., 1998; Sochová & Poštolková, 1994)	Výklad pojmů v dostupné literatuře, vztahující se k tomu konkrétnímu sportovní disciplíně
B. A.S. E. Jumping	[Bejsdzamp-] Ve slovnících neologismů není k nalezení	Jedná se o zkratku složenou z počátečních písmen čtyř anglických výrazů: B – buildings (budovy), A – antenna towers (televizní věže), S – spans (mostní oblouky) a E – earth (země, její útesy a skaliska). Jde tedy o seskoky s padákem z míst těchto čtyř kategorií a společným znakem je, že nejsou nevysoké, tudíž skokan musí bleskově reagovat a otevřít padák. (Tomlinson, 2000).

Extreme skiing	Extrémní lyžování je uváděno v rámci extrémních sportů: „sporty provozované ve velmi náročných až extrémních podmínkách; k extrémním sportům patří nejen extrémní lyžování...“ (2004, 121).	„Extrémní lyžování je lyžování v extrémním terénu a v extrémních podmínkách, kde lyžař kalkuluje každý oblouk, každý pohyb a kde jde především o zdolání konkrétního velmi obtížného a nebezpečného svahu.“ (Šedová & Schauer, 2003, 37).
Freeride	[Frírajd] – Jízda, ježdění na snowboardu nebo na lyžích ve volném, neupraveném terénu (2004, 128).	Lyžování ve volném terénu, důraz je kladen na prožitkovou sféru (Šedová & Schauer, 2003).
Freeriding	[Frírajd-]	„Volné ježdění v přírodě“ (Binter et al., 2008, 8). „Freeriding je vzor svobody“ (Kremer, 2003, 383).
Freeskiing	[Frískíi-] – lyžování v horském, obtížně přístupném, nebezpečném terénu (2004, 128).	Lyžování na twintipových lyžích ve snowparku, na speciálně utvořených překážkách, určených k provádění triků (Volák & Mikula, 2009).
Freestyle	[Frístajl] – volná jízda s využitím akrobatických prvků; - Vytvořený volně, improvizovaný; freestyle představují skoky a triky na rampách (2004, 128).	„Volný styl, triky v U – rampě, na sjezdovce a skoky z můstků.“ (Binter et al., 2006, 8). Lyžování na twintipových lyžích ve volném terénu s využitím přírodních překážek (kmen stromu, sněhová návěje apod.). Tento neupravený terén je využíván ke stavbě skoků (Volák & Mikula, 2009).
New School	[Njúskul] Ve slovnících neologismů není k nalezení	Nová škola lyžování. „Freestylové lyžování neboli Newschool je nově nastupujícím trendem lyžování, jedná se v podstatě o nové sportovní odvětví, kdy při závodech rozlišujeme několik disciplín - U rampa, slopestyle, big air a jibbing. ...Podobně jako freestylové snowboardy mají i freestylové lyže ohnutou patku - tzv. twintip ski.“ (www.novaskolalyzovani.cz).
Skateboarding	[Skejtboardy-] – ježdění na skateboardu (desce na kolečkách); taková sportovní disciplína (1998, 270).	Jízda, skoky a triky na skateboardu (desce) v urbanistickém prostředí. Jezdci využívají jednak speciálně utvořené překážky ve skateparcích a jednak překážky pouličního stylu (schody, zábradlí, popelnice apod.) (Karas & Kučera, 2004).
Skicross	Skikros – „sjezd náročné trati s různými překážkami (zvlněný terén, skoky, zatáčky apod.) na lyžích; Taková sportovní disciplína: ve skikrosu jezdí závodníci rozjížd'ky po čtyřech a dochází k častým kontaktům.“ (2004, 416).	Lyžování ve speciálně vyprofilované trati (podobnost s motokrosovou dráhou). Závodní odvětví lyžování spadající do kategorie freestyly (akrobatického lyžování) se specifickým soutěžním systémem a několika jezdci současně na trati. (Šedová & Schauer, 2003).
Snowkiting	[Snoukajty-] – „závody v pouštění speciálně konstruovaných draků“ (2004, 199).	Jízda, skoky a triky na lyžích či snowboardu za pomoci kitu (tažného draka). Na rozdíl od sjezdového lyžování či snowboardingu je tento sport možné provozovat na rovině

	Kitesurf[kajtserf] – „plovák v kombinaci s tažnou, říditelnou, obloukovitou konstrukcí připomínající padák (s drakem) k ježdění na vodě, skokům apod.“ (2004, 199)	(zasněžené pláně, mírné svahy, zasněžená zamrzlá jezera). Plochý terén je dokonce vhodnější než kopce díky stabilnějšímu větru, přesto někteří pokročilí snowkiteři preferují jízdu v horách, kde členitý terén poskytuje širší možnosti (www.snowkiting.cz)
Snowboarding	[Snoubordy-] – ježdění na snowboardu (deska z umělé hmoty ve tvaru krátké lyže, určená k jízdě na sněhu bez použití hůlek); taková sportovní disciplína: před pěti lety jen málokdo věřil, že snowboarding bude v budoucnu prožívat takový rozmach (1998, 275)	Jízda na sněžném prkně. „Jeho podstatou je klouzání po sněhu pomocí jednoho speciálního prkna, na kterém stojí jezdec bokem po směru jízdy a obě nohy má připevněné pomocí vázání.“ (Louka & Večerka, 2007, 8).
Surfing	[Serf-] – jízda speciálním plavidlem (surfem) na vlnách mořského příboje (pro zábavu i jako sportovní disciplína (1994, 176).	Klouzání na vlnách prostřednictvím speciálního prkna (surfboardu). (Tomlinson, 2000).
Wakeboarding	[Vejkbórdy-] – krátká široká lyže s vázáním pro obě nohy, uzpůsobená jízdě po vodní hladině ve vleku za motorovým člunem: wakeboard se podobá prknu snowboardu (2004, 211)	Jízda, skoky a triky na wakeboardu (krátká široká lyže s vázáním pro obě nohy) ve vlnách vytvářených tažným motorovým člunem (Tichá, 2005; Tomlinson, 2000).

1.2.2 Rizikový sport

Označení pro nové formy sportovních aktivit je celá řada, pro snazší orientaci je uvádíme v abecedním pořadí v tabulce 4. Od roku 1995, kdy debutovaly eXtreme – Games na ESPN (The Entertainment and Sports Programming Network) (Rinehart & Syndor, 2003), je pro tyto sporty charakteristické četné názvosloví.

Tabulka 4. Abecední seznam označení pro nově vznikající formy netradičních sportovních disciplín (autorka)

Anglický název	Např. zmiňován autory:	Možný český překlad
Action sport	Bennet & Henson, 2003	Akční sport
Adrenalin sport	Donnelly, 2006; Slepíčka, Hošek, & Hátlová, 2006; Willig, 2008	Adrenalinový sport
Adventure sport	Breivik, 2010; Draper & Hodgson, 2008; McNamee, 2007; Puchan, 2004; Shiptside, 2006	Dobrodružný sport
Alternative sport	Beal, 1995, 1996; Rinehart & Syndor, 2003; Thorpe, 2009; Wheaton & Beal, 2003	Alternativní sport

Avant – garde sport	Kohn & Syndor, 1998; Rinehart, 1996, 1998	Avantgardní sport
Dangerous sport	Farley, 2001; Guss, 1993; Kerr, 1999	Nebezpečný sport
Extreme sport	Bane, 1989; Booth & Thorpe, 2007; Brymer, 2009; Brymer & Oades, 2009; Genereaux, 2002; Hoffmannová, 2003; Karinch, 2000; Le Breton, 2000; McMillen, 1998; Murray, 2003; Olsen, 2003; Pain & Pain, 2005; Sagert, 2009; Tomlinson, 2000	Extrémní sport
Freesport	Jane, Morgan, & Summers, 2005; Sky, 2001	Volný, svobodný sport
Fringe sport	Fuller, 2010	Okrajový sport
Gen Y sport	Bennet & Henson, 2003	Sport generace Y
High risk sport	Brody, Hatfield, & Spalding, 1988; Castanier, Scanff, & Woodman, 2010; Celsi, 1992; Celsi, Rose, & Leigh, 1993; Gutman & Shawn, 2003; Kajtna, Tušák, Barič, & Burnik, 2004; Slinger & Rudestam, 1997; Watson & Pulford, 2004	Vysoce rizikový sport
Hybrid sport	Fuller, 2010	Hybridní (křížený) sport
Lifestyle sport	Šebek, 2011; Wheaton, 2004	Sport vztahující se k životnímu stylu
Outlaw sport	Chandler, Cronin, & Vamplew, 2007	Sport mimo zákon nebo také vyhoštěný sport
Outsider sport	Rinehart, 1996, 1998	Outsiderský, na okraji stojící sport
Panic sport	Kroker, Kroker, & Cook, 1989	Panický sport
Pseudo – sport	Kohn & Syndor, 1998	Pseudo (rádoby) sport
Risk sport	Cazenave, Le Scanff, & Woodman, 2007; Hoffmannová, 2003; Kodým, Man, Jansa, & Válková, 1982; Manning, 1999; Robinson, 1992; Ryan, 1998; Šebek, 2011; Válková (1980)	Rizikový sport
Trash sport	Kohn & Syndor, 1998	Odpadlický sport
Whiz sport	Midol, 1993; Midol & Broyer, 1995	Svistový sport

Autoři průvodce, který představuje výklad základních pojmů ve sportu a tělesné výchově, nerozlišují mezi termíny adventure, risk či extreme, naopak uvádí je pohromadě jako možnosti různého pojmenování jedné kategorie sportů (Chandler, Cronin, & Vamplew, 2007). Řada teoretiků se stále zabývá otázkou, zda by nebylo tyto aktivity správnější (a užitečnější) konceptualizovat jako různé formy hry spíše než sport (Howe, 2003; Stranger 1999), přičemž podtrhují význam jejich umělecké citlivosti

(Booth, 2003; Humpreys, 2003; Rinehart, 1998; Wheaton, 2004). Máme-li se v této věci nicméně dobrat porozumění, musíme překročit zjednodušující a omezující dichotomie jako tradiční versus nové, většinový versus právě se vynořující a další jim podobné protiklady jako sport versus umění. „Alternativní a takzvané většinové sporty mohou mít prvky, použijeme-li Williamsovo (1977) dělení, dozrívající, přicházející i dominantní sportovní kultury“ (Rinehart 2000, 506). Jak navrhuje Rinehart, „rozdíl mezi a uvnitř těchto sportovních forem lze nejlépe uchopit skrze široké spektrum diskusí zaměřených na jejich smysl, hodnoty, status, identity a formy“ (Wheaton, 2004, 3). Z tohoto důvodu se v následujícím textu se pokusíme porozumět jednotlivým označením v rámci obsahového významu a historicko-kulturního kontextu.

Pojem extrémní sporty je mediální název pro určité činnosti, ve kterých je vysoká úroveň vlastního nebezpečí. Jde o záměrnou činnost s maximalizací rizika. Extrémní sporty jsou volnočasové a rekreační fyzické aktivity, které nesou riziko vážného fyzického zranění až dokonce i smrti (Brymer & Oades, 2009; Willig, 2008). Původ označení „extrémní sporty“ spadá do propagační a ekonomické sféry. První oficiální použití slova „extrémní“ ve sportu se objevilo v souvislosti s lyžováním a termín zavedla firma North Face (výrobce sportovních potřeb především pro turistiku, horolezectví a zimní sporty) v 70. letech 20. stol. (Bane, 1989). Z perspektivy dnešní doby se jednalo o označení tradičních aktivit jako lyžování, skialpinismus, horolezectví, surfing a potápění. Breivik (2010) si všímá vnějších znaků extrémních sportů v tom smyslu, že se jednalo o spojení těchto aktivit s outdoorovým životním stylem, oblečením a vybavením. Nástup X – Games (Extreme Games) v roce 1995 znamenal posun ve vnímání toho, co jsou „extrémní sporty“ a začaly být takto označovány sporty mládeže jako BMX, skateboarding a snowboarding (viz kapitola 1.2.1 Slovníček pojmů). Životní styl nabyl městské podoby a významnou roli zde sehrávala rocková hudba. Alternativní sport je označení, které charakterizuje určitou opozici k dominantní sportovní kultuře. Kolem alternativních sportů se kumulují skupiny a utváří se specifické prostředí, které vede ke vzniku subkultur (např. wakeboarding, waveboarding, viz kapitola 1.2.1 Slovníček pojmů). V rámci takto vzniklé subkultury se formuje osobitý životní styl, pro který formující členové používají termín lifestyle sport. Wheatonová (2004, 6) tento proces vnímá „jako novou fázi ve vývoji sportů“ a domnívá se, že lifestyle sporty vyjadřují postmoderní životní styl.

Označení adrenalinové sporty vzniklo na základě příjemných až euforických pocitů, které nebezpečná aktivita vyvolává. Mnozí odborníci jsou však k tomuto označení velmi kritičtí, neboť zmiňovaný stav ve skutečnosti nesouvisí přímo s adrenalinem, ale je produktem funkce noradrenalinu. Přes značnou popularitu, která v souvislosti s tímto označením vznikla, se nejeví jako smysluplné řadit např. scuba diving mezi sporty adrenalinové, neboť přítomnost adrenalinu u sportovce hluboko pod vodou ho uvádí spíše do smrtelného nebezpečí, než že by způsoboval zmiňované euforické pocity (Draper & Hodgson, 2008). „High risk sport“ představuje skupinu sportů, které obsahují blízkost potenciálního fatálního zranění, ve smyslu překročení nejzazší možné hranice, kterou je smrt (horolezectví, B. A.S. E. Jumping apod., viz kapitola 1.2.1 Slovníček pojmů). Termín rizikový sport označuje Breivik (2010, 262) jako „koncept, který obrušuje hrany mezi extrémními, alternativními a lifestyleovými sporty, vzhledem k tomu, že v některých těchto sportech je obsaženo velké riziko, zatímco v jiných menší.“ V rizikových sportech musí člověk myslet na možný důsledek této činnosti v podobě vážného zranění (i smrti). Breivik k rizikovým sportům přiřazuje aktivity jako motorové sporty, sjezdy, horolezectví, sjezd na divoké vodě.

Breivik (2010) se domnívá, že zastřešující termín pro rozsáhlou směs těchto sportů nabízí sporty dobrodružné (adventure sports) a zároveň k tomuto tvrzení přikládá důvody, které se týkají skladby a obsahu těchto aktivit. Dobrodružné sporty se skládají z aktivit, které se vyznačují prvky výzvy, vzrušení a rizika. Dále jsou provozovány v náročném přírodním nebo uměle vytvořeném prostředí a jejich organizovanost je podstatně volnější než u tradičních sportů. Posledním výrazným prvkem je jejich pozice ve sportovním světě, kde často představují opozici k dominantní sportovní kultuře a vyjadřují svobodu a nezávislost. Většina těchto aktivit má dlouhou historii, avšak ve světě racionální moderní společnosti ve spojení s novými technologiemi a s mediálním zájmem se proměnily do specifické formy sportů, která je více méně kultivována a organizována. Zřejmě je propojenost s oblastí komerce, která jim do určité míry umožňuje existenci (Wheaton, 2004), avšak marketing a trh jejich prostřednictvím prodávají a distribuují senzační, ale vlastně falešnou identitu rebelství (Heino, 2000). Šebek (2011) ve své studii tento proces zdařile zachycuje v rámci bikerské subkultury a názorně formuluje v teoreticko-zakotveném modelu, který interpretuje tyto jevy jako součást procesu negociace retence a apropriace kulturního kapitálu v síti kontextuálních vztahů tvořené koncepty kmenové učení, lifestyle a rizikový sport. Nově vznikající

formy specifického sportu zároveň přináší do sportovní oblasti kameru jako prostředek k originální tvorbě jejich image, která na jedné straně dovoluje vnímat tyto aktivity jako snadno dostupné resp. snadno naučitelné, avšak na straně druhé utváří obraz něčeho natolik vzdáleného běžnému člověku, že svádí ke konzumenství z pozice diváka. Zde spatřujeme původ zvláštního paradoxu, který bychom charakterizovali jako odklon od běžného konzumování a spíše v něm vidíme směřování k fenoménu „cirkusáctví“. Samotní protagonisté k realizaci nových triků potřebují publikum, které je mnohdy vyburcuje k neuvěřitelným výkonům. „Tento jev může souviset s generováním vybuzející atmosféry cirků a arén. Atmosféry, jež v případě skutečně riskantních činů, kdy se sportovec pohybuje na reálné hranici života a smrti pomáhá posunout hranici mezi odhodláním a pudem sebezáchovy“ (Šebek, 2011, 102). Sportovec zároveň prostřednictvím realizovaného skoku (triku) vyjadřuje sebe sama a vytváří tak vlastní nezaměnitelný styl. Z tohoto úhlu pohledu se jedná o jakýsi dialog mezi sportovcem a publikem, v němž se přihlížející podílí a spoluutvářejí výkon sportovce. Šebek (2011, 102) tuto myšlenku ještě rozšiřuje o roli spíkra. Hovoří o triádě show, kterou tvoří jezdec, publikum a spíkr. „Velmi důležitá, resp. zásadní je úloha spíkra při soutěžích a exhibicích. Ten může podporovat motivaci jezdců, je režisérem podniku.“ Jiný úhel pohledu na vztah sportovce a diváka nabízí Hodaň (2009, 132), který upozorňuje na „druhou stranu mince“. Tou je sám sportovec a podnikatelské subjekty, jejichž předmětem je zábava. Sportovec se tak stává prostředkem jejich podnikání. „Původní sportovní výkon, resp. předvádění tohoto výkonu, se mění ve víceúčelovou show, která je divákovi předváděna“ (Hodaň, 2009, 133). Prioritou se stává atraktivita této show, neboť ta je příslibem většího zájmu ze strany diváka. Novou formou aktivit obsahujících vzrušení a riziko v oblasti lyžování jsou mimo jiné freeskiing (newschool, freeride), snowkiting and extreme skiing (viz kapitola 1.2.1 Slovníček pojmů). Snowboarding je zahrnován do skupiny aktivit jako jsou skateboarding, surfing, wakeboarding (viz kapitola 1.2.1 Slovníček pojmů) apod. (Breivik, 2010). Robinson (1992, 90) definuje rizikové sporty jako „různé druhy samostatně vznikajících aktivit, které se většinou vyskytují v přírodním prostředí a které vzhledem k jejich nejisté a riskantní přirozenosti poskytují příležitost pro intenzivní kognitivní a afektivní zapojení.“

Náročné a rizikové situace kladou vysoké nároky na rozvoj morálně volných vlastností sportovce, který musí být rovněž vybaven i odpovídajícími vědomostmi a

zkušenostmi. Lipovetsky (1999, 129) se domnívá, že „moralistní věk sportu je u konce, na scénu nastoupil sport jako móda“. Sport jako prostor pro budování charakteru se proměnil „v oblast, již uvádí do pohybu logika komercializace, rozrůžňování a urychlené obnovy“ (Lipovetsky, 1999, 129). Lipovetsky vnímá vznik rizikových sportů jako důsledek působení demokracie na proměnu samotného prapůvodního sportu aristokratů v módní sport dle výběru. Svět sportu rozšiřuje spektrum aktivit, vnáší do nabídky rozmanitost a změny a „změnil se v marginální křížení či ve svody novot“ (Lipovetsky, 1999, 129).

V oblasti psychologie sportu je u nás používána Kodýmova (1978) typologie sportů vytvořená a popsána na základě psychických požadavků kladených na sportovce daného provozovaného sportu. Původní termín Kodýma pro kategorii sportů, dnes označovaných jako rizikové, byl sporty morálně-volní, branné. Nemožnost používání termínu "rizikové" sporty v českém prostředí vycházela z dobových okolností (Vaněk, et al., 1970). Postupem času je však preferován pouze termín rizikové sporty (Válková, 1980), jehož používání je zakotveno v publikaci Kodým, Man, Jansa a Válková (1982). Kodým popisuje tuto skupinu sportů jako sporty, kde se do výkonu promítá úroveň ovládaného technického zařízení. Cílem je zvládnout obtížné přírodní a rizikové překážky (výška, rychlost, obtížný terén atd.), přičemž snadno vznikají nepříjemné psychické stavy. Z psychologických nároků jsou důležité senzomotorické schopnosti, rychlé a nestereotypní pohybové reakce, tvůrčí řešení situací, specifická odvaha se zvýšenou ochotou riskovat, statečnost, sebeovládání a rozhodnost. „Nezbytná je rovněž schopnost ovládat nepříznivé emociální a citové stavy (strach), které vyvolává nezvyklé prostředí (horské, vodní apod.).“ (Vaněk et al., 1970, 28). Dle Kodýma sem patří všechny sporty „benzínové“, jachtařské, plachtařské, parašutistické, sjezdové (lyže, boby, kola, lodě aj.). Novodobě se s termínem rizikové sporty setkáváme běžně a mohli bychom do této skupiny zařadit také aktivity freeskiing a freestyle snowboarding, které jsou předmětem naší práce.

Jak už jsme uvedli výše, jedním z předpokladů pro účast v rizikovém sportu je vůle ve smyslu schopnosti dosahovat předem vytyčených cílů a překonávat přitom vnější i vnitřní překážky. Sportovec věnující se rizikovému sportu podává výkon v podmínkách, které pro něho představují určité riziko. Musí posuzovat situaci a rozhodnout se, zda má podstoupit riziko a sportovní výkon provést. Jedná se o překonání strachu jako záporně působícího motivu vlivem rozumových důvodů a

volního úsilí. Průběh volního jednání se obvykle uskutečňuje ve čtyřech fázích, kterými jsou vznik pohnutky (motivy) a předběžné vytýčení cíle, hodnocení a boj motivů, rozhodnutí a provedení (Vaněk et al., 1970). Motivy k provozování sportovní činnosti mohou být různé. „Jednak mají svůj základ v biologické potřebě člověka po pohybu a jednak vznikají v průběhu jeho ontogenetického vývoje vlivem společenských podmínek a podnětů.“ (Vaněk et al., 1970, 56). Motivy účastníků k provozování konkrétní sportovní činnosti se mění v průběhu života, vyvíjejí se s věkem a jsou vázány na životní situaci člověka, jeho zkušenosti a zaměření. Nejčastěji se opakujícími důvody, proč lidé vstupují do sportovní činnosti, jsou vliv různých osob, vlivy sportovního prostředí, potřeba sociálního kontaktu, zájem o konkrétní sportovní disciplínu, touha po dosažení vysokého výkonu, zvládnutí techniky a taktiky (učit se něčemu novému), být zdravý, být zdatný a v neposlední řadě bavit se a prožívat radost. Na základě pohnutek si mladý člověk vytyčí vhodný cíl pro své jednání a tento cíl je vyjádřen určitým přáním (umět skákat 360°). V případě, že k tomu má potřebné podmínky (geografické – blízko bydliště zimní horský terén, společenské – podpora ze strany rodičů a ekonomické – finanční prostředky) přechází jeho přání ve chtění, kdy sportovec hledá cesty k naplnění stanoveného cíle. Prožívá boj motivů a rozhodovací fázi, pro kterou je příznačná určitá rozpolcenost, „kdy se jiné jeho životní zájmy a přání dostávají do rozporu s předpokládanou sportovní činností“ (Vaněk et al., 1970, 57). Představy o perspektivní cestě jsou doprovázeny emočními stavy a rozumovými úvahami nejen o možnostech dosažení cíle, ale také uvědoměním si různých nepříjemných následků (např. úraz). Po tomto balancovacím stádiu přichází rozhodnutí, které vyvolává pocit zodpovědnosti a je obvyklý při volném jednání. Rozhodnutí záleží především na jedinci samotném (přestože určitou roli tam mohou sehrávat vnější podmínky). V případě, že se jedinec rozhodl, následuje vlastní jednání, tedy provedení.

Vaněk, Hošek, Rychtecký, Slepíčka a Svoboda (1983, 77) při klasifikaci morálně volných vlastností vycházejí z pojetí, které „považuje morálně volní vlastnosti sportovce za zákonitě vzniklé a reálně existující zvláštnosti jeho mozkové činnosti, které se projevují při plánování sportovní činnosti a při její cílevědomé kontrole a regulaci“ a vymezují sedm morálních vlastností, které ovlivňují plánování sportovní činnosti. Vzhledem k povaze naší práce považujeme za užitečné je na tomto místě souhrnně vyjmenovat. Jedná se zaprvé o sportovní hyperaspirativnost, zadruhé o iniciativnost (vnitřní zaangażovanost na sportovním růstu a inovace činností a

podněcování aktivit, které ke zlepšování vedou), zatřetí o samostatnost (spolehnutí na vlastní rozhodnutí v klíčové situaci), začtvrté o rozvahu (podíl intelektuálních dispozic), zapáté o odvahu, zašesté o uvědomělost (rámování vlastních plánů do sociálního kontextu) a zasedmé o rozhodnost (k překonání váhavosti při přechodu k realizaci rozhodnutí).

Na základě výše uvedeného se dostáváme k formulaci našeho způsobu, jakým budeme sporty, které jsou předmětem naší studie, freeskiing a freestyle snowboarding (viz kapitola 1.2.1 Slovníček pojmů) označovat. Vzhledem ke skutečnosti, že pojem „rizikový“ sport je znám jak odborné, tak laické veřejnosti se domníváme, že je toto označení vhodné používat v rámci naší práce. Za důležité považujeme uvést vysvětlení, jak tomuto pojmu rozumíme. Formulaci „rizikový“ vnímáme ve významu cesty svobodné tvořivé seberealizace, na níž dochází ke konfrontaci s nepředvídatelností a nemožností úplné kontroly (riziko), k jejichž překonání a zvládnutí je třeba hledat účinné strategie a mechanismy. Hálová (2011) při zkoumání copingových strategií u freeskiérů a freestyle snowboardistů (viz kapitola 1.2.1 Slovníček pojmů) zjistila, že se tyto sportovci nechtějí zranit, naopak to je to poslední o co stojí. Nepouští se střemhlav na skok, aniž by si předtím nepromysleli, jak a jaký skok provedou a nezhodnotili své kompetence. Naopak „volí postupné zdokonalování se bez unáhlení, postupují krok za krokem k tomu, aby si po mnohých letech trénování mohli dovolit, řekněme, riskantnější trik“ (Hálová, 2011, 61). Riziko v tomto směru představuje stimulaci nejen po stránce fyziologické, psychické (ve smyslu působení podvědomých až nevědomých ochranných mechanismů), ale i strategického myšlení a logického uvažování, které probíhá na odlišné bázi. „I když si riziko na první pohled nepřipouští, nebo ho dokonce bagatelizují, mnozí nevědomě používají hodnotící mechanismy, za pomoci kterých zvažují hranice svých možností a v případě, že je situace vyhodnocena, jako příliš nebezpečná raději se jí vyhnou.“ (Hálová, 2011, 61). Konfrontace s rizikovou situací nutí k určitému způsobu jednání, jehož prostřednictvím dochází k objevování sebe sama, svých limitů a tím pádem k formování osobnosti.

1.2.2 Freeskiing a freestyle snowboarding

Freeskiing a freestyle snowboarding (viz kapitola 1.2.1 Slovníček pojmů) jsou ve srovnání s tradičními zimními sporty poměrně novými sportovními disciplínami. Skutečnost, že se dynamicky rozvíjí, poukazuje na celosvětový trend, kterým je progres

netradičních a alternativních sportů. Úskalí pro nás při tvorbě této kapitoly představuje podat dostatečně vědecký obraz o těchto aktivitách v souladu se zaměřením naší práce (biodromální pohled), neboť pouze některé publikace jsou orientovány tímto směrem a ještě dost okrajově. Důvodem je zřejmě fakt, že platformu pro komunikaci účastníků, kteří se věnují těmto sportům, představuje především internet. Nemáme zde na mysli, že by oblast freeskiingu a snowboardingu stála mimo akademický zájem, technika jízdy a skoků je analyzována především z biomechanického hlediska (Yeadon, 2000; Woolman, 2008) a rovněž způsoby jak postupovat při osvojování si jednotlivých dovedností jsou podrobně zpracovány z pohledu pedagogiky a didaktiky (Binter et al., 2006; Herbig, 2005; Louka, 1998; Louka & Večerka, 2007; Musil & Reichert, 2008; Šedová & Schauer, 2003; Volák & Mikula, 2009), především v rámci jednotlivých komerčních lyžařských škol (u nás APUL – <http://www.apul.cz>; Nová škola lyžování – <http://www.novaskolalyzovani.cz>).

Obsah publikací věnovaných freestyle snowboardingu a freeskiingu (viz kapitola 1.2.1 Slovníček pojmů) lze shrnout do několika přístupů k problematice. První přístup představují zdroje, které prezentují novou formu sportu (Binter et al., 2006; Blochl, Babic, & Blochl, 2006; Freimuth, 2001; Gallagher & Burtner, 2009; Gibbings, 1998; MacAulay & Kalman, 2006; Večerka, 2003; Volák & Mikula, 2009) zatímco v dalším přístupu pojednávají především o úrazech a fatálních zraněních (Engelhardt, Krüger-Franke, Pieper, & Siebert, 2005; Johnson, Shealy, & Yamagishi, 2006; Tator, 2008). Mezi tím jsou zdroje, které se zabývají těmito sportovními disciplínami jako společensko - kulturním fenoménem (Jarvie, 2006; Rinehart & Syndor, 2003; Wheaton, 2004) a popřípadě je nahlíží z pohledu filozofického (Loland, 2007; Parry, Robinson, Watson, & Nesti, 2007).

V rámci pedagogického přístupu k freestyle disciplínám uvádí Seebauerová a Götte (2008) několik aspektů, které považují za rozhodující v jejich vzniku. Autoři hovoří dokonce o takzvaných freestyle sportech a jejich objevení vnímají jako protiklad k takzvaným „klubovým“ sportům. Prvním uváděným aspektem je jejich flexibilita z hlediska prostoru a času, kdy freestylisté opouští sportovní a tělocvičné základy a sportovní aktivita se prolíná s běžným denním životem, v němž nejsou stanoveny povinné tréninkové časy. Další významný aspekt tvoří pravidla a řád, v jehož rámci freestylisté získávají část jejich intenzivního zájmu z vyhýbání se nebo porušování stanovených norem a odvozují svoji existenci z mýtu o jejich vlastních pravidlech.

V neposlední řadě se jedná o pojetí ideje vítězství a soutěžení. Freestyleisté mají vlastní osobní ambice – být lepší než byli včera, tedy základní téma sportu se pro ně odvíjí od kontroly vlastního těla a rozdílu mezi neschopností a mistrovstvím. Primární motivací je proud vzrušení, který je konečným cílem. Blažený pocit je výsledkem totálního pohlcení aktivitou. Populární sporty jako skateboarding a snowboarding symbolizují svobodu, flexibilitu, dynamičnost, lásku k dobrodružství, ale také ochotu riskovat a být odlišným. Už delší dobu to není jednoduše jenom otázka sportu, je to přinejmenším právě tak otázka hudby, příslušenství, skvělého vybavení a odpovídajícího postoje k životu. Zábavné výroky jako „dělej správné věci, ale zachovej si volnost“, „bez rizika není zábava“ jsou typickými projevy přejímaných postojů k životu. Demonstrace úplné kontroly nad tělem s klidným (až povzneseným) a zároveň uvolněným výrazem, přehlížení pravidel „klubových“ sportů, vytváření vlastních pravidel a testování osobních limitů se uskutečňují v rámci konfrontace s rizikem. Dalším význačným rysem freestyle sportu je vztah mezi tělem jako nástrojem ke komunikaci s okolním prostředím. Hranice mezi tělem a prostředím se prolínají v rámci uskutečňované fyzické aktivity.

K porozumění dynamickému rozvoji v oblasti lyžování a snowboardingu přispívá ojedinělým způsobem Fry (2006), který pohlíží na freestyle ve vztahu k životnímu prostředí, jeho zobrazení prostřednictvím médií a jeho reakce na sociální a ekonomické změny. V souvislosti s naším výzkumným záměrem koncipujeme tuto kapitolu jako základní představení a charakteristiku freestyle v lyžování a ve snowboardingu.

Tradiční freestyle (classic freestyle), též akrobatické lyžování, se řídí celosvětově uznávanými pravidly (FIS) a spadá pod něj pět samostatných disciplín. Mezi ně patří jízda v boulicích neboli akrobatický sjezd (moguls), paralelní akrobatický sjezd (dual moguls), akrobatické skoky (aerials), balet na lyžích (acro) a kombinace, přičemž výsledek kombinace je počítán pouze v případě, je-li závod organizován pro ACRO, akrobatický sjezd i skoky (Burns, 2010; Vidličková & Pospíšil, 1997). V akrobatickém lyžování jsou přesně stanovená pravidla jak pro účastníky na této disciplíně, tak pro závody včetně precizního provedení skoků a manévřů v nich. Konkrétně při skocích se hodnotí air (odraz, výška a délka), form (pozice a chyby v provedení) a landing (přistání a odjezd po přistání). Skupina „New Canadien Air Force“ tvořená z freestyleových závodníků, které provokovala tato nekompromisně nastavená

pravidla, představovala začátky současného freeskiingu (viz kapitola 1.2.1 Slovníček pojmů). Členové této skupiny (původně jezdci v boulich) začali zkoušet nové triky ve snowparcích určených především pro snowboardisty. Charakteristickým znakem freeskiingu se stala jízda pozadu, tzv. switch. (Volák & Mikula, 2009). Freeskiing vznikl tedy jako protiklad k tradičním formám závodního lyžování. Loland (1999, 361) ve světové encyklopedii sportu předjímá popularitu freestyle skiing „Vzhledem k zábavné hodnotě a půvabu pro fanoušky se freestyle skiing rapidně vyvíjí. Protože nemá kořeny v tradičním lyžování freestyle skiing nesporně zaznamená růst a zvyšující popularitu v budoucnosti.“. Dva roky po založení Mezinárodní freeskiing asociace (International Free Skiers Association – IFSA) vystoupili freeskieři na Winter X – Games (zimní extrémní hry), které jsou mezinárodní sportovní akcí zahrnující především nové progresivní disciplíny a jsou označovány za jejich neoficiální olympiádu. Poté následoval rychlý nárůst zájmu velkých lyžařských firem o tuto novou sportovní aktivitu (Köhle, 2008). Další významná událost, která zásadním způsobem ovlivnila vnímání freestyle disciplín, se odehrála v roce 2002, kdy na Olympijských hrách v Salt Lake City, Američan Johnny Moseley předvedl trik, pojmenovaný podle názvosloví akrobatů 720 off axes (tedy 720 naplocho, newschoolery označovaný jako cork 720). V zásadě tímto způsobem obešel pravidla, neboť do té doby se v boulich nesměly skákat triky „přes hlavu“, hlava se tedy nesměla dostat níž než nohy (Volák & Mikula, 2009).

Samotné členění v této mladé sportovní disciplíně není jednotné a postupně se diferencuje. Např. Musil a Reichert (2008) dělí freeskiing na jízdu ve volném terénu (freeriding) a na trikové jízdy (freestyle), přičemž freestyle ještě dále štěpí na tzv. tradiční freestyle a na newschool (viz kapitola 1.2.1 Slovníček pojmů). Volák a Mikula (2009) od sebe rozlišují akrobatické lyžování (jízda v boulich, akrobatické skoky a skicross) a freeskiing, který ještě dále štěpí na freeride a newschool. Odpadá tedy zahrnutí tradičních freestyle disciplín do spojitosti s freeskiingem. Dělení dle Voláka a Mikuly vymezuje freeskiing jako novou formu lyžování, která má více společného se snowboardingem než s akrobatickým lyžováním. Toto rozdělení je spíše formální, neboť propojení mezi freeskiery a účastníky tradičních freestyle disciplín existuje a mnozí kmenoví jezdci se ke freeskiingu dostali přes jízdu v boulich podobně jako členové z „New Canadien Air Force“ (viz výše). Zásadní rozdíl je spatřován ve filozofii těchto sportovních disciplín. „U akrobatického lyžování je primárním cílem provedení

předem stanoveného dokonalého pohybu, a proto se tento sport podobá mnohem více gymnastice.“ (Volák & Mikula, 2009, 35). Zřejmou odlišností je způsob provedení skoků, resp. triků, který se v rámci newschool lyžování stává osobitou záležitostí, kdy jezdci se snaží o zdůraznění individuální kreativity a odlišného a originálního stylu každého z nich. V klasickém freestyle (akrobatickém lyžování) jde primárně o počet vrutů a salt. Markantní rozdíl je výzbrojí a výstrojí. Výroba speciální lyže s TWINTIP technologií zvednuté patky, což umožňuje jízdu na switch (pozadu), byla významným okamžikem v rozvoji freeskiingu jako osobité sportovní disciplíny.

Ve své podstatě se freeskiing nejvíce podobá snowboardingu, který ho v mnoha směrech inspiroval „a v současné době je zachována dokonalá harmonie mezi těmito sporty, kdy neexistuje žádná rivalita mezi lyžaři a snowboardisty.“ (Volák & Mikula, 2009). Snowboarding a freeskiing (viz kapitola 1.2.1 Slovníček pojmů) se navzájem hodně ovlivňují. Spojitost mezi nimi dokládají i skutečnosti, že jezdci využívají stejné překážky, závody se konají ve stejných disciplínách a hodnotí se podle stejných kritérií. Samotní aktéři jak ve freeskiingu, tak freestyle snowboardingu spatřují hlavní odlišnost od tradičního závodního freestyle především v pojetí výkonnostního rozměru. Pro jezdce je podstatná volnost a zábava, kdy se baví samotným učením.

Ježdím si pro sebe! Protože mě to baví a nikdo mi do toho nekecá, neříká, co mám dělat za triky, kdy mám jít jezdit a kam a tak. Nenadává mi žádný trenér za to, že jsem něco udělal „špatně“ jako to je v jiných sportech! (Večerka, 2003, 30).

Když je dobře postavený park, tak je velká zábava si v něm jen tak jezdit a pokaždé zkusit jiné triky na různých překážkách. A když má člověk dobrý den a vrací spoustu triků, tak se mu v těle rozjede super pocit radosti z pohybu. (Večerka, 2003, 25).

Je super, že to není monotónní, a proto to je skvělá zábava. Každá jízda parkem je jiná, můžeš pořád dělat jiný triky a zkusit si nový a nový... Vlastně se nikdy nepřestaneš učit a vyvíjet. (Večerka, 2003, 28).

Uniformita přesně definovaných kritérií a stanovených pravidel je dalším pojmem, který odlišuje, neboť, „...freestyle snowboarding je založen na individualitách. Styl každého jednotlivého jezdce je jiný, což je na ježdění krásné a zároveň umožňuje další a další možnosti.“ (Večerka, 2003, 23). V neposlední řadě je podstatným rozměrem nezávislost

sportovní disciplíny, neboť v něm spatřují příslušníci obou komunit kořeny, přítomnost i budoucnost svého sportu. (Večerka, 2003; Volák & Mikula, 2009).

Freeskiing neboli volná jízda je každé jedincovo vyjádření klouzání po sněhu. Je mnoho jedinců a mnoho způsobů výrazů sahající od extrémně rychlého sjíždění, skákání, létání, po cokoliv, co si dokážeme představit. Kremerová (2003, 374) charakterizuje freeskiery tak, že jsou „kreativní a každý den se učí jinou možnost nebo nové vyjádření“. Dle Kremerové (2003) je směřování freeskiérů v souladu s obecnými hybnými silami, kterými jsou dosažení štěstí a svobody. Štěstí v tomto sportu má skutečný význam, tedy pokud jezdce či jezdce neudělají chybu a doskočí bez pádu, v ten moment pocítují štěstí. Freeskiing symbolizuje především volnost a svobodu. „V provázanosti krajiny a počasí lyžování nabízí tuto svobodu a prostor pro sebevyjádření v soužití s přírodou.“ (Kremer, 2003, 375). Freestyle ve snowboardingu (viz kapitola 1.2.1 Slovníček pojmů) je populární oblastí v posledních letech. Jeho atraktivita spočívá v hravosti a lehkosti, přičemž efektnost této sportovní činnosti umocňují fotografie v časopisech a snowboardové filmy. Do povědomí široké veřejnosti se freestyle snowboardingu dostává účastí na Winter X – Games a následně rozporuplnou a velmi diskutovanou oficiální účastí na Zimních olympijských hrách v Naganu v roce 1998, kdy byla zařazena freestyleová soutěžní disciplína U – rampa (halfpipe). Jestliže ke freeskiingu dospěli kmenoví jezdci přes jízdu v bouřích, spatřuje Gibbins (1998) přechod ke freestyle snowboardingu od skateboardingu (přičemž kořeny samotného snowboardingu jsou v surfingu). Ve shodě s freeskiingem najdeme u freestyle ve snowboardingu rovněž pojem „nová škola“, přičemž „příslušníci nové školy se pohybují na samé hranici freestyle a svojí představitostí posunují techniku triků o stupeň výš. Neexistují žádné meze, kam je až možné vlastní tvořivostí freestyle posunout.“ (Gibbins, 1998, 32). Zajímavé zjištění je, že ve snowboardingu se pojem „nová škola“ v současné době nepoužívá, avšak ve freeskiingu představuje samostatnou kategorii. Vysvětlujeme si tento fakt tak, že pro freeskiery bylo obtížnější definovat svoje místo v hluboce zakořeněné oblasti lyžování, kdežto pro snowboarding jako poměrně novou oblast v zimních sportech je dostatečné odlišení freestyle a alpských disciplín. Mezi freestyle disciplíny patří big air, half pipe, jibbing a backcountry (kombinace freestyle a freeride) (viz kapitola 1.2.1 Slovníček pojmů).

Podobnost s freeskiingem dokládají slova Bintera a kol. (2006, 81) „Mnohotvárnost zimní krajiny a individuální tvořivost každého freestylera nabízí

nevyčerpatelné možnosti při jízdě terénem a provádění triků.“ (viz Kremerová, 2003). Podobně jako u většiny nových a moderních sportů potkáváme se při jejich charakteristice mnohými superlativy. Samotní snowboardisté považují charakteristiku typu „snowboarding je životní styl“ za „často omílanou frázi“ (Večerka, 2003, 7). Snowboarding není tedy „jen sport...je především takový, jaký si ho každý z nás udělá. Má mnoho tváří a je pokaždý jiný. A v tom je jeho síla. V nekonečných možnostech toho krásného pohybu na prkně.“ (Večerka, 2003, 7). Snowboarding je také „zajímavý svou proměnlivostí, rozmanitostí a prožitkovostí“ (Binter et al., 2006, 7), „sportovní forma zábavy...skutečná volnost, žádná svazující pravidla, žádné předem dané stopy, z kterých nemůžete uhnout, žádný řád...“ (Večerka, 2003, 9) a umožňuje „...bezprostřední kontakt s horou, bezprostřední kontakt s přírodou.“ (Večerka, 2003, 10).

Některá uvedená konstatování dokládají výpovědi špičkových jezdců:

Sníh, hory, příroda, zábava kolem, kamarádi...No všechno kromě zranění (smích). (Večerka, 2003, 28)

Svoboda pohybu, cestování a poznávání nových míst a přátel. Nikdo mě do ničeho nenutí, dělám, co mě baví. (Večerka, 2003, 30)

Pohoda, příroda a můj vlastní progres v ježdění...Největší zážitek, co může člověk na snowboardu podle mě zažít, je okamžik, když je hezký den a jezdec odpaňuje freeridovej svah. Když jedeš s partičkou kamarádů jako první a podaří se ti to čistě sjet a odjet do toho i freestylovej trik na nějaký skalce. Potom dole koukáš na své kámoše a můžeš se s nima podělit o ten nádhernej pocit v těle. (Večerka, 2003, 25).

Vzhledem k rychle se rozvíjejícímu sportu, kterým snowboarding bezpochyby je, začal být zajímavý pro sponzory a zástupce lyžařské federace. Nové tisíciletí se pro tuto sportovní disciplínu zdá být zlomové hned z několika důvodů. Rozhodující událostí pro snowboardovou komunitu byl vstup Mezinárodní lyžařské federace (FIS) na pole organizování snowboardových závodů. Současně s nárokováním si práva na tuto činnost zaniká Mezinárodní snowboardová federace (ISF) a snowboardové společenství se před sezónou 2002/2003 rozdělují na dvě skupiny. Jedna skupina začala jezdit závody pod hlavičkou FIS (což je momentálně nutný předpoklad, pokud se jezdci chtějí účastnit evropského a světového poháru, či se propracovat až na Olympiádu) a druhá skupina se rozhodla pro zachování filozofie snowboardingu, která spočívá ve volnosti, nezávislosti

a originalitě, a hledala vlastní cestu. Aktivita těchto lidí vyústila v zorganizování sérií závodů Ticket to Ride (TTR), které se konají v devíti zemích čtyř kontinentů. V žádném z jedenácti závodů „nejde o honění bodů do žebříčku, ale o momentální prožitek jezdců a diváků.“ (Večerka, 2003, 20).

V České republice se každou zimu jezdí pod hlavičkou Asociace českého snowboardingu série závodů nazvaná „4x4“. Nejvýznamnější závody série 4x4 bývají také zařazeny do seriálu TTR (Vida, 2010). Nelze opomenout, že snowboardové závody pořádané pod hlavičkou FIS jsou na vysoké technické úrovni a pro účastníky je zajištěno perfektní zázemí, jenže mnoho kmenových jezdců je toho názoru, že “těmto akcím bohužel chybí ona jiskra, ono kouzlo, které vždy snowboarding oddělovalo od ostatních sportů.” (Večerka, 2003, 20). Sponzoring sehrává v celé této záležitosti podstatnou roli. Na jedné straně firmy ze snowboardingového průmyslu prostřednictvím medií získávají příležitost propagovat své výrobky na snowboardingových akcích, na straně druhé nadějní jezdci získávají finanční podporu pro rozvoj svých schopností a dovedností a současně mohou být budovány nové snowparks (viz kapitola 1.2.1 Slovníček pojmů). To platí i pro freeskiing. Nabízí se předpoklad, že může být na jezdce vyvíjen velký tlak ze strany sponzorů, kteří se pak pod tímto nátlakem pouští do riskantnějších skoků, čímž dochází k závažným zraněním.

Tlak firem, za který jezdí ti nejlepší, by ale mohl být časem tak velký, že už ty výkony budou strašně nebezpečné a přibude zraněných a možná bude i víc těch, kteří to nepřežijou. (Večerka, 2003, 26).

Problematikou sponzoringu ve sportu v České republice se zabývá Čáslavská (2009, 190), která v něm spatřuje “významný specifický prostředek k zabezpečení dostatečných finančních zdrojů...sponzorování přes řadu současných problémů prochází dynamickým vývojem také ve vztahu k oblasti sportu”. Jednou z hlavních podmínek ke sponzoringu je popularita a atraktivita konkrétního sportu, přičemž v České republice je to dle výsledků výzkumů fotbal a hokej (Čáslavská, 2009). Je tedy zřejmé, že v podmínkách naší země není snadné získat podporu k provozování freeskiingu. Situace v oblasti freestyle snowboardingu se zdá být příznivější, což může souviset s větší obeznameností široké veřejnosti s touto aktivitou a s jejím etablováním mezi olympijskými sporty. Zajímavé bude sledovat změnu postavení freeskiingu na sportovní scéně v případě jeho účasti na Zimních olympijských hrách v Soči 2014, která je v jednání.

Trendem v poslední době je pořádání tzv. kempů (camps), na kterých profesionální freeskieři a snowboardisté předávají své znalosti zkušenosti mladým začínajícím či pokročilým freeskieřům či snowboardistům. Tyto kempy jsou pořádány v různých regionech jak v zimě, tak v létě a doprovázeny doprovodným programem (Köhle, 2008; www.freestylezoo.net).

2 Teoretické zakotvení zkoumaného problému

V následující části přiblížíme jednotlivé oblasti stanoveného disertačního tématu k získání hlubšího vhledu do problematiky. Zároveň uvádíme výzkumy, které byly v oblasti rizikových sportů realizovány.

2.1 Biodromální psychologie

Psychologie životní cesty je konceptem, který se v psychologii sportu prosazuje zejména v posledních desetiletích. S myšlenkou životní dráhy osobnosti však vystoupila německá psycholožka Charlotta Bühlerová (1933) již ve třicátých letech minulého století. Ve své knize „Lidský životní běh jako psychologický problém“ se soustavně zabývá celoživotním vývojem, pojímá životní cestu jako zvládání vývojových úkolů a překonávání vývojových krizí. Do té doby byl vývoj jedince zkoumán nikoli vcelku, ale po dílčích liniích, a především v dětství a dospívání. Bühlerová upozornila na nebezpečí, které vývojové psychologii hrozí v přílišné specializaci, totiž že se ztrácí vývojová kontinuita lidského života. Bühlerová vymezuje životní stádia bez určení (0 až 15 let), expanze (15 až 25 let), zralost a definitivní životní role (25 až 45 let), duchovní rozmach, úspěch (45 až 60 let) a teoretický vztah k životu, retrospekce a příprava k ukončení života (60 a více let). Její snahou bylo vytvořit osobní smysl vývoje, korektně interpretovat cíle, úsilí, potřeby, životní plány a hodnotové systémy jedince. V centru jejího zaměření stála tvořivost ve vztahu k životním hodnotám. Německá koncepce vývojové psychologie jako celku je těsně spjata s filozofií, humanismem a vzděláním té doby (Baltes, Staudinger, Lindenberger 1999). V německy hovořících zemích se ustálil pojem psychologie životního běhu - „Lebenslaufpsychologie“.

V Československu se tímto pohledem na vývojovou psychologii zabýval bratislavský psycholog Josef Koščo (1987), který chápe vývoj jako neustálý proces změn, přičemž i v dospělosti a stáří má člověk potenciál pro růst. „Vývojové změny se odehrávají ve všech fázích, stádiích a ve všech bodech životní cesty“ (Koščo, 1987, 55). V různých bodech životní cesty vystupují odlišné zdroje změny a rozdíly v příčinách a průběhu individuálního vývoje. Životní cesta je pro každého člověka jedinečná a je ovlivňovaná řadou sociokulturních a socio-ekologických vlivů.

Život jedince je zasazen do historického času, ve kterém žijeme. Patří sem sociální, ekonomické i politické poměry, náhlé změny režimů, celkový styl života a módy v dané etapě, přírodní změny i náhlé katastrofy, struktury života rodin, výchovné styly dané kultury atd. Závažnost jednotlivých událostí nebývá stejná. Záleží mnohdy na zkušenostech, na postojích jedinců a jejich okolí, na sociální skupině, na přímém či nepřímém prožitku a na řadě dalších, ne vždy na první pohled zřejmých okolností. Působení historického času na lidské osudy se v psychologii většinou zanedbává. Řadu podnětných studií realizoval Elder s řadou spolupracovníků (1973, 1979, 2003 aj.).“ (Břicháček, 2009, 44).

Koščo navrhl pojem biodromální psychologie (řecky bios = život, dromos = běh). Nosným východiskem zde byla teorie vývojových úloh, která vymezuje základní okruhy problémů, s nimiž se střetává prakticky každý člověk: vstup do školy, vzdělávání a výchova (včetně vysokého školství), volba povolání, volba partnera, profese, kariéra v povolání, volný čas, rodičovství, penzionování, úsilí o čínorodé stáří, příprava na smrt atp. „Životní cesta je morfologií životního příběhu každého člověka“ (Koščo, 1987, 56). Biodromální přístup k osobnosti v prostoru životní cesty přispívá k překonávání jednostranného biologizujícího pohledu na vývoj člověka. Přináší nové pohledy na vývojové úkoly a jejich průběh, na přechodné situace a životní události, dále faktor věku a jeho důsledky, změny v chování apod.

V současné České republice s tímto holistickým přístupem pracuje psycholog Pavel Říčan (2004) a Karel Paulík (1994). Snahou biodromální psychologie je popsat průběh lidského života, zachytit typické prvky v každém individuálním životě, posuzovat životní cesty a najít zákonitosti, které jsou pro tyto cesty (přes jejich jedinečnost a rozmanitost) charakteristické. Říčan (2004, 17) v této souvislosti spatřuje úlohu psychologie životní cesty v odpovědi na „otázky dlouhodobé životní perspektivy, hodnot, smyslu života, vztahu ke smrti, spirituality, vztahu k sobě a lidem vůbec, identity...“. Z předmětu zkoumání biodromální psychologie vyplývá, že se jedná o široká, syntetická a těžko uchopitelná témata. Tedy především ve smyslu jejich exaktního zpracování. Jednu z cest zkoumání dynamiky osobnosti navrhuje Břicháček a Havlíňová (2005, 44) a je jí „zaměření na hledání mechanismů různých vývojových trajektorií: od rozdílů v časném dětství přes působení emocí, motivací, sebepojetí, sociability, výchovných stylů, vývojové psychopatologie, životních událostí aj. Zřejmě se jedná o souhru řady vlivů, které zatím jen obtížně mapujeme“. Úskalí ve zkoumání

životní dráhy vzniká z toho, že vývoj jedince je determinován hned několika vlivy probíhajícími v určitém systému. Růst jedince je určován bio – eko – psycho – sociálními determinantami. Z výše uvedeného je zřejmé, že životní dráha člověka si žádá být podrobována bádání zcela z jiné perspektivy než je ve vědeckém světě obvyklé. S požadavkem na nové paradigma – novou vizi reality vystoupil již v osmdesátých letech minulého století fyzik Fritjof Capra (2002), jehož hlavní myšlenkou v tomto ohledu je systémový pohled na život a na člověka v jeho komplexnosti oproti představě mechanického stroje. Capra (2002, 294) si uvědomuje, že „žijeme v globálně propojeném světě, kde všechny biologické, psychické, sociální a ekologické jevy jsou na sobě vzájemně závislé“ a pokračuje požadavkem na „základní změnu v našem myšlení, vnímání a hodnotách“. Počátek této změny, přerod od mechanistického pojetí skutečnosti k holistickému, je podle něho patrný již ve všech oblastech a pravděpodobně bude dominovat současnému desetiletí. „Životní běh, který se zaměřuje na holistický pohled, představuje hledání odpovědí na složité otázky typu „Jak porozumět dané osobě a co integruje její život. Jak jedinec sám zachycuje vlastní minulost, přítomnost i budoucnost, jaký smysl vkládá do svého života, jak se vyrovnává s úspěchy či omyly a to většinou v souvislosti s proměnlivými životními osudy v různém věku a v různých životních etapách.“ (Břicháček, 2009, 39).

V Severní Americe a v některých evropských zemích jako je Anglie, se biodromální psychologie dostává ke slovu v 80. letech 20. století a užívá se pojmu „lifespan psychology“, což je psychologie životního rozpětí. Mezi hlavní faktory markantního nárůstu významu biodromálního přístupu v těchto zemích patří jednak vznik oboru gerontologie (v souvislosti s problematikou stárnutí populace) a jednak rozmach tohoto pojetí v sociologii (Life – course sociology). (Baltes, Staudinger, Lindenberger 1999).

Výzkum biodromálního vývoje nebo výstižněji řečeno rozvoje osobnosti se týká tří hlavních působících systémů (Baltes, Lindenberger, & Staudinger, 1998). Prvním systémem jsou věkem odstupňované vlivy (např. škola), které formují jedincův růst relativně normativním směrem. Druhý tvoří historií odstupňované vlivy (např. sametová revoluce, světová krize), které utváří rozvoj rozdílně napříč historickou periodou a třetím systémem jsou vlivy nenormativní (např. úraz), které mohou velmi silně působit na vývoj jedince. Biodromální teorie trvá na tom, že psychologické působení není fixováno na určitý věk. Přesněji řečeno, během rozvoje osobnosti jedince,

ve všech stádiích životní dráhy, jsou tyto procesy v činnosti. Speciální pozornost je věnována jedincově spoluúčasti na tvorbě vlastního růstu. Jedinci řídí svůj fyzický, kognitivní, sociální a osobnostní rozvoj budováním strategií ke zvládnutí různých vývojových výzev, stanovováním si cílů, a přijímáním volby. Biodromální teorie specifikují temporální pořadí životních období jako dětství, dospívání a dospělost (Pulkkinen & Caspi, 2002).

Na své životní cestě se tedy jedinec dostává do nepřetržitého toku životních událostí (life events), u nichž lze rozlišit tyto dimenze. Jednotlivé životní události, zejména jsou-li subjektivně hodnoceny a prožívány jako události náročné a životně závažné, mají na jedince pozitivní i negativní účinek. Podobně mohou působit i drobné každodenní strasti (daily hassles) a radosti (daily uplifts), zejména pokud se v určitém časovém úseku nahromadí (Paulík, 1994). Považujeme za podstatné zdůraznit rozdíl mezi „transition“ (= procesuální záležitost) a events (u nás jako životní křižovatky = jednorázová akce, mnohdy nečekaná, s malou možností předvídání či ovlivnění). „Období životní cesty, ve kterých se odehrávají důležité životní přechody, jsou zároveň obdobími, ve kterých se koncentrují důležité životní události rozhodování. Určují další průběh a charakter vývoje jedince a významně ovlivňují jeho život (začátek školy, puberty, získání první práce, opuštění domova, odchod do důchodu)“ (Koščo, 1987, 63).

Podíl jedince na utváření vlastního života je téma, které považujeme v rámci naší práce za stěžejní. Domníváme se, že v této souvislosti je třeba odlišit pojem význam životní cesty od pojmu životní cyklus. Ten se většinou používá k vyjádření ustáleného sledu, následky procesů od vzniku do zániku organismů. Cyklus vyjadřuje procesy, zpravidla geneticky podmíněné, determinované genetickým programem, které probíhají ve stejných pravidelných obdobích. Pojmy životní cesta – životní cyklus člověka představují dva dialekticky se podmiňující, ale kvalitativně odlišné modely. V souvislosti s životními cykly se Sheehyová (1999, 22) domnívá, že došlo k převratu. „Lidé dnes sice opouštějí dětství dříve, ale déle dospívají a mnohem později umírají“. Sheehyová hovoří o desetiletém posunu. Adolescence trvá u středních vrstev až do třicítky. Navzdory novým posunům v životním cyklu však stále existují široká, obecná stadia dospělosti a klasické přechody mezi nimi. „Časový rozvrh je však protažen o pět až deset let. Věkové hranice pro hlavní životní události se staly velmi pohyblivými“ (Sheehyová, 1999, 30). Sheehyová hovoří ne o jedné, ale rovnou o třech dospělostech vzhledem k očekávané délce života. Rozděluje období na prozatímní dospělost (18 až

30 let), první dospělost (30 až 45 let) a druhou dospělost (45 až 85 let a více). „Dvacítka se protáhla do dlouhé prozatímní dospělosti. Většina mladých lidí vytáhne kořeny až po pětadvacítce a skoro do třiceti zůstávají v provizorní dospělosti a posunují tak všechna ostatní období až o deset let.“ (Sheehyová, 1999, 61).

Optimistický pohled Sheehyové (1999) na život člověka se utvářel v návaznosti na Eriksona (1999), který ve své původní práci „Osm věků člověka“, geniálně skombinoval psychologické hledisko s biologickým a sociologickým. Eriksonova teorie vznikla v padesátých letech minulého století a pokrývá osm období napříč životní dráhou jedince. Každé stádium zahrnuje krizi nebo věkově specifickou výzvu, která by měla být, v rámci optimální rozvoje jedince, uspokojivě vyřešena. Psychosociální krize, která by měla být v dospělosti vyřešena, se týká intimity versus izolace, generativity versus stagnace a integrity versus beznaděje. Běžné schopnosti nebo ego dovednosti jako naděje, vůle a smysl v dětství, spolehlivost v dospívání, láska, starost a moudrost v dospělosti se objevují jako úspěšný výsledek jednotlivých krizí. Rozvoj osobnosti je založen na úspěšném řešení psychologických krizí, které v závěru vedou k integritě v pozdním věku. Integrita je tedy cíl úspěšného rozvoje jedince. Erikson pojmenovává existenci tzv. „normální“ vývojové krize a změny, kterými si za život každý člověk projde. Definuje každé životní stádium určitým úkolem, který má člověk ve svém duševním vývoji splnit. To, jak je zvládne překonat, závisí na úrovni osobnostní zralosti. Tyto vývojové krize považuje za bod obratu, za křižovatku, kde se člověk buď vydá cestou růstu, nebo se na nějakou dobu zastaví. Každé vývojové období obsahuje jak vývojové úkoly, které člověk řeší, tak i růstová nebezpečí. Nevylučují se navzájem, obohacují se.

Z pojetí vyjadřujícího názor, že krizové situace jsou přirozenou výzvou k růstu člověka, rovněž vycházíme v naší práci, krize tedy znamená hrozbu, riziko i příležitost. V čase svého života prochází jedinec složitým řetězcem kvalitativních přeměn. To je vývoj. „Všude zkrátka, kde se něco děje, kde se něco vyvíjí, roste, mění, kde něco nového vzniká, zkrátka všude, kde pulzuje život, jsou i krize. Život je nese sebou. My však takovou krizi prožíváme jako prolomení zaběhnutého, stabilizovaného životního pořádku, jako ohrožení vlastní jistoty. Došlo k přervání souvislostí, cítíme se ohroženi a vydání v šanc nejistotě nových a neznámých věcí. Hrozí nebezpečí ztroskotání.“ (Mrkvička, 1984, 36). Krize znamená předěl, zlom, bod zvratu. Něco se musí stát, věci nemohou zůstat, tak jak jsou, jak doposud byly, musí se změnit, ale tím se otvírá

možnost žít jinak, být jiný. Vývojová krize tedy nastává, dostanou – li se hybné síly do ostrého rozporu. Je to stav, kdy už není možné zůstat takovým jako dosud, a přitom cesta kupředu není otevřena nebo je velmi nesnadná. Ze střetnutí protikladů vzniká nová kvalita. To zároveň znamená, že se ztrácí něco starého. Jde o přerod a (zejména na vědomé úrovni) o ztrátu kontinuity, neboť neexistuje žádné „jádro“ osobnosti, které by krizí prošlo netknuto. Přitom vědomí kontinuity, to, že já dnešní budu zároveň já zítřejší, je jeden ze základních integračních principů osobnosti. Proto blížící se vyvrcholení krize vzbuzuje úzkost. Úzkost je zde signálem ohrožení: ohrožena je kontinuita dosavadního způsobu života, je nutný skok k nové kvalitě (Říčan, 2004).

V rámci naší práce čerpáme z přesvědčení, že řízení vlastního života je realizací osobní svobody patřící k nejvyšším hodnotám moderního člověka. Osobní svobodou nemáme na mysli děláním jen toho, co se nám zlíbí, ale domníváme se, že jsme „...tím svobodnější, čím jsme vzdělanější a statečnější, čím lépe rozumíme době, v níž žijeme, čím více se orientujeme na cíle, jež přesahují náš individuální život...“ (Říčan, 2004, 14) a svoji úlohu sehrává porozumění nám samotným, tedy „...čím lépe rozumíme hlubokým motivům a sklonům, čím lépe dokážeme odhadnout své možnosti a meze.“ (Říčan, 2004, 14).

Pohled na životní dráhu jedince a formativní význam jednotlivých významných okamžiků na ní není v kinantropologickém výzkumu zcela novým tématem (např. Hrouda, 2004; Valenta, 2009; Válková, 1990). Ve sportovní psychologii jsou přechody označovány jako proměny (life - span transitions), aby jednoznačně vyplývala jejich transitivní podstata. Podstatným znakem zvláště výrazným u sportovců je změna okruhu lidí, kteří člověka obklopují (Lavalee & Wylleman 2006; Murphy 1995; Stambulova 2007; Vaněk & Hošek 1984). Alfermann a Stambulová (2007) popisují sportovní přechody (transitions) jako rozhodující fáze, které vyvolávají odezvu ze strany sportovce na různé nároky spojené s jednáním, soutěžením, komunikací a životním stylem, a které požadují úspěšné zvládnutí zátěžové situace k tomu, aby mohl úspěšně pokračovat v zaangažovanosti ve sportovní činnosti. Autoři rozlišují normativní a předvídatelné přechody (např. z juniorské úrovně na seniorskou), stejně jako nenormativní a méně nepředvídatelné typy přechodů (např. zranění, změna kouče či týmu). Úspěšné přechody jsou doprovázeny efektivním zvládnutím zátěžové situace a překonáním příslušných bariér. Na druhou stranu kritické přechody představují neefektivní způsoby zvadání a vnímáním potřeby psychologické asistence nebo

intervence. Potenciální příčiny, identifikované jako neefektivní způsoby zvládnání přechodů, zahrnují snížené uvědomování si požadavků, které přechod na jedince klade, nedostatek zdrojů a neschopnost analyzovat situaci a učinit tak vhodné rozhodnutí. Během sportovní kariéry může sportovec čelit různým změnám v jeho současném stavu. V průběhu těchto přechodových period může změna nastat na odlišných dokonce kombinovaných úrovních sportovcových zkušeností jako úroveň sebeidentity (např. změnění soutěžní úrovně), fyziologická a fyzická úroveň (např. zranění, procesy stárnutí), výkonnostní úroveň (např. reakce na dlouhodobý neúspěch nebo na velký úspěch), odborná a technologická úroveň (např. změna techniky, vybavení), osobní úroveň (např. změna finanční situace, fluktuace v zájmu a motivaci) a organizační úroveň (např. změna trenéra, týmu) (Alfermann & Stambulova, 2007; Finn & McKenna, 2010).

2.2 Teorie a koncepce riskantní činnosti

Sportovní činnost může mít za určitých okolností charakter náročných až úkorových situací. Jde přitom o situace s nadměrným množstvím rušivě prožívaných stresů a frustrací, vyústujících do konfliktů. V tom je však i vlastní smysl sportu, a proto má sport i takový pedagogický význam, neboť rozvoj osobnosti je závislý na morálním překonávání náročných situací ve smyslu zvyšování celkové i zvláštní odolnosti vůči rušivým vlivům.

Faktory, které ovlivňují inklinaci k rizikovým sportům, jsou nahlíženy z různých úhlů pohledu. Klausner (1968) se přiklání ke zdůraznění výrazu stress – seeking (vyhledávání stresu). Podle něho vyhledávání stresu souvisí s pátráním po silných emocích, které stres vyvolává (účastníci hovoří o vyhledávání adrenalinu) během vystavování sebe sama extrémní situaci, poznaných podle strachu a vzrušení. Klausner (1968, 138) popírá „model osobnosti vyhledávající vždy rovnováhu mezi adaptací vnějšímu světu a uzpůsobením vnitřním psychologickým podmínkám.“ Při vyhledávání stresu je někdy prvním krokem pocit závratě, paniky, která vyvolá silnou primární emoční reakci. Daleko od toho je vyhýbání se situaci, stres nastává za okolností vyhledaných jedincem, cílem nadšeného bádání navrženého k tomu, aby zvýšil potěšení z života zaplavením ho emocemi.

Věnování se rizikovým sportům lze vysvětlit na základě obecného zákona motivace Allporta (in Nakonečný 1997) – teorie funkční autonomie motivů. Jádrem této

teorie je teze, že co bylo dříve prostředkem k účelu, se samo stává účelem. S uspokojováním potřeb se spojují určité zvyky či návyky, které tak získávají relativně autonomní motivační význam. Účast na rizikových sportech mohla vystupovat nejprve ve službě sexuality (být atraktivní, zajímavý, jde přece o „moderní“ sport), avšak tento prostředek k účelu se mohl stát zájmem na celý život a setrvává ještě dlouho potom, když erotické motivy ustoupily stranou.

Jedním z biologických faktorů je vrozený předpoklad pro vyhledávání mimořádného prožitku. Eysenck (1990) se domnívá, že individuální rozdíly spočívají v celkové vzrušivosti centrální nervové soustavy. Podle jeho teorie introverze a extroverze lidé vyhledávají takové množství stimulace, která vyvolává přiměřenou úroveň nabuzení CNS. Eysenck předpokládá, že extrovert potřebuje silnější podnět než introvert, aby dosáhl optimálního prožitku, proto vzrušení vyhledává v oblasti rizikových sportů. Zuckerman (1979) rozvíjí tuto úvahu a předpokládá, že extroverti častěji vyhledávají rozruch a pozdvižení než introverti, což vede k vyhledávání neobvyklých situací, k intenzivním formám stimulace a riskování pro vzrušení, tedy například k provozování rizikových sportů. Zuckerman předpokládá, že se toto děje na základě vrozeného motivu zvědavosti. Prostřednictvím tohoto motivu jsou jedinci motivováni vyhledávat stimulaci tzv. Teorie vyhledávání stimulace. Tuto potřebu nazývá Zuckerman (1979) vyhledávání prožitku – „sensation seeking“. Zjistil nápadné rozdíly (na základě testu, který sám vyvinul, nazývaného „Sensation seeking Scale - Škála vyhledávání mimořádných prožitků - SSS“) ve vyhledávání vzrušení. Test „SSS“ obsahuje čtyři subškály, kterými jsou vnímavost nudy (Boredom Susceptibility), disinhibice - nekontrolované, reakční chování (Disinhibice), vyhledávání zkušeností (Experience Seeking), vyhledávání napětí a dobrodružství (Thrill and Adventure Seeking). Škála vyhledávání zkušeností se vztahuje k vyhledávání vzrušení prostřednictvím rozumu a důvtipu a nekonformity. Škála nekontrolovaného, reakčního chování měří potřebu sociální stimulace a disinhibice. Škála vnímavosti nudy bere v úvahu jedincovy reakce na monotónnost a nesoustředěnost. Poslední škála, která bývá uváděna často do souvislosti se sportem, vyhledávání napětí a dobrodružství, souvisí s jedincovou touhou vyhledávat rizikové aktivity. Podle Zuckermana (2000) lidé skórující vysoko na těchto škálách inklinují k rizikovému chování buď směrem pozitivním (freestyle snowboarding, freeskiing) nebo negativním (kriminalita). Sportovci věnující se rizikovým sportům a zaměstnanci rizikových povolání, která

přinášejí zvýšenou míru rizika a vzrušení mají zvýšenou potřebu vyhledávání mimořádného prožitku daleko častěji než v průměrné populaci. Zuckermanova rysová teorie vysvětluje neustálou potřebu vyhledávat riskantní, komplikované a nové zážitky jako inherentní a předpokládá, že sportovci věnující se rizikovým sportům jsou vyhledávači zážitků (sensation seekers), kteří vyžadují úroveň optimální aktivace organismu vyšší než běžná populace (Zuckerman, 1983).

Domněnku vrozené potřeby vyhledávat novosti, změnu a dobrodružství podporuje existence genu D4DR, který svou charakteristikou ovlivňuje vzrušivost jedinců a nachází se na jedenáctém chromozomu. Je to předpis na bílkovinu zvanou dopaminový receptor (Ridley, 2001). Tato látka pomáhá při přenosu nervového vzruchu mezi jednotlivými nervovými buňkami. Samotný gen D4DR může mít několik variací. Vždy má uprostřed proměnlivou sekvenci, která se opakuje dvakrát až jedenáctkrát. Většina lidí má čtyři nebo sedm kopií, ale někteří lidé dosahují jedné až tří nebo osmi až jedenácti kopií. Čím větší opakování, tím méně účinný je dopaminový receptor při vázání dopaminu. Delší gen D4DR znamená nízkou citlivost na dopamin v určitých částech mozku, zatímco krátký gen D4DR představuje vysokou citlivost. Při výzkumu se ukázalo, že u lidí, kteří měli vysokou potřebu vyhledávat změnu a dobrodružství, se vyskytovala s mnohem větší pravděpodobností jedna nebo více kopií dlouhého genu D4DR (Benjamin et al., 1996). Lidé s delšími sekvencemi tohoto genu mají nízkou citlivost na působení dopaminu, proto potřebují v životě větší vzrušení, aby získali stejně silné prožitky, jaké lidé s krátkými geny získávají z obyčejných věcí (Ridley, 2001). Někteří teoretikové spojují participaci v rizikových sportech s dlouhým projevem genu D4DR jako důkaz genetické predispozice (Baker, 2004; Zuckerman, 2000). Nicméně původní zjištění deklarující tuto spojitost, selhala v empirických studiích, které se pokoušely replikovat tento objev (Persson et al., 2000; Sullivan et al., 1998). Další výzkum realizovaný v této problematice ukazuje (Lahti, Räikkönen, Ekelund, Peltonen, Raitakari, & Liisa Keltikangas-Järvinen, 2010), že se nejedná o uzavřenou otázku a souvislost mezi genem DR4D a vyhledáváním novosti (novelty seeking).

Dalším aspektem osobnosti, který je s rizikovými sporty spojován je osobnostní typ T. Osobnostní rys „typu T“ určil, v rámci tvorby teoretického konceptu rizikových sportů, Farley (1991) a tento osobnostní rys byl vytvořen pro typ chování, které symbolizuje vyhledavače senzací (thrill seekers). „T znamená vzrušení (silné, citové), které odkazují na přijímání rizika, vyhledávání senzací, stimulace, rozruchu a úrovně

aktivace“ (Farley, 1991, 371). Farley rozpoznal dva aspekty přijímání rizika, pozitivní a negativní, nicméně považoval, že „riskování je jádro lidské kreativity“ (Farley, 1991, 372).

Z hlediska vrozených rysových předpokladů je vyhledávání vzrušení ve sportovní činnosti vysvětlováno tzv. zvratovou teorií (reversal theory), kterou rozvíjí Kerr (1991). V koncipování svých myšlenek se odkazuje na přístup zvratové teorie jako strukturální fenomenologický přístup (Apter, 1992, uvádíme níže v textu). Východiskem pro tuto teorii je myšlenka existence a neustálého přepínání dvou opačných metamotivačních modů – vyhledávání vzrušení (paratelická dominance) a vyhýbání se vzrušení (telická dominance). (Kerr, 1997). V podstatě zvratová teorie předpokládá rysovou dominanci (trait dominance), tedy predispozici k vyhledávání vzrušení a k jeho vyvarování se. Na základě zvratové teorie byla vyvinuta tzv. Škála telické dominance, která představuje na tento rys orientovaný měřicí nástroj. Škála měří individuální rozdíly v pokusech o získání vzrušení, protože je to pocíťováno jako příjemné (telický stav) nebo o vyhnutí se tomuto vzrušení, neboť je pocíťováno jako nepříjemné (paratelický stav). V rámci Škály telické dominance jsou měřeny tři subškály, kterými jsou vyvarování se vzrušení, uvážlivost (serious mindedness) a orientace na plánování (planning orientation). Měřicí škála se sestává ze stejných subškál a jsou skórovány tak, že nízké celkové skóre signalizuje paratelickou dominanci (Kerr, 1993). Zvratová teorie nabízí vysvětlení, podle něhož se lidé konfrontují se skutečným nebezpečím, aby zvýšili fyziologické vzrušení na nejvyšší možnou mez (příčemž prožívají úzkost). Zvládnou-li nebezpečí nebo kontrolují-li situaci, vede to ke zvratu v pocíťovaných emocích v míře, v jaké prožívali úzkost, nyní pocíťují příjemné vzrušení. Protože fyziologické vzrušení klesá pomalu, výsledné příjemné vzrušení je prožívané relativně dlouho (Kerr, 1997).

Sociálními faktory, které ovlivňují tíhnutí k rizikovým sportům, jsou potřeba sebepotvrzení a sebe prezentace (Hewstone & Stroebe, 2006), únik z administrativní, normativní a pojištěné společnosti. Beck (1986), Giddens (1991) a Lash (1994) reprezentují v sociologii obrat k „teorii rizikové společnosti“ (risk society). Domnívají se, že stereotypní fádnost všedního života vystřídala nutnost vyrovnávat se neustále s nároky existence v rizikové společnosti, což znamená žít s kalkulativním přístupem k permanentně otevřeným variantám jednání, provázejícím celou naši sociální existenci.

Lyng (2008) v návaznosti na Becka (1986), Giddense (1991) a Lashe (1994) soudí, že v případě sportovců věnujících se rizikovým sportům dnes potřebu vystoupení z každodenní všednosti jako hlavní motivátor musíme pokládat za mýtus a vybízí k hledání uspokojivějších vysvětlení. Sám navrhuje koncept „Edgework“, kterým se pokouší vysvětlit dobrovolné vystavování se hraničním situacím (Lyng, 1990). Navrhl systematické zařazení tohoto pojmu, který se poměrně obtížně překládá do češtiny, nicméně bychom jej mohli volně přeložit jako „hraniční rámec“ či „pohyb na hraně“. „Uznání multidimenzionálního vyjádření hraničních aktivit (edgework) bylo rozvinuto v dnešní západní společnosti relativně nedávno“ (Lyng, 2005, 4). Základním cílem „edgework“ přístupu je spojit bezprostřednost prožívaných rizikových situací se sociálními strukturami a procesy, které je umožňují reflektovat, sdílet a interpretovat. To, co táhne lidi k rizikovým sportům, je hluboce přitažlivá povaha samotného prožitku. „Edgework“ se vztahuje ke sportovcově touze prozkoumat hranice či limity vlastní kontroly a to ve specifickém rizikovém kontextu. Někteří jedinci mohou pociťovat kontrolu nad vlastními životy a „zažít intenzivní pocit vrcholu“ (Lois, 2001, 3) bezprostředně po přežití událostí, ve kterých byly psychologické a fyziologické limity potlačeny.

Tento obrat v sociologickém bádání povzbudil generaci výzkumníků ve sportovní oblasti k tomu, aby začali pohlížet na vyhledávání zážitků spojených s napětím ze zvýšeného nebezpečí jako na subkulturní jev. Propojenost subkultury s komercializací je obzvláště zřejmá u freestyle snowboardingu a freeskiingu (viz kapitola 1.2.1 Slovníček pojmů), které tak splývají s mainstreamovou kulturou. (Wheaton, 2004). Risk, extrém, adrenalin a dobrodružství představují pojmy, které se staly komoditou (Beal, 1995, 1996; Rinehart & Syndor, 2003). Svět rizikových sportů je determinován, definován nebo rozvíjen z velké části komerčními cestami. O popularizaci rizikových sportů se přičiňují média. To znamená, že sporty a aktivity jsou zakoupeny, nebo přesněji řečeno, konzumovány (Donnelly, 2006).

Celsi, Rose a Leigh (1993) ve svém tzv. „extended dramatic model“ (rozšiřujícím divadelním modelu) přirovnávají například u skydivingu viz kapitola 1.2.1 Slovníček pojmů) vybavení k rekvizitám, letištní budovy ke scéně a aktéry k hercům. Hluboká podstata těchto podívaných je agonální (Caillois, 1998), avšak svými vnějšími rysy se jeví jako představení. Jsou to dramata, jejichž peripetie udržují publikum v napětí. Brymer (2005) ovšem polemizuje, že mnohé z výše uvedených přirovnání lze

bez velkých potíží vztáhnout například ke golfu a domnívá se, že aplikovatelnost „divadelní“ metafory výhradně na oblast rizikových sportů má tím pádem svá významná omezení.

Le Breton (2000) pojednává o symbolickém významu hraní si se smrtí v rizikových sportech. Zaznamenal paradox, kdy čím intenzivnější strádání sportovec věnující se rizikovému sportu podstupuje, tím větší osobní význam přikládá dosaženému úspěchu. Riziko může také generovat dostatek osobní vůle odolat pokušení ke kapitulaci. „Protože jedince dovádí na vrcholnou míru prožívání pocitu existence, přináší odhodlání k akci exaltaci, především v případě úspěšně překonaného utrpení. Tento náhlý příval emočního vzrušení, které účastníky (rizikových sportů) zaplavuje, jim dává pocit vnitřní síly, pocit hraničící s extází. Nikdy předtím nedosáhli takovou míru potvrzení, takovou plnost bytí, která by ospravedlňovala veškeré dosavadní vložené úsilí, kdy minulost a budoucnost jsou odváty pryč v jediném kulminujícím okamžiku.“ (Le Breton, 2000, 9).

Věci, které nahání hrůzu a ženou nás do krajnosti, mohou tedy zapříčinit jedinečný mentální zážitek. Csikszentmihalyi (1996, 1999) se domnívá, že rizikové sporty nabízí pocit určitého proudu nesmrtelnosti, něco méně hmatatelného a obohacujícího. Toto se děje prostřednictvím schopnosti splynutí s vesmírem, dosažení stavu „Flow“ (uchvácení, zaujetí), který jako pocit „stržení, uchvácení, zaujetí, proudění“, kdy je člověk uvnitř zážitku, prožívá pocit radosti a naplnění, poskytuje jeho vědomí řád a odbourává chaos. Zaměřuje jeho život k určitému konkrétnímu cíli, jimž mimořádný prožitek je. Pokud tento stav trvá, člověk zapomíná na všechny nepříjemné stránky života. Inklinace k rizikovým sportům bývá vysvětlována právě touhou po dosažení tohoto jedinečného mentálního zážitku.

Konfrontace s rizikem vede k prožívání a uvědomování si smyslu vlastní existence. Ve Franklově pojetí (1994) každý člověk touží po smyslu své existence. Tato touha po smyslu, spokojenosti je spojena s usilováním o dosažení osobních cílů. Pocit nesmýslivosti často vzniká tehdy, když lidé dosáhli svých cílů. Proměnlivost situací, které jsou v rizikových sportech obsaženy (změna počasí, neznámý terén, neočekávané okolnosti apod.) znamená další výzvu. Každý dosažený cíl je současně koncem i začátkem nového snění.

Na provozování rizikových sportů bývá pohlíženo jako na způsob obohacení života a rozvoj vlastních možností. Maslowova (1999) teorie sebeaktualizace v sobě

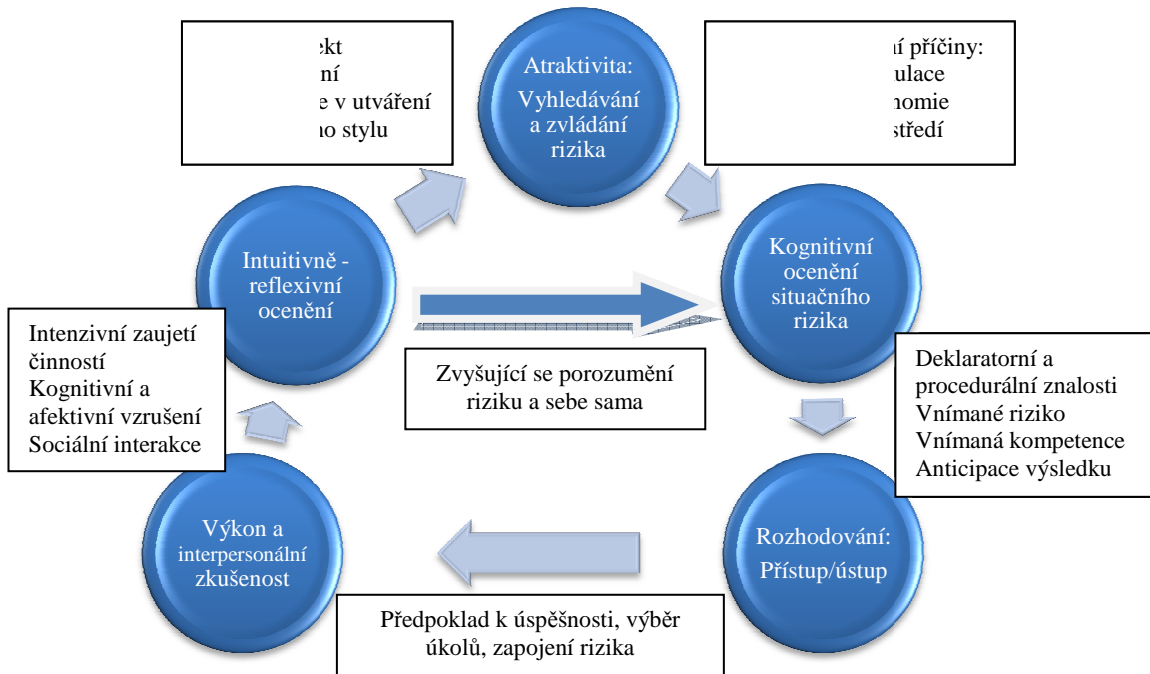
zahrnuje současně sebetranscendenci. „Sebeaktualizující“ lidé jsou ponořeni do něčeho, co je mimo „ně“. Jsou oddáni, cítí se povoláni. Jsou schopni hlubokých vztahů, ale dovedou být nezávislí, jsou tolerantní a tvořiví. Prožívají mimořádné „vrcholové zážitky“. V rámci fenomenologického přístupu je preference nebezpečných aktivit vysvětlována pomocí tzv. „ochranného rámce“ (Apter, 1992). Zvrátová teorie je založena na osobních dispozicích a subjektivní zkušenosti jedince. Lidé, kteří se věnují riskantní činnosti, si vytváří tzv. „ochranný rámec“. Člověk věnující se velice nebezpečné činnosti vnímá jako „něco, pro co žiji“ nebo jako „normální práci“. Apter formuluje tento ochranný rámec prostřednictvím existence tří zón – „nedotknutelná zóna (detachment zone), „bezpečnostní zóna“ (safety zone) a „nebezpečná zóna“ (danger zone). K vysvětlení ochranného rámce používá metafory tygra v kleci. Poukazuje na to, že tygr bez klece plodí v lidech úzkost (nebezpečí), přitom klec bez tygra produkuje nudu (bezpečí), avšak pouze kombinace obou čili tygr v kleci, vyvolává vzrušení (nebezpečí uvnitř bezpečí). Někteří lidé se zdají být zakořenění vyhledavači dobrodružství a nacházejí svou přirozenou lokalitu v nebezpečné zóně. Zbytek preferuje život v nedotknutelné či bezpečnostní zóně a s nebezpečím si zahrává mnohem a zástupným způsobem, a jen tehdy, když nastane příležitost.

V souvislosti s rizikovými sporty bývá uváděno, že se jedná o hry dospělých. Tento předpoklad vychází z Cailloisovy (1998) klasifikace her. S rizikovými sporty je uváděna kategorie ilinx (závrať), jejíž podstata spočívá ve snaze vyhledávat specifické zmatení organismu, chvilkovou paniku smyslů. Jedná se o druh her, „které působí závrať a spočívají tedy v pokusu potlačit na nějakou dobu stabilitu vnímání a vnútit jasnému lidskému vědomí určitý druh slast působícího zmatku“ (Caillois, 1998, 44). Tento prožitek může být čerpán z opojení extrémní rychlostí, točení kolem osy (rotace při realizování triku) apod. Důležitým aspektem této kategorie je svoboda podstoupit zkoušku nebo ji odmítnout. Skutečnost, že ti, kdo postupují zkoušku, poskytují zároveň podívanou, nijak nesnižuje její herní povahu, ale naopak ji posiluje, což by mohlo vysvětlovat oblíbenost různých exhibic, show, eventů a jamů v rámci freestyle snowboardingu a freeskiingu (viz kapitola 1.2.1 Slovníček pojmů).

Téměř před dvaceti lety Robinson (1992) navrhl deskriptivní model (obrázek 1), který vytvořil sjednocením aktuální psychologické teorie a empirického výzkumu a znázorňuje angažovanost v rizikových sportech jako pokračující proces. Ten se skládá

z pěti identifikovatelných fází, které vedou účastníka od počáteční přitažlivosti do stavu sebevyjádření a trvalého zapojení.

Obrázek 1. Rizikový sport - model (autorka dle Robinsona, 1992)

Domníváme se, že každodenní běžné, všední, obvyklé situace většinou vedou k tomu, že se člověk projevuje rovněž stereotypně, jedná podle zavedených zvyklostí, nemá příležitost ukázat, co v něm je nebo čeho se mu nedostává. Mezní, náročné, neočekávané, nové situace naopak tento „výzvodový“ ráz mají, člověk nemůže uplatnit navyklé stereotypní reakce. Jedinec má tedy dvě možnosti. Pohotově zmobilizovat a zkombinovat vhodné prvky svého dosavadního repertoáru způsobů chování v nový funkční celek nebo selhat a projevit svou nezpůsobilost, nepřipravenost ke zvládnání situace či úkolu. V takovém případě lze nahlížet na neobvyklé situace jako příležitost ke zjištění toho, jak rychle se dokáže vpravit do nových podmínek, jak dokáže mobilizovat své zdroje a rezervy, jak rychle a efektivně se dovede učit ze svých chyb a novým zkušenostem.

2.3 Výzkumy v oblasti rizikových sportů

Výzkumy v oblasti rizikových sportů jsme se podrobně zabývali v rámci rigorózní práce (Hoffmannová, 2003), proto koncipujeme tuto kapitolu jako souhrnný

přehled těchto studií, přičemž doplňujeme současné poznání vytažené k této problematice.

Ve výzkumu rizikových sportů zaznamenáváme vývoj v porozumění a vysvětlení tohoto fenoménu. V uplynulých dekádách určovaly trend studie zabývající se hledáním osobnostních rysů a vlastností, které předurčují jedince k vyhledávání intenzivních zážitků (Breivik, 1996, 1999; Hoffmannová, 2003; Kajtna, Tušak, Barič, & Burnik, 2004; Vaněk, Hošek, & Svoboda 1974). Metodologickým nástrojem jsou standardizované i nestandardizované osobnostní dotazníky či jiné dotazníkové metody. Frekventovanými dotazníky a měřicími nástroji v kontextu se zkoumáním specifických osobnostních předpokladů jsou 16 PF (Cattelův šesnásťfaktorový dotazník osobnosti), EPI (Eysenckův osobnostní dotazník), P. I. (osobnostní dotazník Mitteneckera a Tomana), MAS (Dotazník anxiózy podle Taylorové), BDI nebo starší Mikšíkův SUPOS. Výzkumy potvrzují jisté odlišnosti rizikových sportovců, kteří jsou více dobrodružní, bezstarostní, podezíraví, nezávislí, sebekritičtí, odolní, emočně stabilní, s vyšší mentální úrovní a potřebou vyhledávání zážitků. Mezi další zjištění patří, že lidé, kteří mají v oblibě vysoce rizikové sporty, mají sklon k extroverzi a emoční stabilitě (Watson & Pulford, 2004).

Mezi jeden z frekventovaných dotazníků používaných k bádání v oblasti vrozených předpokladů k vyhledávání vzrušení je Zuckermanův (1979) „Test vyhledávání vjemů“. Některé výzkumy (Breivik, 1996; Kajtna, Tušak, & Burnik, 2004; Murray, 2003; Robinson, 1985; Rossi & Cereatti, 1993; Schrader & Wann, 1999; Wymer, Self, & Findley (Casey), 2008; Zuckerman, 1983) ve sportu potvrzují souvislost mezi vysokým skórem na škále vyhledávání vzrušení a výběrem rizikové aktivity.

Charakteristiky „extrémního“ sportu (viz tabulka 4) jako horolezectví, lyžování, řízení malého letadla apod. se pokusili definovat Slanger a Rudestam, (1997) a testovat je v rámci jiných sportů (bowling, gymnastika atd.). Slanger and Rudestam (1997) uskutečnili multidimenzionální kvantitativně – kvalitativní studii, ve které se pokusili vysvětlit chování vedoucího k podstupování extrémního a vysokého fyzického rizika. Vlastní vnímaná účinnost zdála by se být jediným definujícím konceptem, který upozorňuje na rozdíly mezi skupinou extrémních a vysoce rizikových sportovců. Ve své studii indikovali, že sportovcova sebedůvěra umožňuje účast na extrémním sportu, kde pravděpodobným následkem chyby je smrt. Pokud jde o vyhledávání zážitků (sensation

seeking) nebyly v této studii nalezeny signifikantní rozdíly mezi extrémně rizikovou (horolezectví, lyžování, řízení malého letadla, kajak, vysoce rizikovou a nízko rizikovou skupinou (bowling, gymnastika atd.).

Na druhou stranu Shoham, Rose a Kahleová (2000) nenalezli vztah mezi vnímanou vlastní účinností (self – efficacy) a četností účasti v rizikových sportech a negativní vztah mezi self – efficacy a pravděpodobností podílení se jedince na jiné rizikové aktivitě. K vysvětlení vztahu mezi vnímanou vlastní účinností a četností participace si stanovili tzv. stropní účinek (ceiling effect). To znamená, jakmile je dosaženo určité úrovně dovednosti aktivita „nedokáže dále přispívat dostatečně k povzbuzení k další participaci“ (Shoham, Rose, & Kahle, 2000, 246).

Další variantou jsou testovací metody, které se snaží registrovat objektivní údaje související s vyšší nervovou činností respondentů. Této metody využívají studie, které se zabývají mírou vzrušivosti a emoční stabilitou u sportovců (Chirivella & Martinez, 1994; Kerr, 1991; Kerr & Svebak, 1989). Použitím metody TDS (Telická škála dominance) zjistili signifikantní rozdíl na subškále vyvarování se vzrušení (arousal avoidance), kde účastníci rizikových sportů skórovali mnohem níže. Další signifikantní rozdíly byly zjištěny na subškálách uvážlivosti (serious mindedness) a orientace na plánování (planning orientation). K hlubšímu porozumění rizikového chování v rizikových sportech přispěli Castanier, Scanff a Woodman (2010), kteří se domnívají, že riziko může sloužit k mnoha jiným účelům nad rámec prosté fyziologické aktivace organismu. Ve své studii potvrdili vzájemnou závislost mezi negativní afektivitou a únikovou sebeuvědomující strategií v predikci rizikového chování u sportovců věnujících se rizikovým sportům.

Mnoho studií se zabývá motivací inklinace k rizikovým sportům (Farmer, 1992; Pietová, 1987). Nálezy těchto výzkumů nepřímo naznačují důležitou roli kompetence jako motivu. Nejdůležitějšími motivy jsou výzva rizika, fyzické nasazení a příčiny kataru (totální zaujetí činností a vysoká koncentrace). Další uváděné motivy jsou ovládání výzvy velmi obtížného a riskantního úkolu, zážitek z pocitu spolehnutí se na sebe sama, poznání svých hranic. Loisová (2001) uskutečnila longitudinální etnografickou studii v rámci dobrovolnické pátrací a záchranářské skupiny. Tato studie odhalila, že když členové úspěšně zakončili náročnou záchranou akci, vypovídali o stavech stržení činností, které trvaly poměrně dlouho. Možná, že tady můžeme spatřovat spojitost s dobrovolnou participací v činnostech charakteristických zvýšenou mírou

rizika. Musíme nicméně vzít v úvahu, že zatímco jednotlivý záchranáři mohli být současně účastníky rizikových sportů, nešlo o pokus zkoumat rizikové sporty jako takové. LoISOVÁ svojí studií přispívá k hlubšímu pochopení smyslu a aplikace konceptu „edgework“. Individuální rozdíly v tomto kontextu umožňují přijetí skutečnosti, že někteří lidé mohou být efektivnější v situacích, které vyžadují zvýšené riskování.

Celsi (1992) se ve své kvalitativně laděné studii zaměřuje na specifickou řadu abstraktních privilegií, která se zdají být obvykle uváděna u účastníků napříč většinou rizikových sportů. Celsi tyto výhody označuje za „transcendentální“ a jsou jimi seberealizace a zážitek „flow“, společenství a osobnostní změna (self – change). Zážitky transcendentálních benefitů vychází z blízkého vztahu k těmto aktivitám, což poskytuje jedincům vědomí přesahu, osobní identity a extendující motivaci. Zatímco kvality jako napětí a vzrušení jsou vždy očekávatelné a potěšující, schopnost rizikových sportů produkovat obojí, individuální a sdílenou transcendentální zkušenost, je povyšuje na něco výjimečného.

Rizikový sport jako freeskiiing a freestyle snowboarding představuje celou škálu nestandardních a zátěžových situací. Zkoumáním charakteristikou osobnostních předpokladů ke zvládnání zátěže a copingovými strategiemi se zabývala HÁLOVÁ (2011). Zásadním zjištěním její studie je používání podvědomých a nevědomých obranných mechanismů ze strany freeskierů a snowboardistů (viz kapitola 1.2.1 Slovníček pojmů), kteří si zdánlivě riziko nepřipouští „či dokonce bagatelizují“, avšak mnozí „používají nevědomky hodnotící mechanismy, za pomocí kterých zvažují hranice svých možností a v případě, že je situace vyhodnocena jako příliš nebezpečná, raději se jí vyhnou.“ (HÁLOVÁ, 2011, 61). Jedním ze základních znaků obranných mechanismů a technik je jejich bezděčnost, tedy, že se dějí bez vědomého přičinění. V momentě, kdy se dostávají na úroveň vědomí, tedy jsou reflektovány a vyhodnoceny jedincem jako účinné, stávají kompetentním jednáním. „Je – li pro obranné mechanismy a techniky charakteristická jistá rigidita, strnulost a nepružnost, pak kompetentní jednání je pružné, tvořivé, naplněné fantazijní, konstruktivní. Jsou – li mechanismy a techniky situačně fixovány, je kompetentní jednání v životě orientované, transsituačně zaměřené.“ (MRKVIČKA, 1984, 144). Použijeme – li pro různé způsoby jednání označení „strategie“, pak takové strategie mohou dosáhnout a tvořivě využít i různé mechanismy a techniky.

BŘICHÁČEK a HAVLÍNOVÁ (2005, 41) jsou toho názoru, že „Již asi 40 let se debatuje, zda jednání člověka je určováno spíše rysy jeho osobnosti, situačními vlivy či

jejich složitými interakcemi. Přehlíží se, že rysy osobnosti se mohou různě prosazovat v různých životních okolnostech. Použije-li se mechanicky kvantitativní škála životních událostí, dopustíme se zřejmě chyby“. Téma rozvoje sportovcovy kariéry a význam jednotlivých přechodů a předělů v jeho životě se vyvíjelo na ploše tří dekad. Evoluci tohoto tématu v psychologii sportu charakterizuje několik hlavních posunů ve výzkumu, teoretických rámců a pozornosti kontextuálním faktorům (Stambulova, Alfermann, Statler, & Côté, 2009). Prvním pozorovatelným posunem bylo porozumění přechodu (transition) jako fenoménu, který zároveň představuje posun teoretického rámce zkoumání přechodových období ve sportovní kariéře. Jednalo se o nové porozumění přechodným obdobím (proměnám) jako copingovému procesu s potenciálními pozitivními a negativními výsledky. Dalším významným posunem ve výzkumu rozvoje sportovcovy kariéry a procesuálních přechodů je odklon od zcela výhradního zaměření na ukončení sportovcovy kariéry ke studiu řady různých proměn během celé sportovcovy kariéry. Třetím markantním posunem je v oblasti psychologie sportu stále více věnovaná pozornost sportovcově životní dráze jako celku. Jde o pohled na sportovce nejen v přítomném momentě a situaci, ale vývoje jeho sportovní dráhy v kontextu historickém, kulturním a sociálním. Prostřednictvím rozhovorů jsou určovány významné životní události a přeměny v kariéře sportovce, které významně ovlivňují jeho výkon a vůbec účast ve sportovní sféře (Alfermann, Stambulova, & Zemaityte, 2004; Lavalley & Wylleman, 2006; Stambulova, 2007).

Výzkum kariéry a podpůrné modely zdůrazňují důležitost holistického pohledu na sportovce, který je sportující jedinec, ale zároveň realizuje i jiné záležitosti v životě. Sportovec potřebuje hledat rovnováhu mezi požadavky v rámci sportu a mimo sport, upřednostňovat svůj životní styl a zdůrazňovat přenositelné kompetence (např. formulace cílů, plánování, řízení času, stresu a energie). (Stambulova, Alfermann, Statler, & Côté, 2009). V důsledku vzrůstající globalizace a vysoké mezinárodní mobility v moderních sportech se objevují nové otázky, které by sportovní psychologové měli dokázat vysvětlit a jsou jimi kulturní odlišnosti mezi účastníky ve sportech. Zvyšující se vědomí kulturních rozdílů ve sportech stimulovalo výzkumníky a praktiky v této oblasti brát kulturu jako důležitý kontext, který zprostředkovává psychologické procesy (Stambulova & Alfermann, 2009). Víceúrovňový kontextuální přístup je nezbytný předpoklad v hledání porozumění a vysvětlení chování sportovců věnujících se rizikovým sportům.

Thorpeová (2009) zastává požadavek v rámci psychologie sportu na „více systematických psychologických analýz o vlivu širšího sociálního, kulturního a historického kontextu na jedincovo sportovní chování“. Dle Thorpeové je porozumění kulturnímu kontextu zejména důležité pro pokusy vysvětlit zkušenosti rizikových sportovců. Prostřednictvím případové studie ilustruje, že hloubková znalost alternativní sportovní kultury, jejího vývoje a hodnot členů této kultury shromážděných etnografickými metodami, je základní podmínkou pro pochopení chování sportovců nového sportu, jako je snowboarding (viz kapitola 1.2.1 Slovníček pojmů).

3 Cíle práce a výzkumné otázky

Pro stanovení cílů výzkumu pokládáme za inspirativní Maxwellův (2005, 16) model tvořený třemi oblastmi „osobních, praktických a intelektuálních cílů“, který použili rovněž např. Valenta (2009) a Šebek (2011). V tomto duchu můžeme formulovat naše cíle v následujících rovinách:

3.1 Cíle intelektuální

- Formulovat rizikové sporty (freeskiing a freestyle snowboarding, viz kapitola 1.2.1 Slovníček pojmů) jako projev pohybu v životní dráze svobodného člověka. Prostřednictvím zakotvené teorie analyzovat motiv cesty a pohybu po ní v životě sportovce participujícího ve vybraných rizikových sportech (freeskiing a freestyle snowboarding).
- Formulovat biodromální přístup jako paradigma v kinantropologickém výzkumu.

Explanace tohoto cíle: Tento pohled nazírá sportovní kariéru rizikového sportovce jako biodromální projekt, který poskytuje danému životnímu úseku trvalý směr. Takový „projekt“ zároveň dává tomuto úseku sportovcova života smysl vzhledem ke kontextu jeho životní dráhy.

3.2 Cíle praktické

- Předložit argumenty k pochopení smyslu individualizace ve sportu.
- Zjistit proměnné související s inklinací a volbou vybraných rizikových sportů a adherencí k nim nebo naopak o osobnosti, které vidí svoji životní perspektivu, budoucnost a naplňují ji pohybem.
- Přispět k hlubšímu pochopení fenoménu rizikových sportů jako zdravého projevu rebelství.

3.3 Cíle osobní

- Získat osobní zkušenosti s metodami kvalitativního výzkumu.
- Rozšířit si znalosti a obzory v biodromálním přístupu.
- Najít uspokojivou odpověď pro fenomén rizikových sportů ve společnosti.

- Mít možnost setkat se s osobnostmi českého freeskiingu a freestyle snowboardingu nad zajímavým tématem životní dráhy člověka.

3.4 Úkoly a postup řešení

- V rámci přehledu teoretických poznatků shrnout výzkumné poznatky v oblasti rizikových sportů.
- Zvolit optimální metody pro porozumění významu potenciálně rizikového chování v kontextu kvality života a životního stylu jedinců věnujících se vybraným rizikovým sportům (freeskiingu a freestyle snowboardingu) a identifikaci významných událostí a křížovatek ve vztahu ke sportovní kariéře u vybrané skupiny sportovců.
- Zajistit výzkumný soubor, zorganizovat a realizovat focus groups.
- Aplikovat vhodný software pro zpracování dat a jejich analýzu.
- Interpretovat výsledky a diskutovat je ve vztahu k teoretickým poznatkům.
- Zpracovat text do formy výzkumné zprávy.

3.5 Výzkumné otázky

- Jak vnímají sportovci věnující se rizikovým sportům vztah významných životních událostí ke své sportovní kariéře?
- Jakou roli hrají rizikové sporty v životní dráze člověka, který v nich participuje? (Rizikový sport jako součást biodromálního projektu).
- Jaké jsou charakteristické rysy vývojových předělů a životních proměn u vybrané skupiny sportovců?

4 Metodika

Vzhledem k povaze řešeného problému volíme kvalitativní výzkum. Kvalitativní výzkum zahrnuje popis a interpretaci sociálních nebo individuálních problémů a jeho podstatou je vytvoření komplexního, holistického obrazu o zkoumaném jevu (Hendl, 2005). Jak uvádí Strauss a Corbinová (1999), kvalitativní metody mohou být také použity k získání nových a neotřelých názorů na jevy, o nichž už něco víme, což je jedním z cílů našeho výzkumu (poskytnout nový úhel pohledu na sportovní subkultury). Základním teoretickým paradigmatem naší práce je biodromální pohled a holistický přístup ke zkoumanému jevu. Vzhledem k povaze řešeného problému půjde v našem případě o kvalitativní výzkum. Kvalitativní výzkum zahrnuje popis a interpretaci sociálních nebo individuálních problémů a jeho podstatou je vytvoření komplexního, holistického obrazu o zkoumaném jevu (Hendl, 2005). Jak uvádí Strauss a Corbinová (1999) „ mohou být také použity (kvalitativní metody) k získání nových a neotřelých názorů na jevy, o nichž už něco víme“, což je jedním z cílů našeho výzkumu (rozšířit vědění v problematice inklinace k rizikovým sportům a poskytnout jiný úhel pohledu na rizikové sportovce).

4.1 Biodromální přístup

Snaha o hlubší porozumění jevům, které mohly mít formativní vliv na podobu a vývoj sportovní kariéry nás vedla k volbě biodromálního přístupu, který konkrétní uváděné situace a jevy umožňoval nazírat v kontextu životní dráhy účastníků výzkumu. Jestliže podle Košča (1987) tento přístup vychází z předpokladu, že životní cesta je pro každého člověka jedinečná a je ovlivňovaná řadou sociokulturních a socio-ekologických vlivů, umožňuje nám to zaměřit pozornost na zachycení a interpretaci potenciálně významných jevů v období formování, průběhu a případně uzavírání a doznívání sportovní kariéry. Co je ale ještě důležitější, biodromální hledisko nám umožňuje interpretovat námi zkoumané jevy v rámci rostoucí sítě významových souvislostí zrcadlící životní pohyb účastníků výzkumu ve vztahu k tématu. V analyzovaných výpovědích tak na kontextuálním pozadí nejenže vystávají celoživotní témata jako postoj důvěry, iniciace, či nezávislost, ale také se ukazuje, že každé stádium je přípravou následujícího stádia i všech dalších stádií. Tím se v naší koceptualizační práci zřetelně dostává do popředí motiv cesty. Účastníky vyjadřovaná osvobozující, přirozenost sebevyjádření hledající povaha freestyle pak koresponduje s přesvědčením,

že vedení vlastního života je realizací osobní svobody. Jestliže v lidské existenci má sehrát dominantní a strategickou roli určitý konkrétní projekt, kterému je ochoten podřídit celek života, má sportovní kariéra ve freestyle snowboardingu a freeskiingu mnohé znaky „životního projektu“ o kterém se zmiňuje Říčan (2004, 14).

Toto pojetí poskytuje naší interpretační práci základní paradigma umožňující zachytit zkoumané jevy v jejich dynamičnosti, v pohybu, v rozvíjející se síti kauzálních vztahů k dějové linii životního příběhu zkoumaných osob. Podobně jako v Šebkové (2011) studii sportovní subkultury bikerů vyvstává jako dominantní téma požadavek na vnitřní výstavbu osobnosti sportovce pro příchod významných momentů sportovní kariéry, uvádí Bednář (2009) v rámci úvah o pohybu člověka na biodromu pojem biodromální projekt. „Od biodromálních projektů také očekáváme, že budou dávat našemu jednání trvalý směr.“ (Bednář, 2009, 123).

Naše interpretační práce odráží základní premisu biodromální psychologie - abychom mohli pochopit komplexnost života jedince, je nutné propojování minulosti, čili událostí, které již ovlivnily naši životní dráhu s aktuálními otázkami a konkrétními ději přítomnosti, a nahlížet životní cestu jak z pohledu minulosti, přítomnosti, ale také předpokládané budoucnosti.

4.2 Holistický přístup

V úsilí o porozumění popisovaným situacím vycházíme ze snahy poznat jejich kontext. Jestliže Hendl (2005, 118) říká, že „holismus vychází z představy, že celek je více než součet jeho částí“, znamená to pro nás, že v souladu s Caprou (2002, 326) formuje všechny naše koceptualizační a interpretační kroky předpoklad, že „naše reakce na okolní prostředí jsou určovány ani ne tak přímým účinkem vnějšího podnětu na náš biologický systém jako spíše minulou zkušeností, naším očekáváním, záměry a individuální symbolickou interpretací vnímané zkušenosti“.

Samotná použitá softwarová platforma Atlas.ti 6 je navržena tak, že odráží překročení hranic názoru na život zkoušející redukovat funkci živých organismů na přesně definovatelné mechanismy. Vedle vlastní vizualizace konceptualizačních kroků design Atlas.ti především výzkumníka vede k hledání proměnlivé rovnováhy mezi jednotlivostmi a vztahy a odráží systémový pohled, který vidí svět na základě vnitřně dynamických vztahů a integrace. Jestliže Capra (2002) pokládá za podmínku rozpracování holistického světového názoru zachycení významné úlohy rytmu,

podněcuje nás kontextuální pohled na životní dráhu zkoumaných sportovců k zachycení jednotlivých událostí a podmínek v dynamice jejich vztahů. Podobně jako jednotlivé tóny teprve v kombinaci a rytmickém rámci utváří hudební příběh a nemá de facto smysl zkoumat je samostatně, vynořuje se smysl jednotlivostí v životě zkoumaných sportovců skrze kontrast pomlky, lehkých a těžkých dob životního rytmu.

Uplatnění holistického paradigmatu se v naší interpretační práci děje na více rovinách. Tak jako se snažíme v kontextu vnímat jednotlivé události a okamžiky v životě zkoumaných sportovců, provází nás celým procesem také zasazování širších životních celků do kontextuálního rámce hledání životního smyslu a individuálního sebepřesazení. Tak jako Lyng (2008) předestírá zkušenost prožívání na hraně coby transcendentální, hovoří Capra (2002) mimo jiné ve vztahu k lyžařským zážitkům o prožívaném pocitu souladu s celým vesmírem ve chvílích dokonalého vyladění rytmu. V takových chvílích se „vše zdá být přesně to pravé a věci se nám daří velice lehce“ přinášejíce „duchovní prožitek, v němž přesáhneme každou formu izolace či roztržitosti.“ Capra (2002, 334).

Úsilí porozumět prožívání, motivům a významu freeskiingu a freestyle snowboardingu pro účastníky naší studie, nás vedla ke snaze o překročení hranic redukcionistického pohledu směrem k vnímání vrcholů a propadů prožívání jedince v kontextu jeho životního rytmu.

4.3 Metody sběru kvalitativních dat

V souvislosti s výše uvedeným předpokládáme jako základní metodu sběru dat focus groups a polostrukturované interview. Dalšími zdroji dat jsou kresby čáry života, které získáváme pomocí metody životní křivky a metoda zúčastněného pozorování. V kontextu s ohniskovými skupinami se můžeme opřít o Morganovo (in Miovský 2006) pojetí ohniskové skupiny jako „výzkumné metody, jejímž prostřednictvím získáváme kvalitativní data za využití skupinové interakce vzniklé a probíhající v debatě na téma určené badatelem“. Morgan (1990) uvádí na základě uskutečněných šetření (Morgan 1986, Morgan a Spanish 1984, 1985), že "nejviditelnějším výsledkem pozorovatelným na základě interakce v rámci ohniskových skupin je způsob, jakým na sebe participant navzájem reagují: vyjadřují souhlas či nesouhlas, kladou otázky a odpovídají na ně a tak podobně". Proto také podle Morgana (2001) účastníci ohniskových skupin často

udávají, že nejzajímavějším aspektem diskusí je šance "sdílet a srovnávat" jejich představy a zkušenosti.

V této souvislosti se domníváme, že tato skutečnost je velmi významným aspektem hovořícím ve prospěch využití uvedené metody v našem výzkumu. Ohnisková skupina se tak stává přirozeným pokračováním procesu společného hledání smyslu významných životních událostí i jejich zobecnění ve vztahu ke sportovní činnosti. Polosturkturované interview podle Miovskeho (2006) neznamená striktní dodržení pořadí a znění definovaného „jádra“ otázek, nýbrž dovoluje kladení doplňujících otázek, dává prostor pro ověření, vysvětlení, správnému porozumění otázce a interpretaci odpovědi. Naše zkušenost z realizace ohniskových skupin je taková, že není žádoucí klást otázky, nýbrž předkládat participantům témata k jejich rozhovorům. Domníváme se že, tímto způsobem je možno minimalizovat náš vliv na tvorbu rozhovoru a současně zamezujeme snaze ze strany participantů vyhovět s odpověďmi. Hendl (2005) dále hovoří o pozitivních polostrukturovaných ohniskových skupin a to zejména z pohledu konzistentnosti získaných informací či možnosti většího zásahu do průběhu diskuze, ale také z hlediska možnosti větší práce se skupinovou dynamikou.

4.3.1 Metoda focus group (ohniskové skupiny)

Focus groups pro nás představují stěžejní techniku uchopení dat v našem výzkumu. Problematikou metody focus group a možnostmi jejího využití v kinantropologickém výzkumu jsme se zabývali v rámci ve stejnojmenném příspěvku (Šebek & Hoffmannová, 2010). Termín focus group bývá překládán jako „ohnisková skupina“. Miovský (2006, 175) uvádí, že jazykově správná varianta „fokální“ skupina se „nejevila být příliš šťastnou volbou“. Nabízí se také označení „fokusní“ skupina, které však není jazykově správné. Pro potřeby naší práce používáme původní anglický termín focus group („focus group“ v jednotném čísle a „focus groups“ v čísle množném), neboť Miovský (2006) uvádí, že „ohnisko“ obvykle představuje spíše určitou tematickou oblast či obecnější fenomén, který je středem našeho zájmu, avšak výraz „focus“ může být zároveň překládán jako „soustředění“, „zaměření“, či příbuzná adjektiva apod., proto považujeme překlad za potenciálně zavádějící.

Focus group bývá uváděna jako jedna z nejprogresivnějších kvalitativních metod pro získávání dat (Miovský, 2006). Jedná se výzkumný nástroj pro získávání informací ke zvolenému tématu od skupin, které se vyznačují sdílenými charakteristikami nebo zájmy. Focus group zaostřuje vzhled do postojů a

přesvědčení, které jsou zdrojem chování. Hodí se pro studium komplexních témat zahrnujících mnoho úrovní pocitů a zkušeností (Morgan, 2001).

(Šebek & Hoffmannová, 2011, 32).

Využití metody představuje široké spektrum. Fern (1982, 1) spojuje „metodu focus group s flexibilitou a kreativitou, neboť se používá pro tvorbu hypotéz, zkoumání názorů, postojů a hodnot, testování nových myšlenek a nápadů, evaluaci, diagnostikování a poznávání dotazníkových položek“.

Metoda focus group je však používána i jako metodologicky plnohodnotná samostatná výzkumná metoda. V podobě samostatné metody bylo focus group použito např. ve studii Culpa (1998), který primárně zkoumal u dospívajících dívek překážky v identifikaci s myšlenkovým rámcem výchovy a rekreace v přírodě a sekundárně účinnost outdoorových programů při odstraňování těchto překážek. Jako zdroje překážek pak byly na základě kvalitativní analýzy dat určeny především stereotyp role pohlaví, rozdíly v rekreačních příležitostech, podpora kolegů a rodiny, dostupnost, faktory fyzické a faktory životního prostředí. (Šebek & Hoffmannová, 2011, 33).

Focus group je výzkumný nástroj pro získávání informací ke zvolenému tématu od skupin (obvykle 6 - 10 jedinců), kteří se vyznačují sdílenými charakteristikami nebo zájmy. Efektivitou metody ohniskových skupin se zabýval Fern (1982). Ve své studii došel k závěru, že dvě osmičlenné focus group vytvoří stejné množství postřehů jako deset individuálních interview. Focus group zaostřuje vhléd do postojů a přesvědčení, které jsou zdrojem chování. Hodí se pro studium komplexních témat zahrnujících mnoho úrovní pocitů a zkušeností (Morgan, 2001).

K počtu focus groups, v rámci výzkumného projektu, autoři jednotlivých studií zaujímají také velmi podobné postoje. Shodují se na minimálním počtu tří, avšak jestliže máme jistotu, že by nám již další focus group nepřinesla nové informace, můžeme výzkum považovat za ukončený. Vždy je třeba brát v potaz také cenu (materiální, časovou, peněžní) v poměru k zisku nových dat. V našem výzkumu pracujeme se třemi focus groups. Jedná se o skupinu freeskierů a freestyle snowboardistů (viz kapitola 1.2.1 Slovníček pojmů), kteří jsou výkonnostně orientováni, tj. účastní se seriálu závodů. Druhou skupinu tvoří opět freeskier a freestyle snowboardisté, kteří svým umem jsou na špici v ČR, účastní se exhibic, v minulosti závodili a nyní se podílí se na výuce freestyle (pořádají různé kempy pro mladé). Třetí

skupinu tvoří instruktoři freestyle, kteří učí freeskiing a skoky na snowboardu v komerční lyžařské škole. Cílem naší práce není komparace jednotlivých skupin, nicméně způsob složení může ovlivnit výsledky výzkumu, což bude předmětem naší diskuze.

Diskutovaným tématem designu focus group je otázka homogenity skupiny. Významnost obecně uznávaného požadavku na vzájemnou neznámost členů se neprokázala jako signifikantní (Fern, 1982).

Morgan (1997) připouští, že neznámí a známí lidé mohou vyvolat ve skupině odlišnou dynamiku, nicméně předpoklad, že focus group musí tvořit lidé, kteří se neznají, označuje jako mýtus. Kompozice skupiny dle Morgana (1997, 52) „by měla zajistit, aby účastníci v každé skupině měli k předmětu výzkumu co říci a aby se cítili při vyslovování svých myšlenek bezpečně“. (Šebek & Hoffmannová, 2011, 53).

Průběh focus group je ovlivňován několika faktory (obrázek 2). Při práci s ohniskovými skupinami, je důležité si uvědomit, že v okamžiku, kdy se rozhodneme aplikovat ve výzkumu kvalitativní metody, se výzkumník sám podílí na tom, v jaké kvalitě a jaká data budou tvořit výstup výzkumu.

Obrázek 2 Faktory ovlivňující výsledek focus group (dle Gordonové, 1999)

Tedy jinými slovy, dochází během výzkumu k interakci, ve které hraje významnou roli i samotný výzkumník (Miovský, 2006). Ovšem je potřeba si poukázat, že „charakteristickým znakem focus groups je explicitní užívání skupinové interakce k získání údajů a vhledů, které by bez interakce, již nacházíme ve skupině, byly těžko přístupné.“ (Morgan, 2001,1). Základním argumentem ve prospěch focus groups je tedy odkrývání takových aspektů zkušeností a perspektiv, jaké by mimo skupinovou interakci nebyly dosažitelné. Aspekty skupinové interakce nám mohou zprostředkovat vhled do názorů a zkušeností účastníků. Účastníci se navzájem podněcují v tvorbě myšlenek, jsou konfrontováni s názory a postoji druhých, což v nich vyvolává potřebu

vyjádřit svůj pohled na dané téma. Srovnávají svoje rozdílné zkušenosti. Naším cílem je navodit validní významy z dat. Obecně tedy můžeme říci, že vzniklé skupinové interakce, ve kterých je do jisté míry zapojen, i výzkumník jsou z hlediska focus groups žádoucí (Morgan, 1997).

Samotná skladba zkoumaných atributů metody nás pak vede k názoru, že rozhodující faktory, které při výzkumu v oboru kinantropologie mohou vést k využití focus group, mohou být odlišné od těch, které se jeví jako dominantní v oblasti marketingu a managementu. Lze se domnívat, že pozornost výzkumníků se často může upínat k evaluaci efektivity vzdělávacího či intervenčního programu či hodnocení služby. Vedle toho se ale hlavní výzkumné otázky mohou vztahovat k samotnému charakteru interakcí a vztahů formujících utvářené postoje a názory. (Šebek & Hoffmannová, 2011, 37).

S ohledem na povahu metody focus group a způsob jejího použití v kontextu našeho výzkumu si uvědomujeme možná omezení, která může představovat, a podrobněji se této problematice věnujeme v kapitole Omezení výzkumu 4.9.

4.3.2 Metoda polostrukturovaného interview

Polostrukturovaný rozhovor je jedna z nejrozšířenějších forem rozhovoru. Zahrnuje celou škálu rozhovorů mezi zcela strukturovanými a zcela nestrukturovanými rozhovory. Jeho výhoda spočívá především v tom, že můžeme kombinovat prvky nestrukturovaného i plně strukturovaného interview, čímž eliminujeme jejich nevýhody (Miovský, 2006). Pro nás výzkumníky (tazatele) je závazné schéma, které specifikuje okruhy a témata pokládaných otázek. Jádrem rozhovoru tvoří minimum otázek a témat, které je nutné probrat (Hendl, 2005). V rámci metody polostrukturovaného rozhovoru, jsme si předem připravili okruhy otázek. Při vymýšlení otázek jsme věnovali zvýšenou pozornost jejich formulaci, kde jsme se zaměřili na důležitost otevřenosti, neutrality a hlavně srozumitelnosti otázek. Pro řazení otázek nejsou vytvořena závazná pravidla, nicméně ze zkušeností výzkumníků s touto metodou vyplývá, že je vhodné začít otázkami na přítomnost a teprve pak na budoucnost nebo minulost. Schéma otázek tvořilo jádro výzkumu, které bylo podobné pro všechny rozhovory. Pořadí i formulace otázek v jednotlivých okruzích jsme flexibilně upravovali podle toho, jak se rozhovor vyvíjel. Zajímavým použitím metody polostrukturovaného rozhovoru v rámci focus group se ukázala kombinace s metodou křivky života, jejímž prostřednictvím se

účastník nejprve zabývá přítomností, následně se ohlíží do své minulosti a nakonec směřuje svůj pohled na čáře svého života do budoucnosti (podrobněji se zabýváme v kapitole 4.3.3). V podobném sledu se posléze plynule a přirozeně odvíjel samotný rozhovor. Ohnisko naší práce tvoří témata týkající se vnímání, reflexe a subjektivní percepce významných událostí, zkušeností a podstatných přeměn v životní dráze freestyle lyžařů (freeskierů) a snowboardistů (viz kapitola 1.2.1 Slovníček pojmů).

Okruhy otázek resp. témata se týkají jak minulosti, přítomnosti tak i budoucnosti:

- Úloha freestyle (viz kapitola 1.2.1 Slovníček pojmů) v životě účastníků.
- Cesta k freestyle v životě účastníků.
- Způsob realizace účastníku ve freestyle.
- Tendence k ukončení freestyle v rámci života účastníků.
- Zpětné dotazování (inquiry) k životní křivce.

Jedním z významných faktorů, které mohou ovlivňovat průběh polostrukturovaného interview jsou vnější podmínky (prostředí). Prostorové nároky a míra zohlednění environmentálních proměnných ve výzkumu odpovídají cílům výzkumu a povaze výzkumných otázek (Miovský 2006). Vzhledem k technice uchopení dat (focus group) je pro nás velmi obtížné zajistit co nejpřirozenější prostředí k rozhovorům. Potřeba klidného a tichého prostředí je nezbytnou podmínkou k realizaci skupinových rozhovorů. Kvalita nahrávky zde hraje klíčovou roli, neboť samotný fakt, že nehovoří pouze dva lidé (výzkumník a participant), představuje potíže při přepisu rozhovoru, kdy je někdy nesnadné rozeznat a porozumět vzájemně se překrývajícím výpovědím participantů. Rovněž získání prostoru pro skupinu osmi lidí není jednoduché.

Denní doba se odvíjí od základních informací o životním stylu a zvyklostech cílové skupiny (Miovský, 2006). V našem případě se denní doba pro interview odvíjí od ročního období, neboť účastníci mají jiný způsob života a režim v zimě než po zbytek roku. Denní doba interview je určována také průběhem sportovní přípravy (v případě výkonnostních sportovců). S ohledem na charakter naší práce, kde podmínkou jsou kvalitní data v podobě autentických a přirozených výpovědí, se nám jeví jako nejvhodnější doba pro rozhovory čas po sezóně. Konec sezóny bývá specifický v uvolněné atmosféře, kterou sebe nese splnění závazků vůči sponzorům, nově naučené a zvládnuté dovednosti a rovněž optimistické plány do příští sezóny. V čase po sezóně nejsou účastníci stresováni závody (v případě závodníků) a ani nemají pocit, že o něco

přicházejí (v případě amatérského freestyle). Nicméně nejvhodnější dobou se ukazuje druhá hodina odpoledne či podvečerní šestá hodina.

Dalším faktorem, který sehrává podstatnou úlohu v průběhu polostrukturovaného interview, je role výzkumníka. V tomto případě je výhodou, že se jedná o skupinu lidí a prostředí, které je nám známé. Celková znalost prostředí a kontextu je významná pro urychlení procesu získávání na důvěryhodnosti, která je pro kvalitu našeho výzkumu důležitá. Pro výzkumnici je vlastní styl oblékání a způsob mluvy cílové skupiny (slovník cílové skupiny), což nám umožňuje přirozenost a autentičnost a zároveň odstraňuje limity v této rovině. Pro tazatelku není obtížné navázat kontakt, je sociálně zdatná, schopná svým jednáním motivovat účastníky, udržet s nimi dostatečně živý a kvalitní kontakt, a tudíž dosáhnout kvalitních výsledků. Náš výzkum je značně závislý na ochotě účastníků vypovídat o své životní dráze, minulosti, přítomnosti a perspektivách do budoucnosti, a hloubce jejich výpovědí. Proto je pro nás stěžejní kvalita dat, kterou může ohrozit ztráta autentičnosti a přirozenosti projevů tazatele než míra kontroly nezávisle proměnných.

S ohledem na povahu metody polostrukturovaného rozhovoru a způsob jejího použití v kontextu našeho výzkumu si uvědomujeme možná omezení, která může představovat, a podrobněji se této problematice věnujeme v kapitole Omezení výzkumu 4.9.

4.3.3 Metoda čáry života (Metoda životní křivky)

Metoda čáry života využívá základního principu promítnutí určitých významných událostí a prožitků do grafické podoby. Metoda čáry života vzešla z psychoterapeutické praxe Jiřího Tyla (1985), který tuto originální techniku (Test čáry života) vytvořil. V původním provedení psycholog instruuje klienta, aby nakreslil “čáru života”. Potom je klient vyzván, aby na čáře označil nejprve současný okamžik a dále ještě umístil významné minulé události a budoucí očekávané důležité momenty v jeho životě. Jedná se o čáru a ne o přímku, takže se mnohdy setkáváme s nejrůznějšími křivkami, vyjadřujícími běh života klienta (proto se v současné době setkáváme spíše s označením metoda životní křivky). Proband může kreslit nejen čáru svého života, ale i čáru ideálního života či života vůbec. Metoda je silně projektivní a často výrazně citově prožívána. Slouží např. jako východisko k rozhovoru o běhu pacientova života, o hodnocení jeho minulosti a o jeho očekáváních.

Metoda čáry života je kromě terapeutické a diagnostické praxe používána v rámci výzkumných metod. Čermák (2004) se zabýval křivkou života v širším kontextu kvalitativního a narativního výzkumu. Pomocí narativní analýzy (holisticko-obsahové a holisticko-formální) rozhovorů nad čarou života a grafického znázornění života čarou dospěl k devíti kategoriím vyjadřujícím „žánry“ životního běhu. Jedná se o kategorie jako životní krize (malé ztráty a rychlá regenerace), pozvolně stoupající křivka (plánovaný zisk), plánovaný úspěch s vědomím rizika, životní krize (pády a vzlety), moratorium, metanoia, pozvolný pokles, spirála, čára s permanentně narušenou linií. Každý z těchto žánrů může mít svojí pozitivní i negativní formu. Čermák tímto způsobem poukázal na bohaté možnosti, které tato metoda představuje. Na jeho práci navázala Vlčková (2004), která, v rámci výzkumu autobiografické paměti, určila na základě metody kategoriální analýzy veškeré formální charakteristiky a znaky, tedy tvar křivky, členitost křivky, počet událostí, po formální stránce celkové grafické pojetí, poměr rozložení událostí a prospektivní linii křivky. Vytvořila celkem šest kategorií, kterými jsou přímka, stoupající přímka, stupňovitá vzestupná křivka, členitá vzestupná křivka, členitá, v rovině umístěná křivka, jiné typy. Inspirativní charakter Čermákovy pojetí životní křivky jako výzkumné metody dokumentují další práce např. Anderlová (2008), Čermáková (2009), Chmiel (2007) a Hunalová (2007).

Relativní jednoduchost metody křivky života dovoluje mnohé modifikace způsobu jejího použití. Např. Verner (2010) ji použil v rámci výzkumu významných markerů, které ovlivňují kariérní dráhu instruktora lyžování, jako prostředku k navození atmosféry v rámci focus group. Chrz (2003) metodu křivky života kombinuje s následným narativním interview v podobě instrukce vyprávět o svém životě po nakreslení křivky. Sledováním kvalitativních a kvantitativních změn v prožívání akutní intoxikace konopnými drogami se prostřednictvím křivky zabýval Vacek (2004). Tuto modifikaci křivky života, kdy účastník zachycuje pouze krátký časový úsek namísto svého života jako celku, označuje Miovský (2006) „jako metodu časové osy“. V rámci kinantropologického výzkumu použil tuto metodu Hrouda (2004) pro zachycení časového vývoje boje se životními těžkostmi u sportovců, kterým úraz nedovolil vrátit se k původní sportovní činnosti, ale pokračovali ve sportovní činnosti vrcholově na invalidním vozíku. Metoda časové osy je běžně používána v průběhu focus group v rámci výzkumu trhu (Gordonová, 1999).

Ze zahraničních zdrojů je zajímavé zjištění, že autorství metody čáry života (TL - Time Line) je přičítáno Rapparortovi (1985), který spolu s dalšími autory jejím prostřednictvím zkoumal vztah mezi ego identitou a časovou (temporální) perspektivou. Ve své podstatě se tato metoda blíží křivce života, jak ji známe od J. Tyla (1985). Mírně upravenou metodu v rámci dotazníku použili de Vries a Watt (1996) se záměrem prozkoumat životní události a příběhy z pohledu věkových a pohlavních rozdílů. Za inspirativní považujeme metodu čáry života v kombinaci s rozhovorem (LIM – Life-Line Interview Method), jak ji vytvořili Schroots a ten Catová (1989) za účelem zkoumání zákonitostí autobiografické paměti v průběhu zrání a životní dráze člověka. Tuto metodu vytvořili na základě dvou metafor, které jsou se zráním a životem spojovány. Jednou z nich je košatý strom, jehož větve znázorňují události, zkušenosti a rozhodnutí, které ovlivňují výsledky v životě jedince. Druhou metaforou je stezka, která symbolizuje cestu od narození ke smrti přes hory (pozitivně vnímaný afekt) a doly (negativně vnímaný afekt). Na základě metafory životní stezky je formována vizuální reprezentace životního běhu v grafické podobě časové a emoční osy. Obsahová analýza verbálních interview a grafického znázornění případové studie představuje jejich metodologii. Od předchozích variant metody křivky života se liší ve specifickém způsobu jejího uvedení. Pro interview použili list papíru A4 s předtištěnou mřížkou, kterou tvořila čára dole a nahoře (296 mm) spojená dvěma pevnými body a jednou tečkovanou vertikální čarou rovnoměrné délky (180 mm) na 0 mm, 180 mm a 296 mm od počátku v tomto pořadí. Účastník je nejprve obecně seznámen s průběhem setkání a způsobem, jakým bude vyprávět svůj životní příběh. Administrátor mu ukáže příklady tří křivek života od jednoduchého po složitější provedení a poté je účastník vyzván, aby do předtištěné mřížky zakreslil svoji čáru života od narození po svůj kalendářní věk. Poté je vyzván k označení každého vrcholu a poklesu chronologickým věkem, přičemž zároveň povídá o jednotlivé významné události. Jakmile účastník detailně popíše tuto část křivky do minulosti, přistoupí stejným způsobem k tvorbě čáry života do budoucnosti až po předpokládanou smrt. Celková doba administrace je kolem 45 min.

Schrootsův (2003) výzkum prostřednictvím metody životní křivky interview (LIM – Life-line Interview Method) se odehrával ve třech projektech v rámci holandského výzkumného programu „Dynamika životního běhu“ (Life – Course Dynamics). Vzhledem k zaměření naší práce shledáme některé z výsledků za vhodné zde uvést. První projekt popisuje rozdílné aspekty dynamické struktury a obsahu

individuálních životů. Zjistili, že ve struktuře života dominuje princip konstantní životní perspektivy, tj. součet minulých a budoucích autobiografických událostí je konstantní v průběhu celé životní dráhy, přičemž jejich poměr (vztahy) se systematicky mění s věkem. Obsahová analýza a komprimace dat o životních událostech, které autoři získali na základě použití křivky života s interview (LIM – Life-line Interview Method), vyústila ve vytvoření šesti typických „sebepotrétů“ s ohledem jak na minulost, tak i budoucnost a to u mladých, středně starých a starších žen a mužů. Schroots a Assinková (2005) potvrdili pro pohled mladých dospělých do minulosti na různé události, genderové odlišnosti. Mladí muži uvádí problémy (stěhování, rozvod rodičů), ženy jsou poněkud pozitivnější a více zaměřené na rodinný život (stěhování a narození bratra či sestry). Adolescenci vnímají mladé ženy jako skládající se z dobrých a obtížných časů (problémy puberty a zahájení studia na vysoké škole), zatímco mladí muži se soustředí na mnohé problémy spjaté s fyzickým zdravím (úrazy) a zároveň častěji podávají zprávu o událostech vztahujících se k vztahům mezi lidmi (zamilovanost). Směrem do budoucnosti mladí dospělí spatřují jako jednu z nejvýznamnějších událostí v jejich životě promoci, přičemž ženy na ni nahlíží pozitivně a muži s ambivalentními pocity, neboť to zároveň pro ně představuje konec svobodného života. Mladé ženy se těší na uzavření sňatku a že budou mít děti. Muži předpokládají tyto události asi o 10 let později. Chtějí především experimentovat ve vztazích, zaměřují se více na najít práci a vlastním rozvoji. Budoucí perspektiva u mužů nepřesahuje věk přes 60 let, relativně často uvádí smrt a to především ve vztahu k úmrtí jednoho nebo obou rodičů, což vnímají jako hluboký propad. U mladých žen je pozoruhodné, že neočekávají žádnou událost v dekadě od 40 – 50 let. Ve vzdálené budoucnosti se ženy zaměřují na problémy rodinné (opuštěné hnízdo) a vztahující se ke stárnutí (zdraví).

V druhém projektu zkoumali Schroots a ten Catová (1989), jak lidé řídí svůj život, jak se vyrovnávají s přeměnami a jak emočně reagují na pozitivní a negativní události. Za tímto účelem potřebuje narativní obsah křivky života být zkoumán v termínech zažité minulosti a očekávané budoucnosti, věku, pohlaví, přeměn, událostmi a afekty ve vztahu k měřením osobnosti, copingu a místa kontroly.

Schroots, van Dijkum a Assinková (2004) provedli, v rámci třetí projektové studie, srovnávací studii k prozkoumání rozmístění dat retrospektivní a prospektivní autobiografické paměti v průběhu životní dráhy. Jejich studie potvrdila univerzálnost tzv. „reminiscence bump“ (vzpomínkový hrbol) u starších osob, stejně jako efekt

novosti. Jedním z dalších výsledků autobiografické paměti jako dynamického systému bylo zjištění, že jak retrospektivní, tak prospektivní paměť podléhá nepřetržitým změnám v průběhu života.

Miovský (2006) považuje metodu čáry života (nebo také životní křivky) využitelnou při výzkumech, kdy rekonstruujeme určité události. V našem výzkumu nás zajímá subjektivní percepce freeskierů a freestyle snowboardistů významných událostí v jejich životní dráze a jejich pohled na případnou vazbu mezi vnímanými důležitými událostmi a současnou účast v těchto rizikových sportech. Metoda křivky života pro nás představuje vhodný výzkumný nástroj, neboť při hledání odpovědi na výzkumné otázky spatřujeme nutnost propojování minulosti, čili událostí, které již ovlivnili životní dráhu s aktuálními otázkami a konkrétními ději přítomnosti a nahlížet tak na životní cestu jak z pohledu minulosti, přítomnosti, ale také předpokládané budoucnosti. Zároveň si uvědomujeme, že běh života je ovlivňován nejen kladnými, ale také negativními zkušenostmi určujícími směřování jedince v životě, a tento emoční náboj dokáže metoda křivky života rovněž zachytit.

Za originální považujeme způsob použití metody čáry života v rámci rozhovorů focus groups. Ve výzkumu trhu se jedná o běžně používanou techniku, avšak se zaměřením na časovou křivku životnosti určitého produktu či obchodní značky. V našem výzkumu je tato metoda uvedena v samém začátku skupinového rozhovoru. Účastníci jsou seznámeni s průběhem celého setkání a následně požádáni o tvorbu životní křivky v podobě upraveného zadání dle Říčana (2004), které detailně uvádíme v kapitole 5.4 Průběh rozhovorů. V úvodu této metody jsme uvedli, že s křivkami budeme dále pracovat v průběhu focus groups a neopomenuli připomenout, že jejich křivky života si ponecháme, a že se zajištěním anonymity použijeme v rámci výzkumných potřeb. K nakresleným křivkám jsme se vrátili v závěru focus groups, kdy každý z účastníků postupně představil všem přítomným, jaké významné události ve své životní dráze zaznačil a připojil k nim případný komentář. Při realizaci všech tří focus group jsme se nesešli s žádnými projevy neochoty, tenze či úzkosti v souvislosti s použitím této metody. Naopak povídání o čáře života bylo potencováno ze strany skupiny, které se sami od sebe doptávali na zajímavé události a jejich význam pro jeho autora.

Přestože metoda čáry života jako výzkumný nástroj se vyvíjela z původně projektivní techniky, v našem výzkumu není takovýmto způsobem pojata, a slouží nám

především jako individuální prezentace individuálního pojetí svého života. K datům získaným prostřednictvím křivky přihlížíme ve smyslu osobní výpovědi každého účastníka, tedy jak ji vnímají oni sami, aniž bychom dále interpretovali křivku na základě nejistých linií, síly tlaku na tužku, opravy v kresbě, úrovně situování křivky na papíře a dalších aspektů, které mají diagnostický význam. Sami účastníci byli se způsobem využití jimi vytvořené křivky obeznámeni v úvodu této techniky. Křivka tedy nebyla hodnocena na základě skrytých významů. Data získaná metodou životní křivky jsme kódovali v softwarovém programu Atlas.ti 6 a analyzovali v rámci zakotvené teorie. S ohledem na povahu metody čáry života (křivky života) a způsob jejího použití v kontextu našeho výzkumu si uvědomujeme možná omezení, která může představovat, a podrobněji se této problematice věnujeme v kapitole Omezení výzkumu 4.9. V neposlední řadě se domníváme, že metoda čáry života (životní křivky) je, v souvislosti s charakterem výzkumných otázek, vhodným nástrojem v rámci triangulace dat.

4.3.4 Metoda zúčastněného pozorování

Zúčastněné pozorování je označováno jako jedna z nejpřirozenějších a nejdůležitějších výzkumných metod a zároveň jako jedna z nejtěžších (Hendl, 2005; Miovský, 2006; Silverman, 2000; Švaříček & Šedřová, 2007). Dle Švaříčka a Šedřové (2007, 143) můžeme zúčastněné pozorování „definovat jako dlouhodobé, systematické a reflexivní sledování probíhajících aktivit přímo ve zkoumaném terénu s cílem objevit a reprezentovat sociální život a proces.“ Účelem tedy není jen samo pozorování, ale také nalezené zprostředkovat čtenáři. Miovský (2006, 152) uvádí, že výhodou zúčastněného pozorování je „především to, že pozorovatel má bezprostřední zkušenost se situací a jevy, které pozoruje“. S ohledem na skutečnost, že zúčastněné pozorování umožňuje pochopit celý kontext, ve kterém se situace odehrávají, což je důležité pro pochopení studovaného problému v celé jeho šíři, zaznamenáváme podrobný popis situace a prostředí, v němž se focus groups a individuální rozhovor odehrávaly (viz kapitola 5.5, 5.6, 5.7, 5.8). Zúčastněné pozorování nám umožnilo větší otevřenost vůči zkoumaným problémům a spoluutvářelo naši teoretickou citlivost ve smyslu formování vlastního názoru na pozorované jevy. Na základě našich bohatých zkušeností z práce se skupinami a osobní znalosti zkoumaného prostředí se domníváme, že jsme schopni posoudit pravděpodobnost výpovědí a přiměřenost reakcí účastníků. V neposlední řadě

jsme reflexe a vlastní poznámky z přímého pozorování ocenili ve fázi interpretace a hodnocení výsledků. Použití metody zúčastněného pozorování považujeme za přínosné v rámci triangulace metod, neboť jak uvádí Švaříček a Šed'ová (2007, 144) „metoda pozorování přináší jiný typ informací než rozhovor, což by si měl každý badatel uvědomit při koncipování svého výzkumu. Pozorování slouží k popisu jednání aktérů, zatímco rozhovor dokáže zachytit to, co účastníci říkají, co si myslí, a dospět k pochopení jejich zkušenosti“.

4.4 Přepis rozhovorů

Po sérii polostrukturovaných rozhovorů realizovaných prostřednictvím metody focus groups jsme realizovali jejich přepis. Přepisy jsou zdroji dat pro analýzu a interpretaci. Přepisování se jeví jako činnost poměrně snadná, avšak přepis je časově velmi zdlouhavá záležitost. Pro minimální zkreslení dat jsme nejprve přepisovali doslovně každý rozhovor. V souladu s doporučením Švaříčka a Šed'ové et al. (2007) jsme si jako začínající výzkumníci přepisy prováděli sami. Obzvláště v případě přepisu rozhovorů z focus group se jednalo o časově velmi náročnou část. Při přibližné průměrné délce rozhovoru 80 minut odpovídající doporučenému rozsahu 1-2 hodin (Morgan, 1997) bylo prostřednictvím diktafonu Sony ICD P620 pořízeno dohromady 320 minut zvukového záznamu. Přepis zvukového záznamu jsme vlastní provedení s pomocí aplikace Sony Digital Voice Editor verze 3. Vzhledem k potřebě mnohočetných opakování poslechu obtížných úseků záznamu si tato fáze vyžádala stovky hodin práce. Z vlastní zkušenosti se domníváme, že nejefektivnější metodou přepisu je způsob diktování zdatné pisatelce či pisateli. Vzhledem k tomu, že jsme byli skupinovému rozhovoru přítomni, je pro nás snazší porozumět nahrávce, neboť známe kontext a konfrontace s další osobou, pro kterou není text úplně srozumitelný je dobrý způsob jak si uvědomit (a následně vyvarovat) osobní zainteresovanosti. Nicméně v důsledku finanční náročnosti tohoto způsobu jsme nakonec rozhovory z focus groups přepisovali sami. Na druhou stranu ale můžeme konstatovat, že vložené úsilí do vlastního přepisu bylo v počátcích analytické práce do určité míry vyváжено detailní obeznámeností s obsahem nahrávek, která se mohla pozitivně projevit ve fázi otevřeného kódování. V rámci individuálního rozhovoru jsme použili redukci prvního řádu, kterou jak uvádí Mioviský (2006), používáme tam, kde nepracujeme s dílčími

projevy mluveného slova, ale pouze s obsahem. Vzhledem k povaze výzkumu jsme provedli tuto redukci prvního řádu.

4.5 Techniky kódování a zobrazování dat

Kódování a zobrazování dat probíhalo v prostředí softwarového programu Atlas.ti. V souladu s Weitzmanem (2000, 811) jsme si položili sérii klíčových otázek, např. jaké zkušenosti máme s počítačem, pro jaký typ projektu plánujeme software použít, pro jaký druh databáze a analýzy apod., na základě kterých jsme pro analýzu dat zvolili počítačový program Atlas.ti 5. Neméně rozhodující ve výběru programu byla skutečnost, že tento software byl k dispozici na školící katedře Kinantropologie FTK UP v Olomouci. Software je založen na přístupu „grounded“ teorie (zakotvené teorii) a teoretickém kódování podle Strausse a Corbinové (1999), což koresponduje se zvolenou metodou k vyhodnocování a interpretaci dat.

Program poskytuje výkonné a intuitivní prostředí, které umožňuje uživateli soustředit se na analyzovanou část a nezahlcovat se složitostí materiálu. Jednotlivé funkce slouží ke správě, pořizování úryvků, porovnávání, zkoumání a opětovnému shromažďování smysluplných částí textu z velkého množství dat tvůrčím, snadným, a přesto systematickým způsobem. (Bujanová, 2010, 9).

Tento program bývá řazen do kategorie zvané „conceptual network builders“ (Weitzman, 2000, 809) tedy mezi programy „vytvářející konceptuální sítě“. To znamená, že program kromě uchování sekvencí slov v textu a přiřazení kódů umí také prezentovat kódy a kategorie v konceptuálních sítích, které mohou být zobrazeny na obrazovce počítače. Velkou výhodou tohoto softwarového programu je možnost pracovat na stejném textu na různých počítačích. Program dokáže zpracovávat nejen texty, ale i obrázky, což je důležitá funkce, která nám umožňuje zakomponovat výsledky ze sběru dat pomocí metody životní křivky. Zásadní omezení tohoto programu je, že neumí dělat „krok zpátky“. Heller (2004, 118) uvádí jako nevýhodu „pouze to, že program nelze bez dalšího využívat na počítačích Apple MacIntosh“, což se nás, vzhledem k používanému typu počítače, netýká. Poslední, šestá verze z roku 2009 nově umožňuje uživatelům práci s PDF dokumenty bez transformace do jiných formátů, tzv. „geokódování“ s využitím aplikace Google Earth nebo synchronizaci audio a video nahrávek s textem využitelnou především při transkripci mluveného slova. Přestože zorientovat se v tomto softwarovém programu a naučit se s ním pracovat vyžaduje

nezanedbatelné úsilí, spatřujeme velký potenciál ve využitelnosti prostředí Atlas.ti v naší další výzkumné činnosti.

4.6 Metody vyhodnocování a interpretace kvalitativních dat

Analýza dat byla realizována prostřednictvím metody zakotvené teorie (grounded theory), kterou vyvinuli Glaser a Strauss (1967). Tato teorie je založena na systematickém shromažďování údajů o zkoumaném jevu a jejich analýzou. Glaserovo a Straussovo původní pojetí vycházelo výrazně z pozitivistické tradice. Metoda zakotvené teorie v jejich pojetí předpokládá, že realita může být objevena, prozkoumána a může jí být porozuměno. „Z této perspektivy je realita jednotná, poznatelná a čekající na objevení“ (Bryant & Charmaz, 2007, 34).

Glaserův metodologický pohled se utvářel v přísně pozitivistickém stylu s metodology Paulem F. Lazarsfeldem a Robertem K. Mertonem na Columbia University (Bryant & Charmaz, 2007). Tento odlišný pohled se stal později jedním z důvodů, proč se Glaser a Strauss rozešli. Každý zvlášť publikoval vlastní verzi metody. U nás se stalo podkladem mnoha raných kvalitativních výzkumných prací Straussovo pojetí metody a to z jednoduchého důvodu. Straussova kniha *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques*, kterou napsal ve spolupráci s Juliet Corbinovou (1990) vyšla v českém překladu pod názvem *Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a techniky metody zakotvené teorie* (1999).

Z textu je však zřejmé, že verze vznikala v době, kdy si výzkumník nedovedl představit zpracování dat za pomoci PC. Počítačovým zpracováním kvalitativních dat se samotná teorie vyvinula rychleji, než by si zřejmě její autoři dovedli v dobách jejího vzniku představit. (Valenta, 2009, 19).

Zakotvená teorie v pojetí Strausse a Corbinové (1999) reprezentuje realitu a údaje, které ji utváří, jsou srozumitelné a obsažné, čímž se teorie stává dostatečně pružnou, aby se dala aplikovat na různé situace spojené se zkoumaným jevem (možnost ovlivňovat zkoumaný jev).

Současní autoři se snaží syntetizovat pozice obou výše uvedených proudů a „vybrat z nich to, co sami považují za nejnosnější“ (Švaříček & Šed'ová et al., 2007, 85). Významné místo v těchto pokusech zaujímá Charmazová (2003) a Bryant a Charmazová (2007). Vycházejí z interpretativní tradice a tvorbu zakotvené teorie spatřují v rámci konstruktivistického přístupu. Bryant a Charmazová (2007) kladou

důraz na fenomény studie a vidí data i analýzu jako vytvořené na základě sdílení zkušeností a vztahů s účastníky výzkumu a ostatními zdroji dat. Konstruktivistický přístup je tedy více než jen pohled na to, jak se jedincům jeví jejich situace.

4.6.1 Metoda zakotvené teorie

U nás v České republice zatím byla publikována pouze monografie Strasse a Corbinové (1999). Během let prošla tato metoda různými změnami a zároveň s rostoucí hloubkou vhledu do problematiky jsme zjišťovali rozpor v pohledu autorů metody zakotvené teorie Glasera a Strausse (1967). Proto jsme naše poznatky rozšiřovali studiem dalších, převážně zahraničních publikací (Bryant & Charmaz, 2007; Edwards & Skinner, 2009; Glaser, 1993; Holstein & Gubrium, 2008; Charmaz, 2003), a pracemi autorů, kteří aplikovali tuto metodu ve svém výzkumu (např. Buhajová, 2010; Másilka, 2006; Šebek, 2011; Valenta, 2009). Pro získání přehledu v problematice metody zakotvené teorie pro nás představovaly práce Hendla (2005), Miovskeho (2006) a Švaříčka a Šed'ové et al. (2007).

Za základní rozdíl lze přitom považovat různý přístup ke kódování. Existence specifických kódovacích procedur je přímo identifikačním znakem zakotvené teorie. Zatímco Glaser postuluje dvě základní kódovací fáze (kódování substantivní a kódování teoretické), u Strausse a Corbinové najdeme fáze tři (kódování otevřené, axiální a selektivní)... To v zásadě znamená, že u Glasera výzkumník sám hledá spojení mezi různými kategoriemi či proměnnými, Strauss a Corbinová takováto spojení předem modelují (Švaříček & Šed'ová et al., 2007, 85).

Toto příliš realistické zacházení s daty kritizuje Charmazová (2003), která k takto objektivisticky pojaté teorii rozvíjí specifickou konstruktivistickou verzi zakotvené teorie. Bryant a Charmazová (2007) se domnívá, že vytvořená teorie je přímo závislá na pohledu výzkumníka. V souladu s konstruktivistickým přístupem připouští, že různí výzkumníci mohou získat podobné výsledky výzkumu, avšak jejich způsob teoretického uchopení bude odlišný. Konstruktivisticky orientovaní výzkumníci zauímají reflexivní postoj k výzkumnému procesu a zvažují, jak vznikla jejich teorie. Dále předpokládají, že data i analýzy jsou sociální konstrukce, které reflektují to, co vyvstalo z jejich produkce.

„Sami autoři počítají s jejími úpravami přizpůsobováním a při její konstrukci tento její požadavek plastičnosti zohledňují. Díky tomu není zakotvená teorie rigidním,

nýbrž velmi živým a tvůrčím výzkumným nástrojem“ (Miovský, 2006, 226). Z našeho pohledu významnou roli hraje ponoření se nejen do zkoumané problematiky, ale také do zpracovávání dat v rámci prostředí Atlas.ti. Skutečnost, že software je založen na přístupu „grounded“ teorie (zakotvené teorii) a teoretickém kódování podle Strausse a Corbinové (1999) by nás mohla vést k použití jejich způsobu tvorby zakotvené teorie. Z naší zkušenosti víme, že se to tak jednoznačně neděje. V samotném kódovacím a analytickém procesu záleží pouze na výzkumníkovi, kterým směrem se vydá. Z našeho pohledu všechny uvedené přístupy jsou možné, směřují k příbuzným výsledkům a v podstatě záleží především na výzkumníkově založení a jeho preferovaném způsobu práce. Detailně se tomuto tvůrčímu procesu vznikající teorie věnujeme v kapitole 6.

Postup zakotvené teorie zahrnuje tři stádia (Švaříček & Šed'ová et al., 2007, 87), kterými jsou „sběr dat směřující k teoretické nasycenosti kódů, kódování materiálu směřující k vytvoření základních kategorií (proměnných budoucí kategorie) a konstruování teorie jako sady tvrzení o vztazích mezi kategoriemi (proměnnými)“. Tyto etapy se vzájemně prolínají, kdy jedno se realizuje vždy s ohledem na druhé. Dá se tedy říci, že náš sběr dat byl řízen vznikající teorií. Takto teoreticky zaměřený výběr (theoretical sampling), jak uvádí Hendl (2005) „je hlavním postupem při sběru dat v kvalitativním výzkumu“. Pro nás to znamená shromažďování dalších informací tak dlouho, dokud nebude dosažena saturace dat. Švaříček a Šed'ová et al., (2007, 87) uvádí, že „nikdy není předem dáno, jaké množství dat a z jakých zdrojů je třeba nasbírat“, nám se osvědčilo určit si ve sběru dat v rámci focus group jejich počet. Na základě Morganova (2001) doporučení jsme si stanovili realizovat minimálně tři focus groups, přičemž jsme zjistili, že by nám již další focus group nepřinesla nové informace.

V momentě, kdy jsme získali data z první focus group, začali jsme s fází kódování resp. analýzou dat. Kódování je prvním krokem k analýze dat a „je procesem definování toho o čem ty data vlastně jsou“ (Charmaz, 2003, 263). Kódování je jádrem zakotvené teorie a představuje základní analytickou techniku. Kódování je tedy procedurou, jejíž prostřednictvím „vytahujeme“ z množství dat kategorie, které vytvoří základ budoucí teorie. K tomu slouží techniky, které podrobně popisujeme v rámci kapitoly 6.6.

Na tomto místě se omezíme na obecný popis těchto procedur, které se v zakotvené teorii nabízejí. Úryvky z výpovědí respondentů (datové fragmenty)

představují indikátory a kódy nebo názvy přiřazované k jednotlivým indikátorům nebo jejich skupinám jsou koncepty. Tento model je nazýván „koncept – indikátor model“ (Švaříček & Šed'ová et al., 2007, 90) a kódování v zakotvené teorii představuje analytické operace, které „rozbíjejí data do fragmentů – indikátorů – a ty potom rozřazují k příslušným konceptům.“ (Švaříček & Šed'ová et al., 2007, 91). Podrobněji se této problematice věnujeme v kapitole 4.7.1 (Otevřené kódování). Takto vzniklé koncepty mohou být dále kategorizovány na základě určitého jednotícího kritéria, které představují základní stavební kameny vznikající teorie. Konstruování teorie znamená, že jsou vytvořené kategorie uvedené do vzájemných vztahů. V našem výzkumu tímto kritériem byla míra vztahování k minulosti, přítomnosti a budoucnosti (kapitola Axiální kódování 4.7.2). Zároveň jsme využili funkce AUTO-COLOR MODE, jejíž použití a důležité charakteristiky přibližuje Buhajová (2010) a popisuje ji jako funkci, jež pomáhá pomocí barevných škál třídít kódy podle jejich zakotvenosti = počtu úryvků (grounded) a hutnosti = počtu spojení s jinými objekty (density). Zásadní význam pro porozumění funkci barvení kódů má skutečnost, že počet úryvků a spojů není dán prostým součtem, ale je automaticky propočítáván vzhledem k ostatním kódům. O tuto funkci se ve své studii opírají při identifikaci centrálních kategorií např. Valenta (2009) a Šebek (2011), v naší práci přibližujeme použití této funkce v kapitole Axiální kódování 4.7.2. Nalezení centrální kategorie je klíčem k vytvoření teorie. Tím, že se snažíme vysvětlit postavení této hlavní kategorie, organizujeme kolem ní novou teorii. Tento proces detailně popisujeme v kapitole 4.7.3 „Při postupném zpracování teorie dochází ke stále větší odpoutanosti od konkrétních zpracovávaných dat a k zobecňování a zabstraktnování vzniklé teorie“. (Švaříček & Šed'ová et al., 2007, 95).

4.6.2 Teoretická citlivost

S metodou zakotvené teorie je často spojován termín teoretické citlivosti, kterým se rozumí schopnost vhledu, schopnost dát údajům význam, porozumět jim a oddělit související od nesouvisejícího (Strauss, Glaser 1999). Teoretickou citlivost tvoří dobré obeznámení s odbornou literaturou. V rámci našeho výzkumu jsme konfrontování s jevy, ke kterým není zatím vytvořeno dostatečné teoretické zázemí a literárních zdrojů je poskromnu. Nicméně, tento handicap vyrovnáváme studiem odborné literatury, která se zkoumanými jevy nepřímo souvisí či je v obecné rovině rámuje. Tímto způsobem získáváme hlubší vhled do zkoumané problematiky. Důležitým zdrojem naší teoretické

citlivosti jsou profesní a osobní zkušenosti. Znalost prostředí a osobní zkušenost se způsobem života na horách, nám ve výzkumné situaci pomáhají porozumět událostem a jednáním, které se objevují, mnohem snadněji, než kdybychom je neměli. Zároveň si však uvědomujeme, že naše zkušenosti mohou být zdrojem slepoty, tedy, že přehlédneme jevy, které se pro nás staly rutinními a přirozenými. Seznam technik, které umožňují vyvarovat se těmto zaslepení a prezentují způsoby jak tuto slepotu odstranit, uvádí Strauss a Corbinová (1999). Třetím zdrojem teoretické citlivosti je analýza samotná. Uvědomujeme si jak se náš vhled a porozumění zkoumanému jevu při práci s údaji prohlubují. Děje se tak již při přepisu rozhovorů, kdy odstup od samotné výzkumné situace je provázen jistým odosobněním od získaných dat a jiný úhlem pohledu na zkoumanou situaci. Osobní zainteresovanost vzhledem k primárním datům se vytrácí již při prvním otevřeném kódování.

4.7 Kódování

Pro analýzu dat jsme použili počítačový program Atlas.ti. Architektura softwaru vychází z přístupu „grounded theory“ a teoretického kódování podle Strausse a Corbinové (1999), což koresponduje se zvolenou metodou zakotvené teorie k vyhodnocování a interpretaci dat. Podrobněji se k tomuto výběru vyjadřujeme v kapitole 4.3. Kvalitativní analýza je specifická v tom, „že nepředstavuje jednoznačně odlučitelnou fázi, nýbrž prostupuje celým výzkumným procesem“ (Švaříček & Šedřová et al., 2007, 210). Není zde žádoucí vyčkávat, až budeme mít nasbírané uspokojivé množství dat. Proto jsme první přepsaný rozhovor z focus groups převedli do formátu rtf. a vložili do programu Atlas.ti jako hermeneutickou jednotku a přistoupili k otevřenému kódování. Postupně jsme takto převedli do prostředí Atlas.ti i přepisy z dalších focus groups a individuálního rozhovoru, včetně obrázků křivek života.

Nejprve jsme analyzovali sesbíraná data v páté verzi programu Atlas.ti. Provedli jsme otevřené kódování přepisu dat z první focus group. Následovalo otevřené kódování druhé. Následně jsme provedli první překódování těchto dat a vložili do Atlas.ti křivky života. V rámci orientace jsme jako další krok utvořili čtyři „families“, tedy skupiny kódů, které spolu svojí povahou souviseli. Tímto procesem jsme pro sebe zredukovali velké množství kódů na přehlednější skupiny, což vedlo k přehlednějšímu zobrazení a snazší práci s kódy. Postupně se nám tímto způsobem podařilo zredukovat počet kódů z původních 504 na 240. Zároveň jsme si vytvořili síťový náhled „network

view“ nejpočetnějších kódů s jednotlivými citacemi ze strany účastníků výzkumu. Tyto dílčí výsledky jsme prezentovali ve sborníku z konference Outdoor (Hoffmannová, 2011) následujícím způsobem:

V současné době pro lepší přehlednost pracujeme při konceptualizaci dat s kódy rozdělenými do čtyř skupin. Tyto skupiny se mohou, ale nemusí shodovat s kódovými kategoriemi, resp. v programu Atlas.ti 5 obsaženými families. Jedná se o skupiny zahrnující významné momenty, úlohu sportu v životní dráze, vnější a vnitřní faktory. U nejpočetnějších kódů jsme vytvořili síťové náhledy s jednotlivými citacemi ze strany účastníků výzkumu. Jde o krok, který nám umožňuje lepší přehled nejčastěji použitých kódů a vizualizaci pro kontrolu, zda se jednotlivé citace účastníků opravdu k tomuto kódu vztahují. (Hoffmannová, 2011, 86).

Uvedené dílčí výsledky se vztahovaly ke stavu rozpracovanosti na konci roku 2010. Vzhledem k tomu, že s příchozím rokem 2011 vypršela oficiální licence Atlas.ti 5 na naší instituci, směřovali jsme naší snahu k obnovení této licence. Po značných finančních a administrativních komplikací se podařilo získat nejen prodloužení licence, ale zároveň upgrade stávající verze Atlas.ti 5 (na Atlas.ti 6). Finančně tato akce byla pokryta v rámci projektů VIPPA (Vytvoření a implementace edukačního systému podpory pohybové aktivity na českém akademickém poli) a Inovace předmětů v oblasti výzvoových sportů v rámci studijního oboru Rekreatologie. V době, kdy jsme opustili prostředí Atlas.ti 5 jsme tedy disponovali 240 kódy ze dvou focus groups a bylo zřejmé, že je nutná další redukce kódů. Při zvážení rozpracovanosti dat jsme shledali užitečným krokem provedení opětovného překódování v novém prostředí softwarového programu Atlas.ti 6. Práci realizovanou ve staré verzi jsme vnímali jako přínosnou z pohledu seznámení a zaučení se s prací v tomto softwarovém programu. Analýza a interpretace výsledků tedy probíhala v prostředí Atlas.ti 6. V průběhu kódování, analytických operací a konceptualizace dat jsme postupovali v jednotlivých úrovních od indikátorů přes koncepty ke kategoriím a hlavním kategoriím v rámci propozic (Hendl, 2005; Konopásek, 2005; Švaříček & Šedřová, 2007).

4.7.1 Otevřené kódování

Otevřené kódování je „poměrně univerzální a velmi efektivní způsob, jak nastartovat analýzu dat“ (Švaříček & Šedřová et al., 2007, 211). Jedná se o techniku,

kteřá byla vyvinuta v rámci analytické metody zakotvené teorie (podrobně kapitola 4.6.1). Při otevřeném kódování jsme postupovali tak, že jsme přepsaný rozhovor rozdělili na jednotky. Nejprve jsme, na základě doporučení Strausse a Corbinové (1999), za tyto jednotky volili slovo, sekvenci slov či větu a ke každé takto vzniklé jednotce jsme přidělili nějaký kód, tedy jméno nebo označení. Při volbě kódu jsme ze začátku používali jako pomůcku otázky typu co účastník tímto říká, co chce vyjádřit, co je tématem promluvy apod. V souladu s Hendlovým doporučením (1999) číst přepis několikrát, neboť každé čtení vyneselo na světlo nové aspekty, jsme provedli překódování již označených jednotek, přičemž jsme u některých změnili nejen velikost jednotky (např. na celé souvětí), ale i název kódu. V rámci otevřeného kódování byla užitečná skutečnost, že jsme tuto část absolvovali dvakrát od samotného začátku (v důsledku upgradu Atlas.ti 5 na Atlas.ti 6) (kapitola 4.7), neboť díky předchozí zkušenosti jsme mohli vyhýbat typickým chybám začátečníků (např. příliš obecné formulace nebo držení se na úrovni výpovědi respondenta a vybírání nejjobecnějších klíčových slov) a stali jistějšími ve způsobech označení a pojmenování jednotlivých segmentů. Při pojmenovávání jednotlivých jednotek kódy jsme měli stále na mysli výzkumné otázky. „Výzkumná otázka (ať už základní nebo specifická) tvoří pomyslné síto, skrze které svoje data „pasírujeme“, a tvar jednotlivých segmentů tak závisí na tom, jak jsou tvarovaná oka tohoto síta“ (Švaříček & Šedřová et al., 2007, 214). V průběhu otevřeného kódování se nám v řadě případů osvědčilo používání tzv. in vivo kódů, kdy jsme jako kódy použili přímo neotřelé a výstižné výrazy, které užívají sami účastníci (např. „variabilita“ nebo „individuální styl“ apod.)

4.7.2 Axiální kódování

Axiální kódování je technikou, která navazuje na otevřené kódování. Právě použití axiálního kódování je stalo předmětem rozchodu tvůrců metody zakotvené teorie Glasera (1993) a Strausse (Strauss & Corbinová, 1999). Strauss a Corbinová (1999, 70) charakterizují axiální kódování jako „soubor postupů, pomocí nichž jsou údaje po otevřeném kódování opět uspořádány novým způsobem, prostřednictvím vytváření spojení mezi kategoriemi. To se činí v duchu kódovacího paradigmatu, které zahrnuje podmiňující vlivy, kontext, strategie jednání, interakce a následky“. Tento paradigmatický model lze zjednodušeně znázornit takto: (A) PŘÍČINNÉ PODMÍNKY

⇒ (B) JEV ⇒ (C) KONTEXT ⇒ (D) INTERVENUJÍCÍ PODMÍNKY ⇒ (E) STRATEGIE JEDNÁNÍ A INTERAKCE ⇒ (F) NÁSLEDKY.

Valenta (2009, 36) na základě vlastní zkušenosti s metodou zakotvené teorie dochází k názoru, že „pro zachování kvality výzkumu není axiální kódování bezpodmínečně nutné“. Vychází jednak z názoru Švaříčka a Šed'ové et al. (2007, 232), kteří se domnívají, že „axiální kódování funguje jako pomůcka při třídění dat, nikoli jako závazný výkladový model zkoumaného jevu“ a z Charmazové (Bryant & Charmaz, 2007), která se o paradigmatickém modelu v tomto pojetí autorů metody nezmiňuje. Glaser (1993) odmítá paradigmatický model Strausse a Corbinové (1999) a považuje za nutnost určit centrální kategorii, kterou nazývá jako hlavní proměnnou (core variable). Pro stanovení hlavní proměnné v metodě zakotvené teorie stanovuje kritéria, kterými jsou její centrální pozice, inkluzitiva (dokáže pojmout jiné kategorie), spadá pod ní hodně kódů, často se objevuje v datech a je vysvětlující pro podstatnou oblast zkoumaného jevu. To tedy znamená, že v Glaserově pojetí zakotvené teorie si výzkumník hledá spojení mezi různými kategoriemi či proměnnými sám.

Přikláníme se k názoru Charmazové (Bryant & Charmaz, 2007), že nová teorie se zakládá již v průběhu kódování. Toto se děje prostřednictvím tvorby tzv. memos (záznamů nebo poznámekování), tedy zapisováním myšlenek, které nás v rámci analýzy k jednotlivým kódům či spojení napadají. Podle ní rekonstruování teorie spočívá především v integraci těchto poznámek. Tohoto způsobu zapisování nápadů a různých spojitostí s odbornými teoretickými poznatky jsme hojně využívali. Domníváme se, že se jedná nejen o velmi užitečný nástroj pro konstruování teorie, ale svým způsobem nahrazuje výzkumný deník, který bývá doporučován jako technika zvyšující důvěryhodnost (validitu) výzkumných výsledků (Miovský, 2006; Silverman, 2000; Švaříček & Šed'ová et al., 2007).

V souladu s Šebkem (2011) a Valentou (2009) jsme pro orientaci a zpřehlednění výsledků fáze konceptualizační práce, která v architektuře programu Atlas.ti odpovídá axiálnímu kódování při tvorbě teoretického modelu aktivovali funkci „auto color mode“. Podle Bujanové (2010) tato funkce pomáhá pomocí barevných škál třídit kódy podle jejich zakotvenosti, tedy počtu úryvků (grounded) a hutnosti, tedy počtu spojení s jinými objekty (density). Čím má objekt více úryvků, tím se barva jeho označení mění přidáváním žlutého odstínu. Jak roste propojenost objektu s jinými objekty, mění se jeho barva směrem k modré. Šebek (2011) spatřuje zásadní význam pro porozumění

funkci barvení kódů ve skutečnosti, že počet úryvků a spojů není dán pouhým součtem reprezentovaných textových segmentů či významových spojů, ale je automaticky propočítáván vzhledem k ostatním kódům.

Kódy směřující zbarvením k levému hornímu rohu barevného schématu se jeví jako méně zakotvené a hutné. K dolnímu levému okraji směřují kódy nepřiliš hutné ale s relativně stoupající zakotveností, naopak orientace k levému hornímu okraji poukazuje na velkou hutnost převažující nad zakotveností a směrem k pravému dolnímu okraji bychom měli nacházet kódy vyvážené, optimálně zakotvené a dostatečně hutné. (Šebek, 2011, 68).

Nicméně autor připomíná dynamickou povahu kvalitativního výzkumu a zdůrazňuje, že prezentované schéma zachycuje situaci optimální pro pokročení k selektivnímu kódování a koncipování teorie.

4.7.3 Selektivní kódování

Glaser (1993) považuje selektivní kódování za ukončení otevřeného kódování. V tuto chvíli již máme stanovenou centrální kategorii. Selektivní kódování spočívá v kódování pouze těch proměnných, které se vztahují k centrální kategorii s cílem vytvoření teorie na základě vztahů ostatních proměnných k centrální kategorii. V pojetí Strausse a Corbinové (1999, 86), které obsahuje axiální kódování, je selektivní kódování „proces, kdy se vybere jedna centrální kategorie, která je pak systematicky uváděna do vztahu k ostatním kategoriím. Tyto vztahy se dále ověřují a kategorie, u nichž je to třeba, se dále zdokonalují a rozvíjejí“. Selektivní kódování tedy zahrnuje výběr jedné klíčové kategorie, kolem které je organizován základní analytický příběh. Závěrečná fáze selektivního kódování obnáší vytvoření kostry výsledného modelu. V rámci našeho výzkumu se jedná o pětiúrovňový model. V rámci otevřeného kódování (viz kapitola 4.7.1) jsme členili data do indikátorů, které jsme následně rozřazovali do konceptů. Na základě konceptualizace dat jsme identifikovali relevantní koncepty a prostřednictvím dvou propozic jsme formulovali kategorie. Výsledkem tohoto procesu byly čtyři kategorie a tři hlavní kategorie, které představovaly základní stavební kameny teorie.

4.8 Validita

Tématem validity a reliability kvalitativního výzkumu se zabývá řada autorů (Čermák & Štěpaníková, 1997; Guba & Lincoln, 2005; Hendl, 2005; Maxwell, 2005; Miovský, 2006; Silverman, 2000; Švaříček & Šedřová et al., 2007). Hodnocení kvality v rámci kvalitativního výzkumu vyžaduje reflexi jeho specifik. Souhlasíme s Hendlem (2005, 335), který se domnívá, že „stejně jako kvalitativní výzkum i navrhovaná pravidla a kritéria mají být otevřená“. Za důležité v tomto směru považujeme popis logiky metodologických postupů, včetně jejich úskalí a podrobně zachycený průběh výzkumného procesu.

4.8.1 Přístupy k validitě

Maxwell (2005), který se validitou výsledků kvalitativního výzkumu intenzivně zabývá, rozlišuje pět typů validity (deskriptivní, interpretativní, teoretickou, validitu zobecnění a hodnotovou), jež diskutuje v souvislosti s různými úskalími, které mohou znehodnotit výsledky kvalitativního výzkumu. Jeho názory na problém zachycení objektivní reality je však nutno brát s vědomím toho, že jím vytvořená „kritéria se týkají zprávy, ne dat nebo metody“. (Hendl, 2005, 336).

V rámci problematiky pravdivosti výsledků kvalitativní studie se můžeme setkat s radikálním přístupem, v němž výzkumníci odmítají jakýkoliv konstrukt validity (Miovský, 2006). Umírněnější přístup (Čermák & Štěpaníková, 1997) nahrazuje koncept validity (podobu rozšířenou v rámci konzervativního přístupu ve vědě) jinými hodnotícími kritérii, kterými jsou přesnost, kredibilita, spolehlivost a saturace dat. Hendl (2005, 339) navrhuje koncepty, které lépe vyhovují kvalitativnímu výzkumu. Jsou jimi „důvěryhodnost, přenositelnost, hodnověrnost a potvrditelnost“. Otázku konceptu validity v souvislosti s naším výzkumem řešíme v souladu s hodnotícími kritérii, tak jak je navrhují Čermák a Štěpaníková (1997). Přesnost je vnímána jako uplatnitelnost daného poznatku v podobném, srovnatelném kontextu, nikoli zobecnitelnost v širším pojetí. „Domníváme se, že abychom byli schopni odpovědět, jak mohou být závěry platné v podobném prostředí, musíme nejprve vytvořit hluboký a detailní popis.“ (Švaříček & Šedřová et al., 2007, 36). Proto se snažíme tomuto požadavku dostát podrobným popisem prostředí a atmosféry, ve kterém probíhal sběr dat a detailním zachycením výzkumných procedur a průběhu výzkumného procesu (kapitola 6). K posouzení přenositelnosti našich výsledků se vyjadřujeme k omezením

našeho výzkumu. Ve vztahu k aplikovatelnosti závěrů naší práce se odkazujeme v interpretační části výsledků na teoretické zdroje a výzkumné závěry propojujeme s odbornou literaturou. Nicméně, na tomto místě považujeme za důležité zdůraznit, že cílem naší práce není vztahovat zjištění na celou oblast rizikových sportů ani zobecňovat výsledky a prezentovat je jako reprezentativní ke zkoumanému fenoménu. Kredibilita je chápána jako určitá paralela vnitřní validity, jak ji pojímá kvantitativní přístup. Spolehlivost je chápána jako paralela reliability v kvantitativním přístupu. Týká se vnitřní významové provázanosti dat, umožňující na základě podrobného seznámení se s výzkumnou prací replikovat jednotlivé kroky (procedury a v jejich kontextu aplikaci dílčích metod apod.).

Ke zvýšení důvěryhodnosti jsme použili některé z technik, které doporučují Švaříček a Šed'ová et al. (2007). Užitečnou technikou se nám ukázala být reflexe kolegů. Prostřednictvím prezentace našich dílčích výsledků kolegům (Mgr. Miroslavovi Charvátovi, Ph.D. a zejména Mgr. Lud'kovi Šebkovi, Ph.D.) a konzultacemi se školitelkou (prof. PhDr. Hana Válková, CSc.) jsme získávali nejen jejich potvrzení, ale především tyto rozhovory pomohly zpřesnit strukturu výsledkové části práce. Za další techniku zvýšení potvrditelnosti výsledků je „pečlivý výběr účastníků“ (Švaříček & Šed'ová et al., 2007, 34), který z důvodu transparentnosti podrobně popisujeme v kapitole 5.1. Techniku přímých citací jsme měli na zřeteli především v rámci systematické analýzy a interpretace výsledků, přičemž jsme se snažili vyvarovat při výběru výstižných citací jejich přehnanému množství. Saturace je vyčerpávající popis zkoumaného jevu, kdy další údaje už nepřinášejí nic podstatného pro validní interpretaci, tedy v datech se už objevují známé skutečnosti. V souvislosti s tímto požadavkem jsme realizovali celkem tři focus groups a individuální rozhovor, v jejichž závěru jsme zjistili, že už nám nepřináší žádné nové skutečnosti relevantní ke zkoumanému fenoménu.

4.8.2 Kritérium autenticity

Místo kritéria validity se můžeme setkat s kritériem autenticity. Tato kritéria zavedli Guba a Lincolnová (2005) a přestože jejich způsob pojetí byl kritizován (Švaříček & Šed'ová et al., 2007) považujeme za užitečné rozvést kritérium autenticity v souvislosti s naší výzkumnou prací. Kritéria autenticity jsou nestrannost, ontologická, výchovná, katalická a taktická autenticita. Ve vztahu ke kritériu nestrannosti uvádíme

naši osobní zkušenost se zkoumanou oblastí v kapitole 4.9.4. S požadavkem ontologické a výchovné autenticity se domníváme, že prostřednictvím metod polostrukturovaného rozhovoru, focus group a křivkou života měli účastníci možnost poznat rozdílné cesty ke freestyle snowboardingu a freeskiingu (viz kapitola 1.2.1 Slovníček pojmů), zamyslet se nad významnými událostmi v minulosti, které formovaly jejich život do přítomného okamžiku, uvědomit si svoji vlastní životní perspektivu, seznámit se s pohledy přítomných účastníků do budoucna a obohatit se o pestrost názorů ve vztahu k freestyle snowboardingu a freeskiingu. Takto usuzujeme na základě pozitivního hodnocení ze strany účastníků. V závěru focus group se vyjadřovali ve smyslu hodnotně stráveného času, pozitivních pocitů ze sdílení svých osobních životních cest a přínosu focus group v hledání smyslu prožívaných situací.

Kritérium katalické a taktické autenticity vnímáme ve smyslu rozvíjení vlastní výzkumné cesty. Prostřednictvím tohoto výzkumu jsme si rozšířili obzory v oblasti metodologie výzkumu, naučili se dívat na jevy, které považujeme za samozřejmé z jiných úhlů pohledu, klást si otázky, hledat souvislosti a osobně jsme zažili to, jak vzniká teorie. Realizovaný výzkum v nás probudil badatelskou zvědavost a motivoval k dalším výzkumným aktivitám. Výzkumníkovo původní porozumění zkoumaného fenoménu se v průběhu výzkumného procesu vyvíjí, stejně jako účastníci výzkumu mění své výklady okolního světa a tím i jejich odpovědi. Vysokou validitu zajišťuje kvalita informací a jejich detailnost.

4.8.3 Triangulace metod

Proces analýzy a interpretace je spojen s množstvím různých technik a postupů, které pomáhají minimalizovat riziko nepřiměřeného zkreslení kvalitativních dat. Strauss a Corbinová (1999), Miovský (2006) a Hendl (2005) doporučují způsoby a postupy, které mají za cíl minimalizovat toto riziko. Strauss a Corbinová (1999, 187) se domnívají, že „zásady „dobré vědy“ by měly být zachovány, je však třeba pozměnit jejich definici tak, aby odpovídaly skutečným kvalitativního výzkumu a komplexitě společenských jevů, kterým jejich prostřednictvím chceme porozumět“.

Triangulace zaručuje rozmanitost pohledů na zkoumanou otázku. Triangulace nezávisí na žádném filozofickém přístupu. Rozšiřuje záběr a přidává hloubku a konzistenci. Triangulace ukazuje různost pohledů a vliv situace na výpovědi. (Švaříček & Šedřová et al., 2007).

Triangulaci metod získávání dat podrobně popisujeme v metodách sběru dat v souvislosti s konkrétními metodami (kapitola 4.3) focus group, polostrukturovaného interview, čáry života (životní křivky) a zúčastněného pozorování, kde rovněž podrobně popisujeme způsoby kontroly validity týkající se role výzkumníka.

4.9 Omezení výzkumu

V souladu s podstatou zkoumané problematiky a zvolenými výzkumnými metodami si jsme vědomi určitých limitů, které tyto metody představují. Zároveň se však domníváme, že pokud jsme schopni rozpoznat a uvědomit si tato omezení, jsme také připraveni je reflektovat v rámci analýzy dat a následné interpretace.

4.9.1 Rizika spojená s metodou focus group

V rámci interpretace dat může vlivem subjektivní interpretace výzkumníkem dojít ke značnému zkreslení dat, ovšem při dodržení výzkumné etiky a zkušenosti vedoucího ohniskových skupin může vést objektivně – subjektivní interpretace k objevení nových podstat a vztahů. Existuje ovšem velice opodstatněný pocit, že ve jménu zachování ohniska může moderátor ovlivňovat skupinové interakce ve prospěch dokázání vlastního přesvědčení, jak upozorňuje Morgan (2001). Minimalizaci tohoto rizika spatřujeme v použití zpracování a analýze dat prostřednictvím softwarového programu Atlas.ti.6. Tento software je přímo určen k analýze dat v rámci kvalitativního výzkumu. Způsob kódování, utváření kategorií a následných vztahů mezi nimi v tomto programu představuje jednotlivé postupné kroky, které přivádí výzkumníka k systematické práci, čímž mu umožní odpoutat se od cíle práce a pracovat objektivně.

Samotný průběh focus group může být také zdrojem slabých stránek. „Nejistota ohledně focus group zahrnuje jak tendence vedoucí ke konformnosti, na základě níž někteří účastníci tají informace, které by mohli říci v soukromí, tak i tendence směřující k „polarizaci“, pod jejímž vlivem někteří účastníci vyslovují extrémnější názory, když jsou ve skupině, než když jsou v soukromí.“ Sussmanm, Burton, Stacy a Flay (in Morgan, 2001, 29).

Mnoho autorů diskutuje požadavek dosaženého vzdělání moderátora. Krauger a Caseyová (2000) k tomuto tématu nezaujímají výraznější stanovisko, vychází z předpokladu, že mnohem důležitější je zkušenost výzkumníka, který vede ohniskovou skupinu. Jejich názor podpírá Miovský (2001, 176), který se domnívá, že „kromě

zvládnutí základních komunikačních strategií a dovedností je to především schopnost pracovat se skupinou a skupinovou dynamikou.“. Pro průběh ohniskové skupiny tedy není tak důležité vzdělání výzkumníka, jako spíše jeho zkušenost práce s lidmi, skupinovou dynamikou a v neposlední řadě cit a pozorovací talent. Domníváme se, že naše psychologické vzdělání a mnoholetá praxe v práci se skupinami, zakládá dostatečné znalosti a schopnosti v souvislosti s výše uvedenou problematikou.

Pro ilustraci rozsahu problematiky shrnujeme procesy a vlivy, které působí na skupinu. Zásadními procesy skupinové interakce jsou formování prvního dojmu, pozice vyplývající z profesního statutu členů ve skupině, danosti, mající za následek chyby v percepci či evokaci neadekvátních posuzovacích stylů. Dalším utvářejícím faktorem je fenomén důvěry a anonymity. Významnou roli ve skupinové interakci hrají věk účastníků, jejich motivy a obavy, soutěživost či rivalita, obeznamenost s úkolem, navyklé postupy v řešení úkolů. Dalšími problémy skupinové interakce, se kterými se musí výzkumník vyrovnat, jsou dominance a submise ve skupině, vliv autocenzury a konformity, odvaha účastníků diskutovat vlastní názor před cizími lidmi, potřeba afiliace a sociálního srovnávání, příslušnost k etnické a sociální skupině. Velmi variabilní složkou je zájem být hodnocen. Skupinové faktory kvalitativně ovlivňující vzájemné interakce jsou velikost skupiny, skupinová shoda, historie souhlasu, skupinová koheze. Faktory utvářející schopnost response na skupinové interakce jsou vnímavost k projekcím vlastních pocitů, větší citlivost vůči některým tématům a sebeúcta účastníků.

Další riziko ve vztahu k roli výzkumníka vyplývá ze samotné struktury ohniskových skupin. Hovoříme o homogenitě či heterogenitě skupiny ve vztahu k pohlaví výzkumníka. Logickým problémem může být například atraktivní žena představující moderátorku v homogenní mužské skupině. Takovéto prostředí bude nejspíše vést k zisku neobjektivních dat z důvodu „silných mužských řečí“. Rizikem ovšem může být také opačný model, kdy v ryze ženské skupině hrozí jakési romantizování diskusního tématu či tvorba koalic podporující jeden názor. Problémem může být i jistá ženská rivalita. Z našeho pohledu lze toto riziko eliminovat prostřednictvím heterogenní skupiny. Jedním z možných rizik je také fakt ztotožnění účastníků s tématem.

Ztotožní-li se s tématem jen minimálně, může badatel nasbírat pouze zlomky požadovaného materiálu, na druhé straně však, jsou-li účastníci na tématu

zainteresování příliš, může mít moderátor těžkou práci, aby udržel diskuzi pod kontrolou. Podobný druh problémů vzniká, je-li téma vysoce kontroverzní nebo pokud mezi účastníky existuje reálná možnost nesouhlasu. (Morgan, 2001, 29).

Způsoby minimalizace omezení metody focus group

Jedním ze způsobů jak minimalizovat limity focus groups je důkladná teoretická i praktická příprava, která nám zaručuje získání vhledu do skupinových interakcí, a tím i vyvarování se zkreslení či desinterpretací získaných údajů. Předcházíme tím i možné výtce, že nerespektujeme skutečnost, že se významy většinou tvoří ve skupinové dynamice. Avšak na druhou stranu ve skupinové interakci se může objevit něco, co se v individuální reflexi nebo rozhovoru mezi dvěma lidmi nikdy nevynoří.

Další doporučení jak lze minimalizovat limity popisují Merton, Fiske a Kendall (1990). Shrnuli několik zásad, jejichž dodržování je předpokladem objektivní výzkumné práce. V první řadě se jedná se o zásadu retrospekce, tedy evokování kontextu, v němž členové skupiny vyjadřovali svoji zkušenost. Během přepisu, kódování a následné analýzy prostřednictvím zakotvené teorie jsme se k tomuto požadavku opakovaně vraceli. Další zásadou je zachycení šíře zkušenosti a její specifičnosti, tedy detailním popisem. V souladu s tímto doporučením podrobně uvádíme popis místa a samotný průběh jednotlivých focus groups v kapitolách 5.5, 5.6 a 5.7. Poslední zásadu autoři uvádí postižení osobního kontextu, tedy porozuměním individuálním významům zkušenosti. V souvislosti s tímto doporučením jsme se snažili v průběhu naší práce vést výzkumný deník a v něm sebereflexivním způsobem nahlížet na výzkumné skutečnosti.

4.9.2 Rizika spojená s metodou polostrukturovaného interview

Důležitou roli v průběhu polostrukturovaného rozhovoru sehrává přístup k účastníkům ze strany tazatele a postoj vůči obsahu sdělení. Výzkumník se takto dostává do nesnadné pozice, kde na jedné straně se snaží podněcovat rozhovor, ale zároveň na straně druhé musí zůstat neutrální vůči obsahu, aby neovlivnil výpovědi participantů. Domníváme se, že v souvislosti s touto problematikou, představuje použití polostrukturovaného rozhovoru v rámci focus group určité východisko. Jsou – li předkládaná témata dostatečně poutavá a položena vhodně formulovanou otázkou, účastníci diskuse se poměrně snadno ponoří do vzájemných rozhovorů. Hlavní výzva pro výzkumníka pak spočívá především ve schopnosti dobrého moderování diskuze. Tato skutečnost však neplatí vždy a dle zjištění Verner (2010) se schopnost samostatné

plynulé diskuze ze strany účastníků odvíjí od jejich věku. Pro děti a dospívající se s použitím focus group jeví vhodnější metoda strukturovaného rozhovoru. Z naší zkušenosti víme, že pozitivním způsobem na motivaci účastníků focus group působí zdůraznění skutečnosti, že nejsou dobré a špatné odpovědi, ale každá odpověď je vítaná pokud vyjadřuje jejich názor, postoj, přesvědčení, pocit atd. Nezdařile zvládnutá moderátorská role výzkumníka vede k možnému vychýlení z předem připravené struktury rozhovoru nebo v získávání nerelevantních dat vzhledem k výzkumným otázkám.

4.9.3 Rizika spojená s metodou čáry života

Kořeny metody čáry života (neboli také křivky života) vedou k psychoterapeutické praxi. Jedná se o projektivní metodu, jejíž princip spočívá v promítnutí významných událostí a prožitků celé životní dráhy do grafické podoby, a která bývá často výrazně citově prožívána. V síle projekce a možnosti souběžného vyvolání nepříjemných až úzkostných stavů spatřujeme největší úskalí této metody. V oblasti výzkumu nejsou pevně stanoveny pravidla jak uvádět projektivní techniky ve skupinových či individuálních rozhovorech, ale např. Gordonová (1999) naznačuje několik praktických tipů k jejich provedení. Její doporučení výzkumníkům spočívá v jejich zřetelnosti o cíli a časování (proč, k čemu, jak dlouho), pozornosti k řeči těla a znakům či projevům úzkosti nebo frustrace, ve způsobu jejich chování (nechovat se jako učitelka nebo rodič, nedívat se účastníkům přes rameno) a, v neposlední řadě, uvedení projektivní techniky v pravý čas. V návaznosti na poslední uvedený požadavek se domníváme, že významným předpokladem pro bezproblémové použití metody křivky života je empatický přístup ze strany výzkumníka, jeho upřímný zájem o člověka a snaha navodit uvolněnou atmosféru. Podstatnou roli v tomto směru sehrávají zkušenosti a znalost problematiky. V rámci našeho výzkumu jsme realizovali metodu životní křivky jednak jako součást rozhovorů v focus groups a jednak v souvislosti s individuálním rozhovorem.

Během uvedení metody, v průběhu její realizace a následných rozhovorů k zakresleným událostem na čáře života jsme se nesetkali s žádnými výše uvedenými projevy. Anderlové (2008) se nepodařilo několik rozhovorů zaznamenat, neboť na účastníka jejího výzkumu působil rušivě diktafon. „Znervózňoval ho a znejišťoval do té míry, že nebyl adekvátně schopen o životě pohovořit. Mnohdy se to týkalo velmi

citlivých a osobních témat“ (Anderlová, 2008, 66). Autorka se zároveň domnívá, že této situaci lze předejít zajištěním nerušeného prostředí, bez přítomnosti dalších osob. S přihlédnutím k našim zkušenostem s touto metodou se domníváme, že záleží především na dobrovolnosti v míře hloubky sdělení ze strany účastníka, způsobu uvedení této techniky a jejího načasování. V rámci našeho výzkumného použití metody křivky života shledáváme za vhodnou volbu ji zařadit na začátek skupinového rozhovoru, poté se věnovat tématům spojeným s diskuzí ve focus group a vrátit se k jednotlivým zaznačeným významným událostem na čáře života v závěru tohoto skupinového setkání. Hlavní výhodou spatřujeme v odvedení pozornosti účastníků k nahrávacímu přístroji (diktafonu), který s přibývajícím časem přestali vnímat. Souběžně dochází v rámci působení skupinové dynamiky k vytvoření důvěrné a sdílné atmosféry, která řadí případné rozpaky povídat o své životní křivce.

Rizika v použití metody životní křivky spatřujeme v možné redukci kvality získaných dat. Instrukce o tom, že se dále ve skupinovém rozhovoru a následně v rámci výzkumu bude s křivkou života pracovat, mohla vést k zamlčení některých významných událostí v jejich životě, o které se nechtěli s přítomnými ostatními účastníky podělit. Přestože, tímto způsobem mohlo dojít ke zkreslení výsledků, z rozhovorů o křivce života v závěru focus group vyplynul i opak. Někteří účastníci zmínili událost, se slovy „že ji nezaznačili“, ale je významná. Můžeme se dohadovat, zda tato dodatečná chuť sdílet s ostatními nezaznamenanou významnou událost v životní křivce byla v důsledku vzniku důvěrné atmosféry či vlivem pozitivního tlaku skupiny.

V závěrečném „kolečku“ v rámci focus group, kde postupně každý účastník představil svoji křivku ostatním členům skupiny, mohlo opět dojít ke ztrátě významných dat. V časovém presu a pocitu, aby nebyli zdržováni ostatní, mohlo vést účastníky ke stručnějšímu popisu jejich čáry života. Naše zkušenosti však představují jiný zajímavý zachycený poznatek. Ostatní účastníci se sami od sebe začali doptávat na některé události, které dotyčný účastník pouze zmínil. Tento zájem byl opravdový, nestrojený a při rozhovorech po ukončení nahrávání účastníci pokračovali v debatě v tomto duchu. Zároveň si jsme vědomi, že individuální prozkoumání křivky života s jednotlivými účastníky by mohlo vést k hlubším datům. Avšak vzhledem k tomu, že metoda křivky života nepředstavuje v naší práci stěžejní metodu sběru dat, nýbrž nástroj v rámci jejich triangulace, domníváme se, že námi zvolený způsob je dostatečný.

4.9.4 Osobní zainteresovanost

V tomto případě shledáváme jako výhodu, že se jedná o skupinu lidí a prostředí, které je nám známé. Celková znalost prostředí a kontextu je významná pro urychlení procesu získávání na důvěryhodnosti, která je pro kvalitu našeho výzkumu důležitá. Způsob mluvy cílové skupiny (slovník cílové skupiny) je nám znám, což umožňuje přirozenost a autentičnost a zároveň odstraňuje limity v této rovině. S ohledem na naše zkušenosti v práci se skupinami, psychologickým vzděláním a sociální zdatností není obtížné navázat kontakt a naším jednáním motivovat účastníky, udržet s nimi dostatečně živý a kvalitní kontakt, a tudíž dosáhnout kvalitních dat.

5 Zkoumaný soubor

5.1 Strategie výběru

Otázka strategie výběru v kvalitativním výzkumu je často diskutovaným tématem. Standardní způsoby při výběru zkoumaného souboru prostřednictvím statistických postupů, které mají zajistit zevšeobecnitelnost našich závěrů, většinou nejsou v kvalitativním výzkumu k dispozici. „V takovýchto výzkumech naše data pocházejí z jednoho anebo více případů a je nepravděpodobné, že by tyto případy byly vybrané náhodným způsobem“ (Silverman, 2000, 81). Naopak často jsou vybírány případy z prostého důvodu a to, že jsou jednoduše dostupné. Miovský (2006, 135) k metodě záměrného výběru uvádí, že se jedná o „nejrozšířenější metodu výběru, s jakou se při aplikaci kvalitativního výzkumu setkáváme“.

Problematika reprezentativního výběru souboru je zjevná z existujících metod a jejich teoretických přehledů. Charvát (2004, 80) při studiu dostupných zdrojů dospěl ke třem bodům, na kterých se jejich autoři, ve vztahu k metodě výběru v kvalitativním výzkumu, shodují:

- 1) Metoda výběru v kvalitativním výzkumu není většinou dána předem, mění se. Žádná metoda není exkluzivní, téměř vždy se jedná o kombinaci metod.
- 2) Metoda výběru by měla být podřízena cílům výzkumu tak, aby bylo dosaženo nasycení zkoumaného problému, popř. dobrého pokrytí charakteristik cílové populace.
- 3) Metoda výběru účastníků by měla být detailně popsána“.

S ohledem na obtížnost získávání účastníků z populací relativně málo početných, je téměř nemožné dostat požadavkům náhodného výběru. Určitou jistotu pro nás při výběru zkoumaného souboru představuje zvolená metoda analýzy dat zakotvené teorie, v jejímž rámci přizpůsobujeme konstrukci zkoumaného souboru ke sledování specifického mnohotvárného problému. Přesto, že reprezentativitu ke zkoumanému problému či pojmům uvádí Strauss a Corbinová (1999) v podobě tří metod výběru účastníků, které odpovídají třem úrovním kódování (otevřené, vztahové a variační a rozlišující pořizování vzorku), není ambicí naší práce vyvozovat širší závěry a zevšeobecňovat je na celou skupinu rizikových sportů. Jde nám o zachycení a popis jevů, které mohou mít podíl na inklinaci k této skupině.

5.1.1 Způsob výběru

Prioritou při výběru zkoumaného souboru v našem případě bylo získání souboru bohatého na data. Výběr probíhal prostřednictvím kontaktních osob, které se pohybují v oblasti našeho zájmu. Tito lidé nesymbolizují jen jakousi „vstupní bránu“ do skupiny v centru naší pozornosti a jistotu při potřebě získávání případných dalších informací, ale představují určité zajištění kvality dat. Domníváme se, že pokud se jedná o lidi, které pro nás reprezentují zástupce zkoumané skupiny, lze předpokládat, že jejich výběr ostatních členů zkoumaného souboru zajistí pestré zastoupení. Zároveň můžeme uvažovat o určité nahodilosti výběru souboru, neboť tento výběr přímo neovlivňujeme. Hendl (2005, 152) užívá označení „tzv. gatekeepers, dveřníci“. Tyto osoby umožňují výzkumníkům pobyt v terénu a přístup k zajímavým jedincům a skupinám“. V případě našeho výzkumu se jednalo zároveň o tzv. „key informants“ neboli klíčové informátory (Švaříček & Šedřová, 2007), kteří nám poskytovali cenné informace o souvislostech a jedincích v jednotlivých focus groups.

Na jednu stranu se způsob našeho výběru může zdát řízen s ohledem na pohodlnost a dosažitelnost, na druhou stranu naší snahou bylo eliminovat mortalitu výběrového souboru v souladu s praktickými zkušenostmi Charváta (2004, 80) s déle trvajícím výzkumy, který nabádá výzkumníky k odvaze „zapojit do výzkumu i osoby z okruhu svých známých, neboť i s těmi, které původně neznal, musí navázat kvalitní dlouhodobý kontakt“. Rovněž souhlasíme s myšlenkou, že „není nepoctivé, když intuitivně či na základě zkušeností vybíráme přednostně ty potenciální účastníky, se kterými se zvyšuje pravděpodobnost, že s nimi dojdeme úspěšně do konce“ (Charvát, 2004, 80). V případě skupiny freestylelistů s jejich specifickým životním stylem je mít organizačně schopného „informátora“ velmi cenným a užitečným nástrojem. V některých ohledech se námi zvolený postup blíží k výběru metodou sněhové koule. Vlastní proces výběru začal u jedné osoby, o které jsme věděli, že splňuje příslušná kritéria. Tento člověk byl požádán o nominování dalších osob, které zná, a které rovněž splňují daná kritéria. S těmito kandidáty byla provedena focus group. Další focus group byla zprostředkována přes stejnou osobu a třetí focus group jsme realizovali prostřednictvím úplně jiné osoby, která nikdy nepřišla do kontaktu s prvním „informátorem“. I když by některé charakteristiky provádění výběru výzkumného souboru mohly poukazovat na použití metody sněhové koule (snowball sampling;

Hartnoll, 2003), domníváme se, že není na místě tvrdit, že jsme v naší studii o tuto metodu opírali.

Kritériem našeho účelového výběru je příslušnost ke skupině sportovců věnujících se na závodní či lektorské úrovni rizikovým sportům, kterými jsou freeskiing a freestyle snowboarding (viz kapitola 1.2.1 Slovníček pojmů). Uvědomujeme si, že tento způsob záměrného výběru je často kritizován, nicméně při využití metod triangulace a dalších metod kontroly validity, „lze přitom velmi účinně právě předcházet riziku nevyužití či zkreslení výsledku analýzy prvotních dat“ (Miovský, 135). Dalším faktorem, který ovlivňuje náš výběr účastníků výzkumu prostřednictvím metodou získávání dat focus group je jejich počet. Jak uvádí Fern (1982), který se výzkumně zabýval efektivitou ohniskových skupin, dvě osmičlenné focus group vytvoří stejné množství postřehů jako deset individuálních interview. Obvykle setkáváme s doporučeným počtem 6 - 10 jedinců v ohniskové skupině (Morgan, 2001). Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem jsme pro náš výzkum zvolili tři ohniskové skupiny. Jedná se o skupinu freestylistů a freestylistek, kteří se účastní seriálů závodů, ať už za účelem podání nejlepšího výkonu či z důvodu naplnění smluvní dohody se sponzory. Druhou skupinu tvoří freestylisté, kteří se jednak účastní soutěží, jednak se podílí na lektorování mladých freestylistů anebo jinak přispívají k rozvoji této aktivity. Třetí skupinu zastupují především freestylisté, kteří se věnují instruktorské činnosti v této oblasti. Tento postup je určován především formou metod cílového a teoretického výběru.

5.1.2 Cílový výběr záměrný

Výběr zaměřený na cílovou skupinu umožňuje vybrat případy, které představují nějakou charakteristiku anebo proces, o který se zajímáme. Cílový výběr vyžaduje, abychom pečlivě a kriticky zvažovali parametry populace, která nás zajímá a od toho se odvíjelo naše zvolení případů. Mezi parametry patří především hluboká zainteresovanost účastníků v oblasti lyžařského (freeskiingu) a snowboardového freestyle (viz kapitola 1.2.1 Slovníček pojmů), která nutná vzhledem ke zkoumaným otázkám. Z našeho pohledu lze tuto zainteresovanost spatřovat ve třech rovinách. V první rovině se jedná o freeskiery a freestyle snowboardisty, kteří se účastní různých seriálů soutěží realizovaných v dané oblasti. Rovinu druhou tvoří freeskieři a freestyle snowboardisté, kteří se účastní soutěží, ale zároveň se podílí na lektorování začínajících

či závodníků a rozvoji této aktivity. Třetí rozměr představují freeskieři a freestyle snowboardisté, kteří se realizují především v instruktorské činnosti. Sjednocujícím prvkem je převážně vysoká úroveň dovedností spojených s oblastí freestyle. Naším dalším parametrem je genderové zastoupení, tedy, aby v každé realizované focus group bylo zastoupeno jak mužské, tak ženské pohlaví. Tento požadavek považujeme za významný ve vztahu k povaze focus group (viz kapitola 4.3.1 a 4.9.1). Další roli ve výběru souboru hraje dostupnost účastníků a dobrovolnost jejich participace na výzkumu. Určitou výhodou v tomto směru představuje naše osobní zainteresovanost v této oblasti ve smyslu větší snadnosti získávání kontaktů, která zároveň může představovat jistou nevýhodu, o které blíže pojednáváme v kapitole 4.9.4. Na tomto místě považujeme za důležité zdůraznit, že vybraní účastníci našeho výzkumu byli velmi vstřícní a projevovali upřímný zájem o participaci v naší studii. Silverman (2000, 117) zdůrazňuje, že „výběr zkoumaného souboru v kvalitativním výzkumu není ani statistický ani čistě osobní: je, anebo by měl být, teoreticky zakotvený“.

5.1.3 Teoretický výběr (Theoretical sampling)

Rozlišit teoretický a cílový výběr lze pouze v případě, když cíl v rámci cílového výběru není teoreticky definovaný. Vzhledem ke zvolené metodě analýzy dat zakotvené teorie, je náš sběr dat řízen vznikající teorií. Takto teoreticky zaměřený výběr (theoretical sampling), jak uvádí Hendl (2005), „ je hlavním postupem při sběru dat v kvalitativním výzkumu“. Corbinová a Strauss (2008, 146) se k procedurám teoretickému výběru vyjadřují jasně „výzkumník následuje svoji analytickou cestu“. Výzkumník si během výzkumu klade otázky a v nejlepších zdrojích dat na ně hledá odpovědi. Na rozdíl od statistického výběru, teoretický výběr nemůže být plánován, dokud výzkumník není ponořen v samotné studii. Metoda výběru v našem výzkumu je určována dosažením teoretické saturace, tj. stavu, kdy už další data nepřispívají k lepšímu porozumění danému problému a už se neobjevují nové informace (Miovský, 2006). V souvislosti s výše uvedeným jsme realizovali individuální polostrukturované interview - jednak pro zjištění, zda data z individuálních rozhovorů mohou přinést odlišné poznatky a jednak z důvodu triangulace metod.

5.2 Demografické a relevantní osobní údaje výzkumného souboru

Účastníky výzkumu jsou jezdci a jezdkyňe ve věkovém rozpětí 17 až 33 let, kteří na profesionální, výkonnostní či lektorské (instruktorské) úrovni provozují

freeskiing a freestyle snowboarding. Sběr dat proběhl na základě čáry života a polostrukturovaného interview v rámci focus group, individuálního rozhovoru a pozorování. V souladu s Wightem (in Morgan, 2001) jsme do druhé fáze sběru dat formou individuálních rozhovorů zařadili i jednoho z účastníků focus group. Podrobné informace ke zkoumanému souboru jsou uvedeny v tabulce 6.

Sběr dat probíhal v období od května 2010 do září 2011. Počet tří focus groups jsme si stanovili v rámci výzkumného projektu na základě prostudování poznatků k dané metodě. Termín realizace jednotlivých focus group se odvíjel od časových možností účastníků výzkumu.

První focus group proběhla v květnu 2010 v soukromém bytě v Olomouci, což je doba, kdy freeskieři a freestyle snowboardisté (viz kapitola 1.2.1 Slovníček pojmů) mají za sebou hlavní sezónu i poslední jarní akce (většinou testování nových typů lyží a snowboardů). Ukončení sezóny je období spojené s pocity euforie (zase jedna sezóna za námi), ale také smutku (čekání na příští na sněh), očekávání a plánování (jaká bude další sezóna, co během ní podniknu).

Druhá focus group byla realizována v červenci 2010 v Akrobatickém areálu ve Štíttech v rámci letního kampusu. Freeskieři a freestyle snowboardisté tyto akce pořádají nejen v zimě, ale i létě, kde jim skoky do vody a trénink na trampolíně umožňuje zdokonalovat naučené triky a zároveň zkoušet nové.

Protože někteří autoři (např. Vendelová, in Šebek, 2011) se domnívají, že charakter dat získaných z focus groups může být ovlivněn menší mírou intimity skupinového rozhovoru, zařadili jsme pro vlastní kontrolu a rozšíření datové báze v průběhu konceptualizační práce individuální rozhovor s jedním z členů focus group č. 1. Tento polostrukturovaný rozhovor se uskutečnil v květnu 2011 v klidném prostředí kavárny v Olomouci a poskytl důležitější zpřesnění některých výpovědí k čáře života. Nezaznamenali jsme nicméně kvalitativní rozdíl v charakteru výpovědí oproti focus group a k dalším individuálním rozhovorům jsme nepřistoupili.

Třetí focus group proběhla v září v parku na hradbách hradu Špilberku v Brně 2011. Na podzim již většina freeskieřů a freestyle snowboardistů zahajuje sezónu v prostředí středisek na ledovcích, v tomto období probíhá rozježdění a příprava na přicházející zimní sezónu.

Tabulka 5. Údaje ke zkoumanému souboru

	Označení účastníků v rozhovorech	Věk	Pohlaví	Vzdělání	Doba praxe - roky	Disciplína	Místo bydliště
Focus group č. 1 (FG1)	FG1 (a)	17	Žena	Zš	6	Snowboard	Olomoucký kraj
	FG1 (b)	23	Žena	Sš	9	Snowboard	Olomoucký kraj
	FG1 (c)	24	Žena	Sš	4	Freeski	Olomoucký kraj
	FG1 (d)	21	Muž	Sš	5	Snowboard	Olomoucký kraj
	FG1 (e)	25	Muž	Sš	7	Snowboard	Olomoucký kraj
	FG1 (f)	20	Muž	Sš	6	Snowboard	Zlínský kraj
Focus group č. 2 (FG2)	FG2 (a)	26	Žena	Vš	5	Freeski	Olomoucký kraj
	FG2 (b)	26	Muž	Sš	10	Freeski	Východočeský kraj
	FG2 (c)	18	Muž	Sš	9	Freeski	Moravsko-slezský kraj
	FG2 (d)	20	Muž	Sš	5	Snowboard	Zlínský kraj
	FG2 (e)	29	Muž	Sš	10	Freeski	Jihomoravský kraj
	FG2 (f)	28	Žena	Vš	5	Snowboard	Olomoucký kraj
Focus group č. 3 (FG3)	FG2 (a)	26	Žena	Vš	4/4	Snowboard /Freeski	Jihomoravský kraj
	FG2 (b)	28	Muž	Vš	14	Snowboard	Jihomoravský kraj
	FG2 (c)	30	Muž	Vš	8	Freeski	Jihomoravský kraj
	FG2 (d)	32	Muž	Sš	15/11	Snowboard /Freeski	Jihomoravský kraj
	FG2 (e)	33	Muž	Sš	16	Snowboard	Jihomoravský kraj
Individuální rozhovor (ID1)	ID1	20	Muž	Sš	6	Snowboard	Zlínský kraj
Průměr		23,5			7,1		

V tabulce 5 jsou znázorněny podrobné údaje o složení jednotlivých focus groups a individuálního rozhovoru. Označení např. první focus group (FG1) a jejího konkrétního účastníka (FG1(a - e)) sloužilo v rámci zpracování dat v Atlas.ti 6 k zachování anonymity jednotlivých účastníků výzkumu a k naší orientaci při analýze dat. Dále toto označení je používáno v citaci konkrétních výroků v rámci prezentace výsledků. Vzdelání je uváděno nejvyšší dosažené. Roky praxe se vztahují přímo k provozování freestyle, nezahrnují celkovou délku lyžování či snowboardingu (např. od dětství). Někteří z účastníků se věnují jak freeskiingu, tak i freestyle snowboardingu (v tabulce je tato skutečnost vyjádřena např. 15/11

Snowboard/freeski, což znamená, že účastník se 15 let věnuje freestyle snowboardingu a 11 let freeskiingu).

5.3 Etika výzkumu

Povinností výzkumníka je zajistit dobrovolný a informovaný souhlas v případě jakéhokoliv výzkumu zahrnujícího lidské účastníky. Jedná se o zajištění diskrétnosti a soukromí jak na straně účastníků, tak i ze strany výzkumníků. Tato povinnost by měla být samozřejmostí pro každého výzkumníka a s ohledem na obsáhlost vstupů, které je třeba zvážit, variabilitu situací, které mohou v rámci výzkumu nastat, a pestrostí výzkumných metod. Proto jsme pokládali za žádoucí tuto stránku výzkumu připravit v souladu s etickými principy a pravidly chování, které jsou podrobně uvedeny v aktualizacích etického kodexu (American psychological association, 2002; American psychological association, 2010) k manuálu APA (American psychological association, 2001), který stanovuje několik zásad pro pořízení tohoto informovaného souhlasu s účastí na výzkumu. K etickým otázkám výzkumu a publikování se vztahuje standard 8, ze kterého podrobněji uvádíme zásady vztahující k naší práci.

V souladu se zásadou ve znění:

Individuální informovaný souhlas je dán kompetentním jedincem, který obdržel nezbytné informace, adekvátně je pochopil a po vlastním zvážení dospěl k rozhodnutí o své účasti ve výzkumu.

Výzkum jsme realizovali osobně a předcházela mu řádná a soustavná příprava, ve které jsme zvážili možné rizikové situace. Největší možné úskalí, z našeho pohledu, spočívala v metodě křivka života, neboť v rámci jejího tvoření může dojít k silnému individuálnímu prožívání ze strany účastníků. V případě, že by nastala tato zátěžová situace, znamenalo by to pro nás asistenci při jejím řešení. S ohledem na naše psychologické vzdělání jsme však věděli, jaké strategie použít a jakým způsobem postupovat v kontextu rizikových situací. Do sběru dat prostřednictvím polostrukturovaného interview v rámci focus group a individuálního rozhovoru a životní křivky nebyli zahrnuti žádní další výzkumníci.

V souladu se zásadou ve znění:

Základní informace pro uvažované účastníky výzkumu – kdo se může výzkumu zúčastnit, jaké jsou cíle a metody výzkumu, jak dlouho se bude dotyčná osoba na výzkumu podílet, jaké výhody může účastník očekávat i jaká jsou rizika či nepříjemnosti spojené s výzkumem, jaké jsou alternativní postupy nebo způsoby

lčení, rozsah důvěrnosti záznamů, rozsah odpovědnosti pracovníka výzkumu, informace o tom, že účastník může účast svobodně odmítnout či odstoupit z výzkumu, a to beztrešně, bez ztráty výhod, na něž by jinak měl nárok.

V úvodu každé focus group byli účastníci seznámeni s okolnostmi výzkumného práce, tedy, že se jedná o disertační práci, která je realizována v rámci doktorského studia v oboru kinantropologie na FTK UP v Olomouci. Následovalo seznámení s biodromálním přístupem, který je prezentován v naší práci, tedy, že nám jde o zachycení toho, jak životu rozumí ten, který ho žije a utváří. V návaznosti na tento úvod byly taktně zodpovězeny otázky účastníků s ohledem na kontext situace a na případné ovlivnění účastníků, avšak nedošlo k zatajení žádných podstatných informací. Stejným způsobem zaznělo sdělení našeho zájmu o oblast freestyle snowboardingu a freeskiingu. Rovněž jsme účastníky upozornili na skutečnost, že přemýšlení o jejich životech může do určité míry ovlivňovat jejich budoucí výkon, neboť některé životní souvislosti mohou být následně více uvědomovány. Současně jim byl nabídnut prostor pro zvážení jejich případné neúčasti na výzkumu. Této možnosti ani v jednom z rozhovorů nikdo nevyužil. Dále jsme se zavázali k poskytnutí, v případě jejich zájmu, výsledků naší práce.

V souladu se zásadou ve znění:

Povinnosti pracovníků výzkumu, týkající se informovaného souhlasu – pracovník výzkumu je povinen – sdělit účastníkům všechny informace nezbytné pro poskytnutí informovaného souhlasu, umožnit kladení dotazů, neklamati, nevyvíjet nepřipustný nátlak, vyžadovat souhlas až poté, co budoucí účastník získal znalost závažných faktů, získat od účastníka podpis formuláře jako doklad informovaného souhlasu, obnovit informovaný souhlas v případě, že se dospěje k podstatným změnám původního konceptu výzkumu nebo výzkumných procedur.

Při předložení informovaného souhlasu jsme ústně uvedli jeho obsah a vysvětlili význam jednotlivých formulací, že tedy účastníci souhlasí s použitím nahrávek, křivek života v rámci vědeckého bádání. Dále byl zdůrazněn náš závazek vůči účastníkům zajistit jejich anonymitu a korektní zpracování výsledků v souladu s vědeckovýzkumnými postupy. Po těchto úvodních informacích a otázce, zda mají nějaké dotazy k výše řečenému, byli účastníci požádáni k podpisu informovaného

souhlasu o účasti na výzkumu. Během výzkumu nedošlo k žádným významným změnám, po které by byla potřeba obnovit informovaný souhlas.

Dobrovolný a informovaný souhlas s výzkumem a prezentováním výsledků výzkumu jsme získali vždy před započítáním všech rozhovorů s dotazovanými účastníky výzkumu a v souladu s výše uvedenými zásadami. Znění souhlasu je součástí CD přiloženého k práci.

5.4 Průběh rozhovorů

Po příchodu účastníků spočívala naše snaha ve vytvoření neformální atmosféry. Byl poskytnut prostor pro vzájemné seznámení a možnost sdělení osobních témat pro ty, kteří se znali. V průběhu tohoto času bylo účastníkům nabídnuto občerstvení (v případě realizace focus group č. 1) a výzkumnice navázala neformální rozhovor týkající se témat zimní sezóny a aktuálních trendů v oblasti zkoumaných zimních aktivit. Tato úvodní fáze trvala půl hodiny a zároveň posloužila prostor, než se dostavili všichni účastníci (v případě realizace focus group č. 1. jsme čekali na dva účastníky a při focus group č. 2 se jednalo o jednoho účastníka). Poté jsme přistoupili k vlastnímu skupinovému rozhovoru. V úvodu byli vždy účastníci seznámeni s okolnostmi výzkumného práce, tedy, že se jedná o disertační práci, která je realizována v rámci doktorského studia v oboru kinantropologie na FTK UP v Olomouci. Následovalo seznámení s biodromálním přístupem, který je prezentován v naší práci, tedy, že nám jde o zachycení toho, jak životu rozumí ten, který ho žije a utváří a prezentace našeho zájmu o oblast freestyle snowboardingu a freeskingu. V návaznosti na tento úvod byly taktně zodpovězeny otázky účastníků s ohledem na kontext situace a na případné ovlivnění účastníků. Po těchto úvodních informacích byli účastníci požádáni k podpisu informovaného souhlasu o účasti na výzkumu (ukázka viz přílohy). Rovněž jim byl nabídnut prostor pro zvážení jejich případné neúčasti na výzkumu. Této možnosti ani v jednom z rozhovorů nikdo nevyužil. Dále jsme se zavázali k poskytnutí, v případě jejich zájmu, výsledků naší práce.

Před samotným zahájením focus group jsme přistoupili k objasnění scénáře našeho setkání, které se skládá ze dvou částí. První tvoří kresba křivky života, druhou představuje samotný skupinový rozhovor. Účastníci byli seznámeni s průběhem tímto způsobem:

- Náš rozhovor bude nahráván na diktafon. Tato skutečnost může ze začátku být nepříjemná a působit rušivě, avšak během ponoření do rozhovoru přestává být významná.
- V úvodu budete požádáni o tvorbu čáry Vašeho života, podrobnosti k provedení této techniky vám budou sděleni těsně před její realizací.
- Budou Vám postupně předkládána témata, na která by byla vítaná Vaše vzájemná diskuze.
- Neexistuje kritérium pro správnost Vašich odpovědí, každá odpověď je cenná vyjadřuje-li Váš pocit, postoj, názor, zkušenost apod.
- Bylo by žádoucí, kdyby každý z Vás se rozhovoru účastnil, samozřejmě v souladu s mírou ochoty sdílet názor s ostatními a s tím, zda k té konkrétní diskuzi má co říct. S ohledem na kvalitní nahrávku se pokuste neskákat si vzájemně do řeči, tedy nechávejte se vzájemně domluvit a teprve potom si berte slovo a navazujte.
- Účastníci byli požádáni o vypnutí mobilů.
- Nebudu Vám do rozhovoru vstupovat, moje role je pouze moderátorská, tedy předkládám Vám témata do diskuze. V případě, že se budete vzdalovat danému tématu, vrátím Vás k němu zpět. Rozhovor se utváří a rozvíjí mezi Vámi.
- Budu si dělat poznámky, které mi usnadní pozdější přepis dat.
- Délka rozhovoru závisí od Vašeho zaujetí, nicméně doba minimálního trvání je hodina, zdali si budete povídat či mlčet záleží na Vás.
- Jakmile se bude blížit čas konce našeho rozhovoru, budete upozorněni, abyste měli dostatečný prostor k vyjádření toho, co ještě z Vaší strany nestačilo zaznít.
- Bylo by optimální, kdybyste byli přítomni po celou dobu rozhovoru, ale pochopitelně jsou momenty, kdy se člověk potřebuje vzdálit, což se neostýchejte učít a není třeba, abychom o tom byli informováni.

- Vaše otázky k průběhu skupinového rozhovoru?

Metodu křivky života jsme uvedli v upravené podobě dle Říčana (2004) následovně:

Na předložený papír formátu A4 si zobrazte prostou úsečku ohraničenou krajními body, která bude symbolizovat Váš život. Začal zrozením, přesněji řečeno početím, a končí smrtí. Nevíme, kdy zemřeme, ale zkusme si „zahrát“ tak, že odhadneme, kde se na této úsečce nacházíme momentálně, to znamená s jakou délkou života ve svém životním scénáři (tak nějak neurčitě) počítáme. Vidíte se na začátku, ve čtvrtině, třetině, polovině nebo snad krátce před koncem? V každém případě si na Vaší úsečce zaznamenat bod jako současnou chvíli, označte k němu své roky. Popřemýšlejte, co je pro Vás v tomto bodě zásadní. Nyní se podívejte „za sebe“, do minulosti. Pokuste si vybavit a vnímat události, které určily Váš život, formovaly Vaši osobnost, otevíraly nebo zavíraly Vaše možnosti? Kde byly rozhodující křižovatky? Vyznačte je na úsečce jako body. Mohou být dva nebo tři, případně více, ale maximálně 7. Poté přeneste Vaši pozornost do budoucnosti. Co od ní očekáváte, a kdy? Na co se těšíte, čeho se bojíte, co tam vidíte za události? Život však neplyne lineárně, je plný výkyvů nahoru a dolů, jednou si připadáte na vrcholu plni života a podruhé máte pocit, že vám dochází síly. Od toho se odvíjí název křivka života, kterou se pokuste zároveň s významnými událostmi ve Vašem životě zachytit“.

Ještě než účastníci začali tvořit křivku života, zazněla informace, že k jejich kresbě se vrátíme v závěru skupinového rozhovoru, a připomenutí, že křivky budou použity v rámci výzkumného záměru. Účastníkům bylo sděleno, že kresba křivky života není časově omezena. Při dalších dotazech účastníků na způsob či formu vyjádření dané křivky, zněla odpověď z naší strany ve smyslu, že záleží pouze na jeho pojetí a výsledná podoba čáry života se odvíjí od jeho představ a pocitů.

Samotný skupinový rozhovor probíhal optimálně. Na začátek jsme zvolili obecně formulovanou otázku, aby bylo pro účastníky snazší konfrontace s neznámou situací. Postupně byly kladeny konkrétnější otázky, které se přímo týkaly každého z účastníků. V závěru každé focus group účastníci povídali k zaznačeným událostem na jejich čáře života. V rámci individuálního rozhovoru účastník detailněji vypovídal k zaznamenaným událostem na jeho čáře života.

5.5 První focus group (soukromý prostor ve městě)

První focus group se uskutečnila v květnu 2010. Focus group byla realizována v soukromém bytu v centru města Olomouc. Účastníci této focus group byli zajištěni prostřednictvím kontaktní osoby, jejímž prostřednictvím bylo stanoveno datum, čas a místo, tak jak to nejlépe vyhovovalo účastníkům této focus group. Přes takto zorganizovanou skupinu jsme v zápětí zhruba 20 minut čekali na dva účastníky, kteří se opozdili. Během této doby se přítomní účastníci pohodlně usadili na pohovku, židle a do křesel v obývacím pokoji uspořádaných do oválného tvaru, tak, aby na sebe všichni viděli. Někteří účastníci se neznali, takže jsme prostoru, který vznikl čekáním na zbylé účastníky, využili k vzájemnému představení. Následoval nezávazný rozhovor o zimní sezóně a nových trendech ve snowboardingu a freeskiingu. Po příchodu posledních dvou účastníků mohl být zahájen skupinový rozhovor. Složení focus group zachycuje tabulka 6.

Atmosféra byla příjemná, všichni přítomní se bez problémů zapojovali do diskuze a nejevili známky ostychu či nervozity. Focus group probíhala v odpoledních hodinách. Po ukončení nahrávání skupinového rozhovoru probíhalo neformálně laděné povídání na téma snowboardingu a freeskiingu (viz kapitola 1.2.1 Slovníček pojmů), kdy postupně účastníci odcházeli za svými dalšími povinnostmi a aktivitami. Faktory, které mohly ovlivňovat výsledek focus group znázorňuje obrázek 3. Nahrávaný rozhovor trval 70 minut. Celková doba realizace focus group, včetně pozdních příchodů, představení, uvedení do problematiky a kresby životní křivky byla 130 minut.

Tabulka 6. Základní údaje focus group č. 1

Účastníci focus group č. 1 (FG1)		Pohlaví	
		Ženy	Muži
Počet účastníků		3	3
Počet účastníků celkem		6	
Průměrný věk	Minimální	17	20
	Maximální	24	25
	Celkem	21,3	22
Průměrný věk celkem		21,7	
Status	Student	3	3
	OSVČ	-	-
	Nezaměstnaný	-	-
Vzdělání	Základní	1	-
	Středoškolské	2	3
	Vysokoškolské	-	-
Zastoupení	Lyže	1	-
	Snowboard	2	3
Průměrná délka praxe		6,3	6
Průměrná délka praxe celkem		6	

V tabulce 6 jsou znázorněny podrobné údaje o složení první focus group. Označení první focus group (FG1) sloužilo v rámci zpracování dat v Atlas.ti 6 k naší orientaci při analýze dat. Dále toto označení je používáno v citaci konkrétních výroků v rámci prezentace výsledků. Vzdelání je uváděno nejvyšší dosažené. Roky praxe se vztahují přímo k provozování freestyle, nezahrnují celkovou délku lyžování či snowboardingu (např. od dětství).

Obrázek 3 Faktory ovlivňující výsledek focus group č. 1

5.6 Druhá focus group (letní camp)

Druhá focus group se uskutečnila v červenci 2010. Focus group byla realizována v rámci letního Snowboard & freeski campu v prostředí akrobatického areálu ve Štítech. Informaci o této akci jsme obdrželi od kontaktní osoby, organizace samotné skupiny byla v naší režii přímo na místě ve spolupráci s pořadatelem a vedoucím tohoto campu. Po příjezdu do akrobatického areálu v poledních hodinách bylo nutné vyčkat až do večerních hodin, přičemž dlouho nebylo zřejmé, zda bude dostatečný zájem ze strany účastníků zapojit se do focus group. Nakonec se podařilo zaujmout dostatečný počet dobrovolníků. Údaje o složení druhé focus group znázorňuje tabulka 7. Rozhovor

probíhal v odděleném travnatém prostoru mimo hlavní dění campu. Zvukovou kulisu zajistil velký zahradní stan, ve kterém se účastníci pohodlně usadili do kruhu na trávu. Atmosféra byla naplněna zvědavostí a upřímným zájmem ze strany participantů. Rovněž v rámci realizace této focus group jsme se nevyhnuli čekání na jednoho z účastníků, nicméně neoficiální rozhovor se vhodně vyplnil povídáním o naší práci na fakultě. Během nahrávaného rozhovoru byli všichni plně ponořeni do diskuze a čas plynul velmi rychle. Po ukončení nahrávání skupinového rozhovoru někteří účastníci odešli zapojit se do večerního programu v rámci campu, někteří z nich si ještě sdělovali dojmy z focus group. Faktory, které mohly ovlivňovat výsledek focus group znázorňuje obrázek 4. Nahrávaný rozhovor trval 90 minut. Celková doba realizace focus group, včetně pozdního příchodu, představení, uvedení do problematiky a kresby křivky života byla 150 minut.

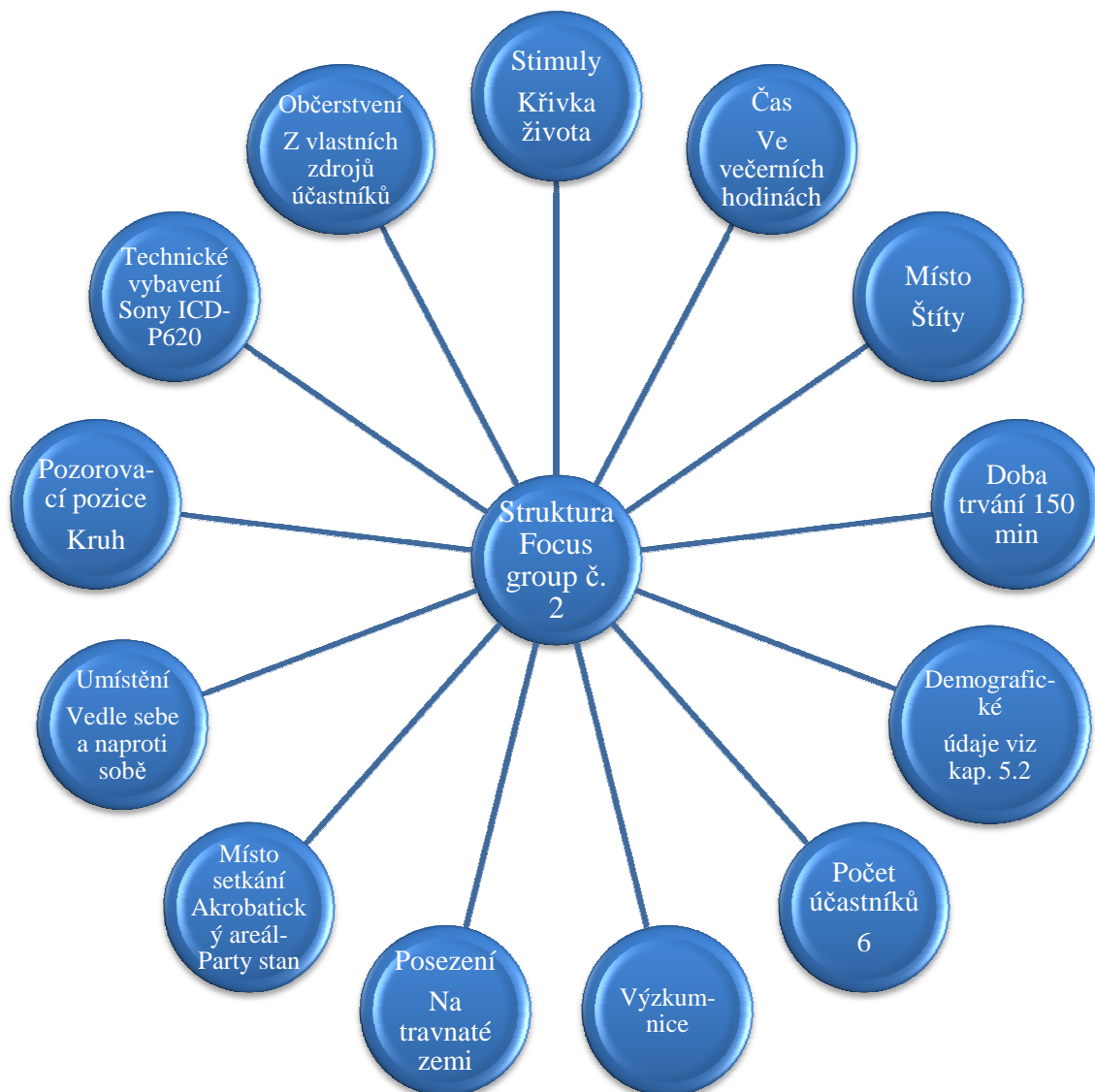
Tabulka 7. Základní údaje focus group č. 2

Účastníci focus group č. 2 (FG2)		Pohlaví	
		Ženy	Muži
Počet účastníků		2	4
Počet účastníků celkem		6	
Průměrný věk	Minimální	26	18
	Maximální	28	29
	Celkem	27	23,3
Průměrný věk celkem		24,5	
Status	Student	2	1
	OSVČ	-	2
	Nezaměstnaný	-	1
Vzdělání	Základní	-	-
	Středoškolské	-	4
	Vysokoškolské	2	-
Zastoupení	Lyže	1	3
	Snowboard	1	1
Průměrná délka praxe		5	8,5
Průměrná délka praxe celkem		7,3	

V tabulce 7 jsou znázorněny podrobné údaje o složení druhé focus group. Označení druhé focus group (FG2) sloužilo v rámci zpracování dat v Atlas.ti 6 k naší orientaci při analýze dat. Dále toto označení je

používáno v citaci konkrétních výroků v rámci prezentace výsledků. Vzdělání je uváděno nejvyšší dosažené. Roky praxe se vztahují přímo k provozování freestyle, nezahrnují celkovou délku lyžování či snowboardingu (např. od dětství).

Obrázek 4 Faktory ovlivňující výsledek focus group č. 2

5.7 Třetí focus group (park na hradbách)

Třetí focus group se uskutečnila v září 2011. Focus group byla realizována v prostředí parku na hradbách hradu Špilberku v Brně. Účastníci této focus group byli zajištěni prostřednictvím kontaktní osoby, jejímž prostřednictvím bylo stanoveno datum a čas, tak jak to nejlépe vyhovovalo účastníkům této focus group. Po příjezdu do Brna

na místo srazu následovalo půlhodinové hledání vhodného místa pro focus group. Vzhledem k tomu, že se jednalo o večer s nečekaně vysokými teplotami vzduchu a ještě před státním svátkem, byly vhodné venkovní i vnitřní prostory plné lidí, takže bylo obtížné najít klidné místo. Nakonec jsme zakotvili v parku na městských hradbách. V době, kdy jsme přistoupili k realizaci focus group bylo toto místo relativně opuštěné, v průběhu se vedle nás sešla poměrně velká a hlučná skupina, což následně ovlivnilo kvalitu nahrávky. Údaje o složení třetí focus group znázorňuje tabulka 8. Rozhovor probíhal v otevřeném prostoru, účastníkům důvěrně známém, neboť se zde občas schází. Od toho se odvíjela ležérní atmosféra a občasné odbíhání během rozhovoru. Nicméně po neformálním seznámení a oficiálním zahájení, účastníci pozorně naslouchali instrukcím k průběhu focus group a téma, které následovalo, je evidentně zaujalo. Během realizace focus group probíhala živá diskuze a během jejího celého průběhu nebyl nutný vstup ze strany moderátora, neboť účastníci se sami navzájem upozornili, když se nechali unést rozvíjením myšlenek, které s předloženým tématem souvisely velmi okrajově. Po ukončení nahrávání skupinového rozhovoru jsme se přemístili blíže do centra, kde byla příležitost pokračovat v neformálním rozhovoru, při němž byla dále rozváděna některá témata související s naším výzkumem. Faktory, které mohly ovlivňovat výsledek focus group znázorňuje obrázek 5. Nahrávaný rozhovor trval 60 minut. Celková doba realizace focus group, včetně hledání vhodného místa, představení, uvedení do problematiky a kresby životní křivky byla 150 minut.

Tabulka 8. Základní údaje focus group č. 3

Účastníci focus group č. 3 (FG3)		Pohlaví	
Počet účastníků		Ženy	Muži
		1	4
Počet účastníků celkem		5	
Průměrný věk	Minimální	26	28
	Maximální	26	33
	Celkem	26	30,75
Průměrný věk celkem		29,8	
Status	Student	-	-
	OSVČ	-	2
	Nezaměstnaní	-	-
	Zaměstnaní	1	2
Vzdělání	Základní	-	-
	Středoškolské	-	2
	Vysokoškolské	1	2
Zastoupení	Lyže	1	2
	Snowboard	-	2
Průměrná délka praxe		4	12,25
Průměrná délka praxe celkem		10,6	

V tabulce 8 jsou znázorněny podrobné údaje o složení třetí focus group. Označení třetí focus group (FG3) sloužilo v rámci zpracování dat v Atlas.ti 6 k naší orientaci při analýze dat. Dále toto označení je používáno v citaci konkrétních výroků v rámci prezentace výsledků. Vzdělání je uváděno nejvyšší dosažené. Roky praxe se vztahují přímo k provozování freestyle, nezahrnují celkovou délku lyžování či snowboardingu (např. od dětství).

Obrázek 5 Faktory ovlivňující výsledek focus group č. 3

5.8 Individuální interview (kavárna)

V rámci saturace dat a triangulace metod jsme realizovali polostrukturovaný individuální rozhovor s jedním z účastníků první focus group. Jednalo se o dvacetiletého muže, který se 6 let intenzivně věnuje freestyle snowboardingu, má středoškolské vzdělání, v současné době student na vysoké škole a pochází ze Zlínského kraje. Rozhovor se odehrával za slunečného počasí na letní zahrádce v jedné z olomouckých kaváren. V odpolední hodině všedního dne, kdy rozhovor proběhl, bylo přítomno minimum návštěvníků, tudíž výsledná nahrávka byla kvalitní a neobsahovala mnoho rušivých prvků. Vzhledem k obeznamenosti o průběhu rozhovoru, nebylo nutné dlouhé seznamování s postupem. Na úvod opětovně zazněla informace k výzkumné

etice. Dotazovanému jsme předložili jeho křivku života, kterou vytvořil v rámci focus group č. 1. Požádali jsme ho, ať si ji znovu prohlédne a poté jsme se ho zeptali, zda by na této křivce něco změnil či doplnil. Následovaly otázky, které se vztahovali k událostem v minulosti, přítomnosti a budoucnosti podle zaznačených událostí na křivce a výpovědí z absolvované focus group. Rozhovor probíhal v přátelské atmosféře a participant nezávisle rozvíjel pokládané otázky. Konečná délka rozhovoru byla 40 minut, celková délka 50 minut. Po ukončení nahrávky nebyl prostor pro další povídání, neboť účastník potřeboval stihnout vlak. Individuální rozhovor již nepřinesl nové informace, v podstatě dosytil již získaná data.

6 Výsledky

Pro lepší přehlednost a porozumění prezentujeme výsledky následujícím způsobem. V úvodu představujeme teoretický model (obrázek 6), který je pevně zakotven v konceptualizaci shromážděných dat. Na něho navazuje postupný popis jednotlivých kategorií a jejich konceptů v kontextu hlavních kategorií. Interpretaci výsledků koncipujeme od teoretického modelu, přes hlavní kategorie a kategorie k jednotlivým stavebním kamenům zakotvené teorie. Popis výsledků naší práce je tedy realizován odshora směrem dolů. Stěžejní koncepty (kódy) jsou podrobně představeny v rámci jednotlivých podkapitol a doloženy názorným obrázkem z prostředí softwarového programu Atlas.ti 6, ve kterém jsme výsledky zpracovávali a analyzovali. Pro lepší orientaci v textu jsou jednotlivé koncepty (kódy) znázorněny kurzívou (např. *vstupní brána*). Tyto základní jednotky analýzy prokládáme příklady indikátorů resp. konkrétními datovými úryvky z výpovědí účastníků našeho výzkumu. Považujeme za důležité zdůraznit, že strukturalizované zobrazení výsledků do jednotlivých kapitol činíme pro potřeby přehlednosti, neboť v rámci výsledného modelu nelze vnímat jednotlivé koncepty odděleně. Naopak se vzájemně prolínají, ovlivňují a tvoří dynamický model. Z biodromálního pohledu je významná provázanost kategorií a konceptů v životní dráze člověka a jejich vzájemné působení.

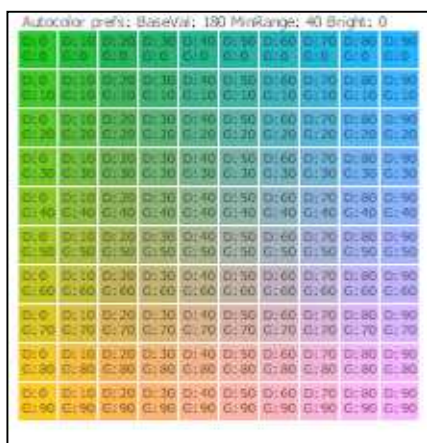
Obrázek 6 Teoretický model proměnných v životní dráze sportovců u vybraných rizikových sportů (freeskiing a freestyle snowboarding) (autorka).

Teoretický model, který je hlavním výsledkem naší práce, tvoří tři hlavní kategorie: *významné události v minulosti*, prožívaná přítomnost (*tady a teď*) a *významné události v budoucnosti*. Tyto kategorie neexistují samostatně, jejich provázanost určují propozice, kterými jsou pohyb, motiv cesty životní dráhou a životní perspektiva freeskierů a freestyle snowboardistů. Na cestě životní dráhou je významný pohyb ve smyslu vyvíjení aktivity (*být v pohybu*) a tudíž opak stagnace v jejich životě. Tento pohyb z prožívané přítomnosti do budoucnosti je realizován v rámci vize životní perspektivy. *Životní perspektiva* tedy vychází z prožívané přítomnosti a kořenů v minulosti, přičemž ovlivňuje pohled účastníků na anticipované významné události v budoucnosti. Přítomnost životní perspektivy a vnímání pohybu na biodromu považujeme v rámci naší práce jako klíčové jevy. K jednotlivým hlavním kategoriím se vážou čtyři kategorie, kterými jsou sociální faktor, faktor individualizace, vnější faktory a rizikový sport. Tyto významné kategorie se vyskytují jak v minulosti, tak v prožívané přítomnosti a v pohledu do budoucnosti. V průběhu sportovní dráhy, jíž nazýváme jako biodromální projekt každého z účastníků výzkumu, rámce jednotlivých kategorií zůstávají, mění se však jejich obsah. Kategorie sociální faktor, faktor individualizace, vnější faktory a rizikový sport zahrnují jednotlivé koncepty, které dále v textu konkrétně uvádíme.

V rámci výsledků uvádíme pro názornost obrázky jednotlivých konceptů přenesených z prostředí Atlas.ti 6. Podle Buhajové (2010), čím více má objekt úryvků, tím se barva jeho označení mění přidáváním žlutého odstínu. Jak roste propojenost objektu s jinými objekty, mění se jeho barva ve směru k modré. Zásadní význam pro porozumění funkci barvení kódů má skutečnost, že počet úryvků a spojů není dán konkrétním číslem, ale je automaticky propočítáván vzhledem k ostatním kódům (Obrázek 7). O tuto funkci se ve své studii opírá při identifikaci centrálních kategorií Valenta (2009) a Šebek (2011). Objekty směřující k dosažení teoretické nasycenosti (saturovanosti) se svou barvou podle Buhajové blíží k růžové, vzhledem k jinde v tomto textu zmiňovanému charakteru dat získaných metodou focus group může být z našeho pohledu saturační kritérium vychýleno mírně ve prospěch hutnosti kódových vztahů (viz kapitola 4. 7. 2).

Obrázek 7 Barevné spektrum kódů (Bujanová, 2010)

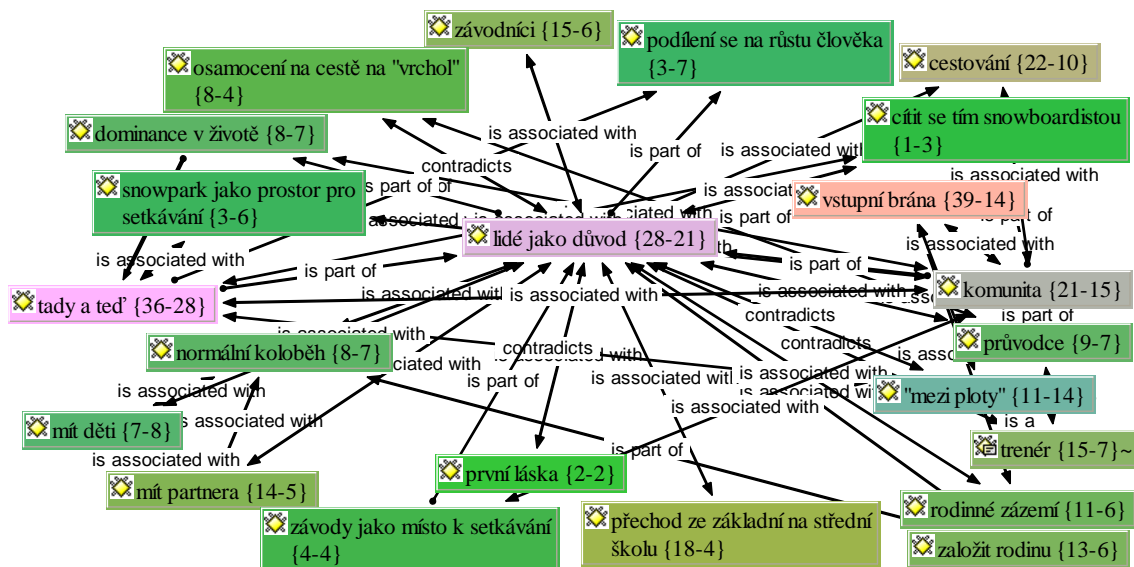

6.1 Sociální faktor v životní dráze freeskiérů a freestyle snowboardistů

Podstatnou roli v životě freeskiérů a freestyle snowboardistů napříč jejich životní dráhou zaujímá sociální faktor. Ten se vztahuje jednak k významným osobám, které je buď přímo či nepřímo přivedly k freestyle (*lidé jako důvod*) a umožnily jim se mu věnovat (*rodinné zázemí*), jednak ke společenství lidí, kteří se kumulují kolem této aktivity (*komunita*) a v neposlední řadě jsou lidé, kteří je v současnosti provází (*průvodce, závodníci*) a do budoucna naplňují představy o sociálním kontaktu partnerské a rodičovské vztahy (*normální koloběh*). Vedle toho vzhledem k subkulturnímu (kmenovému) charakteru vlastní sportovní komunity vystupují sami účastníci výzkumu v roli iniciátorů, průvodců, rádců potažmo trenérů (*podílet se na růstu člověka*).

6.1.1 Lidé jako důvod

Obrázek 8 Koncept lidé jako důvod

Lidé jako důvod je jedním z kvalitně zakotvených kódů, který zahrnuje 28 datových úryvků a 20 vazeb s jinými kódy (obrázek 8). Tato skutečnost poukazuje na stěžejní roli sociálního faktoru v životní dráze freeskierů a freestyle snowboardistů. Z výpovědí účastníků vyplývá, že to byla především významná osoba, která je inspirovala k vstupu do světa freestyle.

Vlastně takže, přes staršího bráchu, kterej pracoval na horách tak jsem jezdila na lyžích, pak voni začali, že na snowboardu nikdo nejezdí, ať snowboard a takže, co dělám, že jsem gymnastka, že mě to musí jít, jakože proč jezdím jenom na kopci, tak mě dotáhli do parku a to jak tě to jednou zkusíš, tak to tě prostě nadchne a je to dobrý. FGI(b)

Z úryvku je zřejmé, že se primárně jednalo o sourozence, který se podílel na uvedení do oblasti zimních aktivit, konkrétně snowboardingu. Většinou to bývá právě blízká osoba v životě člověka, ať už v příbuzenském stavu (spíše v mladším věku) či vztahu partnerském (ve starším věku). Rozhodující je zřejmě především její zaangažovanost na začátku, další cestu už si pak jedinec vyhledá sám.

On můj bratranec jezdil na skejtu a ukecal babičku, ať mi koupí skejta. Když bylo těch devět tak jsem ho od ní dostal k narozeninám. Bratranec byl starší a tak jsem nějak dostal povědomí o partě těch skejťáků. A pak ve dvanácti, třinácti jsem se dostal ke snowboardingu. ID1

Pochopení a podpora ze strany rodičů, obzvláště v raném období života, rovněž

významně formuje jedincovo směřování k freeskiingu a freestyle snowboardingu.

Lidé jako důvod se vztahují rovněž k adherenci ke sportovní činnosti. Jedná se o jednotlivce, kteří mohou být prvotním zdrojem inspirace a jejichž role v přítomnosti se projevuje v podobě určitého vzoru, který je ztělesněním následování hodné autority. Významným aspektem se v tomto směru ukazuje především vzájemný vztah, osobní přístup a zaujetí aktivitou. Přesah do budoucnosti můžeme sledovat ve snaze následovat tento vzor a zachovat filozofii, která obsažena v konkrétním přístupu.

Né, on jezdil, začal jezdit, kdy on to říkal, on začal jezdit ve 24 nebo tak nějak, až jakože, ale baví ho to do teďka prostě jezdí. Je to vlastně člověk, který mě k tomu dostal a strašně mi s tím pomohl, je to můj nejlepší kámoš asi nebo jeden z nejlepších kamarádů, jsme spolu pořád, jezdíme a prostě, zajímavé je to, že on je starý vlastně jak můj táta a ty dva přístupy jiné k tomu životu, to mě baví na něm, no. A ten snowboard dělá fakt jako, že ho to baví, on, tak by to mělo být, tak bych to chtěl taky mít, prostě, až jednou. FGI(f)

Provázanost minulosti s přítomností a budoucností dokumentují výpovědi, které se vztahují lidem, kteří účastníky výzkumu k freeskiingu a freestyle snowboardingu přivedli, od kterých měli možnost se případně učit, přičemž nyní se této aktivitě plně věnují, předávají své zkušenosti dalším a přesah do budoucnosti spočívá v pokračování v této činnosti a jejím rozvoji.

...takže jsem většinu těch lidí, prostě, znám spoustu lidí a furt se to točí kolem mě a já kolem nich a baví mě jezdit znovu a znovu prostě na různé campy a různé soutěže a potkávat ty lidi a sledovat jak oni se zlepšují v tom sportu a proto to dělám a baví mě to a doufám, že to budu dělat celkem dlouho ještě. FG2(b)

V neposlední řadě protkává celou životní dráhu freeskiérů a freestyle snowboardistů významný aspekt poznávání nových lidí. Jak už jsme zmínili, jsou to blízké osoby v životě freeskiérů a freestyle snowboardistů, kteří se podíleli na jejich inklinaci k této aktivitě. Další často vyskytující se významnou událostí v jejich životě ve vztahu k sociálnímu okolí je *přechod ze základní školy na střední*. Důvody vztahující se k poznání nových lidí jsou uváděny v souvislosti s připravovaným vstupem na vysokou školu, současným studiem či v rámci ohlédnutí za již absolvovaným studiem. Do budoucna je tento motiv poznávání nových lidí propojen s cestováním.

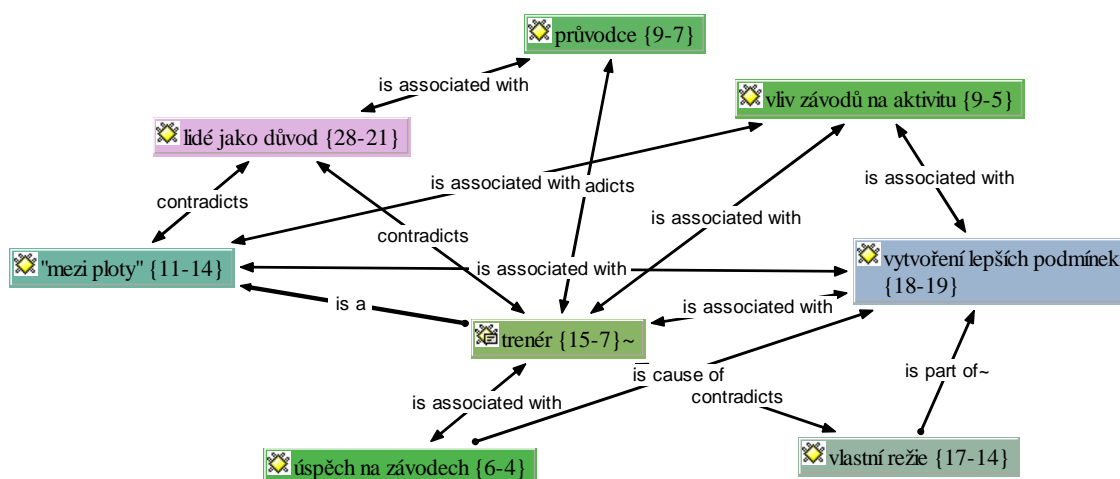
Pak asi nějaký cestování bych chtěl poznat nové lidi spíš, nechci být doma, chci poznat svět. FGI(d)

Na jedné straně je silná touha po poznávání nového, která je na straně druhé brzděna právě ohledem na blízké osoby v životě jedince.

To je pro mě výzva, potom to cestování, být tady někde na blízku, že jo, nebejt úplně přes celej svět do budoucna, abych moh přijet, když se něco stane doma, když budou potřebovat, abych byl tady, jako abych si tady za půl dne byl, bych dojel nebo si koupil nějakou letenku hned, přijedu a bude to. Když budu cestovat támhle den třeba, přes několik časových pásem, tak to by se mi taky líbilo, ale ne, nedokážu si to představit, že bych tam byl na nějakou delší dobu, no. Jenom naokusení, jinak na delší dobu, tady v těch Státech, abych to trochu poznat, jet naslepo někam. FGI(d)

6.1.2 Trenér versus průvodce

Obrázek 9 Koncept trenér

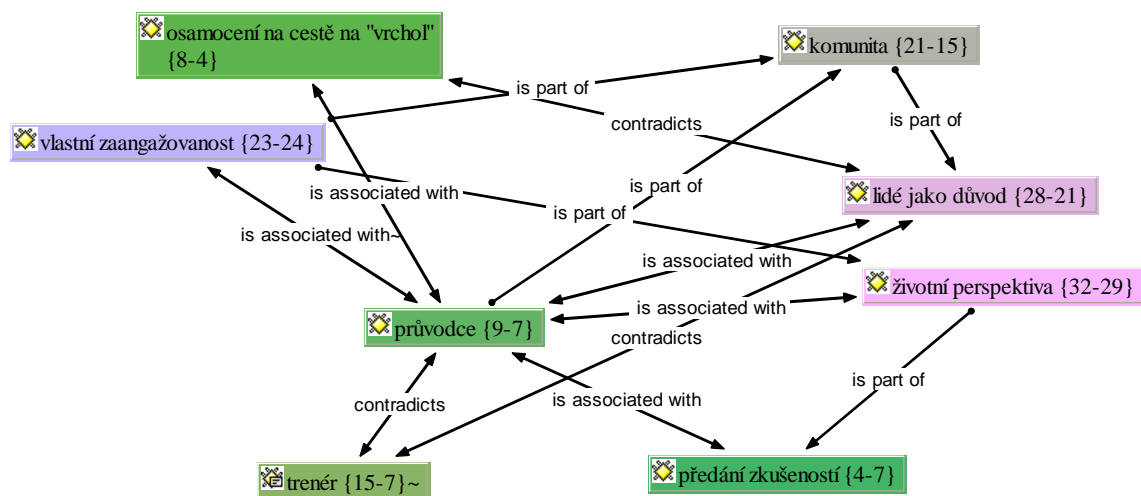

V zajímavém postavení se nachází postava trenéra, prostřednictvím které je personifikován institucionalizovaný sport. Mnozí z účastníků výzkumu vyjadřují odmítavý postoj k jasně stanoveným pravidlům a přesně definovaným kritériím provedení určitého triku. Dle jejich mínění takto pojatý sport omezuje individualitu jedince a osobitost v provedení skoku. *Trenér* (15 datových úryvků a 7 propojených vztahů s ostatními kódy) v tradičním pojetí pro ně symbolizuje „principála“, který jen okrajově rozumí dané problematice (obrázek 9). Účastníci nepopírají důležitost kvalifikované osoby v tréninkovém procesu, avšak v jejich představách je věci znalý člověk vykreslován v podobě jakéhosi průvodce a rádce.

Takhle s tebou souhlasím, takhle prcka, tak to je samozřejmý, když v devíti nebo

desíti začneš jezdit, tak je to v klidu, když tě někdo vede, gór, když tě vede někdo, kdo tomu rozumí a může ti něco předat, takhle jako v tomhle smyslu jo. FG1(e)

Obrázek 10 Koncept průvodce

Rozhodující úloha takového *průvodce* (9 datových úryvků a 7 propojených vztahů s ostatními kódy) spočívá v doprovázení sportovce jeho sportovní kariérou, v předávání zkušeností a především v partnerském přístupu (obrázek 10). Tradiční trenér je vnímán jako nadřazený člověk, který nepřijímá své svěřence jako partnery, neohlíží se na jejich vlastní rozhodovací schopnost, nýbrž direktivně určuje, co mají udělat.

Já si myslím, že nastává ten diametrální rozdíl v tom, že ty když se necítíš v tu chvíli, že ten dvacetimetrový kicker dáš, tak ho prostě nejedeš, že. V závodním lyžování ti trenér ti prostě řekne „jed““. FG3(b)

Naopak průvodce je tím, kdo směřuje k tvůrčímu dialogu rovnocenných partnerů v tréninkovém procesu, kde oboustranná zainteresovanost ve vzájemném vztahu mezi „trenérem“ a sportovcem umožňuje odkrývání a rozvíjení skrytého potenciálu sportovce a v důsledku i „trenéra“. V tomto případě můžeme diskutovat o přístupu, v němž se „trenér“ ocitá v partnerské roli průvodce celým obdobím sportovní kariéry, kdy základním principem je snaha o dlouhodobě udržitelný rozvoj sportovce. Problematičnost role trenéra zřejmě vychází z dřívější zkušenosti účastníků výzkumu, tedy z doby, kdy se podíleli na tradiční institucionalizované sportovní aktivitě. Naše označení „mezi ploty“ vyjadřuje onu sevřenost a pevně stanovené mantinely daného sportu, ve kterých je nutno se pohybovat.

A přes ty, přes všechny všelijaké závody a přes reprezentaci a se člověk dostal prostě na nějakou úroveň nějakých závodů, ale to byl sport, který má prostě jasně dané hranice a člověk musí furt jezdit prostě to dané, neměl žádnou

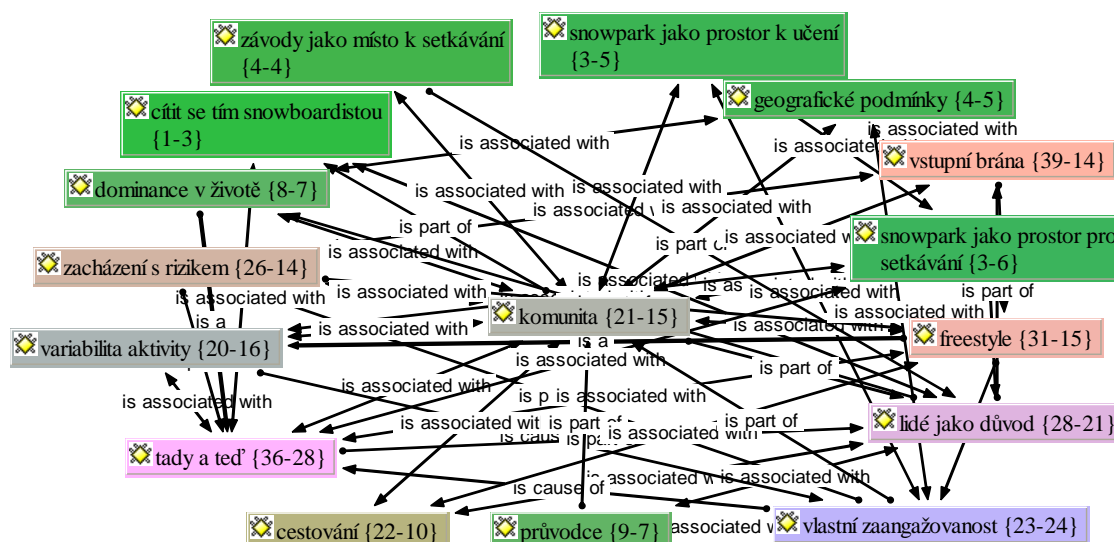
svobodu... FG2(b)

Možnost podílet se na institucionalizované aktivitě sebou nese dodržování přesně stanovených pravidel a závazného tréninkového harmonogramu včetně sankcí za jeho nerespektování. Tento, mnohdy neosobní, přístup může být právě důvodem k pomyslnému odporu k autoritám a hledání prostoru, kde by mohli účastníci projevit *vlastní zaangażovanost* a *vlastní režii* v utváření aktivity a k vlastnímu rozvoji. Východisko pro tento stav může představovat humanistické pojetí v rámci sportovního tréninku, pro které individualizace představuje produkt, důsledek toho, že v centru pozornosti je člověk, osobnost ve struktuře vztahů a její specifický individuální potenciál.

Celej život nebo celej život patnáct let jsem dělal gymnastiku pondělí, pátky tréninky, po škole, víkend závody a doted' jsem přisedlal na snowboard, kterej podle toho, co já chci. FG1(e)

6.1.3 Komunita

Obrázek 11 Koncept komunita

Požadavek na člověka orientovaného přístupu podporuje komunitní charakter společenství, který se bezprostředně kolem freeskiingu a freestyle snowboardingu utváří. Tato *komunita* lidí (21 datových úryvků a 16 propojených vztahů s ostatními kódy) představuje platformu pro spontánní učení se novým dovednostem a přirozeně vede k vlastnímu růstu (obrázek 11). Rigidní prosazování tradičních postupů při učení se novým dovednostem má sice výhodu jednoduchosti a snadné orientace v životě, ale za cenu ochuzení osobnosti, spontaneity, tvořivosti, včetně schopnosti navazovat

hluboké vzájemné vztahy mezi jednotlivými členy. Důvěrná atmosféra, kterou komunita freeskierů a freestyle snowboardistů produkuje, dává prostor pro sebevyjádření a podporuje kreativitu a originalitu ze strany jejich členů.

...no a najednou zjistíš, že ti lidi kolem jsou strašně takový tolerantní, pohodoví nebo většinou mi přijde, že aji, když třeba se nikoho na nic neptáš, tak ti pomůže, dobrovolně, sám, což třeba v ostatních sportech, jenom v lyžování, když někdo dělá obloučky, tak ti neporadí jak na správně nebo to, kdežto tady, když někdo vidí, že se třeba rozbíjíš, tak ti lidi jsou takový hodně přátelští. No, a když jezdíš na ty hory a potkáváš tam tady ty lidi nebo už někoho znáš, tak se k tomu hrozně rychle jako dostaneš, tě to zláká. FG1(b)

Zároveň se utváří pevné interakce mezi příslušníky této komunity, které se prohlubují společným sdílením intenzivně prožívaných momentů při zacházení s rizikem, pohybu na pomyslné „hraně“. K navazování upřímných vzájemných vztahů mezi členy přispívá rovněž samotné zimní (horské) či letní (akrobatický areál) prostředí, v němž neformálnost je přirozeným jevem. Od společenství lidí, kteří se této činnosti věnují, se odvíjí také identita freeskiera/ky či snowboardisty/ky. Základem tedy není dovednost samotná, ale sociální zázemí, které je, v tomto případě, předpokladem k setrvání a identifikaci se sportovní činností. Sociální zázemí s hlubokým respektem pro jedinečnost osobnosti je zřejmě jedním z nejpřitažlivějších aspektů freeskiing a freestyle snowboarding.

...čím víc jsem jezdila na hory, tím víc lidí jsem znala a pak už, fakt je super, jakmile člověk zná ty lidi tak myslím, že se může pak cítit tím snowboardistou a je to prostě o tom, že má s kým jet na hory a s kým se tam potkat a o čem se s těma lidma baví a zajezdí si s nima a baví ho to. FG1(a)

Pro freeskiing a freestyle snowboarding je tedy stěžejní společenství lidí, které se kolem těchto aktivit vytváří. Důležitou roli v něm hraje podobnost v názorech a hodnotách a způsobech jejich vyjadřování. Dále se jedná o shodu v hudebním stylu, způsobu oblékání, radost z poznávání nového, záliba v cestování, zaujetí freeskiingem a freestyle snowboardingem atd.

A baví mě to, baví mě ty lidi kolem, baví mě ty názory, když se vždycky vytvoří nějaká diskuze dost šílená, tak to mě taky baví třeba. Prostě ty lidi, ty názory. Asi ty lidi, pro to jsou ty lidi, kteří u toho jsou. FG2(a)

Zajímavé je zjištění jakým způsobem se tato skupina definuje. Na rozdíl od jiných skupin nemají svého jasně stanoveného vedoucího či vůdčí osobnost. Charakteristickým znakem pro tuto skupinu lidí je společné zaměření, které je však procesuálně orientované. Důležitý není tedy samotný výsledek, ale především cesta k němu. Pro tuto komunitu je charakteristický specifický přístup k životu, který vyjadřuje poměrně silně ukotvený kód *užít si to, co tě baví* a maximálně prožít každý přítomný moment neboli další výrazně zakotvený kód *tady a teď*.

Tak všichni mají tak nějak stejnej cíl, že se chceš odreagovat, chceš si zajezdit, chceš si to užít, pobavit se s kamarádama a to ne jenom snowboarding, ale i lyžaři nebo já nevím všichni různí tady ty FGI(b)

Společenský prvek je obsažen i v samotném závodění. Pro potřeby našeho výzkumu jsme si tuto skutečnost označili *závod jako místo k setkávání*. Mnozí účastníci výzkumu uvádějí, že přestože rádi soutěží a vyhrávají, není výkonnost určujícím motivem k účasti na závodech. Významným motivem je doprovodný program, při kterém je možno neformálně se potkat s dalšími jezdci a jezdkyňemi. *Závodníci* sami se málokdy se setkávají s projevy rivality.

...není úplně brána jako taková (soutěživost - pozn. autorky) nějak vyhrocená, ale prostě, ne, samozřejmě, že jsme závodníci, co tam stojí a úplně stejně deš prostě spadni, spadni, spadni, ale jako většina lidí si to neutrálně přeje a prostě potkaj se kamarádi, je to takový úplně. Záleží jak co a na jakém eventu, někdo se těší, někam se jezdí prostě jenom to, že jedou tam a potom je nějaká party a tam je to prostě nejlepší, jet tam v pohodě. Takže takhle. FGI(f)

Ti, kteří se podílí na závodní činnosti, pohlíží na tuto skutečnost především v rovině možnosti setkat se s kamarády a příležitosti inspirovat se novými způsoby provedení triků. Zde nacházíme zajímavý genderový přístup. Vzhledem k tomu, že žen jezdí málo, je jednou z mála příležitostí se potkat právě závod. Ženy se zde mají příležitost nejen setkat, ale především se vzájemně podívat, co se která naučila a získat tak motivaci k vlastnímu učení. Většinu času stráví v mužské společnosti, což jim pomáhá v učení se dovednostem, nicméně zdá se, že estetické vnímání triků nebo jejich ryze ženské provedení potřebují konzultovat navzájem.

...obecně holek jezdí hrozně málo, a když přijedeš někdy na hory tak, snowboardistky jsou, ale nejezdí v parku, a když někdo jezdí v parku, tak to jsou buď úplný začátečnice, anebo holky, co jezdí tady v republice, tak jezdí spíš v

zahraničí anebo je potkáš jenom ve Špindlu nebo obecně na Moravě hrozně málo, kdežto na těch závodech potkáš aspoň s někým, takže někoho jako vidíš a jako hecne tě to do lepších výkonů. FG1(b)

Kolektivní překonávání překážek ve snowparcích je také motivuje k lepším výkonům, společně překonávají strach, navzájem si radí a diskutují o skocích. Absenci společenského zázemí spatřují účastníci především tam, kde se jedinec rozhodne zaměřit na samotný výsledek a zvolí si cestu dosažení vrcholu (*osamocení na cestě na vrchol*) v podobě „být nejlepší či stát se legendou“. Nicméně i v touze být slavný hraje významnou roli společnost. Nejedná se o její podpůrnou úlohu, ale o dosažení společenského uznání. V takovém případě člověk nedělá freeskiing či freestyle snowboarding pro radost z činnosti samotné, ale jde mu především o slávu, což vede k odcizení sebe sama. Ve většině z nich představa takového osamocení vyvolává nelibé pocity, avšak zároveň se shodují na tom, že se jedná o svobodnou volbu každého člověka, kterým směrem se dá.

Když chceš dosáhnout něco hodně jako, hodně velkého, tak vždycky seš sám v tom, potom. Protože potom nemáš konkurenci, nemáš, s kým bys jezdil, nemáš se s kým jako pobavit. FG2(d)

Fenoménem moderní doby jsou nově vznikající volnočasové parky, které se v zimním prostředí rozšiřují v podobě snowparků (viz kapitola 1.2.1 Slovníček pojmů), v letním prostředí představují akrobatické areály a vytváří prostor pro nezávislé a svobodné hraní si a bavení se. Zábava nespočívá jen v rozličných netradičních způsobech soutěží, eventů a jamů, ale především v radosti z učení se (*snowpark jako prostor pro učení*). Pobyt ve snowparku a účast na závodech jsou mnohými freeskiery a freestyle snowboardisty vnímány jako společenská událost.

...potkáš je, když tam zajedeš třeba, když se s někým domluvíš, tak vždycky potkáš někoho na horách nebo se mi ještě nestalo, abych nepotkal, když si jedeš zajezdit do parku, tak vždycky někoho potkáš. FG1(e)

Tato novodobá hřiště se stávají místem, kde člověk může být sám se sebou a přitom obklopen dalšími lidmi (*snowpark jako prostor k setkávání*). Jedná se o určitou variaci a možná i alternativu k rozsáhlým obchodním centrům, která se v posledním čase stala oblíbenou platformou sociálního kontaktu. V prostředí snowparku lze vychutnávat samoty (vedení vnitřního dialogu, vnímání atmosféry pobytu v zimní přírodě), je zajištěn bezprostřední sociální kontakt (sdílení radosti z pohybu a hudby, ale i názorů,

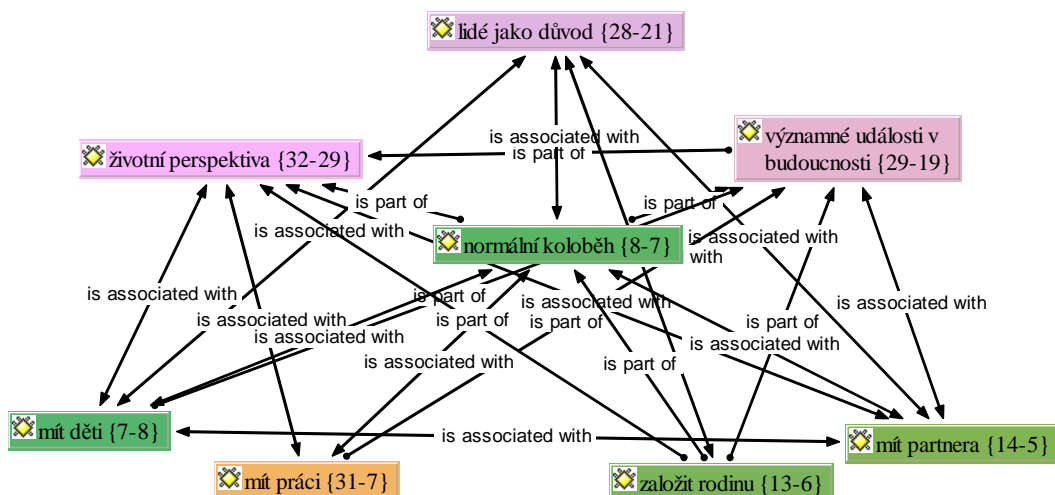
postojů, hodnot s ostatními), může být podněcováno učení (pozorování zkušenějších, zkoušení nových skoků, rady méně zkušeným v podobě triků jak na to apod.), je zahrnuta jak umělecká tvorba, tak i práce (focení skoků, triků, točení zajímavých videí, vymýšlení nového triku, výstavba vlastního skoku apod.) a, v neposlední řadě, se naskytuje možnost sebe prezentace (předvádění umu, nového vybavení a poslední módy).

...nebaví mě třeba poslouchat lidi a tak ty názory a televizi, tak je to prostě něco takovýho kde si může člověk jít do parku a zajezdit si tam, nemusí třeba ani poslouchat dokola prostě, zajde si prostě ten rail si sjet, skočit si ve vzduchu. Je to dobrej pocit, prostě, baví mě to. FG2(d)

Tento výčet souvisí s dalším významným a kvalitně zakotveným kódem *variabilita aktivity*. Vztahuje se k velkému počtu možností v rámci freeskiingu a freestyle snowboardingu. Účastníci zdůrazňují možnost volby ve vztahu ke společnosti ostatních lidí. Specifické místo ve společenské rovině životní dráhy zaujímá *cestování*, které je spojováno s poznáváním nových lidí.

6.1.4 Normální koloběh

Obrázek 12 Koncept normální koloběh

Sociální faktor je do budoucna promítán do podoby tzv. *normálního koloběhu*. *Normální koloběh* (8 datových úryvků a 7 propojených vztahů s ostatními kódy) je spojován s představami o setkání partnera či partnerky, mít děti, založit rodinu (obrázek 12). Významným událostem do budoucna v tomto směru však nepředchází žádné konkrétní kroky, spíše mají charakter určitého společenského úzu, podle kterého se to takto děje. V souvislosti s obecnou představou o založení rodiny je zajímavý fenomén

mít děti. Většina účastníků se shoduje na tom, že by chtěli mít děti, avšak zároveň si uvědomují, že tato skutečnost zřejmě ovlivní jejich svobodný pohyb na horách a účast ve freeskiingu a freestyle snowboarding (viz kapitola 1.2.1 Slovníček pojmů). Tento nesoulad vytváří přání mít nejlépe více dětí najednou (dvojčata, trojčata) či hned po sobě, aby se zkrátil prostor k návratu k oblíbené činnosti. Obsahem myšlenek vztahujících se do budoucnosti není úplné ukončení freeskiingu a freestyle snowboarding, nýbrž hledání možností, jak se mu dál věnovat, třebaže v menší intenzitě a v propojení s pracovní činností nebo variant, které by se této aktivitě co nejvíce podobaly (např. freeriding, surfing, wakeboarding apod., viz kapitola 1.2.1 Slovníček pojmů). Současně si účastníci uvědomují závaznost potřeby zabezpečení rodiny. Přestože většině z nich freestyle snowboarding a freeskiing přináší určité finanční zdroje, ve svojí představě budoucnosti uvádějí nutnost *mít práci*, přičemž si uvědomují dočasnost schopnosti držet krok s výkonnostním vývojem.

Chtěl bych založit rodinu časem. Až budu starší, tak kolem těch třiceti pěti, třiceti, to už je takové, to už konec, ne konec kariéry, ale to je takové nucení, to už není takové to hročení těch nověj triků a posunování se. To je spíš takový, já bych se tím rád do budoucna chtěl živit, to je takový koníček, který mě bude živit nějakým způsobem, že se kolem toho budu pohybovat. ID1

V uvedené výpovědi je v použitých výrazech „nucení“ a „hročení“ možné vnímat ve vztahu k představované budoucnosti také úlevu od konkurenčního tlaku, neustálé nutnosti vyzývat a odpovídat na výzvy.

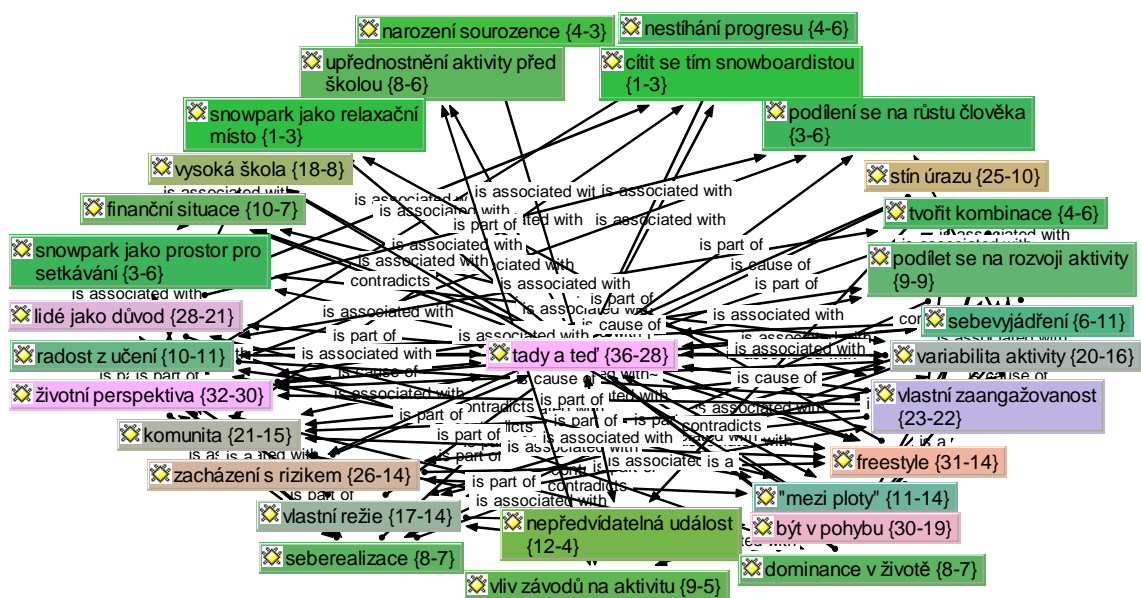
6.2 Faktor individualizace v životní dráze freeskiérů a freestyle snowboardistů

Významnou roli v životní dráze freeskiérů a freestyle snowboardistů představuje kategorie „faktor individualizace“. Životní postoj účastníků je vyjadřován na třech úrovních. První stránka tohoto postoje je emotivní a popisuje pocity, které freeskiing a freestyle snowboarding v účastnících vyvolává (koncept *tady a ted*). Druhou stránkou je kognitivní tedy racionální přesvědčení o aktivitě, které reprezentuje koncept *vlastní zaangažovanost*. Třetí, behaviorální, stránka popisuje zamýšlené i realizované chování neboli koncept *vlastní režie*. Tyto tři úrovně postojů nazíráme jako klíčové ve vztahu k individualizaci. Postoj k životu chápeme jako jedincovo uvědomění si sebe sama ve svých životních situacích a i životě jako celku, což také zahrnuje i *životní perspektivu*. Skutečnost, že freeskieři a freestyle snowboardisté nejednají dle konvencí, nýbrž dle

toho, k čemu se dopracovali vlastní cestou, přispívá k jejich individualizaci. Konfrontace s hlubokým vnitřním prožíváním „na hraně“ představuje dobrodružství sebepoznávání účastníků výzkumu. *Být v pohybu* vyjadřuje pohyb účastníků napříč jejich životní dráhou, přičemž přítomnost charakterizuje intenzivní prožívání *tady a teď*. S ohledem na procesuální povahu individualizace vychází z minulosti a skrze přítomnost zasahuje do budoucnosti. Zrání osobnosti probíhá prostřednictvím učení se *zacházení s rizikem*.

6.2.1 Tady a teď

Obrázek 13 Koncept tady a teď

Nejzakotvenější koncept *tady a teď* (53 datových úryvků a 30 propojených vztahů s ostatními kódy) poukazuje na jeho stěžejní postavení v životní dráze freeskierů a freestyle snowboardistů (obrázek 13). Účastníci se shodují na tom, že intenzivně a plně prožitý přítomný okamžik je podstatou jejich konání.

Je to o tom prožití každého momentu. FG3(b)

Koncept *tady a teď* tedy vyjadřuje emotivní postoj účastníků k životu a jejich nahlížení na životní realitu, životní styl a způsob žití. Významnost tohoto konceptu dotváří komunita lidí, která je nedílnou součástí pocitu plnohodnotného života individua. Lidé jsou uváděni jako důvod k osobní spokojenosti v rámci freeskiingu a freestyle snowboardingu.

Já to mám taky tak aji přes to léto, životní styl asi, protože kamarádi a lidi s kterými se stýkám a kde trávím většinou čas, tak v podstatě se všechno motá

kolem toho snowboardingu nebo aji, kde bydlíme, tak bydlíme na chatě, kde všichni vlastně jezdí, na těch horách, takže jsme pořád tak nějak v kontaktu spolu. FGI(b)

Ve výpovědích účastníků je často kladen důraz na zábavu, *radost z učení* se novým trikům, *vlastní režii* volného času a možnosti *sebevyjádření*. Důraz je kladen na osobní vnitřní prožitek a potěšení z dané činnosti. Významným a často uváděným slovem je „zábava“. Důležitým aspektem je dobrovolnost vstupování do aktivity, tedy to, že se podílím na něčem, protože já chci a nikdo mě nenutí. V tomto směru je dáována do rozporu dřívější zkušenost v rámci institucionalizovaného sportu, kde účastníci cítili účast jako povinnost a připadali si jako „*mezi ploty*“.

Jo, to je přesně ono, užít si to, co tě baví. FGI(e)

Vnitřní uspokojení účastníků částečně podporuje *variabilita aktivity*, v jejímž rámci je možno tvořit kombinace a prostor pro *sebevyjádření*. Jedno ze základních životních témat je iniciativa člověka, která se u freeskierů a freestyle snowboardistů výrazně projevuje *vlastní zaangażovanost* na utváření a *spolupodílení se na rozvoji aktivity* a zrání osobnosti probíhá v důsledku *zacházení s rizikem*.

Mně se v životě odvíjí už z části všechno od toho. Všechno se snažím přizpůsobovat snowboardingu tak, abych mohl dělat snowboarding naplno, a to ostatní prostě nějak řeším. FGI (c)

Z výpovědi účastníka vyplývá, že freeskiing a freestyle snowboarding zaujímá centrální postavení v jejich životě a formuje jejich život. Tato *dominance v životě* zároveň určuje význam a postavení ostatních oblastí. *Upřednostnění aktivity před školou* v souvislosti se zaujetím freeskiingem a freestyle snowboardem je častým doprovodným jevem. V tomto ohledu příznivé podmínky vytváří prostředí *vysoké školy*. Účastníkům se daří kombinovat požadavky ve škole s intenzivním zapojením ve freeskiingu a freestyle snowboardingu. Někteří účastníci dokonce zmiňují vysokou školu jako směrodatný impulz k přivedení této aktivity do jejich zorného pole. Z dalších výpovědí avšak vyplývá, že motivace věnovat se freeskiingu byla silnější než dokončení vysoké školy a v důsledku toho studium ukončili.

Propojenost s minulostí spatřujeme ve skutečnosti, že účastníci už přesně vědí, co nechtějí. V minulosti participovali na sportovních aktivitách (např. gymnastika, jízda v boulicích), které měly přesně definovaná pravidla, pevně stanovené hranice jakoby vyhrazené *mantinely (mezi ploty)* kde se mohou pohybovat a toho, co se smí a co už je

za hranic. Z jejich pohledu nebyla respektována jejich individualita a možnost vlastního *sebevyjádření* a především *vlastní režie* dané aktivity.

A předtím, když jsem dělala nákej sport a to bylo povinný aji, když to bylo v gymnastice, tak to jsme tam chodili úplně znechucení a v podstatě nás to jako nebavilo. FG1(b)

Propozice *být v pohybu* symbolizuje jednak motiv cesty, jednak metaforu pohybu v životní dráze freeskierů a freestyle snowboardistů. Pohyb na cestě životem freeskierů a freestyle snowboardistů je významný. Obsahuje touhu vyhledávat nové, zahrnuje v sobě tvůrčí aspekt a představuje pro účastníky projev aktivity v životě.

Tak je to tím, že tě to baví. My třeba máme v autě hozeného skejta pořád. Každý víkend se díváš, jestli fouká, furt se díváš, jestli nesněží, díváš se, kde co je za akci apod. Utváří nám to tak náplň života, že jako nestagnuješ a pořád se hejbeš prostě, seš aktivní. FG3(b)

Zjištění hranic svých možností je zdrojem pochybností o smyslu podílení se na dané aktivitě. Do popředí se dostávají mladší, kteří jednak už mají vybudované lepší vstupní podmínky (množství profesionálně vytvořených snowparků, kvalitnější zázemí, dostupnost k informacím o dané aktivitě, širší možnosti uplatnění) a jednak kvalitnější vybavení. Fakt, že už je mimo moje možnosti zvládnout nějaký nový trik může být zdrojem uvědomění si nejen *nestíhání progresu*, ale i přirozeného procesu *stárnutí* člověka, tedy, že plná účast ve freeskiingu je možná pouze v určitém období života.

6.2.2 Vlastní zaangažovanost

Obrázek 14 Koncept vlastní zaangažovanost

Vyváženě zakotvený koncept *vlastní zaangažovanost* (23 datových úryvků a 24 propojených vztahů s ostatními kódy) zaujímá významnou pozici v životní dráze freeskierů a freestyle snowboardistů (obrázek 14). Freeskiing a freestyle snowboarding vytváří tvůrčí prostředí, v němž každý z participantů má prostor pro vlastní kreativní vklad a *sebevyjádření*. Možnost *spolupodílet se na rozvoji aktivity* a její tvorbě je jedním z hlavních aspektů dominance této činnosti v životě jednotlivců. Rozhodující v tomto směru může být *variabilita aktivity*, tedy široké pole působnosti pro člověka, který se freeskiingu a freestyle snowboardingu věnuje.

Ty závody nejsou ve snowboardingu vůbec všechno jako prostě, celkově jsou lidi, kteří jezdí jenom závody a závodí si to svoje a potom jsou lidi, kteří třeba nejezdí vůbec závody, jenom prostě posunou snowboarding dál a prostě vymýšlí nové triky, natáčí pořád videa a fotky no a v nových časákách neustále něco nového vymýšlí a někdo prostě. Záleží každý, jak si vybere, někdo si vybere něco z toho něco z toho. FGI(f)

Nejedná se pouze o samotný výkon a provedení triků a skoků, ale náplní činnosti může být třeba jejich focení či natáčení videí. Estetičnost a vizuální dojem zaujímá specifické místo ve freeskiingu a freestyle snowboardingu. Mnozí z účastníků nachází smysl v předávání dovedností a zkušeností v podobě instruktorování a své uplatnění spatřují ve *vytváření lepších podmínek* pro mladé. Určitý podíl na takto pestré platformě má zřejmě *komornost aktivity*, která může být ze strany účastníků vnímána jako „pole neorané“, do něhož participaci mohou projikovat svoji *životní perspektivu*. Účastníci výzkumu, kteří pracují s mládeží v rámci zimních a letních kempů, hovoří o škole života. Za důležité považují, aby dospívající pochopili, že freeskiing a freestyle snowboarding je o prožitku, zábavě a radosti z učení. Šance uživit se prostřednictvím předváděných výkonů a dosahováním výsledků v rámci této aktivity je nízká.

No, já si myslím, že ty děcka by si měly uvědomit, že prostě těch lidí, co jako budou jako někdy dobří tak je strašně málo a v podstatě těch děcek do toho de jakože si myslí, že fakt se tím bude fakt žít. Což je úplná blbost, že jo? Když ještě žijou v Česku, že? Takže musí myslet trošku na jiné věci a ten sport brát jako zábavu, protože jestli on tomu obětuje všechno a pak se třeba se zraní anebo zjistí, že ten progres trošku nestíhá, nemá školu nic, tak jako skončí a je to v prdeli. Třeba s tímhle jít do toho sportu spíš, aby to převažovalo k té zábavě

než prostě „ty vole, budu se tím živit, kurva“. Tak to nejde. To jenom tak jako.
FG2(f)

Freeskiing a freestyle snowboarding představuje prostor pro vyjádření vlastního stylu. Nezáleží tolik na přesnosti provedení dovednosti, ale spíš na osobitém pojetí. Tento *individuální styl* je určitou formou *sebevyjádření*, které společně s vlastní zaangažovaností vyjadřuje kognitivní složku postoje k životu freeskiérů a freestyle snowboardistů. Vlastní vložené úsilí se výrazným způsobem odráží v přístupu k učení se dovednostem a působí na osobnostní růst účastníků. Možnost *podílet se na rozvoji aktivity* zřejmě přispívá k vnitřní motivaci jedince věnovat se této činnosti. Ve výpovědích účastníků opakovaně zaznívá, že je pro ně důležitý samotný proces učení se než samotný výsledek.

Tam vidíš základní rozdíl v těch sportech, mě v tom mojem, jako na prvním sportu mě baví i to, že jako v podstatě neuspěju. Když to je to sport, při kterém, abys to dělal dlouhodobě, tě musí bavit i to učit se to a nejen ten výsledek. My se bavíme tím učením. FG2(e)

Prožívání každého přítomného okamžiku v kontextu cesty k výsledku vnímají účastníci jako významný prvek adherence k dané aktivitě. Osobnostní rozvoj se děje skrze samotný proces učení než co by abstraktní výsledek někde v budoucnosti v podobě konkrétního výkonu. V rámci tohoto přístupu k freeskiingu a freestyle snowboardingu jsou potom využívána rozvoji i jednotlivá prostředí např. *snowpark jako prostor k učení* nebo akce např. *závody jako prostor k učení*.

Účastníci výzkumu uvádí, že *vlastní zaangažovanost* na aktivitě má i přesah do ostatních oblastí v jejich životě. Projevuje se především větší samostatností. Skutečnost, že se podíleli a podílí na poměrně mladé sportovní disciplíně, která nemá masovou odezvu (*komornost aktivity*) a není podporována institucionalizovaně, v konečném důsledku rozvíjí jejich osobnostní vlastnosti a formuje jejich *cestu k nezávislosti*.

Je tam taková otrkanost toho světa, že si všechno musíš zařídit sám. Vždycky, když jsem byl mladší, tak jsem se ptal starších, co a jak mám udělat a tak. Takže, když mi bylo patnáct, tak někteří „jé, co budeme dělat“ a já jsem věděl a řešil jsem si prostě všechny věci sám, od mala, tak to mi dalo. Takže samostatnost.

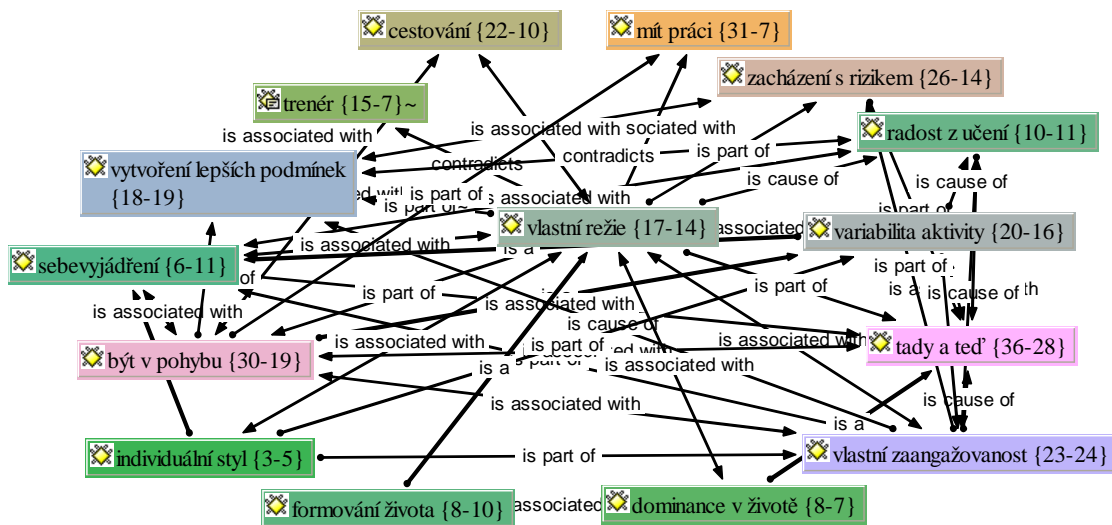
IDI

Pocit vlastní účinnosti se promítá také do situace, kdy dojde k úrazu. Účastníci uvádějí, že samotný úraz je vede k soustředění se na rychlé uzdravení a svoje úsilí zaměřují na

činnosti, které jim mohou pomoci dostat se zpět do stavu, který by jim umožnil vrátit se k freeskiingu a freestyle snowboardingu. Pro potřeby našeho výzkumu jsme tento jev označili jako *světlá stránka úrazu*. S touto problematikou souvisí způsoby *zacházení s rizikem* a z něho, a z konfrontace s případným úrazem, plynoucí, *nadhled*. Více o těchto jevech pojednáváme v kapitole 6.4.3 Stín úrazu.

6.2.3 Vlastní režie

Obrázek 15 Koncept vlastní režie

Koncept *vlastní režie* (17 datových úryvků a 14 propojených vztahů s ostatními kódy) zaujímá významné místo v životní dráze freeskiérů a freestyle snowboardistů (obrázek 15). Proces individualizace probíhá prostřednictvím pocitu *vlastní režie* při řízení volného času. *Vlastní režie* úzce souvisí s *vlastní zaangażovaností* a v rámci naší interpretace ji vnímáme jako behaviorální resp. konativní složku životního postoje jednotlivých participantů. *Vlastní režie* zahrnuje snahu po seberozvíjení a sebeuplatnění. Významným aspektem adherence k těmto aktivitám v životní dráze jedince je možnost svobodné volby a vlastního rozhodování o svém volném čase.

Jo o volbě, kterou můžeš udělat ty sám, že jako ty jsi strůjcem a pánem svého volného času a života. Mě na tom baví, že si určuju já, co budu dělat, chce se mi do parku, jedu do parku, chci si tam potrénovat sám, jezdím si tam sám, chci se pobavit s ostatníma, tak s nimi jsem a pokecáme, třeba o freestylové metodice. Když mě to nebaví v parku, tak si jdu zajezdit na sjezdovku, dám si kafe, pívko a tak. FG3(c)

Dominance v životě potřeby *vlastní režie* freeskiérů a freestyle snowboardistů se

pozitivně projevuje do *zacházení s rizikem*. Pocit vlastní kontroly nad životem *formuje život* účastníků směrem k nezávislosti a samostatnosti. Někteří účastníci sami podnikají, jednají se sponzory, natáčejí si a produkuje promo materiály. Prezентují sebe sama v rámci domovských internetových stránek či vlastně zhotovených propagačních materiálů. Někteří vytvářejí amatérská či profesionální výuková videa a metodické materiály či publikují knihy vztahující se ke freestyle. Obecně většina účastníků aktivně hledá způsoby jak setrvat u dané aktivity co nejdéle. Pracují na horách, protože to je způsob, jak se věnovat freestyle a zároveň *mít práci*. Organizují a účastní se různých zimních a letních kempů, kde se realizují v rámci předávání zkušeností začínajícím jezdcům či závodníkům. Cestují za prací do zahraničí, aby při návratu za vydělané peníze mohli nakoupit potřebnou výzbroj k plnohodnotnému provozování aktivity.

Přemýšlíme o tom, jak dělat něco, abychom s tím nemuseli seknout. Teda já osobně bych to tak viděl. S tím nastoupilo různé instruktorování a tak podobně.

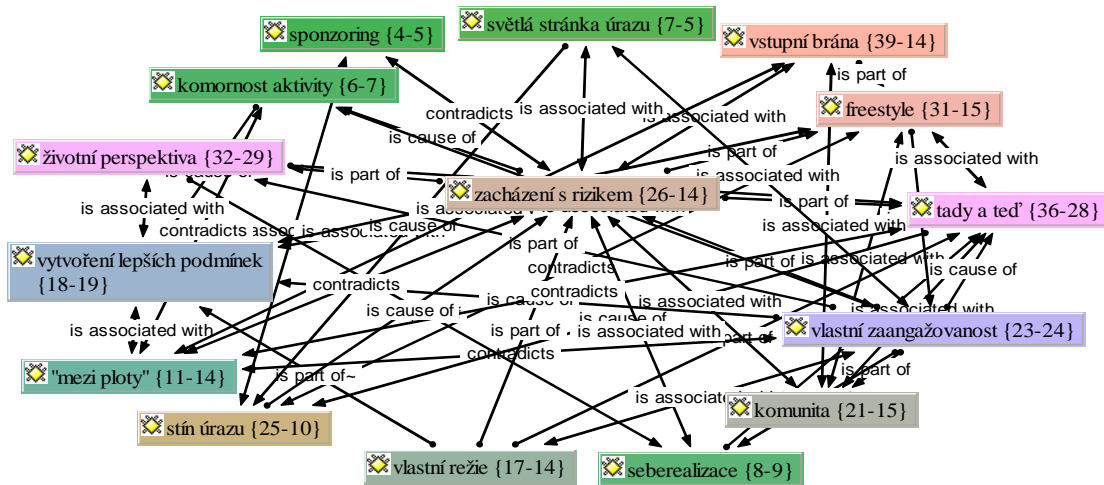
FG3(b)

Účastníci jsou zároveň sami sobě *trenérem*. Jejich postoj k trenérovi je spíše skeptický a zřejmě souvisí s jejich dřívější zkušeností ze sportovní činnosti, která představovala jejich *vstupní bránu* do světa sportu. Kontakt s aktivitou, která měla jasně stanovená pravidla a vymezené hranice, kde se mohli pohybovat, pro mnohé znamenal uvědomění si potřeby tvorby vlastního *individuálního stylu a sebevyjádření*. V tomto smyslu je *variabilita* a volnost freeskiingu a freestyle snowboardingu sebenaplňující aktivitou.

Můžu dělat věci, které mě baví a hlavně je dělat, tak jak já chci a ne, že mi někdo říká, co a jak bych měl dělat. Je moje volba, kde skáču a co skáču, kam jedu, kam nejedu. FG2(f).

6.2.4 Zacházení s rizikem

Obrázek 16 Zacházení s rizikem

Koncept *zacházení s rizikem* (26 datových úryvků a 14 propojených vztahů s ostatními kódy) představuje významnou skutečnost v životní dráze freeskierů a freestyle snowboardistů (obrázek 16). Koncept je úzce provázán s konceptem *vlastní zaangažovanost*. Při úvahách o *zacházení s rizikem* figuruje fáze rozhodování, která se odvíjí od jistoty se sebou samým plynoucí z vyhodnocení všech daných okolností (sněhových podmínek, aktuálního psychického a fyzického stavu, parametrů skoku a typu skoku, který má být realizován).

Jo, přesně, nehrotit věci, spíš je to o tom prožitku a o tom, co tomu já dávám. A taky o tom co se mi odehrává v mysli než jedu na skok, tím, že se připravuju a vím, co od sebe můžu čekat, tak se nepouštím bezhlavě do něčeho, o čem vím, že na to v ten daný okamžik nemám. FG3(d)

Znalost vlastních dovedností a schopnost posouzení aktuální psychické a fyzické připravenosti jsou základem práce s rizikem. Významným způsobem k těmto dovednostem a schopnostem přispívá zkušenost ze sportu, který v naší práci označuje koncept *vstupní brána*. Dalším způsobem je vyvarování se objektivně nebezpečným situacím jako například zmrzlým dopadům nebo špatně postavenému skoku. Používání ochranných pomůcek v podobě kvalitní helmy a protektoru páteře účastníci rovněž vnímají jako součást *zacházení s rizikem*.

Když třeba je ten skok fakt velký, jedeš na něho poprvé tak se bojíš, cítíš ten strach. Je to takový adrenalin spíš, pak to dáš, uf, pohoda a už na něm skáčeš,

pak si řekneš, tak zkusím něco na switch, pak jedeš na switch a zase se bojíš, pak to zase jde a už... prostě takhle to posunuješ. ID1

Pocit strachu je ve výpovědích účastníků často zmiňován a jeho význam spočívá ve zdravém respektu z aktivity. Někteří hovoří o létech váhání, než se odhodlali vstoupit do prostředí snowparku. Zacházení s rizikem je proces, který v rámci individualizace přispívá účastníkům k poznání sebe sama. Děje se prostřednictvím posouvání vlastních hranic v návaznosti na vnitřní pocity prožívaného bytí *tady a teď*. Vlastním vloženým úsilím dochází vedle překonávání osobních bariér také k utváření pocitu spoluvlastnictví aktivity. Možnost *podílet se na rozvoji aktivity, vlastní zaangażovanost a vlastní režie* jsou základem pro tvorbu strategií předcházení zranění.

Ale ty se o to svoje zdraví můžeš starat, protože víš jak se chovat ve vzduchu, protože, když si nevidíš na špičky lyží, jakože třeba po kalbě, tak nepojedeš skákat. FG3(d)

Komornost aktivity přispívá k individuálnímu zacházení s rizikem. Na rozdíl od institucionalizovaného sportu („*mezi ploty*“), tak jak je účastníky vnímán, přenáší *freestyle* kontrolu vlastního jednání na samotného jezdce a nesnímá z něho zodpovědnost. Paradoxně *komunita* lidí může ovlivnit jezdcovo chování, když se nechá, použijeme-li účastníky běžně používaný výraz, „*vyhecovat*“ a pak je otázkou štěstí zda realizovaný skok nebo trik zvládne bez vážnějšího zranění. Obecně ale vnitřní kultura společenství, která se kolem *freestyle* formuje, účastníkům pomáhá učit se s rizikem zacházet. Kontraproduktivně ve vztahu k *vlastní režii* svého jednání s cílem minimalizovat riziko působí *sponzoring*, který může v jezdcovi vyvolat pocit, že musí skočit za každou cenu.

6.3 Rizikový sport v životní dráze freeskiérů a freestyle snowboardistů

Kategorie „*rizikový sport*“ zahrnuje různé podoby a proměny sportovní činnosti v životní dráze účastníků napříč hlavní kategorií. Propozice *být v pohybu* je dominantní silou v životní dráze freeskiérů a freestyle snowboardistů. Rizikovému sportu předchází *vstupní brána* v minulosti, která představuje vlastní zahájení sportovní činnosti. Od této vstupní brány (*gymnastika, začátek lyžování*) se v kontextu působení ostatních kategorií transformuje původní aktivita směrem k vybraným rizikovým sportům. Cesta k *freeskiingu* a *freestyle snowboardingu* tedy vede od vstupní brány přes další dostupné zdroje atraktivních sportovních činností. Kořeny vybraných rizikových sportů účastníci spatřují ve *skateboardingu*, *snowboardingu*, jízdě v *boulích*, akrobatickém *lyžování* a

Solidně zakotvený koncept *vstupní brána* (39 datových úryvků a 15 propojených vztahů s ostatními kódy) představuje pohybovou aktivitu, která umožnila jedinci vstoupit do světa sportovních disciplín a významným způsobem se podílela na *formování života* freeskierů a freestyle snowboardistů (obrázek 17). *Vstupní brána* je ve většině výpovědí účastníků určena jako významná událost v minulosti a představuje především institucionalizovaný sport, který je retrospektivně vnímán ze dvou úhlů pohledu. Pro první způsob nazírání je charakteristické, že aktivita je vnímána jako počáteční impulz k pohybu jako takovému a představuje užitečné základy, ze kterých lze v přítomnosti čerpat.

Já jsem to pochopila taky trošku jinak, no tak dala jsem nějaké body, které si myslím, že mě ovlivnily, tak v pěti letech je to balet, gymnastika, určitě začátek, kdy jsem začala sportovat teda vůbec se hýbat. FG3(a)

Transfer dovedností z minulosti je ze strany účastníků vnímán jako součást volby freeskiingu a freestyle snowboardingu, ale především je dáván do souvislosti se *zacházením s rizikem*.

A ty jako gymnasta umíš dobře padat, takže ty, když spadneš aji na skoku anebo se aji omotáš kolem railu tak vždycky dopadneš tak, že každé jiné by si u toho něco zlomil a ty vstaneš a začneš se smát, že se ti nic nestalo. FG1(b)

Pro druhý úhel pohledu je charakteristické nahlížení na vstupní bránu jako ohraničenou a svobodu individuálního projevu potlačující sport. Účastníci se shodují v tom, že organizovanost počátečního sportu, jednosměrné zaměření, povinnost a pravidelnost v nich vyvolávaly potřebu vystoupit z této aktivity a vyhledávat uvolněnější alternativu. Z výpovědí účastníků by se institucionalizovaný sport metaforicky dal vyjádřit jako bytí „*mezi ploty*“, což vyjadřuje uzavřenost a danost, kde nenalézají sami sebe a postrádají pocit vlastního vloženého úsilí. Absence tvůrčího prvku v organizovaném sportu a nucenost opakovat stále stejné dovednosti vnímají účastníci jako stagnaci, což je opakem *být v pohybu*. Vyvíjet aktivitu se jeví jako jejich bytelná potřeba. *Freestyle* pro účastníky výzkumu splňuje požadavek svobody, volnosti a *vlastní zaangažovanosti*.

Ale já jsem nejdřív dělal gymnastiku. Pak sem se nějak dostal k boudám. A přes ty, přes všechny všelijaké závody a přes reprezentaci a se člověk dostal prostě na nějakou úroveň nějakých závodů, ale to byl sport, který má prostě jasně dané hranice a člověk musí furt jezdit prostě to dané, neměl žádnou svobodu a mě ta svoboda prostě toho freeskiingu lákala delší dobu, takže současně s těma

boulema sem šel cestu toho freeskiingu, který jsem dělal jako takový pro sebe.

FG2(b)

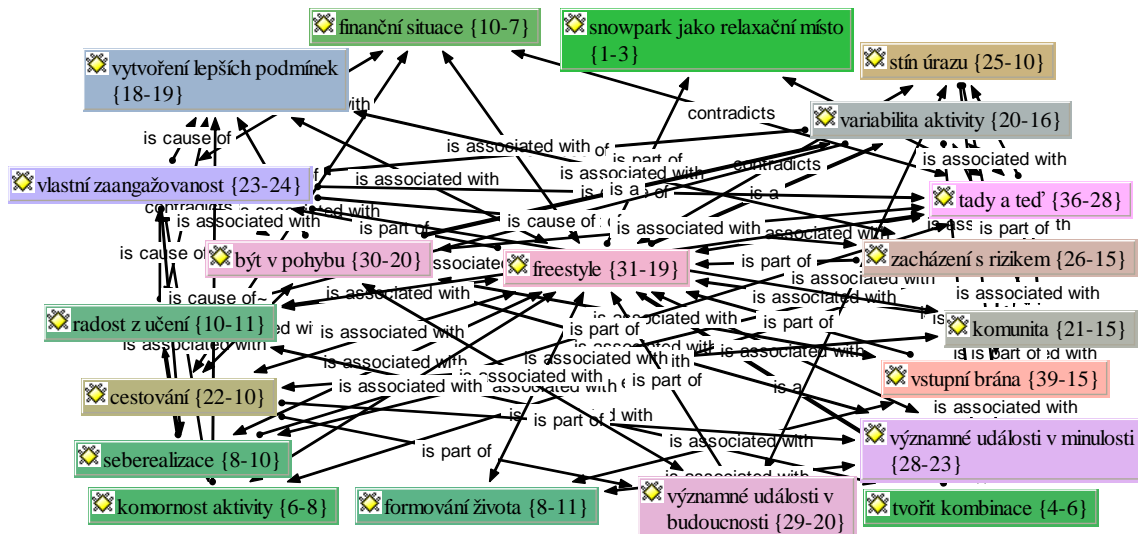
Konkrétně *gymnastika* je často zmiňována jako *vstupní brána*. *Začátek lyžování* je další sportovní událostí, která je uváděna do souvislosti se vstupní bránou. Sjezdové lyžování je většinou jako podmínka k přechodu ke snowboardingu. V případě sjezdového lyžování jako vstupní brány je zajímavá skutečnost, že v samotných počátcích je tato aktivita spojována především s rodiči. O vlivu blízkých osob a *rodinného zázemí* jsme se podrobněji zmiňovali v kapitole 6.1.1 Lidé jako důvod. Na tomto místě bychom chtěli zdůraznit význam lidského faktoru v životě účastníků. Ve výpovědích účastníků jsme nezaznamenali zmínění významné osoby, která by byla uváděna do souvislosti s institucionalizovaným sportem.

Tak, další mám, další byli samozřejmě rodiče, kteří mě přivedli k horám, když prostě sem od dvou a půl let stála na lyžích. Snažili mě prostě do toho, ne silou, ale prostě mě do toho cpali. Jezdili sami na hory a tím pádem sem k tomu dostala vztah i já, takže to prostě samozřejmě velký dík rodičům. Pak už sem sama začla chodit, už když mi byly čtyři nebo pět, tak už sem si sama lyže brávala na záda a chodila sem na kopec a utíkala sem jim. FG2(a)

Vstupní bránou není pouze institucionalizovaný sport. Zvláště u mladších účastníků je počáteční sportovní činností skateboarding, který představuje kořeny *freestyle* snowboardingu a freeskiingu. V tomto směru sehrává významnou roli zřejmě charakteristika samotného historického období, ekonomický rozvoj a uvolněná atmosféra porevoluční doby v České republice. Významným způsobem k této vstupní bráně přispěla možnost volného sdružování osob. *Komunita* lidí, která se kolem netradičních sportovních disciplín postupně tvořila, umožnila účastníkům se stát součástí neorganizované sportovní oblasti. Vstupní bránu ovlivňují rovněž *geografické podmínky* a místo bydliště. V případě, že má člověk sjezdovku hned za okny, se přímo nabízí jít se "sklouznout" a pokud do té doby účastník jezdil na skateboardu, je logická volba podobně orientované aktivity. V návaznosti na tuto skutečnost představuje *stěhování* v životní dráze freeskierra a freestyle snowboardisty také významnou roli, neboť nepřímo může pozitivně nebo negativně ovlivnit jeho inklinaci k vybranému rizikovému sportu.

6.3.2 Freestyle

Obrázek 18 Koncept freestyle

Koncept *freestyle* (31 datových úryvků a 19 propojených vztahů s ostatními kódy) představuje konkrétní oblast vybraného rizikového sportu a je pevně zakotven v životní dráze freeskierů a freestyle snowboardistů (obrázek 18). Cesta k *freestyle* se odvíjí od *vstupní brány* a je vyjádřením především volnosti a svobody. Jedná se o rozmanitou sportovní oblast a právě *variabilita aktivity* je atraktivní charakteristikou jak pro freeskierky, tak pro freestyle snowboardisty. Možnost volby a *vlastní zaangažovanost* na aktivitě přináší a v mnoha případech podmiňuje *radost z učení*. *Freestyle* v sobě zahrnuje kreativní potenciál a poskytuje platformu umožňující z různých prvků a různých prostředí *tvořit kombinace*. *Freestyle* zároveň vyjadřuje svérázný vztah k normě. Na jedné straně jsou lidé, kteří se odhodlají něco dělat, jakmile to dělají všichni v jejich okolí. Na straně druhé existují lidé, kteří to dělat nebudou právě proto. Důležitým aspektem je pro ně, vypůjčíme-li si výraz jednoho z účastníků, „neproflákllost“ daného sportu. *Komornost aktivity* nabízí prostor k *seberealizaci* ve smyslu příležitosti ji spoluutvářet, obecně možnosti dělat věci po svém. Sdílení čehosi výjimečného podporuje těsnost vzájemných vazeb mezi jednotlivými členy. Takto vznikající pospolitost se opírá o ontologickou reflexi spoluprožívaných zážitků „na hraně“. Mezi freeskierky a freestyle snowboardisty panuje vzájemná shoda a podpora.

Jo, to je jako jedna parta velká. ID1

Obě skupiny spojuje vyznávání filozofie volnosti a svobodomyšlnosti, jež spolu s možností sdílené tvůrčí participace z nich dělá dohromady něco, co bychom,

inspirujeme-li se anglickým termínem „learning community“, mohli nazvat učící se *komunita*. Neformálnost učení, vysoká míra individuální zodpovědnosti a nepřítomnost formálních autorit připomínají charakteristiky situovaného učení. Převzetí zodpovědnosti za vlastní jednání má zároveň vliv na *zacházení s rizikem*, kdy se účastníci sami učí určovat míru rizika. *Být v pohybu* neznamená dominantně pohyb účastníka vzhůru po výkonnostním žebříčku, ale také pohyb začátečníka směrem k expertnímu jádru komunity.

Vývojově je freeskiing označován jako mladší sportovní disciplína, která částečně přebírá některé prvky z freestyle snowboardingu (např. formáty závodů). Z pohledu popularity vnímají účastníci výzkumu posun od freestyle snowboardingu směrem k freeskiingu. Se vzrůstajícím počtem snowboardistů na sjezdovce klesá jejich zájem o snowpark, přičemž právě tam se kumuluje větší počet freeskiérů. Skutečnost, že více jezdců ve snowparku skáče a jezdí na lyžích („twintipech“) si vysvětlují jako projev módního trendu spjatého s marketingem a medializací. Vedle toho hovoří o stagnaci snowboardingu a progresu freeskiingu jako přirozeného pokračování v lyžování. Z technického hlediska zmiňují větší přirozenost nájezdu na skok čelem ve směru jízdy.

V zásadě si myslím, že zas na druhou stranu musíš daleko líp ovládat snowboard než ty lyže, když chceš skákat. Protože když vidíš ty freeskiery, skočí jako čistý prostě záklon a cokoliv a lyže mají jenom proto, aby dojeli na skok a něco tam postavili, jakoby na snowboardu si to nemůžeš dovolit, tam tě to ztrestá hned na nájezdu. FG3(b)

Nové technologie konstrukce lyží umožňují realizovat skoky a triky, které v minulosti nebyly technicky možné. Podobně jako carvingový tvar lyží v devadesátých letech minulého století zpřístupnil zážitek z řezaného oblouku i méně technicky zdatným lyžařům, podněcují „twintipové“ lyže (viz kapitola 1.2.1 Slovníček pojmů) svou snadnou ovladatelností a manévrabilitou hravost a kreativitu.

...no taky jsem začala skákat, něco nacvičovat a pak najednou prostě jsem poprvé nazula freeski a to je to neskutečná paráda, to je nejlepší věc na světě. Jako já bych mohla pořád jezdit pořád, dělat blbinky na sjezdovce, tuhle jsem měla pučený od kamarádky freeski. Oni my vypli vleky a já jsem chodila pěšky, abych si mohla sjet, pozadu z toho, poskakovat, otáčet se a takhle. Nejlepší věc jako. FG1(c)

S tím souvisí v neposlední řadě jednodušší cesta k naučení se dovednosti. Účastníci shodně uvádějí, že naučit se skákat na lyžích je snazší než samotné skoky na snowboardu. Freeskiing a také freestyle snowboarding jsou přes rychlý progres stále poměrně novou sportovní disciplínou a účastníci ve svých výpovědích často zmiňují problematiku *vytváření lepších podmínek* pro začínající nebo profesionální jezdce. Absenci profesionálního zázemí vnímají nelibě především výkonnostně orientovaní jezdci.

Někteří účastníci se vyjadřují o tom, že *finanční situace* by mohla ohrozit jejich participaci ve freeskiingu a freestyle snowboardingu. Nicméně téměř všichni se shodují, že jedinou možnou příčinou zanechání *freestyle* by byl zdravotní stav.

Tak proč jako? Tak nejvíc asi zranění, že jo, to tě zastaví. FG2(d)

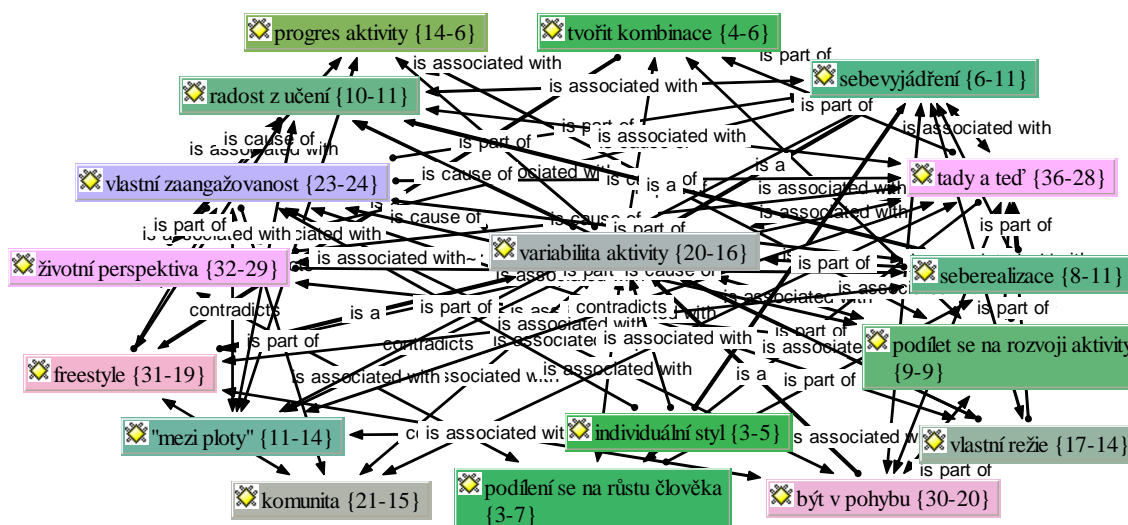
Stín úrazu je dáván do souvislosti se stagnací, tedy opakem *bytí v pohybu*. Z výpovědí účastníků vyplývá, že vzhledem k všudypřítomné nejistotě v životě jako takovém, působí možnost zranění jako přirozená součást účasti ve sportu. Ve významných událostech do budoucna někteří z nich přímo zaznamenávají „zranění“.

Potom sem tak jakoby čmárknul dolů, hodně dolů tak jakože zranění, protože skoro každý sportovec má nějaké zranění, které ho omezí nebo spíš většina sportovců... FG2(c)

Propozice *být v pohybu* je v konceptu *freestyle* obsažena rovněž v souvislosti s cestováním. *Cestování* zaujímá specifické místo v životní dráze freeskiérů a freestyle snowboardistů v průběhu hlavních kategorií a v rámci jednotlivých kategorií (podrobněji o této problematice pojednáváme v kapitole 6.4.2).

6.3.3 Variabilita aktivity

Obrázek 19 Koncept variabilita aktivity

Spolehlivě zakotvený koncept *variabilita aktivity* (20 datových úryvků a 17 propojených vztahů s ostatními kódy) představuje jeho významné místo v životní dráze freeskierů a freestyle snowboardistů (obrázek 19). Vybrané rizikové sporty freeskiing a freestyle snowboarding jsou ve výpovědích účastníků uváděny do souvislosti s otevřenými možnostmi *podílení se na rozvoji aktivity*. Variabilita aktivity se uplatňuje na několika úrovních a projevuje se napříč hlavními kategoriemi. První úroveň můžeme spatřovat v samotné charakteristice *freestyle*, který je účastníky vnímán jako platforma pro volnost a svobodný projev. Do kontrastu je často v jejich výpovědích stavěn institucionalizovaný sport („*mezi ploty*“), který je vykreslován v jednosměrném až fádním zaměření. Možnost *sebevyjádření* a formování *individuálního stylu* úzce souvisí se *seberealizací*. Přestože se freeskiing a freestyle snowboarding už dostávají do vývojové fáze, kdy jsou samotné skoky a triky v podstatě dané a těžko lze něco nového vymyslet, ale svojí povahou vytváří prostor pro různé obměny, střídání a proměny triků. Freestylisté tedy mají možnost *tvořit kombinace* a učit se různé variace. Kreativní prostor představuje samotné prostředí snowparku a možnosti vymýšlet nové překážky a na nich aplikovat známé figury.

Zábava na tom sportu to, že stále se vymýšlí nové překážky. Není to přesně dané, že prostě víš, že tady pojeděš padesát šedesát metrů, tohlenc to, tohlenc to. Je to variabilní. Ty si tam jezdíš do parku, kde se ti líbí určitý typ překážky, líbí se ti tahlenc ta popiskok, líbí se ti tady prostě takhle tvarovaný dopad nebo cokoliv. Ale nechci to říkat moc složitě, že tohlenc to. FG2(b)

Druhou rovinu v rámci variability aktivity zmiňují účastníci v souvislosti s činností *tady a ted'*. Intenzivně prožívaná přítomnost *tady a ted'*, vlastní zaangažovanost a vlastní režie v kombinaci s variabilitou aktivity dává jejich činnosti zábavný rozměr a radost z učení se novým dovednostem. Ve zmíněné kombinaci zaujímá významné postavení specifická komunita lidí a s ní spojená možnost volby společnosti dle vlastního uvážení.

Ale u nás je taky víc možností v tom freestyle, no, že prostě, řekneš si „ty vole, seru na to a du prostě si zajezdit s klukama“ a večer si deš prostě sednout, pobavíš se, pohodička, aji si sám zajezdíš nebo něco, ani v tom parku nemusíš jezdit furt a tak prostě a hodně je tam ta hecovačka, že každě dělá něco jinýho, že to není prostě stejný a baví ho prostě se koukat a sledovat a zkoušet to nový, no. FG2(d)

Třetí úroveň variability aktivity vyplývající z výpovědí účastníků souvisí s životní perspektivou. Životní perspektiva v kontextu variability vybraných rizikových sportů zahrnuje širokou paletu uplatnění, které jim dávají hluboký smysl. Progres aktivity přispívá k její popularizaci a naopak. Vzdůstající komercializace těchto sportů a účast na Zimních olympijských hrách je ve výpovědích účastníků hodně diskutovaným tématem. Na jedné straně v tomto trendu spatřují vlastní perspektivu, na straně druhé si uvědomují, že se vytrácí původní filozofie volnosti, svobody a pospolitosti.

No, ztrácí to takovou tu „kórovou“ pospolitost jakoby, ale zase to ten sport posunuje zase dál, protože je v něm daleko víc peněz, jezdcí mají daleko víc možností, můžou víc trénovat, číst nové triky, ted' to ta krize trochu poznamenala, ale ted' se to zase začíná vracet do normálu zase celý ten byznys. ID1

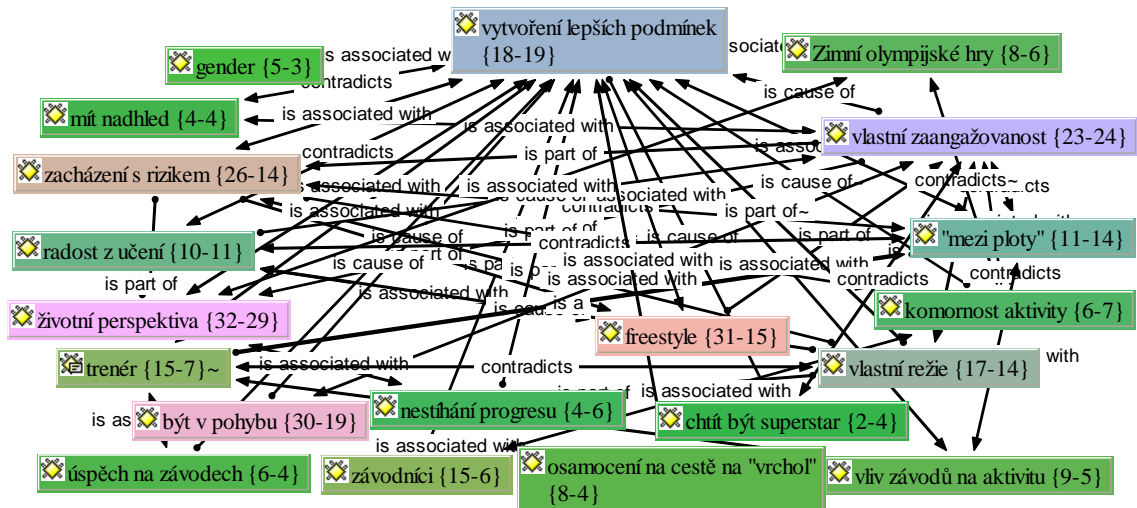
Zvýšený zájem o freeskiing a freestyle snowboarding umožňuje vytvářet kvalitnější zázemí, zlepšovat technologie anebo pořádat různé vzdělávací kempy. Vize do budoucna v rámci freeskiingu a freestyle snowboardingu se pojí s „posouváním“ aktivity ve smyslu jednak podnikání v této oblasti a jednak v sdílení svých zkušeností mladým lidem.

Záleží, s čím novým přijdeš, jak to uděláš, jakýma jména to podložíš a takhle. A navíc ted'ka ještě se tady začíná rozjíždět konečně, to co funguje normálně v celém světě, ještě tady jsou nějaké juniorské a seniorské reprezentace, že i tady to, ta práce s těma mladýma by se dala dost rozvíjet, k té vlastní realizaci. ID1

V práci s mladými je spatřována možnost vlastního osobnostního a profesionálního růstu a způsob *seberealizace*.

6.3.4 Vytvoření lepších podmínek

Obrázek 20 Koncept vytvoření lepších podmínek

Otázka *vytváření lepších podmínek* (obrázek 20) pro provozovanou freestyle disciplínu představuje nepřehlédnutelné dilema. Na jedné straně bývají příliv financí, lepší technické zabezpečení a standardizace bezpečnostních prvků dávány do souvislosti se zajištěním trvalé udržitelnosti a rozvoje, na straně druhé se samotní účastníci obávají postupného vytrácení přirozené hravosti, *radosti z učení* i z pohybu jako takového, *komornosti aktivity* podmiňující pospolitost, tedy obecně „ducha“ *freestyle*. Jejich obavy se týkají postupného transformování aktivity do podoby institucionalizovaného sportu („*mezi ploty*“), ze které se vytratí *vlastní zaangažovanost*, schopnost vlastního *zacházení s rizikem* a možnost *vlastní režie*, jež nahradí dominantně *úspěch na závodech*. Účast *freestyle* na *Zimních olympijských hrách* může na některé jezdce působit motivačně, nicméně samotní účastníci, kteří předávají své zkušenosti nastupujícím freeskierům a freestyle snowboardistům v rámci vzdělávacích kempů, pozorují fenomén *chtít být superstar*. Účastníci se ve svých výpovědích domnívají, že tento fenomén vzniká v důsledku *vlivu závodů na aktivitu* a zároveň k němu přispívají média a sponzoring. Jedná se především o to, že jezdci nedělají *freestyle* pro sebe sama a pro radostný pocit pohybu na horách a ve vzduchu, ale hlavně pro slávu. Upřednostnění potřeby být nejlepší v rámci freestylové disciplíny sebou nese *osamocení na cestě na „vrchol“*. Na tomto místě v rozhovoru zaznívá poptávka po *trenérovi* resp.

průvodci, který by byl nejen rádcem, ale zároveň by sdílel a svojí přítomností naplnil prostor této osamocenosti.

Udělal jsem pro to hodně, a chci toho udělat hodně, ale chci taky jakoby, nechci do toho dávat jenom vlastní energii, chci třeba jakoby ještě nějakýho člověka, který bude dávat ještě společně se mnou do toho energii, chápeš. FG2(e)

Problematika vytváření *lepších podmínek* pro začínající jezdce a závodníky je centrálním tématem obzvláště pro ty, kteří se přímo na rozvoji aktivity podílejí. Zde spatřujeme dva póly. Na jedné straně jsou účastníci, kteří nacházejí smysl v podpoře začínajících závodníků v každém směru (včetně individuálních studijních programů) a určitým způsobem tento pohled pro ně představuje *životní perspektivu* v oblasti freestyle. Na druhé straně se setkáváme s názory, které v rámci vlastní životní perspektivy nenacházejí smysl v podpoře za každou cenu, a věnování se něčemu s plným nasazením pro ně představuje především možnost *mít nadhled*.

To je jasné, ale ta diskuse začala tím, že já nechci své děti na tom sportovním gymnáziu, protože nechci, aby tímhle stylem skončily, jo. Ale zase nemám nic proti tomu, když někdo to tak chce. Já to tak nechci, protože nechci, aby byly nešťastné z toho, že třeba i ty peníze nebudou mít nebo takhle. Ten sport mají dělat jenom pro radost, když je to bude bavit tak, že budou chtít jezdit závody, tak je to v pořádku. FG2(e)

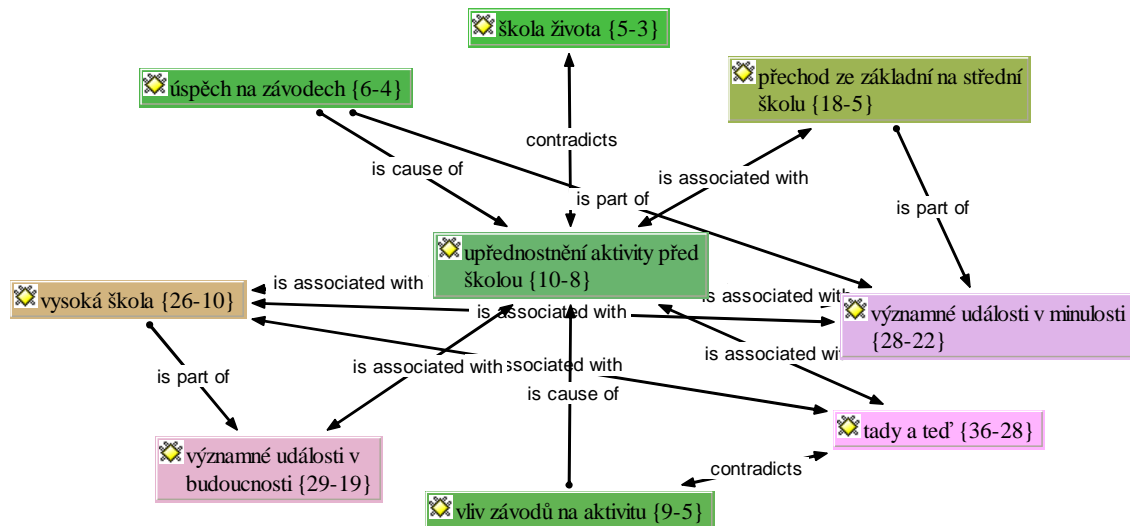
6.4 Vnější faktory v životní dráze freeskierů a freestyle snowboardistů

Kategorie „vnější faktory“ zahrnuje vlivy, které vstupují do životní dráhy freeskierů a freestyle snowboardistů zvenčí a významným způsobem ovlivňují jejich směřování v životě. Tyto faktory se odvíjí od historických událostí, ekonomické a finanční situace apod. Významným vnějším vlivem vyplývajícím z výpovědí účastníků je škola. V minulosti výrazným způsobem do formování jejich biodromálního projektu sportovní kariéry zasahoval *přechod ze základní školy na střední*. Životní dráha je v rámci hlavních kategorií doprovázena myšlenkami na *upřednostnění aktivity před školou*. V souvislosti se vzděláním účastníků je jako významná událost označována *vysoká škola*, ať už v podobě *významné události v minulosti* (absolventi), v přítomnosti (studenti) či v rámci *propozice životní perspektiva* jako součást *významné události v budoucnosti*. Specifické místo v životní dráze některých účastníků zaujímá *nepředvídatelná událost*, která neočekávaně zasáhla do jejich životního běhu. Koncept *cestování* se jeví v kontextu života účastníků jako významný vnější faktor, který

rozšiřuje jejich poznání a je vyjádřením propozice *být v pohybu*. Dalšími vnějšími vlivy, které přispívají k jejich pohybu a směřování v životní dráze v současnosti a do budoucnosti jsou *sponzoring* a *Zimní olympijské hry*. Vliv závodů na aktivitu plyne právě z těchto dvou konceptů.

6.4.1 Škola

Obrázek 21 Koncept upřednostnění aktivity před školou

Škola je uváděna ve výpovědích účastníků jako významná událost napříč všemi třemi hlavní kategoriemi. V minulosti je to především *přechod ze základní školy na střední*. Propozice *být v pohybu* v souvislosti s tímto přechodem je obsažena v rozšíření obzoru, seznámení se s novými lidmi a v cestě k nezávislosti.

Přechod ze základní školy na střední, protože to bylo pro mě docela velký impulz v tom, že sem taky studovala cestovní ruch a bylo to super v tom, že tam nám dali volnost, dali nám volnost, organizovali sme si tam různé závody triatlonový a podobně a volejbalový a takový blbosti. Začali sme si dělat halloween a jazyky sme se tam učili. Dali nám prostě fakt volnou ruku na tý střední škole a to mi dalo ten impulz, že člověk opravdu může dělat, co chce. FG2(a)

Na jedné straně je střední škola vnímána jako vnější faktor, který přispívá k určení vlastního směřování v životní dráze, na straně druhé zároveň představuje úskalí na cestě plně se věnovat freeskiingu nebo freestyle snowboardingu. Někteří účastníci uvádějí jako významné události v životní dráze problémy se školou právě v souvislosti se sportovní kariérou. Úspěchy na závodech jsou uváděny jako výsledek *upřednostnění aktivity před školou* (obrázek 21).

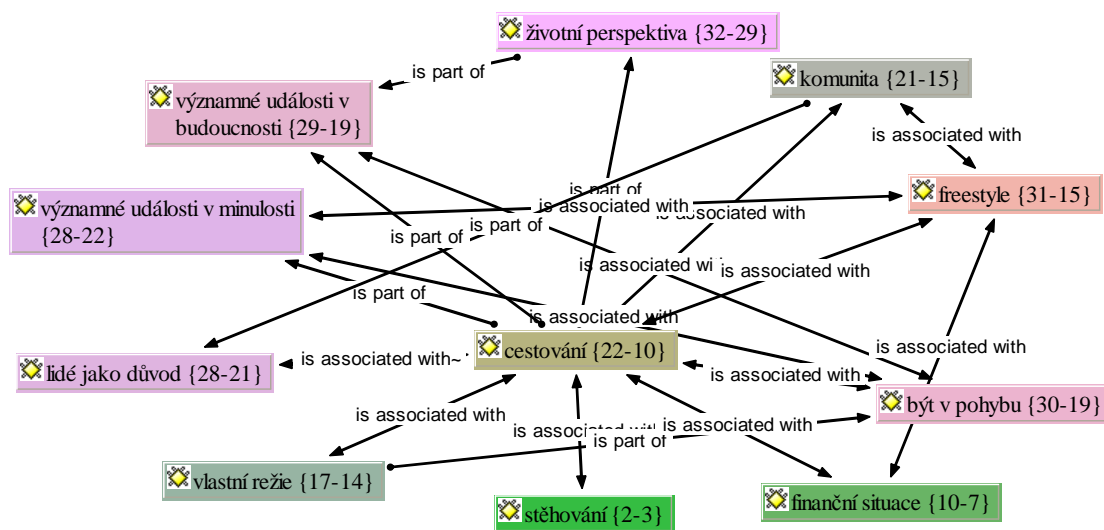
Vysoká škola je na jedné straně vnímána jako událost v životě jedince, která umožnila či stále umožňuje získání rozhledu, nadhledu a pobyt na horách, přičemž působila i motivačně a umožnila některým účastníkům věnovat se freeskiingu a freestyle snowboardingu.

S lyžováním jsem začal úplně pořádně až pak na vysoké. FG3(c)

Na druhé straně představovala překážku ponoření do aktivity, což vedlo k jejímu předčasnému ukončení. Odchod z vysoké školy bývá posuzován individuálně. U někoho tento čin zpětně vyvolává pochybnosti o správnosti rozhodnutí, zatímco někdo naopak má jasno v tom, že se jednalo o nejlepší volbu. Absolvování vysoké školy je v rámci životní dráhy identifikováno jako *významná událost v minulosti* a v případě aktuálně prožívaného studia ho účastníci označují jako *významnou událost v budoucnosti*.

6.4.2 Cestování

Obrázek 22 Koncept cestování

Slušně zakotvený koncept *cestování* (22 datových úryvků a 10 propojených vztahů s ostatními kódy) poukazuje na jeho významné postavení v životní dráze freeskiérů a freestyle snowboardistů (obrázek 22). Cestování je asociováno jak s *významnými událostmi v minulosti*, prožívanou přítomností, tak s *významnými událostmi v budoucnosti*. Jednotlivým prvkem je potřeba poznávání nového, rozšiřování obzorů a cesta k nezávislosti. *Freestyle* svým charakterem podněcuje v účastnících touhu cestovat a poznávat svět.

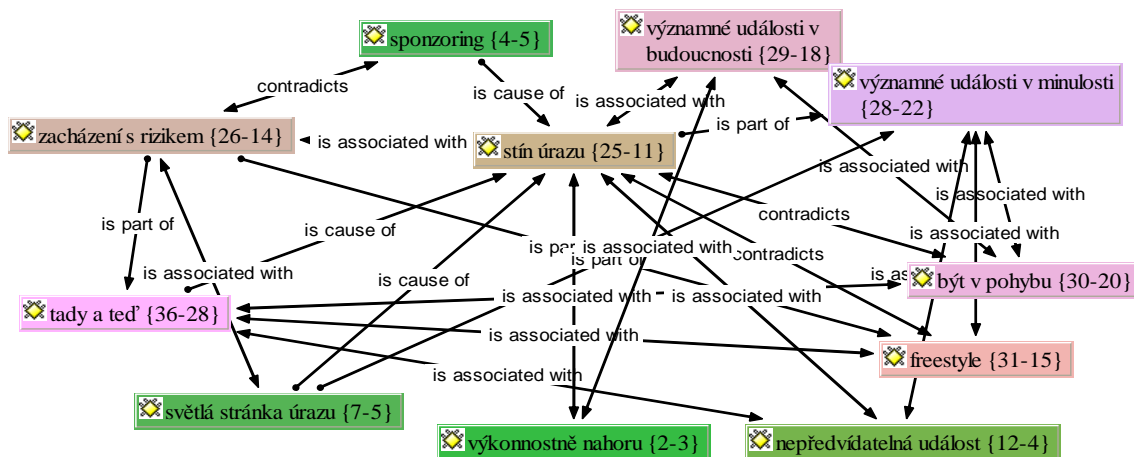
...tak na tom snowboardingu je krásné to, že se s ním procestuje hodně. Já s ním dost procestoval, baví mě to FG1(f)

Propozice *být v pohybu* obzvláště vynívá jako stěžejní v rámci konceptu *cestování*. Provozování freeskingu a freestyle snowboardingu je více méně závislé na sněhových podmínkách. Právě za sněhovými podmínkami někteří účastníci cestují. Důležitý aspekt v tomto směru představuje *komunita* lidí, se kterou je možné takové cesty absolvovat a sdílet. Další motivací cesty do zahraničí může být kombinace možnosti věnovat se tomu, co mě baví a zároveň si vydělat peníze a zlepšit vlastní *finanční situaci*. Účastníci, kteří se podílí na seriálech soutěží, exhibic, jamů a závodů, cestují během sezóny po celé Evropě a také za oceán a vnímají tuto skutečnost jako přidanou hodnotu. *Cestování* je obsahem propozice *životní perspektiva*, neboť budoucnost je anticipována s poznáváním nových zemí, lidí. V tomto konceptu je silně zakořeněná touha vyhledávat nové výzvy a zároveň potřeba možnosti *vlastní režie*.

To je pro mě výzva, potom to cestování, být tady někde na blízku, že jo, nebejt úplně přes celej svět do budoucna, abych moh přijet, když se něco stane doma, když budou potřebovat, abych byl tady, jako abych si tady za půl dne byl, bych dojel nebo si koupil nějakou letenku hned, přijedu a bude to. FG1(d)

6.4.3 Stín úrazu

Obrázek 23 Koncept stín úrazu

Koncept stín úrazu tvořený 25 datovými úryvkem a 11 propojených vztahů s ostatními kódy zasahuje do popisované životní dráhy freeskierů a freestyle snowboardistů v rámci všech hlavních kategorií (obrázek 23). Stín úrazu se ve výpovědích účastníků objevuje jako součást *významných událostí v minulosti*. Ti, kteří mají osobní zkušenost se zraněním, o něm retrospektivně hovoří jako o zdroji ponaučení a je spojováno se způsobem *zacházení s rizikem*.

Ted' už vím co nedělat, nedopadat na naplé nohy. Ted' si dřepám, co to jde při tom dopadu. ID1

Samotné učení se zacházet s rizikem, se děje skrze plně prožívaný přítomný okamžik. Zaměření na situaci prožívanou *tady a ted'* a hluboké zaujetí aktivitou vede ke zvýšené pozornosti a intuitivnímu chování. Účastníci shodně uvádějí, že ke zranění většinou dochází v momentě, kdy se přestanou soustředit, například když jsou na odjezdu ze snowparku anebo při jízdě po sjezdovce cestou domů.

Jako, když od toho těla něco chceš, tak se mu to snažíme nějakým způsobem vracet zpátky. To je velmi důležité. Když ty zranění, jsou taková vizitka toho, jak ten člověk žije, toho, že do toho vletí bez strečinku hned ráno a to se pozná právě, jakože ve dvaceti, třiceti to jim je jedno, ale pak už se to začne potkávat, ale kdo to neuznává, si pak zapláče. No a ještě k těm zraněním, ted' jsem si vzpomněl, někdy je to náhoda, prostě, smůla. ID1

Z úryvku je zřejmá důležitost prevence vlastních zranění. Výpověď obsahuje zajímavý biodromální pohled na tuto problematiku a myšlenku, že zranění jsou „vizitka toho, jak ten člověk žije“ považujeme za vyzrálý a kultivovaný projev *zacházení s rizikem*. Rozpor v *zacházení s rizikem* spatřují účastníci ve *sponzoringu*, který, dle jejich mínění, je často příčinou úrazů. Jezdci jsou pod tlakem očekávání sponzorů a mnohdy se tak pouští do riskantních situací. Protiklad stínu úrazu tvoří *světlá stránka úrazu*. Tímto pojmenováním máme na mysli skutečnost, že samotné zranění vede ke zvýšené motivaci dostat se zpět do kondice, aby se jedinec mohl opět věnovat oblíbené činnosti. Touha vrátit se k *freestyle* je tak silná, že nastartuje samoléčebné procesy a zaměření pozornosti na stabilizaci zdravotního stavu. Účastníci uvádí příklady, kdy poctivě chodili na rehabilitaci, pravidelně cvičili apod.

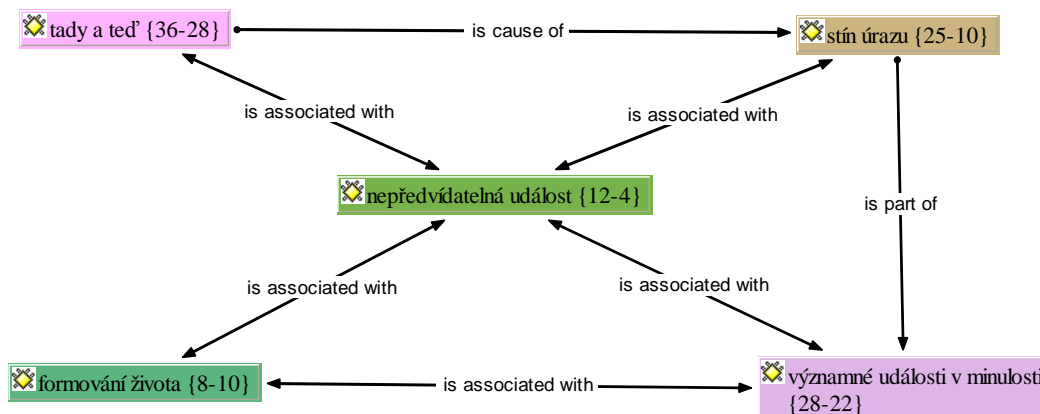
A taky první, když jsem to zjistil, že mám křížák, tak bylo, „za jak dlouho budu jezdit?“ a co musím dělat pro to, abych mohl jezdit. Prostě, všechno šlo stranou a chodil jsem posilovat pořád, pořád trénovat, pořád jsem to rozhýbával. Ale když to ze začátku jako fakt bolí, tak jsem vždycky zatl zuby a říkal jsem si, jo, budeš jezdit o to dřív, prostě, neřešil jsem nic, jiného. FGI(f)

Samotné zranění nemusí být způsobeno v rámci participace ve freeskiingu nebo freestyle snowboardingu. Do sportovní kariéry účastníků může zasáhnout *nepředvídatelná událost*, která jejich věnování se *freestyle* omezí či dokonce úplně zastaví. *Stín úrazu* je ve všech případech v kontradikčním vztahu k propozici *bytí*

v *pohybu* a také do budoucna je uváděn jako důvod ukončení sportovní kariéry. Někteří účastníci zařazují zranění mezi *významné události v budoucnosti*, vnímají je však jako přirozenou součást sportovní dráhy.

6.4.4 Nepředvídatelná událost

Obrázek 24 Koncept nepředvídatelná událost

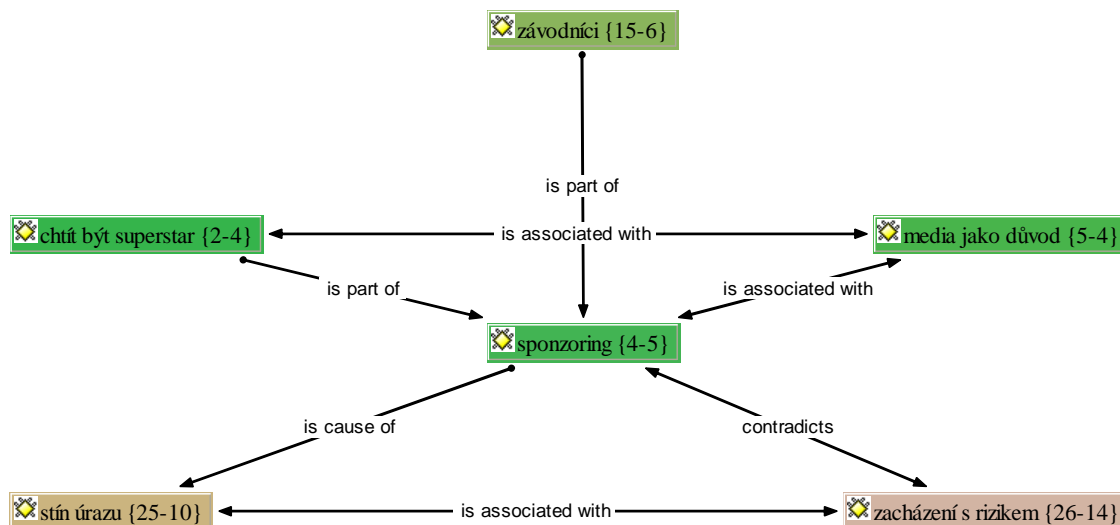
V životě některých účastníků se vyskytují události, které měly, mají a mohou mít vliv na *formování* jejich života. Tyto události přicházejí náhle a svou podstatou přesahují možnost uchopení a předvídání ze strany účastníka. Každá z těchto neočekávaných událostí (obrázek 24) způsobuje jakoby zpomalení až zastavení se na cestě životní dráhou např. vlaková havárie, zranění, smrt blízkého člověka. Z výpovědi jedné účastnice vyplývá pozoruhodné nasměrování skrze nepředvídatelnou událost v rámci biodromálního projektu sportovní dráhy.

No a pak v 16 letech tam mám zranění toho kotníku, čímž pro mě gymnastika prostě končila, to víc nešlo. A pak tam jakože zase křivku nahoru, protože jsem začala s tím lyžováním, a protože sem poznala strašně moc nových lidí a prostě to bylo jako pro mě prakticky z pekla štěstí jo, že, protože já sem byla hotová, že sem skončila gymnastiku a že jako, co teď? A jako díky tomu vlastně, že sem musela skončit, tak jsem začla s lyžováním. Takže kdybych se mi nestalo to zranění, tak já vůbec se k tomu sportu nedostanu vůbec, nevím no, to je. FGI(c)

Samotné zranění v rámci sportovní kariéry v gymnastice přispělo k nastartování nové sportovní dráhy v oblasti lyžování. Kořeny původní aktivity zřejmě přispěly k současnému zaujetí freeskiingem, ve kterém účastnice může tvůrčím a hravým způsobem uplatnit osvojené dovednosti v minulosti.

6.4.5 Sponzoring

Obrázek 25 Koncept sponzoring

Sponzoring (obrázek 25) je vnímán z několika úhlů pohledu. Jednak jako něco, co umožňuje účastníkům setrvávat u aktivitu, které se rádi a plně věnují. Na druhou stranu může sponzoring představovat něco, co je tlačí do riskantních situací a přispívá k úrazovosti. V další rovině je to právě sponzoring, který živí nejen jezdce, ale představuje spojení s komerční sférou, která přispívá k rozvoji technologií a podmínek k provozování tohoto sportu. *Sponzoring* a *média* jsou tedy ve výpovědích účastníků uváděny jako příčina úrazu a kontradiktivní ve vztahu k zacházení s rizikem. V důsledku jejich vlivu se jezdci účastní závodů a exhibic i přes evidentní zranění.

XY mi prostě říkala, že prostě jela nějaký závody, měla ten kotník prostě v prdeli, ale prostě musela to jet, protože už ji tam přivezli a tak. To je taky už špatné, že přes zranění musí jet závody a musí to odjet, že? FG2(d)

Tento pohled však nesdílí všichni účastníci. Někteří z vlastní zkušenosti hovoří o vstřícnosti a naopak uvážlivém jednání ze strany sponzorů.

Já to mám třeba od sponzorů tak, že ještě loni mě říkali, že musím objíždět největší závody, že chtějí, aby jako to bylo to zviditelnění, no ale třeba po měsíci, když viděli, že na těch závodech jsou hodně holky, tak sami uznali, že to třeba nemá ani cenu a ty sponzoringy jsou daleko spokojenější, když vidí, že jim potom pošleš třeba nějakou hezkou fotku nebo nějaký dobrý video nebo, že ty závody kolikrát nejsou ani tak důležité. FG1(b)

7 Diskuze

V úvodu diskuze se věnujeme výzkumným metodám. Posléze diskutujeme dynamický teoretický model, který vznikl konceptualizací dat v rámci našeho výzkumu se zjištěními podobně koncipovaných prací. Dále pro lepší orientaci strukturujeme diskutované výsledky našeho výzkumu ve třech rovinách. V první rovině diskutujeme výsledky v rámci zaměření na životní události a přeměny na cestě životem. Druhá rovina představuje diskuzi našich výzkumných zjištění v rámci motivační struktury a osobnosti freeskiérů a freestyle snowboardistů v kontextu jejich životní dráhy. V třetí rovině konfrontujeme naše výsledky se zjištěními v rámci zvládnání náročných situací, které jsou součástí lidského života.

7.1 Použité výzkumné metody

Účastníci našeho výzkumu byli osloveni na základě příslušnosti k subkultuře freeskiérů a freestyle snowboardistů. Data získaná prostřednictvím čáry života a polostrukturovaného rozhovoru v rámci tří focus groups, jednoho individuálního rozhovoru a pozorování jsme v prostředí programu ATLAS.ti 6 analyzovali a konceptualizovali ve třech vzájemně se prolínajících etapách popsaných v kapitole 4 Metodika. Celý proces postupného dozrávání k vytvoření výsledného teoretického modelu významných proměnných v životní dráze freeskiérů a freestyle snowboardistů byl utvářen neustávajícím procesem významové rekonstrukce. Vycházíme tak z konstruktivistického pojetí s interpretativní perspektivou (Charmazová, 2005). Grafická data získaná prostřednictvím metody čáry života jsme interpretovali jak v programu Atlas.ti 6, tak samostatně (viz kapitola 6.5). Při pohledu na naše výsledky a typický „sebeportrét“ vytvořený Schrootsem a Assinkovou (2005) s ohledem jak na minulost, tak i budoucnost u mladých žen a mužů (viz kapitola 4.3.3) nacházíme jak shody, tak rozdíly. Z našich výsledků nevyplývají výrazné genderové rozdíly v typech uváděných událostí. Na rozdíl od výsledků obsahové analýzy Schrootse a Assinkové, zaznamenali účastníci našeho výzkumu významné události související s cestou ke freeskiingu či freestyle snowboardingu, i když v zadání nebyly požadovány (viz. kapitola 5.4). Toto zjištění může poukazovat jednak na důležitost těchto událostí v jejich životě, jednak se zde pochopitelně mohla projevit snaha vyhovět tématu našeho zkoumání. Události v budoucnosti se shodují s typickým „sebeportrétem“ Schrootse a Assinkové a v rámci našich výsledků jsou označovány jako normální koloběh (mít partnerku, partnera,

založit rodinu, mít děti). Nepříliš vzdálená budoucnost je anticipována s další sezónou na horách, životem na horách a případným ukončením studia, potom těsně za sebou události spojené s normálním koloběhem. Z našich výsledků vyplývá zajímavé zjištění, že freeskieři a freestyle snowboardisté v budoucnu předjímají cestování a klidný život. Přínos v zaměření se na životní události spatřujeme v úsilí o účinný podíl na utváření obecné teorie celoživotního vývoje člověka vysvětlující stávající projevy a umožňující i anticipaci pravděpodobného chování a prožívání v budoucnu. Představuje příležitost k uchopení a objasnění individuálních osobnostních projevů a jejich změn v daném prostředí a časovém úseku života. Dále nám poskytuje cenné informace o pozitivním formování osobnosti, harmonizaci jejich stránek umožňující účinné zvládnutí kritických životních událostí, uspokojivou seberealizaci jedince během celé životní cesty. V neposlední řadě pohled na životní události může vést k prospěšné poradenské intervenci při zvládnání aktuálních kritických životních etap včetně prevence pravděpodobných problémů příštích v rámci sportovní činnosti.

7.2 Teoretický model proměnných v životní dráze sportovců vybraných rizikových sportů (freeskiing a freestyle snowboarding)

V rámci biodromálního přístupu v naší práci shledáváme v našem teoretickém modelu souvislosti s výsledky Valenty (2009, 151). Valenta ve své biograficky koncipované práci zaměřené na osobnost instruktora v rámci pedagogického směru – výchova prožitkem uvádí, že „životní dráha jedince je tvořena životními liniemi, které vznikají, zanikají, mění „směr působení“, slučují se v důsledku působení jevů: setkání s lidmi, silných životních okamžiků a období, směřování v životě“. V rámci našeho teoretického modelu s Valentovými výsledky částečně korespondují kategorie sociální faktory v životní dráze freeskierra a freestyle snowboardisty (konkrétně koncept lidé jako důvod), hlavní kategorie významné události v minulosti, prožívaná přítomnost (tady a teď), významné události v budoucnosti, kterým směr udává životní perspektiva a tendence bytí v pohybu. Podobně jako Valenta (2009) nachází smysl instruktorské dráhy ve vytvoření vlastní „instruktorské osobnosti“, z našich výsledků vyplývá účast ve freeskiingu a freestyle snowboardingu jako součást hledání a budování vlastní identity. Valenta hovoří o „vlastním instruktorském rukopisu“ jako jedinečné formě instruktorské osobnosti, prostřednictvím které dochází k tvůrčímu sebevyjádření a uspokojení vyšších potřeb člověka. V návaznosti na naše zjištění můžeme za podobnou

formu sebevyjádření označit pohyb ve smyslu tvorby vlastního individuálního stylu v rámci freeskiingu a freestyle snowboardingu.

Jako stěžejní pro porozumění našim výsledkům vnímáme motiv cesty související s osobnostním růstem freeskierů a freestyle snowboardistů. Dynamická rovnováha mezi jednotlivými kategoriemi v kontextu hlavních kategorií je zajišťována skrze pohyb a životní perspektivu v rámci životní dráhy. Na tomto místě můžeme naše výsledky srovnat se zjištěními Šebka (2011), který pro tento proces zvolil metaforické pojmenování „bublíny a cibule“. V rámci jeho etnograficky laděné práce a výsledného modelu má toto pojmenování klíčový význam. Vztahuje se k osobnosti bikera i k bikerským společenstvím a představuje kritérium, které ovlivňuje vnitřní dynamiku celého jeho teoretického modelu. „Složka „bublíny“ vyjadřuje zaměření na formu a je charakterizována vnitřní bezobsažností. Složka „cibule“ vyjadřuje postupný růst a utváření osobnosti sportovce - jednotlivce i jednotlivých společenství „zevnitř“ a je charakteristická postupnou výstavbou vnitřní osobnostní a sociální struktury, jejímž výsledkem jsou navazující, vrstvy poskytující dostatek protiváhy vnějším tlakům“ (Šebek, 2011, 136). Stejně tak účastníci našeho výzkumu v průběhu životní dráhy nejdříve museli ujít cestu od vlastní vstupní brány přes kořeny freeskiingu a freestyle snowboardingu spočívající v příbuzných sportech až k vlastnímu zakotvení v této aktivitě skrze přijímající komunitu lidí.

7.3 Životní události a přeměny v životní dráze

Abychom byli schopni pochopit komplexnost života jedince je nutné propojování minulosti, čili událostí, které již ovlivnily naši životní dráhu s aktuálními otázkami a konkrétními ději přítomnosti a nahlížet tak na životní cestu jak z pohledu minulosti, přítomnosti, ale také předpokládané budoucnosti (Koščo, 1987). V rámci našeho výsledného teoretického modelu na základě konceptualizace dat vznikly tři hlavní kategorie (významné události v minulosti, prožívaná přítomnost a významné události v budoucnosti), které jsou propojovány skrze dvě propozice (být v pohybu a životní perspektiva). Říčan (2004) uvádí, že biodromální životní zkušenosti vycházejí z normativních vlivů (biologické, věkem dané), normativně - historických vlivů (dané konkrétní historickou dobou) a nenormativních vlivů (jedinečné události v životě člověka). Tyto vlivy zároveň proměňují obsah jednotlivých kategorií, jako jsou sociální faktory, faktor individualizace, rizikový sport a vnější faktory v průběhu životní dráhy

freeskierů a freestyle snowboardistů. Běh života je ovlivňován nejen kladnými, ale také negativními zkušenostmi, které určují směřování jedince v životě. V určitém období životní cesty - tranzitní biodromální fázi - dochází k životním přechodům, ve kterých se hromadí důležitá rozhodnutí. Tato rozhodnutí pak určují další směřování vývoje člověka. Naše zjištění v tomto směru nenacházejí žádnou výjimku v životní dráze freeskierů a freestyle snowboardistů. Z výsledků vyplývá, že se jedná především o vstupní bránu do světa sportovní činnosti, přechod ze základní školy na střední, začátek s freestyle aktivitou, vysoká škola a její regulérní či předčasné ukončení. Budoucnost je anticipována hledáním variant podobných sportů (freeriding, wakeboarding apod., viz kapitola 1.2.1 Slovníček pojmů) či snížením intenzity v návaznosti na uvědomované si stárnutí. Zajímavý je pohled do budoucna, který začíná podržením, setrváním u této sportovní činnosti, jakoby "natažení" přítomnosti tady a teď. Objevují se zde události typu další sezóna na horách, život na horách, další závody, práce na horách vyjadřující "přechod" mezi nezávislým životem, který účastníci aktuálně žijí a „zodpovědným životem“ v budoucnu (normální koloběh), tak jak si myslí, že to společnost od nich očekává.

Vysvětlení tohoto jevu nalzááme ve filozofii na poli fenomenologickém a to především v rámci vnímání času. Hudlička (2003) hovoří v návaznosti na významné filozofy o trojím lidském času a tento lidský čas nazývá jako „životní čas“ tvořený třemi dimenzemi (skrze minulost otevíráme v přítomnosti budoucnost), které jsou vzájemně provázané (Hudlička, 2003, 97). Řešení problematiky trvání přítomnosti spočívá v jejím dvojitém obsahu, tedy doznívání již nepřítomného a očekávání ještě nepřítomného. „Tyto dva momenty přítomného vědomí nazývá Husserl retencí čili podržením, a pretencí, předjímáním.“ (Hudlička, 2003, 33). Z našich výsledků vyplývá, že důležitá je přítomnost životní perspektivy, která se promítá do hledání možnosti jak setrvat u freeskiingu a freestyle snowboardingu, tedy do aktivity, která jim momentálně dává smysl. „Smysl není nic, co by bylo předem dáno, naopak – aktivně v každém okamžiku tento smysl vytvářet je úkolem a údělem lidského života“ (Hudlička, 2003, 34). Hodaň (2009, 127) se domnívá, že „Hledání smyslu je tedy vždycky spojeno s aktivitou, s cestou, která vede k vytyčenému cíli – život je otevřená cesta.“ Pojem smysl tedy dle tohoto autora sehrává v životě člověka orientační roli, proto je také ve struktuře jeho života vysoko položený. Vůdčí úlohu ve smysluplném směřování člověka sehrává

rozum „díky němuž jsme schopni rozhodnutí při řešení životních křižovatek, na kterých se při hledání a naplňování smyslu nacházíme (Hodaň, 2009, 127).

Z našich výsledků vyplývá, že kořeny vstupu do světa freeskiingu a freestyle snowboardingu jsou v období přechodu ze základní školy na střední. Z pohledu biodromální psychologie se jedná o klíčové období „osobního zápasu o identitu“ (Říčan, 2004, 216). Pojem identita jako klíčový koncept k pochopení lidské psychiky zavedl Erikson (1999), přičemž on sám si uvědomoval, o jak těžce definovatelný pojem se jedná, neboť hledání a vytváření identity je záležitostí celého života. „Základy zvolna rostou už od raného dětství a na druhé straně i celý vývoj osobnosti v dospělém věku můžeme chápat jako ujasňování a upevňování případně přetváření identity“ (Říčan, 2004, 216). Vezmeme-li v úvahu období dospívání, můžeme nalézt důležité aspekty tvořící obsah tohoto pojmu pro toho období. Výrazná je tendence ke svobodnému jednání, tedy zkoušet žít podle svého přesvědčení a řídit se jím ve svém rozhodování. Tento projev touhy po svobodě je provázán s poznáváním svých možností a mezí. Na základě našich zjištění můžeme vyslovit domněnku, že tradičně organizovaný sport (orientovaný především na precizní provedení stanovených prvků, bez možnosti spolupodílení se na rozvoji aktivity, bez přítomnosti hravého a tvůrčího elementu a často bez partnerského přístupu trenéra) zřejmě nevyhovuje potřebám a nárokům dospívajícího člověka. Dospívající člověk potřebuje aktivitu, ve které může experimentovat, poznávat sám sebe a hlavně sám činit svobodná rozhodnutí. Jedině tak může být schopen zodpovědnosti za své činy, což je další charakteristika budování identity. Identita dále znamená „být pevně zakotven v tradici a podílet se aktivně na tvorbě budoucnosti, osobní i společenské“ (Říčan, 2004, 217). Z našich výsledků vyplývají dvě významné propozice, které působí na freeskiery a freestyle snowboardisty v průběhu jejich života. Jedná se o pohyb (být v pohybu) na životní dráze, tedy potřeba neustále vyvíjet aktivitu a utvářet životní perspektivu. Vědomí perspektivy je součástí budování identity (Mrkvička, 1984).

Ve sportovní psychologii se hovoří o sportovní identitě jedince, která částečně určuje sportovcovo vnímání významných událostí vedoucích ke změně. Brewer, Van Raalte a Linder (1993) se domnívají, že silná a exkluzivní identifikace sportovce s jeho rolí může bránit rozvoji jiným aspektům jáství, vede k nízké vlastní komplexnosti a zvyšuje riziko emoční extrémnosti v situaci, kdy sportovec je vystaven stresovým událostem souvisejícím s jeho sportovní kariérou. Tato myšlenka je nejčastěji přijímána

ve vztahu s úrazem sportovce (Brewer, 1993; Brewer, Van Raalte, & Petitpas, 2000; Brewer, Cornelius, Stephan, & Van Raalte, 2010). Z našich výsledků vyplývá, že v případě úrazu jsou naopak aktivovány vnitřní zdroje osobnosti sportovce, jejichž prostřednictvím se zvyšuje motivace k jednání, které vede k uzdravení. Hnací silou zřejmě není jen aktivita jako taková, ale významnou úlohu zde sehrává motiv cesty sdílené s komunitou lidí, která je spjata s freeskiingem a freestyle snowboardingem. Phoenix, Faulkner a Sparkes (2003) spatřují možnou překážku silné sportovní identity sportovce v souvislosti s procesy jeho stárnutí. S tímto zjištěním nekorespondují naše výsledky, které poukazují na uvědomování si nároků freeskiingu a freestyle snowboardingu na pružnost tělesné stránky ze strany účastníků. Zároveň předjímají projevy stárnutí, přičemž hledají možnosti, jak setrvat u aktivity jiným způsobem (podnikání, předávání zkušeností začínajícím jezdcům v rámci kempů apod.) nebo spatřují varianty v příbuzných méně náročných sportech. V neposlední řadě se setkáváme ve sportovní psychologii s výzkumnými zjištěními, která poukazují na souvislost identity sportovce a úskalí ve spojitosti s ukončením sportovní kariéry (Grove, Lavalley, & Gordon, 1997; Lavalley, Gordon, & Grove, 1997; Kadlčík, 2008).

Podobně jako v případě úrazu či v souvislosti s procesy stárnutí určitě záleží na soutěžní úrovni. V návaznosti na naše výsledky nacházíme dvojí propojení. Prvním je představa ukončení freeskiingu a freestyle snowboardingu v souvislosti se závažným zraněním, v jehož důsledku nebude návrat k samotné aktivitě možný. Tato vize na ukončení sportovní dráhy je spojována s obavami. Druhé propojení spatřujeme ve smyslu připravování se na tuto skutečnost již v současnosti (vzdělání, vlastní podnikání apod.). Z našeho pohledu problematika budování a kultivace identity sportovce vyžaduje další zkoumání vzhledem k jiným významným událostem, které představují výraznou změnu v životě sportovce.

Specifickou skupinu významných událostí tvoří ty, které mají dlouhodobý dopad na život jedince a jsou mnohdy téměř neovlivnitelné (např. smrt blízkého člověka, havárie, vážné zranění či onemocnění sportovce atp.). V rámci našich výsledků tuto skupinu významných událostí představují koncepty nepředvídatelná událost a stín úrazu. Životní události (life events) představují „okolnosti a podmínky, úkoly, které od jednotlivce v určitých fázích jeho vývoje vyžadují mobilizaci všech psychických sil, osvojení si určitých poznatků, zkušeností, zručnosti a tvořivosti k jejich překonání, zvládnutí a řešení“ (Koščo, 1987, 63). Z našich výsledků vyplývá, že vlivem těchto

nepředvídatelných událostí došlo buď ke zpomalení (zbrzdění) sportovní dráhy nebo k zahájení nové sportovní dráhy směřující k freestyle. Nesti (2004) se domnívá, že užitečným nástrojem k porozumění výzvám doprovázejícím proměnu a fáze významné změny může být fenomenologie. „Fenomenologické vysvětlení zkušeností může pomoci sportovcům a výzkumníkům v oblasti sportovní psychologie získat kompletnější a osobnější porozumění důležitým momentům v životě sportovce, který se věnuje rizikovému sportu.“ Nesti (2004, 49).

Ve vztahu k významným událostem a přeměnám v životní dráze nelze v našich výsledcích přehlédnout určité genderové rozdíly v jejich vnímání a reflexi, kdy v případě žen jsme pozorovali jednak větší počet zmiňovaných předělů, jednak jejich obsáhlejší interpretace. V rámci sledování úlohy událostí a předělů v životní dráze člověka byly realizovány výzkumy, které zjišťovaly vliv životních okolností na účast jedinců v pohybové aktivitě (Allender, Cowburn, & Foster, 2006). Autoři dospěli k závěrům, které se shodují s našimi výzkumnými zjištěními. Mezi dospívajícími a mladými ženami tyto změny zahrnují přechod z dětství do dospělosti, změnu školy, první zaměstnání a s věkem se měnící obliba určitého typu aktivity. Autoři si zároveň všímají genderových odlišností v souvislosti životních přeměn a jejich efekt na pohybovou aktivitu. Na tomto místě se nabízí diskuze k podílu žen ve freeskiingu a freestyle snowboardingu. V minulosti byly ženy, které se účastnily na rizikových sportech, často odrazovány až zesměšňovány, přičemž mužští účastníci byli vnímáni jako norma. Poté, co rizikové sporty získaly popularitu, začalo se účastnit stále více žen (Olsen, 2001). Přestože počet žen, které se podílejí na rizikových sportech, je stále nízký, o svoji pozici už nemusí bojovat, naopak jsou rovnocennými partnery mužům, dokonce mají jejich obdiv. Již v devadesátých letech minulého století se objevil názor, Midol a Broyer (1995) který tvrdí, že tělo má v těchto nových sportech „novou pozici“ spojovanou se zrovnoprávněním pohlaví charakterizovanou rozostřenými hranicemi“. Zaměření je na harmonii s prostředím, „maskulinní“ doména dobrodružství, rizika a nebezpečí je kombinována s estetikou a ženstvím. Tato problematika by určitě stála za rozsáhlejší prozkoumání.

Výzkumy Zaichkowského a jeho spolupracovníků (Zaichkowski & Habel, 1999) poukazují na důležitost fyzického a motorického rozvoje v dětství a dospívání pro celoživotní fungující adaptaci. Z našich výsledků je zřejmé, že freeskieři a freestyle snowboardisté čerpají z pohybově nabytých zkušeností ze sportovních aktivit, kterým se

věnovali v dětství. Touto vstupní bránou, jak vyplývá z našich výsledků, je nejčastěji gymnastika a sjezdové lyžování. Na tyto začátky se postupně nabalují další aktivity, které v rámci životní dráhy jsou součástí cesty účastníků k freeskiingu a freestyle snowboardingu. Přenos zkušeností z dřívějších aktivit se projevuje především ve vztahu k způsobům zacházení s rizikem. Allender, Hutchinson a Foster (2008) se jejich studií pokusili spojit různou literaturu o životních událostech, které představují změnu, a stav pohybové aktivity. Přestože autoři použili k vyhledávání článků k přezkoumání jen z jedné medicínské databáze (PubMed), neboť jim šlo především o vytvoření rámuujícího revue k získání pocitu o stavu literatury, dospěli k zajímavým zjištěním. Stanovili si pět obsáhlých kategorií životních událostí, které mají vliv na pohybovou aktivitu jedince. Jednalo se o tyto kategorie: změna stavu zaměstnanosti, změna bydliště, změna fyzického stavu, změna ve vztahu (partnerském, příbuzenském) a změna v rodinné struktuře. Události jako povýšení v práci, ztráta vedoucí pozice anebo zaměstnání snižují pohybovou aktivitu. Stejně tak stěhování, onemocnění v dětství, sňatek či rozvod, vdovectví, těhotenství, rodičovství. Z našich výsledků vyplývá, že neočekávané události mohou pozastavit sportovní dráhu freeskiérů či freestyle snowboardistů. Dále jsme zjistili, že změna bydliště může rovněž přispět k nastartování sportovní dráhy ve freestyle. S událostmi v budoucnosti, které jsou ve výsledcích shrnuty v konceptu normální koloběh (mít partnera/ku, založit rodinu, mít děti a mít práci), je ze strany účastníků anticipováno snížení intenzity podílu na aktivitě.

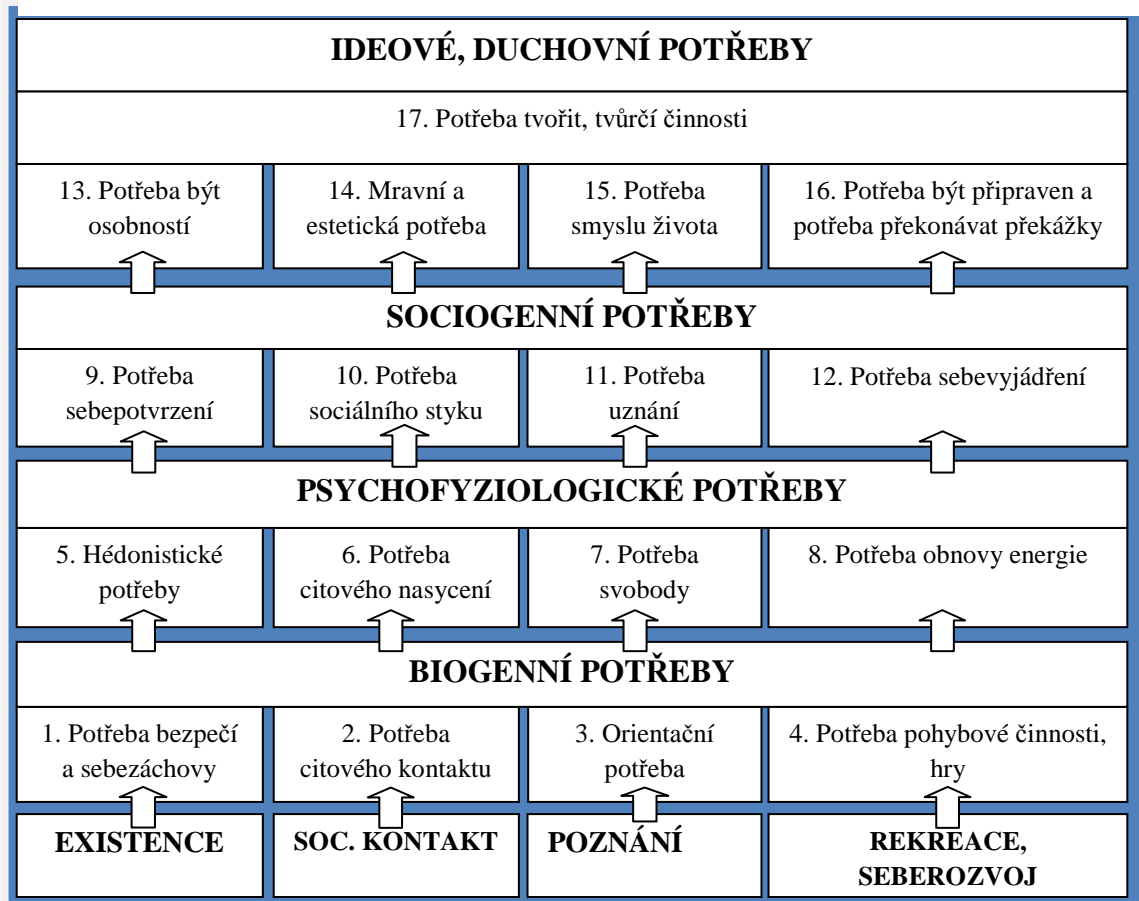
7.4 Motivační struktura a osobnost v životní dráze

V naší práci vycházíme, v souladu s Říčanem (2004, 14), z přesvědčení, že “řízení vlastního života je realizací osobní svobody patřící k nejvyšším hodnotám moderního člověka“. V rámci této možnosti svobody volby můžeme volit nejen obsah jednání, ale i způsoby a prostředky uspokojování svých potřeb. Samotné motivy volit nemůžeme, neboť jsme geneticky vybaveni určitou strukturou potřeb a prostřednictvím socializace se tato výbava rozšiřuje o určitou strukturu sociogenních vlivů. Nicméně jak uvádí Smékal (2004, 238) „člověk díky rozšiřujícímu vědomí je schopen autoregulací ovlivňovat i výstavbu své motivační struktury“. Tuto schopnost hodnotit svá přání, sebereflexí a svědomím je hierarchizovat získává jedinec prostřednictvím výchovy. Volba obsahu činnosti jedince závisí a je regulována systémem rysů, stavů, potřeb a procesů, které jsou souhrnně označovány jako motivace. Klíčem k poznání osobnosti freeskiéra a freestyle snowboardisty mohou být poznatky o motivaci lidského jednání.

Při konfrontaci našich výsledků s teoriemi potřeb nacházíme v průběhu životní dráhy účastníků přirozený vývoj a proměny vrozených potřeb ve všech oblastech činností. Vezmeme-li v úvahu populární Maslowovu (1999) pyramidu potřeb, nacházíme v rovině dolní části této pyramidy základní vrstvy potřeb vitálních, bazálních, vázaných na holé přežití, na uchování a reprodukci života individuálně i druhově. Nejedná se jen o potřeby organické (hlad, žízeň, sex, odpočinek, spánek), ale i materiální v užším slova smyslu, zajišťující bezprostřední ochranu (obydlí, oblečení). Každá z těchto potřeb je v průběhu životní dráhy účastníků kultivována a polidšťována, což lze zajistit jen aktivitou, činností (propozice být v pohybu a životní perspektiva), a její specificky lidskou formou, prací (koncept normální koloběh). K aktivitě je potřeba orientace, proto se k vitálním potřebám pojí rovněž potřeby aktivity a orientace. Život ve společnosti sebou přináší vrstvu potřeb sociálních jako je potřeba sounáležitosti a uznání (koncept lidé jako důvod a koncept komunita). Tyto potřeby jsou naplňovány v rámci kategorie sociální faktory v životní dráze freeskiérů a freestyle snowboardistů. Snaha jedince nespočívá jen v uchování života, nýbrž v jeho tvořivém rozvoji (koncept vlastní zaangažovanost, koncept vlastní režie a sebevyjádření), což jsou potřeby jako seberealizace, životního smyslu a životního naplnění. To, že potřeba seberealizace je jedním z hlavních motivů v kariérní dráze lyžařských instruktorů zjistila rovněž Bičovská (2010).

Zajímavou konfrontaci našich výsledků shledáváme s Kaverinovou (1987) klasifikací potřeb. Vychází v ní jednak ze širších oblastí, na něž jsou potřeby zaměřeny, a jednak z úrovně jejich sociální zralosti, stupně socializovanosti. Vytvořil systém potřeb, které už v jedinci existují a způsob jak pěstovat motivační kulturu osobnosti.

Tabulka 6 Kaverinova klasifikace potřeb (Kaverin, 1987, upravila autorka)

Kaverin určil čtyři základní oblasti činností, jimiž se realizuje náš život. Jsou jimi existence (práce), sociální kontakt (styk), poznávání a rekreace a seberozvoj. Z našich výsledků bychom mohli do první oblasti zahrnout koncept normální koloběh, druhou naplnit konceptem lidé jako důvod a konceptem komunita, do třetí oblasti spadá koncept vlastní zaangažovanost, vlastní režie, koncept cestování a koncept škola a oblast seberozvoje představují koncepty jako vstupní brána, sebevyjádření, individuální styl a zacházení s rizikem. Jednotlivé sloupce v tabulce 7 znázorňují v podstatě etapy humanizace čtyř základních druhů potřeb. Řádky potřeb postupně ukazují jejich úroveň a odrážejí míru socializace nutné k tomu, aby se tímto způsobem rozvinuly a staly se pro jedince naléhavými. První základní potřebou je existence jedince. Na první úrovni jsou vrozené potřeby a každá vyšší rovina představuje vzrůstající podíl sociální podpory v přetváření potřeb na aktivní motivy. Kaverin (1987) předpokládá, že biogenní potřeby jsou vrozené a prostřednictvím procesu socializace a záměrné výchovy během růstu osobnosti postupně začínají přejímat vedoucí roli sociálně determinované potřeby. Převládne-li ve vývoji některá ze základních biogenních potřeb, růst osobnosti stagnuje

a projeví se maladaptivní odchylky v chování jedince. Zpomalí se také kultivace dalších potřeb. Tímto způsobem může dojít k tomu, že některé potřeby vyšší úrovně zůstanou nerozvinuty a skryty. V návaznosti na naše výsledky by k takové nerovnováze mohlo dojít skrze vážné zranění konceptualizované jako stín úrazu a nepředvídatelná událost.

Z tohoto pojetí jasně vyplývá důležitost reflexe a sebereflexe, kterou by měla zprostředkovat cílená výchova a sebevýchova. Sebereflexe pomáhá jedinci krok za krokem se orientovat ve své životní situaci, vést dialog s vlastním svědomím a nastavit si zrcadlo (Mrkvička, 1984). Zde se nabízí rozlišení mezi individualizací jako procesem formování osobnosti vnějšími vlivy a vlastní personalizací jako sebeutvářením. Takto koncipované pojetí individualizace přesahuje rámec tradičně pojatého sportovního tréninku, jemuž dominuje myšlenka modelování tréninkových postupů podle individuálních potřeb konkrétního sportovce (koncept trenér a koncept průvodce). Sebevýchovou se formativní proces přeměňuje v dlouhodobý akt tvorby osobnosti, kterým je seberealizace. Diskuzi můžeme rozvést, podíváme-li se na Kaverinův rozvoj potřeb v oblasti rekreace a seberozvoje v kontextu našich výsledků. Vrozená potřeba pohybové činnosti a hry byla nasycena v rámci vstupní brány do světa sportovní činnosti. Na psychofyziologické úrovni se do popředí dostává potřeba hédonistická a potřeba svobody. Projevy těchto potřeb můžeme spatřovat v rámci konceptu tady a teď, kdy kombinace dobrovolnosti, vlastní zaangażovanost, vlastní režie a intenzivně prožívané přítomnosti, vede k zábavě a radosti z podílení se na aktivitě. Tyto dvě potřeby mohly být v rámci jednotvárné a na asketismus apelující činnosti institucionalizovaného sportu (koncept „mezi ploty“) potlačovány, tudíž logickým vyústěním naléhavosti těchto potřeb bylo její ukončení a přechod k aktivitě, která je umožnila rozvíjet. V průběhu socializace (koncept lidé jako důvod a koncept komunita) a výchovy (koncept škola) se tato potřeba pohybové činnosti a hry kultivuje do podoby potřeby sebevyjádření, formování individuálního stylu a připravenosti k překonávání překážek, kterou s ohledem na naše výsledky naplňuje koncept zacházení s rizikem. Celý tento proces ústí v potřebu tvůrčí činnosti, kterou charakteristika freeskiingu a freestyle snowboardingu v návaznosti na naše zjištění podporuje.

Na tomto místě bychom se ještě vyjádřili k výše zmíněné hédonistické potřebě a vnímané převaze asketismu v rámci organizovaného sportu. Tento hédonisticky vyjádřený postoj by mohl zavádět k úvahám o směřování k přírodní animalitě, tedy odklon od humanizace. Avšak vezmeme-li v potaz otázku kvality života, tak ta je

ovlivňována pohybem naší existence buď ve směru hédonismu, nebo asketismu. "Hédonismus a asketismus k sobě mají blíže, než bychom možná očekávali při vstupu do tématu; jejich individuální "mixáž" a vhodná proporciálnost patří nepochybně k umění, jak žít" (Bednář, 2010, 140). Bednář zároveň navrhuje oprostít se od terminologických pojmů hédonismus a asketismus, neboť možná i jejich analyzování způsobuje, že "přestáváme vidět celek lidského pobytu s jeho kvalitou života, biodromální projekty a specifickým pohybem existence" (Bednář, 2010, 140). V souvislosti s tímto fenoménem je zajímavá Lyngova (2008) studie věnovaná „hraniční zkušenosti“ (edgework). Lyng dochází k závěru, že v okamžicích „na hraně“ v rizikových sportech dochází díky zablokování kognitivních funkcí k aktivizaci reziduálního, jednajícího „self“, já, osvobozeného od spoutávajícího hlasu kultury, transcdujícího do vnější, radikálně odlišné reality. Z konceptualizace našich dat vyplývá, že intenzivní prožívání přítomnosti, možnost sdílet zkušenosti „na hraně“ a radostný pocit z vlastního tvůrčího podílu na rozvoji aktivity jako je freeskiing a freestyle snowboarding tvoří právě tento specifický pohyb na biodromu.

V rámci diskuze výsledků naší práce v souvislosti se sportovní činností jsme konfrontováni s klasifikací ze sedmdesátých let (Vaněk at al., 1970). Tato klasifikace dělí lidské motivy především s přihlédnutím k sociální determinovanosti člověka na motivy společenského kontaktu, motivy dosahování něčeho, motivy prestiže, emociální motivy agrese a dosáhnutí bezpečí. V souvislosti s našimi výzkumnými zjištěními můžeme podpořit význam společenského kontaktu v průběhu celé sportovní dráhy. Jsou to především lidé jako důvod jak ke vstupu do světa freeskiingu a freestyle snowboardingu, tak i v jejím setrvání. Komornost aktivity vytváří specifické prostředí pro komunitu lidí, kteří se kolem ní formují, a toto společenství je jedním z hlavních důvodů podílu na sportovní činnosti. Zároveň svobodné komunitní uspořádání produkuje respektující atmosféru, v rámci které účastníci mohou usilovat o sebevyjádření pohybem a celkovou estetikou výrazu, v níž postupně převládá vlastní individuální styl. Vedle toho vzhledem k subkulturnímu (kmenovému) charakteru vlastní sportovní komunity (Šebek, 2011) vystupují sami účastníci výzkumu v roli iniciátorů, průvodců, rádců potažmo trenérů. V našich výsledcích nenalzáme motiv agrese, což si vysvětlujeme spíše zaměřením freeskiérů a freestyle snowboardistů na samotnou cestu, tedy radost z učení se a zábavu, než na konkrétní výsledek. Další vysvětlení absence přímé rivality spatřujeme v tom, že hlavním protivníkem jezdců není

soupeř, ale riziko jako takové. Pohyb „na hraně“ ve smyslu Lyngova (2008) konceptu „edgework“, překonávání strachu spojeného s rizikem a uplatňování copingových strategií (Hálová, 2011) je sdílenou transcendentní zkušeností napříč celou komunitou vytvářející specifické pouto mezi jejími členy.

Zuckermanem (1979) uváděná vrozená potřeba pro vyhledávání nových zážitků (sensation seeking) není zřejmě určujícím prvkem pro účast ve freeskiingu a freestyle snowboardingu. Dokládají to zjištění Slangera and Rudestama (1997), kteří v rámci vícestranné kvantitativně – kvalitativní studie nenalezli signifikantní rozdíly na škálách Zuckermanova testu vyhledávání zážitků mezi skupinou rizikových sportovců (horolezectví, lyžování, řízení malého letadla, kajak) a kontrolní skupinou (bowling, gymnastika atd.). Zjistili však, že vlastní vnímaná účinnost (Bandurův koncept self – efficacy) se zdá být definujícím konceptem, který upozorňuje na rozdíly mezi skupinou sportovců participujících v rizikových sportech a skupinou kontrolní. V rámci našich výsledků tomuto konceptu odpovídají koncepty vlastní zaangažovanost a vlastní režie, které však neexistují samostatně, ale navazují na dřívější zkušenost se sportovní činností (koncept vstupní brána) a přesahují do budoucnosti anticipací přechodu k příbuznému sportu. Z konceptualizace našich dat vyplývá, že účastníci si uvědomují nároky freeskiingu a freestyle snowboardingu na pružnost jejich tělesné stránky a jsou si vědomi vlastních omezení, proto životní perspektivu spatřují v podobném a z jejich pohledu méně náročném sportu. Vztah self-efficacy a pravděpodobností, že se jedinec bude podílet na jiné rizikové aktivitě, shledali Shoham, Rose a Kahleová (2000) jako negativní. Zároveň nenalezli vztah mezi vnímanou vlastní účinností (self-efficacy) a četností účasti v rizikových sportech. K vysvětlení vztahu mezi vnímanou vlastní účinností a četností participace si stanovili tzv. stropní účinek (ceiling effect). Autoři uvádí, že jakmile je dosaženo určité úrovně dovednosti aktivita nedokáže dále přispívat dostatečně k povzbuzení k další participaci (Shoham, Rose, & Kahle, 2000).

Není-li tedy vlastní zaangažovanost a vlastní režie jedním z hlavních indikátorů, pak se na základě našich výzkumných zjištění domníváme, že významným aspektem participace ve freeskiingu a freestyle snowboardingu je tedy zřejmě komplexnost aktivity. Svým charakterem, který v sobě zahrnuje neustálý pohyb (progres), jednak vytváří prostor pro osobnostní rozvoj ve smyslu vlastní zaangažovanost, vlastní režie, sebevyjádření a formování vlastního stylu, a jednak se kolem ní kumuluje specifická komunita lidí, což účastníkům umožňuje sdílet nejen podobné názory a postoje, ale

především intenzivně prožívanou přítomnost na pomyslné „hraně“. Ke komplexnosti aktivity přispívá hravost, rozmanitost a hlavně tvůrčí prvek. Variabilita aktivity, která je s freeskiingem a freestyle snowboardingem spojována, se zdá být součástí dlouhodobé přichylnosti - adherence k aktivitě.

7.5 Zvládání náročných situací v životní dráze

V souvislosti s trendem poslední doby, kdy jsou systematicky sledováni jedinci, kteří zvládnou obtížné a rizikové situace, považujeme za aktuální zkoumání v oblasti vybraných rizikových sportů, v nichž jsou účastníci pravidelně konfrontováni se zvýšeným objektivním rizikem. Zároveň dle Robinsona (1992) v takovém případě lze nahlížet na neobvyklé situace jako příležitost ke zjištění toho, jak rychle se dokáže jedinec vpravit do nových podmínek, jak dokáže mobilizovat své zdroje a rezervy, jak rychle a efektivně se dovede učit ze svých chyb a nových zkušeností. Z našich výsledků vyplývá, že prostřednictvím zkušenosti s rizikovými situacemi, do kterých účastníci dobrovolně vstupují a učí se je zvládat (zacházet s rizikem) se realizuje jejich transfer do běžného života. Břicháček a Havlínová (2005, 44) považují za jeden „z hlavních zdrojů pohody sociální oporu, kterou jedinec získává ve svém okolí“. Podle nich je žádoucí rozšířit pozorování jedince na sledování struktury i vývoje sociálních skupin, do kterých se zařazuje. Z našich výsledků rovněž plyne význam sociálního faktoru v životní dráze freeskierů a freestyle snowboardistů. Sociální faktory v souvislosti s cestou k freeskiingu a freestyle snowboardingu spočívají v rodinném zázemí obzvláště v počátcích tohoto směřování. Koncept lidé jako důvod se ukazuje jako významný při vstupu do světa freestyle a v rámci tendence setrvat v této aktivitě. Komunita, která se kolem freeskiingu a freestyle snowboardingu utváří, přispívá jednak k formování identity sportovce a jednak k jeho adherenci k této aktivitě.

Významný teoretický rámec pro porozumění mechanismu zvládání náročných situací, které jsou součástí lidského života, vytvořil Aron Antonovsky (1979) svým modelem salutogeneze. Zaměřil se na faktory, které pomáhají člověku přežít v nejtěžších životních situacích. Přestože Antonovsky ve výzkumném zjištění vychází z konceptualizace dat vztahujících se k lidem, kteří přežili pobyt v koncentračních táborech, tedy těžko představitelné a nesrovnatelné situace v souvislosti s dobrovolnou konfrontací s rizikem, chápeme jeho pojem „smysl pro koherenci“ (sence of coherence-SOC) jako určitý zdroj obsažený v jedinci nebo v kolektivu, který přispívá k úspěšnému

zvládnutí rizik (stresorů, patogenních faktorů) a podporuje v člověku zdravé prvky (salutory). Na základě našich výsledků se zdroje této schopnosti projevují v rámci kategorií faktor individualizace a sociální faktory v životní dráze freeskiérů a freestyle snowboardistů. Postupné zrání osobnosti v kontextu volně a svobodně vnímané aktivity freestyle skrze koncept zacházení s rizikem v rámci konceptu komunita, může podporovat tyto zdravé prvky. Dle Antonovskyho (1979) člověk se silným SOC chce stres zvládnout, je motivován, vnímá smysl své aktivity (meaningfulness), rozumí situaci (comprehensibility), má zdroje, ví, jak situaci zvládnout, má kontrolu nad svým životem (manageability). Z našich výsledků vyplývá, že freeskiéři a freestyle snowboardisté vnímají freestyle jako volnou, svobodnou a tvůrčí aktivitu, která utváří prostor pro jejich sebevyjádření. Zároveň vnímaná variabilita aktivity otevírá účastníkům možnosti vlastní seberealizace. Prostřednictvím učení se zacházení s rizikem, spolupodílení se na rozvoji aktivity, intenzivně prožívané přítomnosti tady a teď vnímají vlastní režii na utváření jejich životní dráhy.

Janečková (2005, 454) v této souvislosti uvádí, že „takový člověk získal opakovanou životní zkušenost, že svět mu dává smysl, a to v rovině emoční, kognitivní i instrumentální.“ Na základě našich výzkumných zjištění se jeví freeskiéři a freestyle snowboardisté jako osoby se silným smyslem pro koherenci, neboť výše uvedená formulace představuje jejich životní postoj vyjadřovaný na třech úrovních. První stránka tohoto postoje je emotivní a popisuje pocity, které freeskiing a freestyle snowboarding v účastnících vyvolává (koncept tady a teď). Druhou stránkou je kognitivní tedy racionální přesvědčení o aktivitě, které reprezentuje koncept vlastní zaangażovanost. Třetí, behaviorální, stránka popisuje zamýšlené i realizované chování neboli koncept vlastní režie. Tyto tři úrovně postojů nazýváme jako klíčové ve vztahu k individualizaci. Postoj k životu chápeme jako jedincovo uvědomění si sebe sama ve svých životních situacích a i životě jako celku, což také zahrnuje i životní perspektivu. Toto zjištění by dle našeho názoru stálo za další výzkumné zkoumání prostřednictvím dostupných metod vztahující se přímo k této problematice. Jako jedna z variant se nabízí použití Struempferovy (in Šolcová & Kebza, 2008) metody k diagnostice úrovně psychosociální odolnosti. Svým modelem psychosociální odolnosti u dospělých navázal na výše zmíněné pojetí odolnosti Antonovského (1979). Odolnost (resiliency) chápe jako dynamický proces, který je ovlivnitelný jednak intrapsychickými zdroji jedince a jednak vnějšími vlivy (životní kontext, okolnosti a příležitosti).

Další metodou by mohlo být použití dotazníku ke zjištění osobnostního rysu „hardiness“ (tuhost, nezdolnost, houževnatost), který je dnes běžně používán. Tento osobnostní styl určila Kobasová (1979). Koncept vychází z existenciální psychologie, která chápe osobnost člověka jako biologicky, sociálně a psychologicky založenou bytost, jejímž základním cílem je hledání a ustanovení smyslu. V jejich pojetí je život proměnlivý, dynamický a tím i jaksí implicitně stresogenní. Úkolem člověka je vytvořit si v tomto světě smysluplný život a využít svých dispozic k vytvoření příležitostí pro seberozvoj a seberealizaci. V konfrontaci tohoto pojetí s našimi výsledky se jeví smysluplný koncept zacházení s rizikem, prostřednictvím kterého se účastníci učí reagovat na proměnlivé podmínky a zároveň je prostředkem k poznání sebe sama. Kobasová vymezila tři základní vlastnosti, kterými jsou angažovanost (angl. commitment), názor, že práce má smysl a přesvědčení, že rodinný život a další životní faktory jsou smysluplné), přijetí výzvy (angl. challenge, otevřenost vůči novým zkušenostem a ochota přijímat nové podněty), a kontrola (angl. control, přesvědčení o vlastní schopnosti ovlivňovat důležité události ve svém budoucím životě). V našich výsledcích můžeme sledovat projevy všech těchto tří vlastností. Vlastnost angažovanost (commitment) vyjadřuje koncept freestyle, koncept lidé jako důvod, koncept komunita a koncept normální koloběh. Druhou vlastnost výzva (challenge) představuje v návaznosti na naše výsledky propozice bytí v pohybu a koncepty zacházení s rizikem a cestování. Třetí vlastnost kontrola (control) je obsažena v rámci konceptu vlastní zaangažovanost a koncept vlastní režie.

V českém prostředí bylo realizováno několik výzkumů zaměřených na tento osobnostní styl „hardiness“ (nezdolnost). Křivohlavý (1990) na základě výzkumných zjištění uvádí, že těžké zdravotní zážitky nezdolnost osobnosti snižují. Zároveň však dodává, že tomu může být i naopak, že těžké zážitky (do určité výše stresu - eustresu) nezdolnost osobnosti posilují. To by vysvětlovalo naše zjištění, že samotné zranění (*stín úrazu*) obsahuje také světlou stránku, kterou je jednak ponaučení, jak zacházet s rizikem, a jednak zvýšená motivace a zaměření pozornosti na uzdravení se. Z našich výsledků vyplývá, že plné zaujetí *freestyle* podporuje tendenci dostat se zpět do kondice, aby se jedinec mohl opět věnovat oblíbené činnosti. Tato skutečnost koresponduje se souhrnnými výsledky Šolcové a Sýkory (1995), kteří uvádí, že osoby s vysokou úrovní „hardiness“ mají výhodu pozitivního náhledu z pozice kontroly nad situací, odpovědnosti a postoje ke změnám. V konfrontaci se stresem se odlišují

kognitivním zpracováním stresogenní situace, kterou hodnotí jako méně stresogenní. Pozitivně a optimisticky hodnotí situaci, což vede k výběru přiměřených vyrovnávacích strategií, jež zpětnovazebně vedou k příznivějšímu kognitivnímu hodnocení působící situace. Z našich výsledků vyplývá významné postavení konceptu vlastní zaangažovanosti a konceptu vlastní režie v životní dráze freeskiérů a freestyle snowboardistů. Přejímání zodpovědnosti za sebe sama se zvyšuje jejich konfrontací a zacházením s rizikem.

Při srovnání s Rotterovovým (1982) konceptem „místo kontroly“ (locus of control) v rámci něhož se lidé liší, jak v míře kontroly kterou očekávají, že budou mít nad svým životem, tak v tom, k čemu v životě chtějí dospět a co má pro ně hodnotu, bychom freeskiery a freestyle snowboardisty mohli označit za internalisty. Internalisté věří, že sami řídí svůj osud a Rotter v rámci svých výzkumů zjistil, že internalisté ve srovnání s externality jsou více zvědaví a aktivní, což odpovídá důležitosti bytí v pohybu a konceptu cestování. Lidé s vnitřním místem kontroly také hrají aktivnější roli v sociálních záležitostech (koncept komunita a koncept lidé jako důvod) a jsou aktivnější ve zvládnání stresujících životních situací (koncept zacházení s rizikem).

Šolcová a Kebza (1996) srovnávali úroveň „hardiness“ (nezdolnost osobnosti) u naší a americké populace. V porovnání s americkým souborem jsou výsledky českého souboru vysoce signifikantně nižší a to jak v celkovém skóre hardiness, tak i v jednotlivých komponentách (challenge, commitment a control). Nejvyšší transkulturní rozdíly byly zjištěny u subškály „challenge“ - výzva. Challenge zde není chápána jako problém, ale jako flexibilní postoj při přizpůsobování se neočekávaným změnám v životním prostředí tak, jako by tyto změny reprezentovaly zajímavé výzvy, podněty k povzbuzení dalšího osobnostního růstu. Výzkum byl prováděn sedm let po „Sametové revoluci“ a sami autoři v rámci diskuze uvádí, že v současnosti by byly výsledky výrazně odlišné a jednu z příčin nedostatku pozitivního postoje ke změnám shledávají v rozdílném stylu výchovy v americké a české kultuře. Z výsledků naší práce vyplývá, že freeskieři a freestyle snowboardisté chápou výzvu ve výše uvedeném smyslu. Novost není ohrožující, ale zajímavá, podněcující a součástí osobnostního růstu. Normou je spíše změna než stabilita, což dokládá propozice *být v pohybu*, která je charakteristická pro jejich směřování v životní dráze. Freestyle svým subkulturním charakterem je v pravém smyslu mezinárodní a participace v něm může pomáhat překročit kulturní omezení dané národní příslušnosti či příslušnosti ke geopolitickému celku, státu apod.

Tento kulturní aspekt individualizace v životní dráze freeskiérů a freestyle snowboardistů rozšiřuje rámec porozumění individualizace ve sportu. Mohlo by se jednat o prostředek k překročení kulturních omezení. Domníváme se, že v našich výsledcích představuje koncept *zacházení s rizikem* způsob, jak freeskieři a freestyle snowboardisté kultivují, rozvíjejí a trénují nezdolnost osobnosti (hardiness) i její komponentu výzva (challenge). Další výzkum Šolcové a Kebzy (2008) dokládá, že sportovci, kteří provozují sport závodně, dosahují v celkové úrovni „hardiness“ (zvláště ve složce „challenge“) lepších výsledků. V rámci jejich sportovní přípravy, tréninků a závodů není prohra katastrofou, ale spíše příležitostí k reflexi ke zkvalitnění přípravy tak, aby příště uspěli. Naše výzkumná zjištění rozšiřují tento poznatek o zaměření se na prožívanou přítomnost *tady a teď*, *radost z učení* se novým dovednostem, kdy samotná cesta je prostředkem k rozvoji osobnosti a výsledek je vnímám jako přidaná hodnota tohoto procesu. Výzva také zahrnuje kognitivní hodnocení, názor, že změna patří k životu a je nutno chápat ji spíše jako příležitost k růstu než jako ohrožení. Takové pojetí vyjadřuje soubor výpovědí konceptualizovaných v naší práci jako *vlastní zaangažovanost*. Jedním z významných konceptů naší studie úzce vztazeným k osobní zaangažovanosti je koncept *vlastní reže*. Bez ohledu na genderovou příslušnost jezdců přikládají velký význam možnosti rozhodování o klíčových i méně podstatných záležitostech spojených s jejich sportovní dráhou. Pocit ovlivnitelnosti průběhu životních událostí dle mnohých autorů (Kobasa, 1979; Rotter, 1982; Šolcová & Kebza, 1996; Šolcová & Sýkora, 1995 a další) odráží pocit schopnosti zvládnout situace a ovlivňuje také způsob hodnocení stresových událostí.

V návaznosti na Neugartenovou a Neugartenovou (1996), které se domnívají, že důležitými faktory ke zvládnání nepředvídaných událostí jsou skutečnosti dokládající, jak dospělý člověk rozumí svému životu a jak jsou adaptační procesy neustále ovlivňovány životní historií, můžeme konstatovat, že biodromální pohled v rámci kinantropologického výzkumu má své opodstatnění a může přinést cenné poznatky uplatnitelné v oblastech sportovního tréninku, tělesné výchovy a multidimenzionálního pojetí rekreologie (Dohnal et al., 2009). Při pokusech porozumět proč někteří jedinci se úspěšně vyrovnávají s výjimečnou situací a jiní ne „budeme muset usilovat o mnohem větší hloubku cest, jimiž stárnoucí jedinci uvádějí do vztahu svou minulost s přítomností a jak interpretují a integrují své životy do smysluplného celku“. (Neugarten & Neugarten, 1996, 293). Zároveň si uvědomujeme, že náš zkoumaný soubor tvořili

především úspěšní freeskieři a freestyle snowboardisté, kteří jednak mají vytvořenou svoji pozici v rámci této aktivity a komunity s ní spjatou, a jednak nebyli konfrontováni s takovým zraněním, které by jim znemožnilo návrat k freestyle či zcela ochromilo možnost pohybu. Touto problematikou se v rámci kinantropologického výzkumu u jiné vybrané skupiny sportovců zabýval Hrouda (2004). Dále vliv závažných životních situací na životní dráhu účastníků a způsoby vyrovnávání se s nimi, nebyl přímo předmětem našeho zkoumání, a přestože jsme se prostřednictvím použitých výzkumných metod o těchto událostech dozvěděli, nebyly dále samostatně rozvíjeny.

8 Závěry

Hlavním cílem naší práce je zjistit a analyzovat proměnné v životní dráze sportovců u vybraných rizikových sportů (freeskiing a freestyle snowboarding) a formulovat biodromální přístup jako paradigma v kinantropologickém výzkumu. Stanoveným cílům odpovídá výsledný dynamický teoretický model proměnných v životní dráze sportovců u vybraných rizikových sportů (freeskiing a freestyle snowboarding), který interpretuje zkoumané jevy skrze klíčové propozice životní perspektivy a vnímání pohybu jako cesty na biodromu.

Tento model je tvořen třemi hlavními kategoriemi: Významné události v minulosti, prožívaná přítomnost (tady a teď) a významné události v budoucnosti. K jednotlivým hlavním kategoriím se vážou čtyři kategorie, kterými jsou sociální faktory, faktor individualizace, vnější faktory a rizikový sport. Tyto významné kategorie se vyskytují jak v minulosti, tak v prožívané přítomnosti (tady a teď) a v pohledu do budoucnosti. V průběhu sportovní dráhy, jíž nazýváme jako biodromální projekt každého z účastníků výzkumu, rámce jednotlivých kategorií zůstávají, mění se však jejich obsah. Na cestě životní dráhou je významný pohyb ve smyslu vyvíjení aktivity (být v pohybu) a tudíž opak stagnace v jejich životě. Tento pohyb z prožívané přítomnosti do budoucnosti je realizován v rámci vize životní perspektivy. Životní perspektiva tedy vychází z prožívané přítomnosti a kořenů v minulosti, přičemž ovlivňuje pohled účastníků na anticipované významné události v budoucnosti. Tím jsme odpověděli na hlavní výzkumnou otázku: Jak vnímají sportovci věnující se rizikovým sportům vztah významných životních událostí ke své sportovní kariéře?

Výsledný teoretický model lze dále specifikovat v rámci jednotlivých kategorií, kterými jsou sociální faktor, faktor individualizace, vnější faktory a rizikový sport. Tyto kategorie zevnitř podepírají jednotlivé koncepty, které pro přehlednost dále v textu znázorňujeme kurzívou. Následující výsledky naší konceptualizační práce současně odpovídají na další výzkumné otázky, kterými jsou:

Jakou roli hrají rizikové sporty v životní dráze člověka, který v nich participuje? (Rizikový sport jako součást biodromálního projektu).

Jaké jsou charakteristické rysy vývojových předělů a životních proměn u vybrané skupiny sportovců?

Kategorie „sociální faktor“ napříč životní dráhou freeskiérů a freestyle snowboardistů je charakterizována kontaktem s lidmi. *Lidé jako důvod* figurují při vstupu do této aktivity, setrvání v ní a možná jako faktor, který do budoucna ovlivní míru jejich zapojení ve freestyle. Sociální faktor v minulosti zahrnuje významné osoby, které jedince inspirovaly, nasměrovaly či podporovaly ke vstupu do světa *freestyle* (rodiče, příbuzní, blízké osoby). Přesah minulosti do prožívané přítomnosti představuje přirozená afiliace a loajalita ke společenství lidí, která se kolem freeskiingu a freestyle snowboardingu formují. V prožívané přítomnosti sociální faktor utváří především *komunita* lidí, kamarádi a *závodníci*. Životní perspektiva v rámci tohoto konceptu představuje přesah do budoucna v podobě *podílení se na růstu člověka*, předávání zkušeností mladým lidem. Tuto roli však vnímají ve smyslu *průvodce*, který se významně liší od *trenéra*. Pohled do budoucna je spjat se *založením rodiny* a představou o výchově potomků (*mít děti*).

Kategorie „faktor individualizace“ je dalším celoživotním tématem, které se v rámci naší práce ukazuje jako významné v porozumění životu ze strany účastníků výzkumu. V minulosti se cesta k individualizaci projevuje především potřebou *sebevyjádření* a hledání možností k tvorbě vlastního stylu. V tomto kontextu se jeví limity institucionalizovaného sportu, kterému se účastníci původně věnovali, jako jedna ze *zábran (mezi ploty)*, na druhou stranu právě zde mohlo dojít k uvědomění si kontrastu, který freeskiing a freestyle snowboarding vytváří. Nebýt konfrontace se systémovou uzavřeností organizovaného sportu, možná by účastníci nedokázali uchopit a docenit volnost a tvůrčí svobodu ve *freestyle*. Odpor k autoritám může vyjadřovat upozornění na odlidštěný přístup, v jehož rámci tradičně orientovaný *trenér* zapomíná na jedinečnost každého člověka, kterou naopak podporuje *průvodce*. Faktor individualizace se výrazně projevuje v prožívané přítomnosti. Intenzivně prožívané okamžiky „tady a teď“ formuje procesuální vnímání osobnostního růstu. *Radost z učení* a zábava jsou vzájemně provázány a aktivita je přisuzována *dominace v životě*. *Vlastní zaangażovanost, vlastní režie* a možnost *podílet se na rozvoji aktivity* jsou hlavními motivy, které přispívají k adherenci k freeskiingu a freestyle snowboardingu. Svoboda projevu v rámci aktivity úzce souvisí se *zacházením s rizikem*. Možnost volby na základě vlastního rozhodování působí formativně na operativní jednání účastníků. Oni sami zvažují svoji připravenost na provedení riskantního triku, a pokud vyhodnotí svůj aktuální psychický a fyzický stav a vnější podmínky za nevyhovující, akci se vyhnou.

Tyto copingové strategie jsou plně uvědomované ve vztahu k vnějším podmínkám (počasí, sněhové podmínky). V souvislosti s vnitřní připraveností jsou založeny na intuici či pocitu. Převážně se odehrávají na nevědomé úrovni. Skutečností, že se jedná o rozmanitou a rozvíjející oblast, vzniká prostor pro *seberealizaci*. *Variabilita aktivity* a *komornost aktivity* formují představu o životní perspektivě v této oblasti. V tomto směru je významný tvůrčí prvek, který je ve *freestyle* pevně zakotven. Různé možnosti uplatnění na poli freeskiingu a freestyle snowboardingu podporují vytvoření vlastního individuálního stylu. *Individuální styl* a *seberealizace* jsou jevy, které představují zároveň přesah do budoucnosti. Otevřené možnosti uplatnění účastníků v budoucnosti by mohlo ohrozit vážné zranění, které vnímají jako jeden z důvodů ukončení sportovní kariéry. *Stín úrazu* provází a formuje účastníky výzkumu v průběhu celého života, nicméně do budoucna je nejvýrazněji anticipován jako významná událost s možným formativním vlivem na jejich život. Dalšími představami do budoucnosti v souvislosti s individualizací jsou především získání finanční a časové nezávislosti, kvalitní práce, založení rodiny a klidného života.

Kategorie „rizikový sport“ má svoje kořeny v minulosti, kde účastníci zmiňují aktivitu, která v kontextu jejich životní dráhy figuruje jako *vstupní brána* (gymnastika a sjezdové lyžování) do světa sportu. V návaznosti na tuto vstupní bránu se kumulují příbuzné aktivity, které postupně vyústily ve freeskiing a freestyle snowboarding. V prožívané přítomnosti má rizikový sport podobu *freestyle*. Freeskiing a freestyle snowboarding jsou charakterizovány především neorganizovaností, z níž plyne volnost a svoboda v rámci tohoto sportu. Freestyle je definován tvůrčím přístupem a významné místo v něm zaujímá estetický prvek, u jehož vnímání zaznamenáváme určitou *genderovou odlišnost*. Freeskiing a freestyle snowboarding zároveň umožňuje *cestování*, které formuje životní styl vyjádřený propozicí být v pohybu. Budoucnost je anticipována hledáním variant podobných sportů (freeriding, wakeboarding apod.) či snížením intenzity v návaznosti na *stárnutí*. Účastníci si uvědomují, že s rozvojem aktivity se nutně pojí postupné *nestíhání progresu* a hledají způsoby jak se s touto skutečností vyrovnat. Pohled do budoucna začíná podržením, setrváním u této sportovní činnosti, jakoby "natažení" přítomnosti „tady a teď“. Objevují se tedy události typu další sezóna na horách, *život na horách*, další závody, práce na horách vyjadřující "přechod" mezi životem, který teď žijí a je nezávislý, se „zodpovědným životem“ v

budoucnu (*mít partnerku, založit rodinu, mít práci*), tak jak si myslí, že se od nich očekává (*normální koloběh*).

Kategorie „vnější faktory“ zahrnuje koncepty, které jsou vnímány freeskierky a freestyle snowboardisty jako ovlivňující jejich směřování v rámci životní dráhy, avšak přicházející zvenčí. Tyto vnější podmínky přímo či nepřímo souvisí s jejich participací ve freeskiingu a freestyle snowboardingu. Nejvýraznější koncepty v tomto směru souvisí se školou (*přechod ze základní školy na střední, vysoká škola, upřednostnění aktivity před školou, škola života*) a projevují se napříč všemi třemi hlavními kategoriemi. Zvláštní pozici v životní dráze některých účastníků výzkumu zaujímá *nepředvídatelná událost*, která výrazným způsobem zasáhla do kontinuity započaté sportovní kariéry či iniciovala nasměrování k *freestyle*. V minulosti se jeví jako důležité *geografické podmínky*, které účastníci shledávají jako jeden z významných aspektů vstupu do světa *freestyle* a úzce s nimi souvisí *stěhování* a *cestování*. V přítomnosti jsou to *média* a *sponzoring*, které více či méně vstupují do jejich života a mají vliv na komercializaci freeskiingu a freestyle snowboardingu. Vzrůstající popularita se promítá do přístupu k aktivitě. *Vliv závodů na aktivitu* a *Zimní olympijské hry* jsou na jedné straně vnímány jako *komornost aktivity* přesahující jevy, na straně druhé představují platformu pro *vytváření lepších podmínek* pro začínající freeskierky a freestyle snowboardisty a rozšiřují prostor pro *seberealizaci*.

Na základě našich výzkumných zjištění se jeví freeskierky a freestyle snowboardisté jako osoby se silným smyslem pro koherenci. Jejich životní postoj je vyjadřován v rámci tří úrovní. První stránka tohoto postoje je emotivní a popisuje pocity, které freeskiing a freestyle snowboarding v účastnících vyvolává („tady a teď“). Druhou stránkou je kognitivní tedy racionální přesvědčení o aktivitě, které reprezentuje koncept *vlastní zaangažovanost*. Třetí, behaviorální, stránka popisuje zamýšlené i realizované chování neboli koncept *vlastní režie*. Tyto tři úrovně postojů nazíráme jako klíčové ve vztahu k individualizaci. Postoj k životu chápeme jako jedincovo uvědomění si sebe sama ve svých životních situacích a i životě jako celku, což také zahrnuje životní perspektivu. Toto zjištění by dle našeho názoru stálo za další výzkumné zkoumání prostřednictvím dostupných metod vztahující se přímo k této problematice.

9 Souhrn

Hlavním cílem naší práce bylo na základě metody zakotvené teorie prozkoumat významné proměnné v životní dráze sportovců u vybraných rizikových sportů (freeskiing a freestyle snowboarding). Zmapovali jsme terminologické problémy ve vztahu k rizikovým sportům, freeskiingu a freestyle snowboardingu a formulovali jsme ucelený přehled klíčových pojmů v rámci vytvořeného slovníčku rizikových sportů. V teoretickém zakotvení zkoumaného jevu jsme vycházeli především z biodromálního pohledu na životní dráhu jedince a z teorií a koncepcí riskantní činnosti podpořených výzkumy z oblasti rizikových sportů.

V rámci naší práce jsme si stanovili osobní, praktické a intelektuální cíle, včetně úkolů a postupu řešení v souvislosti s hlavní výzkumnou otázkou: Jak vnímají sportovci věnující se rizikovým sportům vztah významných životních událostí ke své sportovní kariéře?

Účastníky výzkumu byli jezdci (11) a jezdkyňe (6) ve věkovém rozpětí 17 až 33 let, kteří na profesionální, výkonnostní či lektorské (instruktorské) úrovni provozují freeskiing a freestyle snowboarding. Sběr dat proběhl prostřednictvím čáry života (17) a polostrukturovaného interview v rámci tří focus groups, jednoho individuálního rozhovoru a pozorování. Přepsaná data byla zpracována a analyzována v softwarovém programu ATLAS.ti 6.0. Analýza dat byla provedena metodou zakotvené teorie. Celý proces postupného dozrávání k vytvoření výsledného teoretického modelu významných proměnných v životní dráze freeskiistů a freestyle snowboardistů byl utvářen neustávajícím procesem významové rekonstrukce. Vycházeli jsme tak z konstruktivistického pojetí s interpretativní perspektivou.

Výsledky konceptualizace dat byly představeny v dynamickém teoretickém modelu proměnných v životní dráze sportovců u vybraných rizikových sportů (freeskiing a freestyle snowboarding), který interpretuje zkoumané jevy skrze klíčové propozice životní perspektivy a vnímání pohybu jako cesty na biodromu. Model je tvořen třemi hlavními kategoriemi významné události v minulosti, prožívaná přítomnost (tady a teď) a významné události v budoucnosti, na které se vážou čtyři kategorie tvořené sociálními faktory, faktorem individualizace, rizikový sport a vnější faktory. V průběhu sportovní dráhy, již nazýváme jako biodromální projekt každého z účastníků výzkumu, rámce jednotlivých kategorií zůstávají, mění se však jejich obsah. Pohyb ve

smyslu vyvíjení aktivity (být v pohybu) jakožto opak stagnace v prožívané přítomnosti skrze minulost do budoucnosti je realizován v rámci vize životní perspektivy. Životní perspektiva tedy vychází z prožívané přítomnosti a kořenů v minulosti, přičemž ovlivňuje pohled účastníků na anticipované významné události v budoucnosti. Jednotlivé kategorie zevnitř utváří koncepty, které představují životní postoj účastníků formovaný v rámci tří úrovní. První stránka tohoto postoje je emotivní a popisuje pocity, které aktivita v účastnících vyvolává (koncept „tady a teď“). Druhou stránkou je kognitivní, tedy racionální přesvědčení o aktivitě, které reprezentuje koncept vlastní zaangażovanost. Třetí, behaviorální, stránka popisuje zamýšlené i realizované chování neboli koncept vlastní režie. Tyto tři úrovně postojů nazýváme jako klíčové ve vztahu k individualizaci. Cesta ke freeskiingu a freestyle snowboardingu vede skrze podobné aktivity (skateboarding, jízda v boulích) od vstupní brány (gymnastika, sjezdové lyžování), která se retrospektivně jeví jako zábrana v osobnostním růstu (koncept mezi ploty), avšak zároveň přispívá ke schopnosti zacházet s rizikem. Odpor k autoritám může vyjadřovat upozornění na odlišný přístup, v jehož rámci tradičně orientovaný trenér zapomíná na jedinečnost každého člověka, přístup, jehož opakem je obraz průvodce. Na začátku vstupu do světa freestyle figurují významní lidé (koncept lidé jako důvod). Variabilita, svoboda a tvůrčí aspekt konceptu freestyle utváří prostředí k sebevyjádření a seberealizaci. Intenzivní prožívání přítomnosti (tady a teď), možnost sdílet zkušenosti „na hraně“ v rámci konceptu komunita a radostný pocit z vlastního tvůrčího podílu na rozvoji aktivity přispívají k adherenci ke sportu. Přijímání zodpovědnosti za sebe sama v souvislosti s konfrontací a zacházením s rizikem se podílí na budování identity jedince. Koncept stín úrazu obsahuje představy spojované s důvody k ukončení účasti ve freeskiingu a freestyle snowboardingu, zároveň rámuje aktivizaci mechanismů vedoucích k uzdravení. Pohled do budoucna začíná podržením, setrváním u této sportovní činnosti jakoby "natažení" přítomnosti „tady a teď“, pokračuje hledáním její příbuzných variant (freeriding, wakeboarding, kiting) a vizí zařazení se do běžného společenského života (koncept normální koloběh). Výsledný teoretický biodromální model přispívá k hlubšímu porozumění motivu pohybu a cesty ve sportovní dráze u zkoumané skupiny a může představovat východisko pro další zkoumání v této oblasti. V tomto smyslu má biodromální pohled v rámci kinantropologického výzkumu své opodstatnění a přináší cenné poznatky uplatnitelné v oblastech sportovního tréninku, tělesné výchovy a rekreologie.

10 Summary

The main aim of our grounded theory – based study was to explore variables in the life span of risk sports (freeskiing and freestyle snowboarding) athletes. We mapped present terminological findings related to risk sports, freeskiing and freestyle snowboarding and created a summary of key terms vocabulary. The theoretical grounding of the studied problem is based on the life span psychology's view of the individuals' life journey reflecting the concepts of risk activity supported by research works in the field of risk sports.

We determine personal, practical and intellectual objectives in context of the following main research question: How do the risk sports athletes perceive the relation of significant life events to their sports career?

The research sample was composed of male and female riders ranging in age between 17 and 33 who compete or lecture in freeskiing and freestyle snowboarding. Data was collected through lifeline method (17), three semi structured interview-based focus groups, one individual interview, and through observation. The qualitative data analysis software ATLAS.ti 6.0 was used as a platform for the grounded theory-based analysis and conceptualization of data. The complete process of theoretical maturation towards the final model was marked by continual reconstruction of meaning. Our way of processing data is therefore based on constructivist approach with interpretative perspective.

The results of our conceptualization of data are presented in a dynamic theoretical model of variables in the life journey of risk sport (freeskiing a freestyle snowboarding) athletes. The model interprets the studied phenomena through two key propositions – life perspective and perception of movement as defining the lifespan journey. Our model rests upon three main categories representing significant events in the past, the here and now present and significant events in future. These are supported by four categories consisting of social factors, the individualization factor, risk sport, and external factors. In the course of the sport career viewed as a lifespan project of each participant, the frameworks of individual categories remain unchanged despite the transformation of their inner content.

Forwarding, activity generating movement as the opposite of stagnation in the experienced present through the past into the future takes place within the framework of

the vision of life perspective. The life perspective therefore comes out of the experienced present rooted in the past while it affects the participants' view of the anticipated events in future. From within, the individual categories are formed by concepts representing the participants' general attitude to life on three levels. The first aspect of this attitude is emotional and describes feelings invoked by the activity in the participants (the concept "here and now"). The second aspect is cognitive, rational assurance about the activity represented by the concept of personal determination. The third, behavioral aspect describes intended as well as materialized behaviors represented in the concept of self-direction. We consider these three levels of attitudes key in relation to individualization. The journey to freeskiing and freestyle snowboarding leads through related activities like skateboarding and moguls from the gateway activity (gymnastics, downhill skiing), the later retrospectively perceived as limiting personal growth but contributing to the ability to manage risk. The refusal of authority may express notice of de-humanized approach, in which a traditionally oriented trainer forgets about the uniqueness of each individual, approach, the opposite of which represents the image of a companion. Significant people figure at the beginning of way to the world of freestyle (concept people as a reason). Variability, freedom and creative aspect of the concept of freestyle form environment for self-expression and self-actualization. Intensive living of the "here and now" present, possibility of sharing the edgework experience within the framework of the concept of community and enjoyment of the creative participation on the activity contribute to the adherence to the given sport. Acceptance of personal responsibility in relation to confrontation with risk and its management contribute to the individual formation of identity. The concept "shadow of injury" represents images related to reasons for freeskiing and freestyle snowboarding career termination and simultaneously activates self-healing mechanisms. The view into the future begins with retention, tendency to hold the "here and now", continues by the search of related variations (freeriding, wakeboarding, kiting), and vision of alignment with the common social life (the normal cycle concept). The resulting theoretical lifespan model contributes to deeper understanding of the motives of movement and journey in sport career of studied sample and may represent a basis for further research in the area.

11 Referenční seznam

- Alfermann, D., Stambulova, N., & Zemaityte, A. (2004). Reactions to sport career termination: A crossnational comparison of German, Lithuanian, and Russian athletes. *Psychology of Sport & Exercise, 5*(1), 61-75.
- Alferman, D., & Stambulova, N. (2007). Career transitions and career termination. In G. Tenenbaum & R. Eklund (Eds.), *Handbook of Sportpsychology* (3rd ed., pp. 712-733). New York: J. Wiley & Sons.
- Allen, F. (1998). *Health psychology: theory and practice*. Sydney: Allen & Unwin.
- Allender, S., Cowburn, G., & Foster, C. (2006a). Understanding participation in sport and physical activity among children and adults: a review of qualitative studies. *Health and Education Research, 21*(6), 826-835.
- Allender, S., Hutchinson, L., & Foster, C. (2008). Life-change events and participation in physical activity: a systematic review. *Health Promotion International, 23*(2), 160-172.
- Anderlová, A. (2008). *Formální charakteristiky autobiografické paměti u různých věkových skupin populace*. Diplomová práce, Masarykova Univerzita, Filozofická fakulta, Brno.
- Antonovsky, A. (1979). *Health, Stress and Coping*. San Francisco: Jossey – Bass.
- American Psychological Association (2010). 2010 Amendments to the 2002 'Ethical principles of psychologists and code of conduct'. *American Psychologist, 65*(5), 493.
- American Psychological Association. (2002). Ethical Principles of Psychologists and code of conduct. *American Psychologist, 57*(12), 1060-1073.
- American psychological association. (2001). *Publication manual of American psychological association* (5th ed.). Washington: American psychological association.
- Apter, M. J. (1982). *The experience of motivation: the theory of psychological reversals*. New York: Academic Press.
- Apter, M. J. (1992). *The dangerous edge*. New York: Tree Press.
- Baker, C. (2004). *Behavioral Genetics: An Introduction to How Genes and Environments Interact through Development to Shape Differences in Mood, Personality, and Intelligence*. Washington: AAAS Publication, Ltd.

- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: the exercise of control*. New York: Freeman.
- Bane, M. (1989). *Na hraně: Odysea o extrémních sportech jednoho obyčejného chlápka*. Vsetín: Trango Publishers.
- Baltes, P. B., Lindenberger, U., & Staudinger, U. M. (1998). Life-span theory in developmental psychology. In W. Damon & R. M. Lerner (Eds.), *Handbook of child psychology* (Vol. 1, pp. 1029-43). New York: Wiley.
- Baltes, P. B., Staudinger, U. M., & Lindenberger, U. (1999). Lifespan Psychology: Theory and Application to Intellectual Function. *Annu. Rev. Psychol.*, 50, 471-507.
- Beal, B. (1995). Disqualifying the Official: An Exploration of Social Resistance through the Subculture of Skateboarding. *Sociology of Sport Journal*, 12(3), 252-67.
- Beal, B. (1996). Alternative Masculinity and its Effect on Gender Relations in the Subculture of Skateboarding. *Journal of Sports Behaviour*, 19(3), 204-220.
- Beck, U. (1986). *Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Bednář, M. (2009). *Pohyb člověka na biodromu. Cesta životem z pohledu (nejen) kinantropologie*. Praha: Karolinum.
- Benjamin, J., Li, L., Patterson, Ch., Greenberg, B. D., Murphy, D. L., & Hamer, D. H. (1996). Population and familial association between the D4 dopamine receptor gene and measures of Novelty Seeking. *Nature Genetics* 12, 81 – 84. Retrieved 22. 3. 2009 from the World Wide Web: <http://www.nature.com/ng/journal/v12/n1/pdf/ng0196-81.pdf>
- Bennet, G., & Henson, R. (2003). Perceived status of the action sports segment among college students. *International Sports Journal*, 7(1), 124-138.
- Bičovská, J. (2010). *Významné markery v kariérní dráze lyžařských instruktorů v Rakousku*. Bakalářská práce, Univerzita Palackého, Fakulta tělesné kultury, Olomouc.
- Binter et al. (2006). *Snowboarding* (3 vyd.). Praha: Grada.
- Binter et al. (2006). *Jak dokonale zvládnout snowboarding*. Praha: Grada.
- Blochl, G., Babic, G., & Blochl, A. (2006). *New School: Skiing's Next Generation*. Aachen: Meyer & Meyer.
- Booth, D., & Thorpe, H. (Eds.). (2007). *Berkshire encyclopedia of extreme sports*. Great

- Barrington: Berkshire Pub. Group.
- Breivik, G. (1996). Personality, sensation seeking and risk taking among Everest climbers. *International Journal of Sport Psychology*, 27(3), 308-320.
- Breivik, G. (1999). *Sensation seeking in sport*. Oslo: Norges Idrettshoegskole.
- Breivik, G. (2010). Trends in adventure sports in a post-modern society. *Sport in Society*, 13(2), 260-273.
- Brewer, B. W. (1993). Self-identity and specific vulnerability to depressed mood. *Journal of Personality*, 61(3), 343-364.
- Brewer, B. W., Van Raalte, J. L., & Linder, D. E. (1993). Athletic identity: Hercules' muscles or Achilles heel? *International Journal of Sport Psychology*, 24(2), 237-254.
- Brewer, B. W., Van Raalte, J. L., & Petitpas, A. J. (2000). Self-identity issues in sport career transitions. In D. Lavallee & P. Wylleman (Eds.), *Career transitions in sport: International perspectives* (pp. 29-43). Morgantown: Fitness Information Technology.
- Brewer, B. W., Cornelius, A. E., Stephan, Y., & Van Raalte, J. (2010). Self-protective changes in athletic identity following anterior cruciate ligament reconstruction. *Psychology of Sport and Exercise*, 11(1), 1-5.
- Brody, E. B., Hatfield, B. D., & Spalding, T. W. (1988). Generalization of self-efficacy to a continuum of stressors upon mastery of a high-risk sport skill. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 10(1), 32-44.
- Bryant, A., & Charmaz, K. (2007). *Grounded theory*. London: SAGE publications.
- Brymer, E. G. (2005). Extreme dude! A phenomenological perspective on the extreme sport experience. Doctoral thesis, University of Wollongong, Faculties of Education and Psychology, Wollongong. Retrieved 4. 5. 2011 from the World Wide Web: <http://ro.uow.edu.au/thesis/379>.
- Brymer, E. G. (2009). Extreme Sports as a facilitator of ecocentricity and positive life Ganges. *World Leisure Journal* 51(1), 47-53.
- Brymer, E. G., & Oades, L. D. (2009). Extreme sports a positive transformation in courage and humility. *Journal of humanistic psychology*, 49(1), 114-126.
- Břicháček, V., & Havlínová, M. (2005). Kvantitativní a kvalitativní přístup

- v psychologii. In M. Miovský, I. Čermák, & V. Chrz (Eds.), *Kvalitativní přístup a metody ve vědách o člověku IV.* (pp. 37-55). Olomouc: FF Univerzity Palackého.
- Břicháček, V. (2009). Kombinace metodických přístupů v psychologickém výzkumu. In M. Šucha, M. Charvát, & V. Řehan (Eds.), *Kvalitativní přístup a metody ve vědách o člověku VIII.* (pp. 37-49). Olomouc: FF Univerzity Palackého.
- Burns, K. (2010). *Alpine and Freestyle Skiing.* NY: Crabtree.
- Bühler, Ch.(1933). *Der menschliche Lebenslauf als psychologisches Problem.* Leipzig: Hirzel.
- Caillois, R. (1998). *Hry a lidé.* Praha: Studio Y.
- Capra, F. (2002). *Bod obratu: věda, společnost a nová kultura.* Praha: DharmaGaia a Maťa.
- Castanier, C., Scanff, C. le, & Woodman, T. (2010). Beyond sensation seeking: affect regulation as a framework for predicting risk-taking behaviors in high-risk sport. *Journal of Sport & Exercise Psychology* 2010, 32(5), 731-738.
- Cazenave, N., Le Scanff, C., & Woodman, T. (2007). Psychological profiles and emotional regulation characteristics of women engaged in risk-taking sports. *Anxiety, Stress, and Coping*, 20(4), 421-435.
- Celsi, R. L (1992). Transcendent Benefits of High-Risk Sports. *Advances in Consumer Research*, 19, 636-641.
- Celsi, R. L., Rose, R. L., & Leigh, T. W. (1993). An exploration of high-risk leisure consumption through skydiving. *The Journal of Consumer Research*, 20(1), 1-23.
- Csikszentmihalyi, M. (1996). *O štěstí a smyslu života.* Praha: Lidové noviny.
- Csikszentmihalyi, M. (1999). *Das Flow Erlebnis. Jenseits von Angst und Langweile: Im Tun aufgehen* (8th ed.). Stuttgart: Klett - Cotta.
- Corbinová, J., & Strauss, A. (1999). *Basic of qualitative research* (3rd ed.). Thousand Oaks: Sage Publications.
- Čáslavská, V. (2009). *Management a marketing sportu.* Praha: Olympia.
- Čermák, I., & Štěpaníková, I. (1997). Metody kontroly validity v kvalitativním psychologickém výzkumu. *Československá psychologie*, 6(41), 503-512.
- Čermák, I., & Štěpaníková, I. (1998). Metody kontroly validity dat v kvalitativním psychologickém výzkumu. *Československá psychologie*, 1(42), 50-62.

- Čermák, I. (2004). „Genres“ of life-stories. In D. Robinson, Ch. Horrocks, N. Kelly, & B. Roberts (Eds.), *Narrative, Memory, and Identity* (pp. 211-222). Huddersfield: University of Huddersfield Press.
- Čermáková, V. (2009). *Autobiografická paměť: Kontinuita v životních příbězích třicátníků. Porovnání čar života a narativních rozhovorů*. Diplomová práce, Masarykova Univerzita, Filozofická fakulta, Brno.
- deVries, B., & Watt, D. (1996). A lifetime of events: Age and gender variations in the life story. *International Journal of Aging and Human Development*, 42(2), 81-102.
- Dohnal, T. et al. (2009). *Tři dimenze pojmu rekreologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Donnelly, M. (2006). Stuying Extreme Sports. Beyond the Core Participants. *Journal of Sport & Social Issues*, 30(2), 219-224.
- Draper, N., & Hodgson, Ch. (2008). *Adventure sport physiology*. Oxford: John Wiley&Sons.
- Engelhardt, M., Krüger-Franke, M., Pieper, H. G., & Siebert, Ch. H. (2005). *Sportverletzungen – Sportschäden*. Stuttgart: Georg Thieme.
- Erikson, E. H. (1950). *Childhood and society*. New York: Norton.
- Erikson, E. H., & Erikson J. M. (1999). *Životní cyklus rozšířený a dokončený*. Praha: Lidové noviny.
- Eysenck, H. J. (1990). Biological dimensions of personality. In N. A. Pervin (Ed.), *Handbook of personality and research* (pp. 244-276). New York: Guilford Press.
- Farley, F. (1991). The type-T personality. In L. Lipsitt & L. Mitnick (Eds.), *The Type T Personality in Self-Regulatory Behaviour and Risk-taking: Causes and consequences* (pp. 371-382). New York: Wiley and Sons.
- Farmer, R. J. (1992). Surfing: Motivation, values and culture. *Journal of Sport Behavior*, 15(3), 241-257.
- Fern, E. F. (1982). The use of focus Gross for idea generation: The effects of group size, acquaintanceship, and moderator on response quantity and quality. *Journal of Marketing Research*, 19(1), 1-13.
- Finn, J., & McKenna, J. (2010). Coping with academy-to-first-team transitions in elite English male team sports: the coaches' perspective. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 5(2), 257-279.

- Frankl, V. (1994). *Člověk hledá smysl. Úvod do logoterapie*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství.
- Freimuth, J. (2001). *Extreme snowboarding Moves*. Mankato: Capstone Press.
- Fry, J. (2006). *The story of modern skiing*. Lebanon: University Press of New England.
- Frömel, K. (2002). *Kompendium psaní a publikování v kinantropologii*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Fuller, L. K. (2010). *Sexual sports rhetoric: Historical and media contexts of violence*. New York: Peter Lang.
- Gallagher, L., & Burtner, J. (2009). *Snowboarding: Learning to ride from all-mountain to park and pipe*. Seattle: The Mountaineers Books.
- Genereaux, B. (2002). *Beyond the comfort zone: confessions of an extreme sports junkie: Whitewater kayaking, adventure racing, extreme skiing, rock climbing*. Hanover, N. H.: Class Five.
- Gibbins, J. (1998). *Snowboarding. Vše co potřebujete vědět o tomto vzdušujícím sportu*. Chomoutov: Milénium.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Stanford: Stanford University Press.
- Glaser, B. G. (Ed.). (1993). *Examples of grounded theory: a reader*. Mill Valley, CA: Sociology Press.
- Glaser, B. G., & Strauss, A. L. (1967). *The discovery of grounded theory*. Chicago: Aldine.
- Goldstein, J. H. (Ed.). (1989). *Sports, games, and play: Social and Psychological Viewpoints*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.
- Gordon, W. (1999). *Goodthinking. A guide to qualitative research*. Trowbridge: Redwood Books.
- Grove, J. R., Lavalley, D., & Gordon, S. (1997). Coping with retirement from sport: the influence of athletic identity. *Journal of Applied Sport Psychology*, 9(2), 191-203.
- Guss, K. (1993). *Bemerkungen zur Psychologie des Fallschirmspringens*. *Psychologie Verstehen*, 2, 7-13.
- Guba, E., & Lincoln, Y. S. (2005). Paradigmatic controversies, contradiction, and emerging confluences. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *SAGE Handbook of qualitative research* (pp. 191-215). Thousand Oaks: Sage.

- Gutman, B., & Shawn, F. (2003). *Being extreme: Thrills and dangers in the world of high-risk sports*. New York: Citadel.
- Hartnoll, R. (Ed.). (2003). *Příručka k provádění výběru metodou sněžové koule – snowball sampling*. Praha: Úřad vlády ČR.
- Hálová, K. (2011). *Copingové strategie u vybraných skupin freeskierov a snowboardistov*. Bakalářská práce, Univerzita Palackého, Fakulta tělesné kultury, Olomouc.
- Heino, R. (2000). New Sports: What is So Punk about Snowboarding? *Journal of Sport and Social Issues*, 24(2), 176-191.
- Heller, D. (2004). Některé perspektivy kvalitativního výzkumu: software pro analýzu kvalitativních dat. In M. Miovský, I. Čermák, & V. Řehan (Eds.), *Kvalitativní přístup a metody ve vědách o člověku III*. (pp. 109-121). Olomouc: Univerzita Palackého.
- Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál.
- Herbig, H. (2005). *Easy Riding: snowboard freestyle book* (2nd ed.). Berlin: Tropen.
- Hewstone, M., & Stroebe, W. (2006). *Sociální psychologie*. Praha: Portál.
- Hodaň, B. (2009). *K problému filozofické kinantropologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Hoffmannová, J. (2011). Biodromální pohled na výzvodové sporty. In P. Korvas & T. Straková (Eds.), *Outdoor 2011* (pp. 59 – 66). Brno: Masarykova Univerzita.
- Hoffmannová, J. (2003). *Extrémní sporty. Specifické aspekty osobnosti a motivace u sportovců*. Rigorózní práce, Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, Olomouc.
- Hošek, V. (2001). Pohyb a kvalita života. *Psychologie dnes* 7(6), 18-19.
- Hošek, V. (1999). *Psychologie odolnosti* (2nd ed.). Praha: Karolinum.
- Hošek, V. (1986). *Motivace sportovního tréninku*. Praha: Univerzita Karlova.
- Howe, J. (2003). Drawing lines: A report from the extreme Word. In R. Rinehart & S. Syndor (Eds.), *To the extreme: Alternative sport, inside and out* (353-369). Albany: State University of New York Press.
- Hrouda, T. (2004). *Fenomén sportu v životní dráze člověka s tělesným postižením*. Disertační práce, Univerzita Palackého, Fakulta tělesné kultury, Olomouc.
- Hučín, J. (2000). Život začíná, když už návrat není možný. *Psychologie dnes*, 6(10), 8-11.

- Huh, Ch., Lee, B. K., & Yoo, E. (2001). The Commodification Process of Extreme Sports: The Diffusion of the X-Games by ESPN. In S. Todd (Ed.), *Proceedings of the 2001 Northeastern Recreation Research Symposium* (pp. 49-52). New York: Bolton Landing.
- Humphreys, D. (2003). Selling out snowboarding: The alternative response to commercial co – optation. In R. Rinehart & S. Syndor (Eds.), *To the extreme: Alternative sport, inside and out* (407-428). Albany: State University of New York Press.
- Hunalová, L. (2007). *Integrace životní zkušenosti: Výzkumné možnosti metody životní křivky*. Diplomová práce, Masarykova Univerzita, Filozofická fakulta, Brno.
- Chandler, T. J. L., Cronin, M., & Vamplew, W. (2007). *Sport and Physical Education: The Key Concepts* (2nd ed.). NY: Routledge.
- Charmaz, K. (2003). Grounded theory: objectivist and constructivist methods. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *Strategies of qualitative inquiry* (2nd ed.) (pp. 249-291). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Charvát, M. (2004). Problematika výběru účastníků kvalitativního výzkumu z řad uživatelů nelegálních drog. In M. Miovský, I. Čermák, & V. Řehan (Eds.), *Kvalitativní přístup a metody ve vědách o člověku III.* (pp. 77-86). Olomouc: Univerzita Palackého.
- Chirivella, E. C., & Martinez, L. M. (1994). The sensation of risk and motivational tendencies in sport: An empirical study. *Personality and Individual Differences*, 16(5), 777-786.
- Chmiel, J. (2007). *Autobiografická paměť*. Diplomová práce, Masarykova Univerzita, Filozofická fakulta, Brno.
- Chrz, V. (2003). Narativní strukturace zkušeností. In M. Svoboda, P. Humpolíček, & J. Humpolíčková (Eds.), *Sociální procesy a osobnost* (pp. 122-126). Brno: Psychologický ústav FF Masarykovy Univerzity.
- Jane, M., Morgan, J., & Summers, J. (2005). *Sports Marketing*. Sydney: Cengage Learning.
- Janečková, H. (2005). Životní události a kvalita života. In J. Payne (Ed.), *Kvalita života a zdraví* (pp. 451-472). Praha: Triton.
- Jarvie, G. (2006). *Sport, culture and society: an introduction*. Oxon: Routledge.
- Johnson, R. J., Shealy, J. E., & Yamagishi, T. (2006). *Skiing trauma and safety*.

- Danvers: ASTM International.
- Kadlčík, J. (2008). *Sportovní kariéra, její ukončení a proces adaptace do posportovního života bývalých vrcholových sportovců vybraných sportů v ČR*. Disertační práce, Univerzita Karlova, Fakulta tělesné výchovy a sportu, Praha.
- Kajtna, T., Tušak, M., & Burnik, S. (2004). Sensation seeking in high risk sport athletes. *Kinesiologia Slovenica*, 10(2), 26-36.
- Kajtna, T., Tušak, M., Barič, R., & Burnik, S. (2004). Personality in high – risk – sports athletes. *Kinesiology, International Scientific Journal of Kinesiology and Sport*, 36(1), 24-34.
- Karas, M., & Kučera, J. (2004). *Skateboarding*. Brno: Computer Press.
- Karinch, M. (2000). *Lessons from the edge: extreme athletes show you how to take on high risk and succeed*. La Jolla: Simon & Schuster.
- Kassin, S. (2007). *Psychologie*. Brno: Computer Press.
- Kaverin, V. A. (1987). *Před zrcadlem* (2nd ed.). Praha: Vyšehrad.
- Kerr, J. H. (1991). Arousal – seeking in risk sport participants. *Personality and Individual Differences*, 12(6), 613-616.
- Kerr, J. H. (1993). An eclectic approach to psychological interventions in sport: Reversal theory. *The Sports Psychologist*, 7, 400-418.
- Kerr, J. H. (1997). *Motivation and emotion in sport: reversal theory*. New York: Psychology Press.
- Kerr, J. H. (2001). *Counselling athletes: applying reversal theory*. London: Routledge.
- Kerr, J. H., & Svebak, S. (1989). Motivational aspect of preference for participation in risk sports. *Personality and Individual Differences*, 10(7), 797-800.
- Klausner, S. Z. (Ed.). (1968). *Why men take chances. Studies in stress seeking*. New York: Anchor Books.
- Kobasa, S. C. (1979). Stressful life events, personality, and health: An inquiry into hardiness. *Journal of personality and social psychology*, 37(1), 1-11.
- Kodým, M. (1978). *Psychologická typologie sportů*. Praha: SPN.
- Kodým, M., Man, F., Jansa, P., & Válková, H. (1982). *Psychologie tělesné výchovy pro studium učitelství na I. st. základní školy*. Praha: Univerzita Karlova.
- Kohn, N., & Syndor, S. (1998). How do you warm up for a stress class? In G. Rail

- (Ed.), *Sport and postmodern times* (pp. 21-32). Albany: State University of New York Press.
- Konopásek, Z. (2005). Co znamená interpretovat text? In M. Miovský, I. Čermák, & V. Chrz (Eds.), *Kvalitativní přístup a metody ve vědách o člověku IV.* (pp. 85-95). Olomouc: Univerzita Palackého.
- Koščo, J. et al. (1987). *Poradenská psychológia*. Bratislava: SPN.
- Köhle, D. (2009). *Das Freizeitverhalten der Freeskier*. Norderstedt: GRIN.
- Kremer, K. (2003). Extreme skiing. In R. E. Rinehart & S. Syndor (Eds.), *To the extreme: alternative sports, inside and out* (pp. 373-380). Albany: SUNY Press.
- Kreuger, R. A., & Casey, M. A. (2000). *Focus group groups: a practical guide for applied research* (3rd ed.). Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Kroker, A., Kroker, M., & Cook, D. (1989). Panic Olympics. In A. Kroker, M. Kroker, & D. Cook (Eds.), *Panic encyclopedia: the definitive guide to the postmodern scene* (pp. 172). London: MacMillan.
- Křivohlavý, J. (1990). Nezdolnost typu hardiness. *Československá psychologie*, 35(1), 59-66.
- Křivohlavý, J. (2006). *Psychologie smysluplnosti existence. Otázky na vrcholu života*. Praha: Grada.
- Lahti, J., Rääkkönen, K., Ekelund, J., Peltonen, L., Raitakari, O. T., & Liisa Keltikangas-Järvinen, L. (2010). Novelty Seeking: Interaction Between Parental Alcohol Use and Dopamine D4 Receptor Gene Exon III Polymorphism Over 17 Years [Abstract]. *Focus* 8, 294-300. Retrieved 4. 5. 2011 from the World Wide Web: <http://focus.psychiatryonline.org/cgi/content/full/8/2/294>
- Lash, S. (1994). Reflexivity and its double: Structure, aesthetics, community. In U. Beck, A. Giddens, & S. Lash (Eds.), *Reflexive modernization: Politics, tradition and aesthetics in the modern social order* (pp. 110-173). Stanford, CA: Stanford University Press.
- Lavallee, D., Gordon, S., & Grove, J. R. (1997). Retirement from sport and the loss of athletic identity. *Journal of Personal and Interpersonal Loss*, 2(2), 129-147.
- Lavallee, D., & Wylleman, P. (Eds.). (2000). *Career Transitions in sport. International Perspectives*. Morgantown: Fitness Information Technology.
- Le Breton, D. (2000). Playing symbolically with death in extreme sports. *Body & Society*, 6(1), 1-11.

- Lipovetsky, G. (1999). *Soumrak povinnosti. Bezbolestná etika nových demokratických časů*. Praha: Prostor.
- Lois, J. (2001). Peaks and valleys: The gendered emotional culture of edgework. *Gender & Society* 15(3), 381-406.
- Loland, S. (2007). Outline of a phenomenology of snowboarding. In M. J. McNamee (Ed.), *Philosophy, risk and adventure sports* (pp. 106-117). New York: Routledge.
- Loland, S. (1999). Skiing, Freestyle. In D. Levinson & K. Christensen (Eds.), *Encyclopedia of World Sport* (pp. 360-361). New York: Oxford University Press.
- Louka, O. (1998). *Metodika snowboardingu, aneb, kterak snowboarding učiti a výuku co nejméně komplikovati*. Ústí nad Labem: Asociace českého snowboardingu.
- Louka, O., & Večerka, M. (2007). *Snowboarding*. Praha: Grada.
- Lupton, D. (1995). *The imperative of health*. London: Sage Publications.
- Lyng, S. (1990). Edgework: A social psychological analysis of voluntary risk taking. *American Journal of Sociology*, 95(4), 851-886.
- Lyng, S. (2005). *Edgework: The Sociology of Risk Taking*. New York: Routledge.
- Lyng, S. (2008). Risk-taking in sport: Edgework and reflexive community. In M. Atkinson & K. Young (Eds.), *Tribal play: Subcultural journeys through sport* (pp. 83-113). Bingley: Emerald Group Publishing Limited.
- MacAulay, K., & Kalman, B. (2006). *Extreme Skiing*. New York: Crabtree.
- Manning P. K. (1999). High Risk Narratives: Textual Adventures. *Qualitative Sociology*, 22(4), 285-299.
- Martincová, O. et al. (1998). *Nová slova v češtině. Slovník neologismů*. Praha: Academia.
- Martincová, O. et al. (2004). *Nová slova v češtině. Slovník neologismů2*. Praha: Academia.
- Maslow, A. H. (1999). *Toward a psychology of being* (3rd ed.). New York: J. Wiley & Sons.
- Másilka, D. (2006). *Jevy ovlivňující život vybrané sociální skupiny (zakotvená teorie v kinantropologické praxi)*. Disertační práce, Univerzita Palackého, Fakulta tělesné kultury, Olomouc.
- Maxwell, J. A. (2005). *Qualitative research design: an interactive approach* (2nd ed.).

- Thousand Oaks: Sage Publication, Inc.
- McMillen, R. (1998). *Xtreme sports: a gallery of risks*. Houston: Gulf Pub.
- Merton, R. K., Fiske, M., & Kendall, P. L. (1990). *The focussed interview* (2nd ed.). New York: Free Press.
- Midol, N. (1993). Cultural dissents and technical innovations in the „whiz“ sports. *International Review for the Sociology of Sport*, 28(1), 23-32.
- Midol, N., & Broyer, G. (1995). Towards an Anthropological Analysis of New Sport Cultures: The Case of Whizz Sports in France. *Sociology of Sport Journal*, 12(2), 204-212.
- Mikula, L., & Volák, J. (2009). *Freeskiing: Newschool lyžování*. Praha: Grada.
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.
- Morgan, D. L. (2001). *Ohniskové skupiny jako metoda kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Albert.
- Morgan, D. L. (1997). *The focus groups as qualitative research* (2nd ed.). Thousand Oaks: Sage Publication, Inc.
- Morgan, D. L., & Spanish, M. T. (1984). Focus groups: A new tool for qualitative research. *Qualitative Sociology*, 7(3), 253-270.
- Morris, T., & Summers, J. (1995). *Sport psychology. Theory, applications and issues*. New York: J. Wiley & Sons.
- Mrkvička, J. (1984). *Knížka o radosti. Rozpravy o růstu a tvorbě osobnosti*. Praha: Avicium.
- Murphy, S. M. (1995). *Sport psychology interventions*. Champaign: Human Kinetics.
- Murray, D. M. (2003). Living on the edge: Sensation seeking and extreme sports participation. Doctoral thesis, University of Connecticut, Connecticut. Retrieved 1. 10. 2007 from the World Wide Web: <http://kinpubs.uoregon.edu/KinAbs17-1.pdf>
- Musil, D., Reichert, J., & Najman, M. (2008). *Lyžování od základů po freestyle*. Praha: Grada.
- Nakonečný, M. (1996). *Motivace lidského chování*. Praha: Academia.
- Nesti, M. (2004). *Existential Psychology and Sport: Theory and Application*. New York: Routledge.
- Neugarten, B. L., & Neugarten, D. N. (1996). *The meanings of age: selected papers of*

- Bernice L. Neugarten. *Historical Studies of Urban America*. Chicago: University of Chicago Press.
- Olsen, M. (2003). *Women Who Risk: Profiles of Women in Extreme Sports*. New York: Hatherleigh Press.
- Pain, M. T. G., & Pain, M. A. (2005). Essay: Risk taking in sport. *The Lancet*, 366(1), S33-S34.
- Parry, J., Robinson, S., Watson, N. J., & Nesti, M. (2007). *Sport and spirituality: an introduction*. New York: Taylor & Francis.
- Paulík, K. (1994). *Kapitoly z biodromálního poradenství*. Ostrava: Ostravská univerzita.
- Persson, M. L., Wasserman, D., Geijer, T., Frisch, A., Rockah, R., Michaelovsky, E., Apter, A., Weizman, A., Jönsson E. G., & Bergman, H. (2000). Dopamine D4 receptor gene polymorphism and personality traits in healthy volunteers [Abstract]. *European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience*, 250(4), 203 – 206. Retrieved 11. 12. 2006 from the World Wide Web: http://www.researchgate.net/publication/12314686_Dopamine_D4_receptor_gene_polymorphism_and_personality_traits_in_healthy_volunteers
- Phoenix, C., Faulkner, G., & Sparkes, A. C. (2003). Athletic identity and self-ageing: the dilemma of exclusivity. *Psychology of Sport & Exercise*, 6(3), 335-347.
- Puchan, H. (2004). Living „extreme“: Adventure sports, media and commercialization. *Journal of Communication Management*, 9(2), 171-178.
- Pulkkinen, L., & Caspi, A. (Eds.). (2002). *Paths to Successful Development: Personality in the Life Course*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rappaport, H., Enrich, K., & Wilson, A. (1985). Relation between ego identity and temporal perspective. *Journal of Personality and Social Psychology*, 48(6), 1609-1620.
- Ridley, M. (2001). *Genom*. Praha: Portál.
- Rinehart, R. E. (1996). Dropping hierarchies: Toward the study of a contemporary sporting avant – garde. *Sociology of Sport Journals*, 13(2), 159-175.
- Rinehart, R. E. (1998). Inside the outside: Pecking Orders Within Alternative Sports at ESPN's 1995 "The extreme Games". *Journal of Sport & Social Issues* 22(4), 398-415.
- Rinehart, R. E. (1998). *Players all: performances in contemporary sport*. Bloomington: Indiana University Press.

- Rinehart, R. E., & Syndor, S. (Eds.). (2003). *To the extreme: alternative sports, inside and out*. Albany: SUNY Press.
- Robinson, D. W. (1985). Stress-seeking: Selected behavioral characteristics of elite rock climbers. *Journal of Sport Psychology*, 7(4), 400-404.
- Robinson, D. W. (1992a). A descriptive mode of enduring risk-recreation involvement. *Journal of Leisure Research*, 24(1), 52-63.
- Robinson, D. W. (1992b). The risk - sport process: an alternative approach for humanistic physical education. *QUEST*, 44(1), 88-104.
- Rossi, B., & Cereatti, L. (1993). The Sensation Seeking in mountain athletes as assessed by Zuckerman's Sensation Seeking Scale. *International Journal of Sport Psychology*, 24(4), 417-431.
- Rotter, J. B. (1982). *The development and applications of social learning theory: selected papers*. New York: Praeger.
- Ryan, K. A. (1998). *Motivation to participate in risk sport among young adults*. Master of Science. Faculty of Graduate Studies of University of Guelph, Ottawa, Ontario.
- Říčan, P. (2004). *Cesta životem. Vývojová psychologie*. Praha: Portál.
- Říčan, P. (2005). Kvantitativní a kvalitativní přístup v psychologii. In M. Mioviský, I. Čermák, & V. Chrz (Eds.), *Kvalitativní přístup a metody ve vědách o člověku IV*. (pp. 13-20). Olomouc: Univerzita Palackého.
- Seebauer, R., & Göttel, J. (2008). „Masculinity is what femininity is not“ – work with boys and lads in Austria. In O. Holz (Ed.), *Pedagogic approaches to learning and teaching with boys: a European perspective : current situation, trends, findings* (pp. 23-34). Münster: Waxmann.
- Sagert, K. B. (2009). *Encyclopedia of extreme sports*. Westport: Greenwood.
- Seff, M. A., Gecas, V., & Frey, J. H. (1993). Birth order, self concept, and participation in dangerous sports. *The Journal of Psychology*, 127(2). Retrieved 23. 5. 2004, from Expanded Academic ASAP database (Article A14110698).
- Sheehy, G. (1999). *Průvodce dospělostí: šance a úskalí druhé poloviny života*. Praha: Portál.
- Shoham, A., Rose, G. M., & Kahle, L. R. (2000). Practitioners of Risky Sports: A Quantitative Examination. *Journal of Business Research*, 47(3), 237-251.
- Shipside, S. (2006). *Adventure sports: 52 brilliant ideas for taking yourself to the limit*.

Oxford: Infinite Ideas.

- Schrader, M. P., & Wann, D. L. (1999) High-risk recreation: the relationship between participant characteristics and degree of involvement. *Journal of Sport Behaviour*, 22(3), 426-431.
- Schroots, J. J. F., & ten Kate, C. A. (1989). Metaphors, aging and the Life-line Interview Method. In D. Unruh & G. Livings (Eds.), *Current perspectives on aging and the life cycle. Personal history through the life course* (Vol. 3, pp. 281-298). London: JAI Press.
- Schroots, J. J. F. (2003). Life-course dynamics: A research program in progress from The Netherlands. *European Psychologist*, 8, 192-199.
- Schroots, J. J. F., van Dijkum, C., & Assink, M. H. J. (2004). Autobiographical memory across the lifespan. *International Journal of Aging and Human Development*, 58(1), 99-115.
- Schroots, J. J. F., & Assink, M. H. J. (2005). Portraits of Life: Patterns of Events Over the Lifespan. *Journal of Adult Development*, 12(4), 180-198.
- Schroth, M. L. (1995). A comparison of sensation seeking among different groups of athletes and nonathletes. *Personality and Individual Differences*, 18(2), 219 – 222.
- Silverman, D. (2000). *Ako robíť kvalitatívny výskum*. Bratislava: Ikar.
- Sky, M. (2001). *The Influence of Media Marketing on the Intrinsic Culture of "Extreme" Sports*. Master's dissertation, University of Roehampton, London.
- Slanger, E., & Rudestam, K. E. (1997). Motivation and disinhibition in high risk sports: Sensation Seeking and self-efficacy. *Journal of Research in Personality*, 31(3), 355-374.
- Slepička, P., Hošek, V., & Hátlová, B. (2006). *Psychologie sportu*. Praha: Karolinum.
- Sochová, Z., & Poštolková, B. (1994). *Co v slovníčích nenajdete*. Praha: Portál.
- Stambulova, N. B., & Alfermann, D. (2009). Putting Culture into Context: Cultural and Cross-cultural Perspectives in Career Development and Transition Research and Practice. *International Journal of Sport and Exercise Psychology*, 7(3), 292-308.
- Stambulova, N. B., Alfermann, D., Statler, T., & Côté, J. (2009). Issp Position Stand: Career Development and Transitions of Athletes. *International Journal of Sport and Exercise Psychology*, 7(4), 395-412.
- Strauss, A., & Corbin, J. (1990). *Basics of Qualitative Research. Grounded Theory*

- Procedures and Techniques*. Newbury Park, CA: Sage Publishing.
- Strauss, A., & Corbinová, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert.
- Sullivan, P. F., Fifield, W. J., Kennedy, M. A., Mulder, R. T., Sellman, J. D., & Joyce, P. R. (1998). No Association Between Novelty Seeking and the Type 4 Dopamine Receptor Gene (DRD4) in Two New Zealand Samples [Abstract]. *American Journal of Psychiatry*, 155, 98-101. Retrieved 12. 10. 2007 from the World Wide Web: <http://ajp.psychiatryonline.org/cgi/content/abstract/155/1/98>
- Šebek, L. (2011). *Specifické aspekty učení, motivace a adherence ke sportovní aktivitě u subkultury bikerů*. Disertační práce, Univerzita Palackého, Fakulta tělesné kultury, Olomouc.
- Šebek, L., & Hoffmannová, J. (2010). Metoda focus group a možnosti jejího využití v kinantropologickém výzkumu. *Tělesná kultura*, 33(2), 30-49.
- Šedová, K., & Schauer, J. (2003). *Freeskiing*. Brno: Computer Press.
- Šolcová, I., & Sýkora, J. (1995). Relation between psychological hardiness and physiological response. *Homeostasis in Health and Disease*, 36(1), 30-34.
- Šolcová, I., & Kebza, V. (1996). Rozdíly v úrovni a struktuře osobnostní odolnosti („Hardiness“) u vzorku americké a české populace. *Československá psychologie*, 40(6), 480-487.
- Šolcová, I., & Kebza, V. (2008). Hlavní koncepce psychické odolnosti. *Československá Psychologie*, 52(1), 1-14.
- Švaříček, R., Šed'ová, K., Janík, T., Kaščák, O., Miková, M., Nedbálková, K., Novotný, P., Sedláček, M., & Zounek, J. (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách: pravidla hry*. Praha: Portál.
- Tator, Ch. H. (Ed.). (2008). *Catastrophic injuries in sports and recreation: causes and prevention: a Canadian study*. London: University of Toronto Press.
- Thorpe, H. (2009). Understanding „alternative“ sport experiences: a contextual approach for sport psychology. *International Journal of Sport and Exercise Psychology*, 7(3), 359-372.
- Tichá, Z. (2005). Internacionalizmy a slang. In M. Šimková (Ed.), *Varia XII* (pp. 29-36). Bratislava: Slovenska jazykovedna spoločnosť pri SAV.
- Tomlinson, J. (2000). *Encyklopedie extrémních sportů*. Praha: Egmont ČR.
- Tyl, J. (1985). *Časové horizonty. Příspěvek k problematice pojmu životního času a*

- metodám jeho zkoumání. Dizertační práce, Karlova univerzita, Filozofická fakulta, Praha.*
- Vacek, J. (2004). Prožitek akutní intoxikace konopnými drogami: nepříznivé reakce. *Adiktologie, 4(1)*, 76-85.
- Válková, H. (1990). *Sociálně psychologické faktory a vývoj výkonnosti hráčů košíkové. Olomouc: Univerzita Palackého.*
- Válková, H. (1980). *Psychologie tělesné výchovy pro učitelství 1. st. ZŠ. Olomouc: Univerzita Palackého.*
- Valenta, T. (2009). *Fenomén instruktorství v životní dráze člověka. Biografický výzkum metodou zakotvené teorie. Disertační práce, Univerzita Palackého, Fakulta tělesné kultury, Olomouc.*
- Vaněk, M., Macák, I., Hošek, V., Rychtecký, A., Man, F., & Válková, H. (1970). *Psychologie sportovní činnosti - I. Praha: Univerzita Karlova.*
- Vaněk, M., Macák, I., Hošek, V., Rychtecký, A., Man, F., & Válková, H. (1970). *Psychologie sportovní činnosti - II. Praha: Univerzita Karlova.*
- Vaněk, M., Hošek, V., & Man, F. (1982). *Formování výkonové motivace. Praha: Univerzita Karlova.*
- Vaněk, M., Hošek, V., & Svoboda, B. (1974). *Studie osobnosti ve sportu. Praha: Univerzita Karlova.*
- Vaněk, M., Hošek, V., Rychtecký, A., Slepíčka, P., & Svoboda, B. (1983). *Psychologie sportu, rozbor psychických složek sportovního výkonu. Praha: Olympia.*
- Večerka, M. (2003). *Freestyle snowboarding. Praha: Computer Press.*
- Verner, J. (2010). *Významné markery v kariérní dráze lyžařských instruktorů v České republice. Diplomová práce, Univerzita Palackého, Fakulta tělesné kultury, Olomouc.*
- Vida, P. (2010). *Analýza projektu Asociace českého snowboardingu - závodu 4 x 4 českého poháru ve freestyle snowboardingu za ročníky 2009 - 2010 a návrh marketingové strategie pro další ročníky. Diplomová práce, Univerzita Palackého, Fakulta tělesné kultury, Olomouc.*
- Vidličková, J., & Pospíšil, F. (1997). *Pravidla lyžařských závodů. Společná ustanovení akrobatické disciplíny. Praha: Svaz lyžařů České republiky.*
- Vlčková, I. (2004). *Formální zvláštnosti autobiografické paměti u různých věkových skupin. Diplomová práce, Masarykova Univerzita, Filozofická fakulta, Brno.*

- Volák, J., & Mikula, L. (2009). *Freeskiing. Newschool lyžování*. Praha: Grada.
- Watson, A. E., & Pulford, B. D. (2004). Personality differences in high risk sports amateurs and instructors. *Perceptual and Motor Skills*, 99(1), 83-94.
- Weitzman, E. A. (2000). Software and qualitative research. In N. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *Handbook of qualitative research* (2nd ed., pp. 803-820). London: Sage.
- West, G. K. (2002). *Dobrodružství psychického vývoje*. Praha: Portál.
- Wheaton, B., & Beal, B. (2003). Keeping It Real' Subcultural Media and the Discourses of Authenticity in Alternative Sport. *International Review for the Sociology of Sport*, 38(2), 155-176.
- Wheaton, B. (2004). *Understanding lifestyle sports. Consumption, identity and difference*. New York: Routledge.
- Willig, C. (2008). A phenomenological investigation of the experience of taking part in „Extreme sports“. *Journal of Health Psychology* 13(5), 690-702.
- Woolman, G. (2008). The biomechanics of snowboarding. In Y. Hong & R. Bartlett (Eds.), *Routledge handbook of biomechanics and human movement science* (pp. 297-310). New York: Taylor & Francis.
- Wylleman, P., Alfermann, D., & Lavallee, D. (2004). Career transitions in sport: European perspectives. *Psychology of sport and exercise*, 5(1), 7-20.
- Wymer, W., Self, D., & Findley (Casey), C. S. (2008). Sensation Seekers and Civic Participation: Exploring the Influence of Sensation Seeking and Gender on Intention to Lead and Volunteer. *International Journal of Nonprofit & Voluntary Sector Marketing* 13(4), 287-300.
- Yeadon, M. R. (2000). Aerial movement. In W. M. Zatsiorski (Ed.), *Biomechanics in sport* (pp. 273-283). Victoria: Wiley-Blackwell.
- Zaichkowsky, L. D., & Haberl, P. (1999). Cross-domain implications of motor development. In R. L. Moshier, D. J. Youngman, & J. M. Day (Eds.), *Human development across the life span: educational and psychological applications* (pp. 9-22). Westport: Praeger.
- Zuckerman, M. (1979). *Sensation seeking: beyond the optimal level of arousal*. Hillsdale: Erlbaum.
- Zuckerman, M. (1983). Sensation seeking and sports. *Personality and Individual Differences*, 4(3), 285-293.

Zuckerman, M. (2000). Are you a risk taker? *Psychology today*, 33(6), 52-57.

Další internetové odkazy:

<http://www.freeskiing.estranky.cz/clanky/Uceni-triku---to-hustejsi.html>

<http://www.freejump.cz/index.php/lanky/72-freeskiing-a-popis-trik.html>

http://www.freeskiing.cz/articles.asp?article=14&show_future=

<http://www.freeride.cz/snowboard/clanky/trix/nazvy-triku-jibbing-i--1625/>

<http://www.novaskolalyzovani.cz/>

http://cs.wikipedia.org/wiki/Freestyle_snowboarding

<http://www.urbandictionary.com/define.php?term=kangaroo%20flip>

<http://www.youtube.com/watch?v=FkhHriooih8>

<http://www.youtube.com/watch?v=4FgIjR3gi-8&feature=related>

PŘÍLOHY na CD